Рôкъ V. Львôвъ дня 1. (13.) Жовтня 1884. **Число 19.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Библіотека Зорѣ**“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр. на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ (сатинованôмъ) паперѣ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

МУЗИКА ПАВЛО ДОРТУСЪ.

(Конець)

Минуло чотыри роки. Выйшовъ Дортусôвъ терминъ. Пôдъ осѣнь 1883 р. Дортусъ вернувъ ся до свого старого кубла. Поѣздъ приходивъ тогдѣ въ вечерѣ, о 6-ôй годинѣ. Дортусъ зложивши въ готелю свои злиденнѝ пакунки, пôшовъ швидше до Куща.

Дôмъ Куща не перемѣнивъ ся, та въ домѣ богато перемѣнило ся. Замѣсть звычайныхъ обставинъ — кидала ся въ очи роскôшь. Правда, Дортусъ сеи перемѣны вразу не примѣтивъ; у него въ думцѣ одно було: швидше побачити Зою; одинъ ѣи образъ тôлько и стоявъ у него въ очахъ.

— Дортусъ! Дортусъ! скрикнула Зоя, побачивши Павла въ сали и спершу кинулась до него; далѣ якось инстинктовно подалась два ступнѣ назадъ, а за хвильку знôвъ кинулась до Дортуса, подаючи ѣму разомъ обидвѣ руки. — „Зъ ôдкиля вы взялись такъ несподѣвано? спытала она. Якъ же вы перемѣнили ся! Боже мôй! голова мовь сметаною вымазана и борода!...

— Зовсѣмъ, якъ у пасѣчника... Та бôльшь менѣ нѣчого и робити, якъ у пасѣцѣ сидѣти та роѣвъ доглядати...

— А роѣ за вами скучили... порозлѣтались... матки не було!

— Не менѣ-жь ихъ теперь и позбирати, ôдповѣвъ сумно Дортусъ, и тôлько такъ нѣжно, такъ любôвно дививъ ся въ очи Зоѣ. А Зоя пôдняла свôй поглядъ высше Дортусовои головы, трохи не до самои стелѣ.

— Дуже, дуже перемѣнились вы, знôвъ промовила Зоя не знаючи що бôльшь сказати.

— Не диво! голова побѣлѣла, а серце не постарѣло, не захололо, сказавъ Дортусъ, ловлячи Зоинъ поглядъ. Вы нѣ въ чому, бачу, не перемѣнились...

— Де вамъ! перемѣнилась и я, ще бôльшь васъ... всѣ перемѣнились...

— А братъ вашъ? де ôнъ?

— Спочиває пôсля обѣду... незабавомъ проснеть ся... У него теперь що дня дѣла по самѝ уши.

— Звѣстно — гимназія; робота не переводитъ ся.

— Не одна гимназія... Ôнъ — да певно вы знаєте, що ôнъ теперь головою тутешнёго банку.

Дортуса наче що вкололо: лице ѣго вытягло ся, очи широко роскрылись... ôнъ не знайшовъ що бôльшь сказати, тôлько спытавъ ся:

— Кущь головою банка? а учительство?

— Одно другому не шкодитъ: учительствомъ ѣму не прожити, а банкъ дає ѣму сѣмь тысячѣвъ. Кому не охота жити зъ бôльшими достатками?

— Дѣтей нема у Куща?

— Не було, и нема.

Дортусъ замовкъ.

— Щожь отсе мы наче въ ротъ воды набравши сидимо: скôлько лѣтъ не бачились, стрѣлись — слôвъ нема въ насъ на розмову... сказала Зоя и знôвъ спустила поглядъ на долôвку, наче чого соромилась, або наче въ чôмъ провиноватила ся передъ Дортусомъ.

— И справдѣ, — ôдповѣвъ Дортусъ. — Дакъ и Куща спокусила нажива...

— А кого она не спокуситъ?

— Хиба и васъ спокусила?

Зоя замовкла. Ѣй хотѣлось признати ся, выповѣсти передъ Дортусомъ, якъ ѣи спокусили братовѝ достатки, якъ ѣи охватила атмосфера наживы, заможности... але она чула, що въ неи не стає наче силы, що язык нѣмѣє. Дортусове серце почуло и очи побачили, що въ Зоѣ щось не такъ; що у неи єсть щось таке, зъ чимъ она ховає ся ôдъ него, хочь знає, що не сховає ся, що не можна сховати.

Ôдчинили ся дверѣ и зъ кабинету выйшовъ Кущь.

— Ба! ба! кого се я бачу! промовивъ ôнъ, подаючи Дортусови руку, и не подаючи жадного знаку бôльшь щирого привѣту.

— Одначежь на вашôй головѣ видно слѣды сибирскихъ снѣгôвъ — промовивъ Кущь шуткуючи. Дортуса обняло сибирскимъ холодомъ ôдъ розмовы Куща по великоруски и ôдъ того „*васъ...*“

— Та що се т ы (Дортусъ умысне промовивъ „*ты*“ зъ притискомъ) чи не пôзнавъ мене, чи забувъ говорити по нашому, чи те и друге разомъ? спытавъ Дортусъ, здержуючи себе, силкуючись не показати нѣ въ однôмъ оцѣ, нѣ въ однôмъ словѣ тои заверухи, котра пôднимала ся у него на души и на серци.

Кущь замявъ ся, завертѣвъ плечима, зачервонѣвъ и ôдповѣвъ якось ковтаючи слова: „Нѣ не те, не друге... просто одвыкъ... нѣ зъ кимъ говорити по украиньски“. Дортусъ глянувъ на Зою, она перебирала свои пучки и дивила ся на нихъ. Кущь говоривъ далѣ: „и часъ такій... самъ знаєшь: помовчи язычку — папки дамь.. “

— Такъ!.. т-а-къ!.. протягъ Дортусъ: особливо коли папка обгорнута въ золото, або въ банковѝ билеты...

Кущь зрозумѣвъ, одначе мовчки проковтнувъ Дортусову пилюлю. Дортусъ вставъ и пôдôйшовъ до рояля, на котрôмъ лежала ѣго шапка; рояль бувъ ôдчиненый и Дортусъ глянувъ на ноты, що тамъ лежали.

— Музики, значитъ, вы не покинули? спытавъ ôнъ Зою. А Кущь нѣбы нечуючи сего пытаня, промовивъ до Дортуса:

— Що се вы за шапку беретесь? наче приходили тôлько, щобъ наплѣвати въ хату... посидьте, чого напьемось... Ось заразъ прійде Зоинъ мужь...

Дортуса наче хто полѣномъ ударивъ по жижкахъ; ôнъ не встоявъ и швидше сѣвъ, боячись, щобъ не упасти.

Кущь се примѣтивъ, одначе въ виду не показавъ и спокôйно говоривъ: — Запевно вы знаете, позавчора Зоя звѣнчалась... Хиба ты не сказала про сю новинку? обернувъ ся ôнъ до Зоѣ: я гадавъ собѣ, що се було перше твое слово...

Зоя щось промовляла, але нѣхто не зрозумѣвъ, що она ôдповѣла. Дортусъ на-силу выговоривъ:

— Поздоровляю васъ! и подавъ руку Зои. Рука ей була така холодна, що Дортусъ швидше однявъ свою руку, ôнъ почувъ въ души таке саме чувство, яке чуютъ дразливи люде, взявши въ руку жабу... Якъ втихомирились перши выявы такои новины, Дортусъ вставъ, щобъ попрощати ся.

— Зôстаньтесь до чаю... промовила Зоя и глянула на Дортуса вогкими очима.

— Втомивъ ся я въ дороги, ôдповѣвъ Павло: я въ вокзалю прямо до васъ... пора спочити... втомивъ ся...

— Не диво, не диво, сказавъ Кущь: зробивши таку дорогу и молодый втомитъ ся, а то въ ваши лѣта... Вѣрю, що треба вамъ спочити и не вдержусь, а проси'му завтра до насъ обѣдати. Зоя въ мужемъ ѣдутъ завтра за кордонъ... побажаемо имъ щасливои дороги и прямо ôдъ столу проведемо ихъ на желѣзницю... Добре? прийдете?...

— Прійду! простогнавъ Дортусъ и выбѣгъ въ передню. Зоя за хвилинку выбѣгла и собѣ за нимъ и въ пôвголоса промовила:

— Дортусъ! не сердьтесь на мене, приходѣтъ завтра зранку; я вамъ все, все роскажу... вы простите мене... Приходѣтъ... я васъ... Слёзы пôдступили у неи пôдъ горло и не дали договорити до кôнця. Зоя боялась, соромилась заплакати: она быстро повернулась, быстро перебѣгла салю, вôйшла въ свою комнату, защепнула дверѣ и впала на лôжко.

Къ пôвдню другого дня Зоя выпровадила свого мужа купити на дорогу и те, и друге, и пяте й десяте, а сама не ôдходила ôдъ ôкна, выглядаючи Дортуса: отъ-отъ, думала она, ôнъ прійде: я ему выложу всю душу, признаю ся, якъ я не встояла супротивъ бажаня пожити на волѣ, пороскошовати въ своихъ достаткôвъ, пораювати въ самостайному житю безъ догляду брата, безъ докôрливого погляду братовои... Все, все скажу ему, ôнъ зрозумѣе мене, ôнъ проститъ мене и любити'ме якъ любивъ тогдѣ, якъ люблю я его и любити'му.

Зоя не одрывала ôдъ ôкна очей, а Дортусъ не йшовъ. Вже и мужь Зоѣ вернувъ ся въ повными руками пакункôвъ, вже и Кущь прийшовъ въ банку, а Дортуса нема. „Мабуть и не буде“ — подумала собѣ Зоя и почула, що слезы, якъ и вчера, починаютъ душити ей...

— Пора за стôлъ, озвавъ ся Кущь: певно Дортуса не буде... Сѣдаймо.

— Семеро одного не ждутъ — промовила Кущиха и велѣла нести страву. Въ сю хвилину вôйшовъ въ хату Дортусъ: пôдъ рукою у него була скрипка. Зоя глянула на его лице и злякала ся: таке оно стало ажь сине, таке страшне... Серце ѣй шептало щось недобре.

Кущь ажь вивъ ся витаючи Дортуса, дякуючи, що прийшовъ.—Выпьемо, говоривъ ôнъ, за здоровье того хто приѣхавъ и за здоровье тыхъ, що ѣдутъ... Ба! да се ты и скрипку принѣсъ!... Отъ золото, а не чоловѣкъ! догадлива душа: знае, що нѣчимъ такъ не втѣшишь, не порадуешь Зою, якъ твоею грою...

Дортусъ нѣчого не ôдповѣвъ. Зои здавало ся, що справдѣ ôнъ задля неи принѣсъ скрипку. „Ôнъ не сердитъ ся на мене, ôнъ любитъ мене“ — шепнуло у неи въ думцѣ и повеселѣло на серци...

За обѣдомъ Дортусъ мало говоривъ, за те Кущь не перестававъ говорити, выхваляючи Зоиного мужа — старого, сивоватого, вельми богатого акціонера кôлькохъ банкôвъ, желѣзниць и цукровыхъ заводôвъ (фабрикъ).

Налили въ шклянки „шампанского“: Кущь пôднявъ свою шклянку и побажавъ молодымъ щастливои дороги. Дортусъ сидѣвъ и не доторкнувъ ся до шклянки.

— Що се-жь вы? сказавъ Кущь, не пьете?

— Не бажаете намъ щастливои дороги? промовила Зоя.

— Бажаю, але — може знаете, я въ роду кромѣ воды, чаю и молока нѣчого не пью... А отъ, поки вы пьете „за здоровье“, я заграю.

— Добре, добре! ôдповѣли весело разомъ чотыри голосы.

Дортусъ заградъ... Струны говорили все житє чоловѣка: нѣ Зоя, нѣ ей чоловѣкъ, нѣ Кущѣ въ роду не чули такои „поемы“... Тихою, солодкою, срѣбною мелодiею роспочалась елегія и перейшла въ стогны недужого чоловѣка... Ще гукъ, два... и почувъ ся крикъ — тôлько що родившои ся дитины!... а за нимъ тихе-тихе, святе раюванє матери... Гуки пôднимались смѣлѣй, ширшали якось, росли-росли... и нѣбы яка пышна квѣтка роспустились пышною, несказаною красою. Краса, любовь, сила и жвавôсть молодости, страсть чувства, раюванє, щастє — все то чуло ся въ гукахъ Дортусовои музики и все зливалось въ щось таке єдине, чому не придумаєшь и назвы!... зливались и лились цѣвкою въ душу слухачѣвъ... кождый въ нихъ чувъ въ собѣ, якъ бьеть ся въ нѣмъ сила жизни, чувъ любовь до житя, розумѣвъ велику красу и святôсть житя... Гуки стали перемѣняти ся: тихше, легше, иншимъ голосомъ, иншими словами, иншимъ духомъ заговорили струны; почулась печаль, журба, тихій жаль, розлука и — стукотня колѣсъ на желѣзници, таємнй зôтханя людского серця, далѣ тупотъ коней, скрипъ повозôвъ по снѣгу; дзвоникъ почтовый розсыпавъ ся дрôбною трелёю, а слѣдомъ за нимъ почувъ ся лай собакъ; повѣяло тихою, дикою, мертвою пустынею... Здавалось конець „поемы“, конець житя, здавалось, що тутъ въ отсѣй дикôй темнôй, непроходимôй пустыни — замре, скôнчитъ ся, стихне музика... Нѣ! пôсля довгои павзы струны заговорили безконечно журливою рôдною украинскою елегiею. Зъ глубины душѣ чувъ ся тяжкій плачь, гôркй риданя, стогôнъ, то поодинокихъ душь, то цѣлого народа... Плачь и стонъ ôдъ убожества, стонъ голодныхъ, холодныхъ; плачь невольникôвъ. Стогôнъ пôднимавъ ся въ гору, але не мôгъ пôдняти ся высоко: чорна, темна, густа хмара не пропускала далѣ гукôвъ. Они розлились по земли, по широкимъ степамъ, мѣжь высокими горами и гôрека лунá ôдгукувала ся имъ! Павза... По пôдгôрю, немовь сопѣлка чабана, почули ся звуки надѣ... надѣя росте, росте, ширшае... знов чуе ся чувство, тиха, спокôйна, глибока любовь серця... Ще гукъ... Здаеть ся за нимъ ôдчинятъ ся дверѣ въ рай. Нѣ! Почулось знов щось тяжке, смутне, безнадѣйне, наче хто оплакувавъ, хоронячи свою надѣю, свою будущину; наче щось свя-

того ôдорвалось ôдъ серця... Ôдъ музики повѣяло чимсь безсмертнымъ... и замовкло...

Всѣ мовчали. Дортусъ оглянувъ всѣхъ — нѣ у кого нѣ слова: всѣ сидѣли затаивши духъ. Дортусъ пôднявъ въ гору скрипку и зъ всеи силы кинувъ ѳи на помôсть!.. скипки полетѣли на всѣ ѳоки!...

— Ой! почуло ся разомъ ôдъ всѣхъ, котрѝ були въ хатѣ: що се? що се?

Зоя и Кущь скочили зъ своихъ мѣстъ — Дортуса не було вже въ хатѣ...

— Ôнъ божевôльный! промовивъ Зоинъ мужь.

— Добре, що не пустивъ скрипкою кому въ голову!... сказавъ Кущь.

— Або въ зеркало, додала Кущиха: то то-ѳъ наробивъ шкоды!... Та що се зъ нимъ стало ся?...

— Кажу-жь вамъ, що божевôльный, я ще за обѣдомъ примѣтивъ, я весь часъ тремтѣвъ, наче що шептало менѣ, що ôнъ скоитъ щось недобре, — говоривъ Зоинъ мужь.

— Нѣ! ôнъ не божевôльный! промовила Зоя, наче сама до себе: ôнъ чоловѣкъ зъ великою душею, зъ люблячимъ серцемъ...

— Часъ ѣхати, сказавъ Кущь.

Зоя зъ мужемъ сидѣла вже въ вагонѣ першои клясы и розмовляла зъ ѳратомъ и ѳратовою, котрѝ стояли проти ôкна вагону. Она глянула въ конець, де стоявъ локомотивъ: ѣй здалось, нѣѳы туды пройшовъ Дортусъ; але при свѣтѣ лѣхтарѣвъ трудно було роспôзнати, чи то справдѣ Дортусъ.

— Чого-ѳъ то ôнъ тутъ ѳувъ? подумала собѣ Зоя, одначе серце у неи ѳилось незвычайно...

Подзвонили въ трете. Паровикъ надувъ ся, свиснувъ, запихтѣвъ — поѣздъ рушивъ...

Слѣдомъ за тымъ показала ся якась незвычай а бѣготня по платформѣ: желѣзно-дорожники, жандармы, люде бѣгли въ слѣдъ поѣзда и, гоней двоѳ ôдъ двôрця, зôбрала ся чимала купка людей. Кождый протискавъ ся до того мѣста, де въ лѣхтарями въ рукахъ стояли желѣзнодорожнѝ вартовѝ. Протиснувъ ся туды и Кущь зъ жѣнкою...

На шинахъ въ калюжи крови лежавъ безголовый трупъ мужчины... трохи далѣ лежала голова ѳго ôдрѣзана колесомъ локомотива. Кущь глянувъ на голову и пôзнавъ Дортуса... *О. Я. К—ій.*

ПОЛЬСКЕ ПОВСТАНѢ ВЪ ГАЛИЧИНѢ 1846 РОКУ.

VIII. ПОВСТАНѢ ВЪ СХÔДНЫХЪ ПОВѢТАХЪ.

(Конець.)

Рано дня 21 лютого зôбрала ся коло горожаньскои мандаторскои канцеляріи велика купа народа. Вôйтъ Дмитро Кухарь короткими словами представивъ громадѣ, въ чôмъ дѣло; въ мовчаню дожидали всѣ выступленя мандатора и ѳго товаришѣвъ. Ажь ось ôнъ выйшовъ въ супроводѣ своѳи дружины, всѣ зъ бѣло-червоными кокардами на грудяхъ, при шабляхъ и зъ стрѣльбами на плечехъ, готовѝ до походу. Чаплицкій хотячи додати собѣ поваги, выступивъ напередъ зъ аркушемъ якогось записаного паперу въ руцѣ, пôднявъ руку до горы и присягъ, що буде говорити саму святу правду. Затымъ нѣѳы то читаючи зъ паперу заимпровизувавъ ôдозву до селянъ, оповѣщаючи имъ, що нынѣ на всѣхъ кôнцяхъ „Польщѣ“ пôднимаѳ ся повстанѳ противъ ворогôвъ, що ôдъ нынѣ зноситъ ся панщина и всѣ данины, сôль стане дешевша, тютюнъ буде мôгъ собѣ кождый садити, и що затымъ все що жиѳ повинно хапати за цѣпы, сокиры и косы, щобъ прогнати Нѣмцѣвъ зъ польского краю. На те ôдповѣвъ мандаторови Дмитро Кухарь, що такъ оно не буде, що хлопы не хочутъ повороту Польщѣ, коли кождый панъ мôгъ хлопа забити и грôшми ôдкупити ся, а на завôзванѳ противъ Нѣмцѣвъ загнувъ пану мандаторови таке слово, котрого въ печати повторити не можна*). Тѝ слова Кухара потвердила цѣла громада страшеннымъ крикомъ, котрый зôбраныхъ повстанцѣвъ наповнивъ тревогою. Они побачили, що о намовленю тыхъ людей до удѣлу въ повстаню и бесѣды бути не може, и бажали тôлько якъ найборше ихъ позбути ся. Чаплицкій почавъ затымъ намовляти селянъ, щобъ ишли собѣ до дому, але селяне рѣшучо объявили, що не уступлятъ ся, доки панове не зложатъ оружя и спокôйно не дадутъ ся звязати, бо они маютъ наказъ ôдставити ихъ до Дроговыжа. Ну, сего для уоруженыхъ повстанцѣвъ було троха за много, — они вернули ся до мандаторскихъ покоѣвъ, а хлопы лавою обступили цѣлый фронтъ будынку и розставили такожь варты по селѣ, щобъ ловити кождого сурдутового, якій тôлько въ Горожанѣ покаже ся.

И справдѣ, варты не дармували: въ короткôмъ часѣ привели до доминіяльного арешту, якъ разъ противъ „мандатаріи“, чотырехъ переловленыхъ охотникôвъ до повстаня, мѣжь котрыми ѳувъ и латиньскій ксёндзъ изъ Румна, Августъ Нагликъ. Въ кôнци яко пятого привели старого Чаплицкого, мандаторового батька. Вже було недалеко полудня; люде стояли докола мандаторіи, — жѣнки поприносили чоловѣкамъ туды-жь обѣдъ, а паны въ будынку такожь сидѣли спокôйно, обставивши дверѣ и ôкна, щобъ евентуально боронити приступу. Ажь ось надоспѣвъ изъ Дроговыжа Яцко Пелехъ, пôсланый туды ще рано зъ вѣстками до майора. Ôнъ принѣсъ ще разъ запевненѳ, що майоръ вôйска пôслати не може, але наказуѳ громадѣ повстанцѣвъ зловити, повязати и до Дроговыжа приставити. Одержавши такій розказъ люде змѣркували, що найлѣпше буде почати ôдъ тыхъ, котрыхъ маютъ въ рукахъ, — а щобъ запертымъ въ мандатаріи повстанцямъ додати ôстраху, вывели насамперед старого Чаплицкого, звязали ѳго передъ ôкнами будынку и положили на санки. Видъ сей допровадивъ до лютости братôвъ Чаплицкихъ. Фердинандъ и Владиславъ дали огню крôзь ôкна и положили трупомъ двохъ хлопôвъ. Пôднявъ ся страшенный гвалтъ. Хлопы обступили мандатарію, а щобъ стрѣлянѳ учинити нешкôдливымъ, наносили передъ ôкна соломы, запалили ѳѣ и повыбивали ôкна, щобъ дымъ ишовъ до покоѣвъ. Але се не помогло, — зъ ôконъ посыпались выстрѣлы, ôдъ котрыхъ зновъ два хлопы лягли трупомъ, а одинъ ôднѣсъ легку рану. Тогды хлопы запалили соломяну стрѣху будынку, лишаючи панамъ до волѣ — або згибати въ огни або пôдъ ихъ буками. И се ще не зломило очайдушнои ôдваги повстанцѣвъ. Збивши ся въ купу, они разомъ выскочили зъ горючого будынку, ударили зъ крикомъ на хлопôвъ и продерли ся до лежачого насупротивъ доминикального арешту, де за той часъ приведено ще двохъ спôйманыхъ охотникôвъ. Порозвязувавши и уоруживши

---

*) Оповѣданѳ селянъ-очевидцѣвъ про рѣзню въ Горожанѣ, прислане менѣ весною сего року посредствомъ п. Танячкевича.

всѣхъ тыхъ арештованыхъ, повстанцѣ рѣшили боронити ся дальше. Але хлопы, доведенѝ до крайнои лютости, запалили й сей будынокъ, а выскакуючихъ зъ пожару повстанцѣвъ одного за другимъ збивали зъ нôгъ и молотили до смерти. Одинъ зъ першихъ погибъ середущій Чаплицкій, Генрикъ, а то ôдъ кулѣ свого власного брата Фердинанда, вымѣренои, розумѣє ся, зовсѣмъ не на него. Самъ Фердинандъ погибъ пôдъ хлопскими буками; вѣсть, котру въ своѣмъ памятнику*) подає Владиславъ Чаплицкій, якъ коли-бъ хлопы замучили єго, роздавивши єму голову „въ прасѣ ôдъ сыра“, єсть пôсля моихъ розвѣдôвъ на мѣстци зовсѣмъ неправдивою. Крôмъ Чаплицкихъ погибло ще кôлька осôбъ, — прочѝ, хочь тяжко побитѝ, опôсля выздоровѣли. Два повстанцѣ, Миллеръ и Сикорскій, выскочили були зъ горючои мандатаріи иншими дверми и почали втѣкати идъ поблизькому лѣскови. Частина хлопôвъ, побачивши ихъ, пустилась за ними въ погоню, але они вымѣреными до хлопôвъ стрѣльбами держали ихъ ôддалѣкъ. Уже наближились до лѣса, въ котрôмъ надѣялись найти ратунокъ, коли въ тôмъ на окопѣ показалось кôлька рубачѣвъ зъ сокирами, выкликаныхъ криками догоняючихъ. Видячи, що ту вже нема ратунку, оба повстанцѣ наставили стрѣльбы одинъ противъ одного и выпалили. Сикорскій погибъ на мѣсци, а Миллеръ дôставъ весь набôй въ живôтъ, а хочь надбѣгшѝ хлопы дали єму ще десять букôвъ „на сконанє“ и ôдтакъ кинули єго на купу до прочихъ трупôвъ и раненыхъ, то прецѣнь ôнъ опôсля выздоровѣвъ.

Цѣла та кровава драма не потяглась довше, якъ якѝ двѣ або три годины. Трупы и раненыхъ скинено передъ пожарищемъ доминіяльного арешту и поставлено коло нихъ варту, котра однакожь дозволила мягкосердным сельскимъ жѣнкамъ и дѣвчатамъ по можности покрѣпити раненыхъ, перевязати ихъ раны и тымъ способомъ уратувати ихъ житє. Не треба й додавати, що жѣнка Фердинанда Чаплицкого зъ двоима малыми дѣтьми не тôлько не утерпѣла нѣякихъ побоѣвъ, але найшла гостинный притулокъ въ селяньскôй хатѣ въ Горожанѣ. Вечеромъ прибуло зô Львова вôйско, а переночувавши въ Горожанѣ, велѣло трупôвъ и раненыхъ покласти на возы и въ супроводѣ хлопôвъ ôдставило ихъ до Львова. Се була та ославлена „рѣзня въ Горожанѣ“, въ котрôй на сѣмъ забитыхъ повстанцѣвъ прийшло ся чотырехъ забитыхъ хлопôвъ!

Того-жь самого дня 21 лютого зôбрало ся въ лѣсовôй коршмѣ „пôдъ Круглёмъ“, о пôвъ милѣ ôдъ мѣсточка Нараєва въ бережаньскôмъ повѣтѣ, около 60 повстанцѣвъ, узброєныхъ въ шаблѣ и стрѣльбы. Мѣжь ними находивъ ся й Теофиль Вишнёвскій, котрый представивъ ся зôбранымъ яко комисарь революційного правительства, проклямувавъ нынѣшного дня выбухъ повстаня на всѣхъ окраинахъ колишнои Польщѣ и ôдобравъ ôдъ нихъ присягу, що радше всѣ погинутъ, нѣжь лишатъ хочь бы одного ворога на рôднôй земли. Затымъ представивъ имъ плянъ операціи: належало попередъ всего вдарити на Нараѣвъ, напасти стаціоновану тамъ шкадрону гузарôвъ, розброити ихъ або вырѣзати, а затымъ, заосмотривши ся въ конѣ и въ оружє, вдарити на Бережаны. А позаякъ въ Нараєвѣ були три стайнѣ вôйсковѝ, тожь ухвалено подѣлити повстанцѣвъ на три „купы“ и дати кождôй окремого, добре свѣдучого мѣстцевости провôдника. А що надѣяно ся ще приходу деякихъ сприсяженыхъ, котрѝ буцѣмъ то опôзнили ся задля страшеннои снѣговѣйницѣ, то ухвалено чекати до вечера и розставлено варту на гостинци. Мѣжь тымъ жидъ-коршмарь пôдслухавши довгѝ и голоснѝ нарады панôвъ, выславъ одного селянина до Нараєва, щобъ донѣсъ ритмайстрови гузарôвъ о готуючôмъ ся нападѣ. Той, здаєсь, не повѣривъ оповѣданю хлопа и не заалярмувавъ своєи шкадроны, а тôлько въ порозумѣню зъ мандаторомъ Годлєвскимъ выславъ одного мѣйского полиціянта, одного капраля и чотырехъ гузарôвъ на саняхъ „пôдъ Круглѣ“, щобъ розвѣдали, що тамъ таке робитъ ся. Ще не доѣхали до коршмы, коли окрикнула ихъ варта повстаньска, а коли они не зважаючи на той крикъ погнали дальше, выскочили повстанцѣ зъ коршмы и дали до нихъ огню, при чôмъ одного гузара ранили въ рамя, а двохъ хлопôвъ въ шинку на другôмъ боцѣ гостинця ранили смертельно. Патроль втекла, а повстанцѣ бачучи, що теперь уже тайкомъ не зможутъ на Нараѣвъ напасти, рѣшили выконати свôй нападъ заразъ, не дѣлячись.

Патроль наробила въ Нараєвѣ крику, — ритмайстеръ казавъ ремонтистамъ уоружитись и пильнувати стаєнъ, а самъ зъ 25 гузарами рушивъ насупротивъ повстанцѣвъ. Але тѝ, побачивши вôйско, розскочились на всѣ боки, обступили гузарôвъ широкимъ пôвкругомъ и укрываючись за снѣговыми заметями, сыпнули на нихъ кулями, ôдъ котрыхъ одинъ гузаръ заразъ полягъ, одинъ зôставъ тяжко, а пять легко раненыхъ. Бачучи, що въ такій спосôбъ воювати годѣ, бо конѣ гузарскѝ грязли въ снѣгу, а кулѣ ихъ за заметями не могли повстанцѣвъ досягнути, гузары поперлись назадъ до Нараєва. Повстанцѣ зъ радôсными окриками погнались за ними, при чôмъ въ мѣсточку сила ихъ збôльшила ся. Не задержуючись коло касарень, гузары уступили ажь на другій бôкъ за мѣсто. Ту наразъ рухнула мѣжь ними вѣсть, що иншѝ повстанцѣ напали на Бережаны, запалили мѣсто, вырѣзали урядникôвъ, зрабували касы, — и опановани наглою паникою, въ дикôмъ неладѣ погнали гузары до Бережанъ, де, розумѣє ся, застали все въ спокою и въ снѣ.

Одержавши таку легку побѣду безъ нѣякои страты, повстанцѣ замѣсть укрѣпити свою позицію въ Нараевѣ, удались назадъ до коршмы „пôдъ Круглёмъ“, а ôдти на Поморяны, щобъ тамъ сполучити ся зъ иншимъ ôддѣломъ повстаньскимъ для нападу на Бережаны. Але ôддѣлъ нѣякій не являвъ ся, селяне и мѣщане поморяньскѝ почали збирати ся до купы и о чôмсь радити, — тожь повстанцѣ не дожидаючи бѣды зробили дуже розумно и розôйшлись собѣ по домахъ. Тôлько бѣдный Теофиль Вишнёвскій оставъ ся самъ и укрывавъ ся ще около двохъ недѣль по селахъ, поки въ кôнци д. 3 марта не арештувавъ єго въ Манаєвѣ селянинъ Иванъ Будникъ. Єго ôдставлено до Львова и по цѣлорôчнôмъ слѣдствѣ засуджено на смерть и вразъ изъ убійцею Маркля, Яномъ Капуциньскимъ, повѣшено у Львовѣ д. 17 липня 1847 р.

Се були важнѣйшѝ объявы революціи въ Галичинѣ. Крôмъ нихъ були ще меншѝ сприсяженя и згромадженя въ Турцѣ пôдъ проводомъ посесора Никодема Пшестшельского, въ Пôдгôрцяхъ, въ Тлумачи и иншихъ мѣсцевостяхъ, — але всѣ они розбивали ся въ самыхъ початкахъ и кôнчили ся бôльшимъ або меншимъ числомъ арештованъ. На вѣсть о розрухахъ всюды выступили громады и порозставляли по дорогахъ оружнѝ варты, що хочь значно утруднювало якійсь часъ комуникацію

*) Powieść o Horożanie, Poznań 1849.

въ краю, але пôдтяло всяку можнôсть якого небудь революційного выбуху.

IX. ЕПИЛОГЪ.

Отсе мы подали короткій переглядъ тыхъ фактôвъ, котрî зложили ся на катастрофу 1846 року и товаришили ѣй. Остаѣсь намъ ще тôлько кинути окомъ на наслѣдки тои катастрофы. Наслѣдки тî були дуже великî и для нашого краю фатальнî. Правда, сама катастрофа въ захôднôй Галичинѣ, хочь и якъ глубоко своими кровавыми картинами порушуѣ серце чоловѣколюбця, не була найбôльшимъ нещастѣмъ того року. Погибель кôлькохъ сотень людей изъ шляхты, офиціялистôвъ, мандаторôвъ и слугъ ѣсть помимо всего въ исторіи завсѣгды фактомъ меншои ваги. Такъ само невелику вагу можна приписати рабункамъ и окричанымъ въ польскихъ публикаціяхъ „комунистичнымъ порывамъ“, котрî дуже часто ограничували ся на дуже скромныхъ взяткахъ кôлькохъ кôрцѣвъ картофель або ôвса. Такъ само не приписуѣмо мы великои ваги занятю Кракова, знищеню послѣднои польскои вôльнои республики и „перемѣненю столицѣ Пястôвъ и Ягайлонôвъ на австрійске мѣсто повѣтове“. Бôльшимъ по нашôй думцѣ лихомъ бувъ упадокъ середъ польскои освѣченои молодѣжи того вôльного, демократичного духа, того хлопоманства, котре зачало було зароджуватись середъ неи за починомъ Цѣнглѣвича, Галяра, Дембовского, а котре теперь зовсѣмъ упало. Катастрофа 1846 р. поклала глубоку и доси незарôвнану пропасть мѣжь польскимъ народомъ а польскою шлахотскою интелигенцiею. Многî, що до 1846 року були демократами и хлопоманами, опôсля радикально змѣняютъ ся.

Викентій Поль, авторъ „Пѣсень Януша“, побитый Мазурами въ 1846 р. ставсь спѣвакомъ старои, мертвои шляхетчины, рôжныхъ „pacholąt hetmańskich“ и „sejmików w Sądowej Wiszni“. Ришардъ Бервиньскій, одинъ зъ организаторôвъ повстаня въ Познанщинѣ, опôсля зъ великимъ засобомъ учености ставитъ и обороняѣ теорію, що нѣякого польского народа на свѣтѣ нема, а ѣ тôлько шляхта и якîсь здегенерованî, выродженî и ледво зъ лица до людей подôбнî гелоты. Графъ-поетъ Зигмунтъ Красиньскій, котрый до того часу губивъ ся въ якихсь мистичныхъ фантазмагоріяхъ, теперь въ своѣмъ „Psalmie dobrej woli“ проклямуѣ святôсть шляхты польскои и вважаѣ се найбôльшимъ чудомъ, коли та шляхта буде могла йти разомъ зъ польскимъ людомъ. А найблизшій свѣдокъ фактôвъ, Корнилъ Уѣйскій, бачитъ въ народѣ тôлько „ślepy miecz“, котрымъ поводила инша, „szatańska“ рука.

Та фатальна нехôть и ôдраза польскои интелигенціи до польского народа стала ся одною зъ найсумнѣйшихъ появъ въ исторіи нашого столѣтя, спинила освѣту того народа, знѣвечила зароды здоровои народнои литературы и здорового реализму въ поглядахъ на духове и матеріяльне житѣ, а за то спріяла такимъ хоробамъ, якъ мистицизмъ и йдуча зъ нимъ въ парѣ биготерія и ѣзуитчина. Та нехôть до хлопа стала ся основною фальшивою струною въ цѣлôй дикôй оркестрѣ 1848 року, стала ся головною причиною того схибленого, а для насъ и доси такъ утяжливого та руйнуючого способу знесеня панщины и индемнизаціи. Она затроила й весь свобôдный рухъ 1848 року и найбôльше причинила ся до ѣго цѣлковитои безплодности.

Але не тôлько мѣжь интелигенцiею а народомъ поклала пропасти катастрофа 1846 р. Кинула она велике odium и на партію демократичну, котра була головнымъ моторомъ руху, рôвночасно звихнувши цѣли и стремленя тои партіи. Правительство и аристократы зъ однаковою завзятостею ударили на демократôвъ, пôдсуваючи имъ комунистичнî, анархичнî, трохи не людоѣдскî змаганя. Въ протягу нашого оповѣданя мы кôлька разôвъ мали способнôсть придивляти ся критично тымъ инсинуаціямъ и бачити ихъ безъосновнôсть. За то тымъ бôльше основности признати мусимо иншимъ закидамъ польскихъ аристократôвъ. „Въ р. 1846, — писавъ въ осени 1848 р., вже по бомбардованю Львова, Илярій Мецишевскій, редакторъ велико-шляхетского органу „Polska“ — чотыри люде въ имени 15 миліонôвъ выдали вôйну цѣлому свѣту; и цѣлый край не мавъ тодѣ ôдваги: выперти ся солидарности въ предприѣмствѣ, котрому пôдъ взглядомъ безъумства въ цѣлôй исторіи не найдесь рôвного“.

А селяне? Селяне по доконаню рѣзнѣ надѣялись знесеня панщины чи то въ надгороду за свою заслугу при згнетеню повстаня, чи й такъ, въ тôмъ переконаню що цѣсарь уже давнѣйше знѣсъ панщину, а тôлько паны сховали патентъ. А коли по втихомиреню зъ весною ихъ почали зновъ гнати на панщину, въ многихъ сторонахъ селяне почали опирати ся, выбухли навѣть новî, формальнî бунты, котрî треба було придавлювати силою оружя. Правда, урядъ австрійскій по часѣ прокинувъ ся и пôзнавъ, що такъ дальше не може бути. Ôдкликано дотеперѣшного губернатора Фердинанда д'Есте, а на ѣго мѣсце прислано „надвôрнымъ комисаремъ“ Рудольфа гр. Стадіона.

Въ кôнци въ осени 1846 р. выдано патентъ регулюючій панщину, котрый однакожь анѣ хлопôвъ анѣ панôвъ не вдоволивъ. Рудольфъ Стадіонъ зôставъ ôдкликаный, а на ѣго мѣсце прийшовъ братъ ѣго Францъ, котрый въ 1847 роцѣ занимавъ ся обалюванѣмъ того, що братъ ѣго доси побудувавъ. Справы поволокли ся зновъ давною бюрократичною чергою, поки нагальна буря 1848 року на якійсь часъ не зняла бюрократичного павутиня и не очистила воздухъ на дальшихъ десять лѣтъ.

Ив. Франко.

ОСТАНКИ ПЕРВѢСТНОГО СВѢТОГЛЯДУ

въ рускихъ и польскихъ загадкахъ народныхъ.

IV.

Зводячи въ попереднôмъ роздѣлѣ до купы загадки мѣстячнî въ собѣ певнî реминисценціи митологичнî, чинили мы ся безъ особливого взгляду на ихъ давнѣйше або пôзнѣйше уформованѣ. Стрѣчали мы мѣжь ними таку н. пр. загадку, въ котрôй выображенѣ чисто поганьске (зоря-дѣвиця) ослонене ѣсть прозорчастымъ плащикомъ выображеня христіяньского (св. Уршуля), въ котрôй затымъ треба признати взглядно пôзнѣйшу переробку. Перегляньможь теперь цѣлый зôборничокъ загадокъ анимистичныхъ, маючихъ своимъ предметомъ силы природы неорганичнои, и стараймо ся подѣлити ихъ на громадки, пôсля ихъ — що такъ выражусь — геологичнои формаціи, пôсля ихъ бôльшои або меншои старовины. Критерій до подôбного розгруповання подаѣ намъ наука порôвнуючои етнологіи, котра твердитъ, що выображеня менше яснî, менше пластичнî и менше идеальнî походятъ зъ часôвъ давнѣйшихъ, а выображеня бôльше пластичнî, понятя бôльше абстракційнî зъ часôвъ взглядно пôзнѣй-

шихъ. Пôсля того критеріюмъ неясно-анимистичнй выображеня силъ природы будутъ найдавнѣйшй; выображеня представляючй тй силы природы въ видѣ звѣрѣвъ будутъ становити другу, взглядно пôзнѣйшу, а выображеня антропоморфичнй трету, взглядно найпôзнѣйшу формацію.

До першои въ тыхъ формацій зачислимо кôлькà найцять загадокъ якъ рускихъ такъ и польскихъ, въ котрыхъ пôдъ видомъ якихось бли̇зше неозначеныхъ живыхъ истотъ представленй суть такй явища, якъ: ôдголосъ („Żyje bez ciała, mówi bez języka, nikt go nie widzi a każdy go słyszy“, Zbiór VII), огонь („Żyję nie żyję, ale pożeram; całe me życie, że z głodu umieram“, Zbiór VI.), снѣгъ („Zimą grzeje, wiosną słabnie, latem umiera, w jesieni powstaje“, Zbiór VI.), вѣтеръ („Nie mam ciała ani duszy, ma natura wilgoć ruszy, a jak zagram na tym flecie, to się wszystko rucha w świecie“, Zbiór II); або руска: „Що безъ нôгъ бѣжитъ?“ (або „Безъ рукъ, безъ нôгъ дверѣ ôдчиняє“, Чуб. I.), грôмъ („Що безъ рукъ стучитъ?“ Номисъ), вѣтеръ, земля и дерево („Одно бѣжить, друге дрижить а трете Богу молить ся“, Номисъ), въ кôнци вода („Одно каже: ходѣмъ! а друге (шуваръ) каже: поклонѣмо ся!“ — або въ формѣ діялогичнôй: „Швидка, швидка, куды йдешь?“ — пытає ся шуваръ, — а вода ôдказуе: „А тобѣ стрижене-мижене на що?“ Номисъ), сонце („Куды оно? до дому; ôдкôль? зъ дому; чого? й само не знае“, — або: „Иде лѣсомъ, не шелесне, иде водою, не плюсне“, або въ кôнци: „Не маю хаты, а прецѣнь выходжу“ — всѣ три у Чуб. I); ся послѣдна загадка, помимо неясного означеня предмету здаесь бути радше антропоморфичною и пригадуе подекуды митологичного бога сонця, котрый що рана выѣздитъ изъ золотои палаты, хоть давне митологичне тверджене перейшло ту, якъ и въ многихъ иншихъ разахъ въ заперечене;— и нарештѣ мѣсяць (въ подôбный спосôбъ, якъ сонце: „Иде лѣсомъ, не трѣсне, иде водою, не плюсне“, Чуб. I). Розумѣе ся, твердячи, що повысшй загадки суть взглядно найдавнѣйшимъ покладомъ загадокъ анимистичныхъ, мы зовсѣмъ не маемо на гадцѣ тои формы языковои, въ якôй они повысше поданй, т. е. въ якôй доси переховали ся въ устахъ народа. Противно, форма та особливо въ деякихъ загадкахъ (якъ н. пр. въ довгôй римованôй загадцѣ польскôй о вѣтрѣ, Zbiór II) есть дуже нова. Мы маемо ту на гадцѣ тôлько той свѣтоглядъ, въ котрого они выплыли. Живучй по нынѣ формы тыхъ загадокъ перетворювали ся звôльна въ формъ давнѣйшихъ, при чôмъ однакожь засадничій въ нихъ ôдбиваючій ся свѣтоглядъ не улягавъ перетвореню.

До другои, взглядно пôзнѣйшои, формациі зачислимо загадки такъ зв. зооморфичнй, представляючй силы природы въ видѣ звѣрѣвъ. И такъ н. пр. въ видѣ коня представляе ся сонце: („Ślepy koń ale wrotami patrzy“, Zbiór VI) або звѣзды („У бѣлому (sic!) полѣ попутанй конѣ: вузлики знати, не можь розвязати“, Номисъ); въ видѣ клячѣ — день („Бѣла кобыла всѣхъ людей побудила“, Чуб. I.) або мрака („Бѣла кобыла все поле облягла“, Чуб. I); въ видѣ вола — мѣсяць („Лысый вôлъ крôзь ворота дивить ся“, Чуб. I.; то само и въ польскôмъ: „Łysy wół przez wrota patrzy“, Zbiór II.), день („Сѣрый вôлъ всѣхъ людей на ноги пôдвѣвъ“, Чуб. I), грôмъ („Заревѣвъ вôлъ за сто миль, за сто гôръ“, Чуб. I; то само и въ польскôмъ: „Ryczy wół na sto gór, a na trzysta go słychać“, Zbiór I), морозъ („Сивый вôлъ выпивъ воды повный дôлъ“, Номисъ; и то само по польски: „Siwy wół wypił wody dół“, Zbiór I.); въ видѣ коровы — нôчь („Чорна корова всѣхъ людей поборола“, Чуб. I); въ видѣ теляти — мѣсяць („Золоте теля то худѣе то тые“, Номисъ) або огонь („Червоне теля чорну корову (горнець) се“, Чуб. I); въ видѣ якогось бли̇зше неозначеного рогатого звѣря — мѣсяць („Безъ рукъ, безъ нôгъ, тôлько зъ рогами, а ходить попôдъ небесами“, Чуб. I); въ видѣ барана — мѣсяць, а въ видѣ овець звѣзды („Цѣле оболоне овець, а мѣжь ними рôжкатый баранець“, Номисъ, — то само и въ польскôй, бôльше подробицями натыканôй загадцѣ: „Na wielkiej łące owiecek tysiące, a pośród łąki rozstajne drogi, a pasterz łysy, czasem ma rogi“, Zbiór, I); въ видѣ череды — звѣзды („Толока не мѣряна, череда не лѣчена, а пастухъ рогатый“, Чуб. I, — то само и въ польскôмъ, Zbiór VI.); въ видѣ курятъ — звѣзды, а въ видѣ квоки — мѣсяць („За горами за лѣсами золота квока золотй курятка водить“, Номисъ); въ видѣ когута сидячого на вербѣ — хмары на небѣ („Сидить когутъ на вербѣ, пустивъ косы (дощь) до землѣ“, Номисъ), або огонь („Сидить пѣвень* на осицѣ, пôдявъ до горы косицѣ“ (=дымъ), Номисъ); въ видѣ воробця — дымъ („Летить воробець черезъ хлѣвець, та все въ гору хуръ-хуръ“, Номисъ); въ кôнци въ видѣ неозначеного бли̇зше птаха — нôчь („Machnął ptak skrzydłem, cały świat zasłonił jednem piórem“, Zbiór VII), хмара („Bez skrzydeł fruwa, bez nóg chodzi“, Zbiór II, або инша: „Co to za ptak, co w powietrzu lata, nie je, nie pije, a używa świata?“ Zbiór VI), снѣгъ („Летитъ птиця безъ крилъ, паде безъ нôгъ“ и т. д. Номисъ, — або подôбна польска: „Leci, leci, skrzydeł niema, — siada, siada, d... niema“, Zbiór I) и въ кôнци градъ (Leci ptaszek po nad lasek, otrzepał mu kwiat“, Zbiór, I).

Загадки тои групы суть найчисленнѣйшй въ всѣхъ загадокъ анимистичныхъ. Цѣкава рѣчь, що символами явищь природы служатъ майже выключно — крôмъ кôлькохъ загадокъ, де ними суть якйсь бли̇зше не означенй звѣрѣ або цѣлй роды въ загалѣ, якъ н. пр. птиця — звѣрята домашнй (кôнь 2 разы, клячь 2 разы, вôлъ 8 разôвъ, корова 2 разы, теля 2 разы, ôвцѣ 2 разы, череда 4 разы и т. д.), т. е. тй звѣрѣ, зъ котрыми чоловѣкъ найбли̇зше жiе, котрыхъ вдачу найлѣпше знае, и котрй заразомъ, якъ насъ поучае порôвнуюча исторія первѣстныхъ религій, занимали найбôльше мѣсце въ первѣснôмъ культѣ звѣрѣвъ (зоолятріи), спôльнôй въ бôльшôмъ або меншôмъ розмѣрѣ всѣмъ народамъ на певнôмъ ступни розвою духового. Въ тыхъ анимистичныхъ загадкахъ — зъ выемкомъ воробця, подекуды такожь звѣрины домашнои — не ужито яко символа анѣ одного дикого або хижого звѣря, хоть въ иншихъ, пôзнѣйшихъ групахъ загадокъ, особливо представляючихъ вытворы рукъ людскихъ, знаряды домашнй и т. д., дикй и хижй звѣрѣ уживаютъ ся яко символы досыть часто. *Ив. Ф.*

(Конецъ буде.)

*) Цѣкава рѣчь, що въ нѣмецкôй мовѣ и доси „roter Hahn“ значитъ огонь, пожаръ, — jemandem den roten Hahn aufs Dach stecken — пôдпалити комусь хату.

Житє Іоанна Снѣгурского

епископа перемыского, самбôрского и сяноцкого, изъ другихъ сочиненій написалъ И. Наумовичь Изданія общества им. М. Качковского, ч. 91, Цвѣтень 1884; цѣна 10 кр. а. в.

II.

„*Изъ* другихъ сочиненій *написалъ* И. Наумовичь“. Сй слова заголовка вдарили насъ заразъ передъ перечитанемъ.

Мимоволѣ завдали мы собѣ пытане, що се таке має значити: *изъ* другихъ сочиненій *написалъ?* *Изъ* другихъ сочиненій можна выписати, ôдписати.., але *„написалъ“?*... И кôлько-жь сихъ сочиненій, и якій они? Єсли хто що написавъ, ну — то ôнъ же авторъ; при *ôд-* и *вы*-писаню можна говорити хиба о копистѣ або — плягіяторѣ; єслижь ôдписуєсь рôжній уступы ôдъ кôлькохъ — то се зновъ компиляція; але що се: *изъ* другихъ сочиненій *написалъ?* Кôлько властиво власнои працѣ допускаютъ повысшій слова? Чому не сказано поименно, о котрыхъ то „другихъ сочиненіяхъ“ бесѣда? А може ихъ дуже богато?...

Подумавши та порôвнавши, мы скоро дôйшли: и що се за сочиненія, и кôлько ихъ, — выробили собѣ вконець думку и о тôмъ, якъ то „авторъ“ свою книжочку „писалъ“, и чого стоитъ цѣла ся популярна брошурка. На жаль, мы дуже завелись на нѣй; взявши єѣ до рукъ думали найти просте, ясне, ядерне представленє рѣчи, думали, що найдемъ зрѣлый и основный судъ звѣстного вже ширше автора о Снѣгурскôмъ и єго часѣ, судъ, а бодай кôлька критичныхъ слôвъ, котрй-бъ и народови дещо прояснили, и поза народомъ заслугували на увагу; думали, що найдемъ вѣрне и точне, хоть коротке resumé бодай сего, що въ загально звѣстнôй и доступнôй литературѣ предмета о Снѣгурскôмъ звѣстно; думали що найдемъ розумно написану, приноровлену до потребъ народа, — ба, взôрцеву книжочку. Мы позабули, що се пишесь... тôлько для народа. А мали мы право надѣятись чогось несогôршого вже для того, що знали иншу книжочку выдану Обществомъ им. Качковского, книжочку о Ант. Добрянскôмъ, написану Б. А. Дѣдицкимъ, а хоть не на все въ нѣй могли-бъ мы згодитись зъ авторомъ, написану дуже совѣстно, зъ котрои мы много важного и цѣкавого довѣдались, а впрочѣмъ справдѣ *на-*, а не *ôд-* або *вы*-писану...

Изъ якихъ же то сочиненій авторъ *„писалъ“*? На се ôдповѣдь ажь надто коротка: изъ житеписи Снѣгурского написанои І. Лозиньскимъ, котру мы вже высше пôднесли. Безъ сеи житеписи не змôгъ бы бувъ И. Наумовичь *„написати“* и однои стороны о Снѣгурскôмъ, а тымъ самымъ и єго послѣдна „популярна“ книжочка булабъ абсолютно неможлива. А мимо того І. Лозиньскій не згаданый въ цѣлôй книжочцѣ анѣ однымъ словомъ! Мимоволѣ приходитъ ся супротивъ сего спытати, що могло спонукати *„автора“* пôдписати на книжочцѣ своє имя, єсли вже не пôдписувавъ (бодай побôчь) властителя литературнои працѣ? Чи може треба було конче ввити въ вѣнокъ именитого „популярного“ писателя и „просвѣтителя“... одинъ лавровый листокъ бôльше? А єсли спогадаємо, въ якій способъ новый „авторъ“ користувавъ ся своимъ жереломъ, то вже зовсѣмъ а зовсѣмъ не можемо понятн, чому ônъ бодай про око людске не пустивъ „своєи“ книжочки анонимно въ божій свѣтъ.

Але чи І. Лозиньскій вже таки справдѣ въ цѣлôй книжочцѣ нѣгде нѣ однымъ словомъ не згаданый?.. Нѣ! — разъ „авторъ“ прецѣ о нѣмъ говоритъ. На стор. 18 каже: „о его (Снѣгурского) побожности... не будемъ розводитися для того, що то не было необыкновенною его заслугою, но должностю“. — *„Не будемъ розводитися“!*... А хтожь такій, такъ очевидно непотрѣбно, о тôмъ розводитъ ся, хтожь то не умѣє ôдрôжнити заслуги ôдъ должности?... Не хто, а Лозиньскій; отже за то, що И. Наумовичь ôдъ него своє сочиненіє *„написалъ“*, дôстаєсь Лозиньскому еще въ заплату ироничный притыкъ: „ади! розводишь ся!— бо письма не знаешь, тай тôлько“. Колибъ еще хоть притыкъ сей бувъ заслуженый! Алежь прецѣ и въ побожности архіереѣвъ можутъ бути рôжницѣ, — а впрочѣмъ, чижь не мôгъ бы хто иншій и о всѣхъ другихъ прикметахъ Снѣгурского сказати, що се була одна „должность?“...

Чижь пôдъ сими *„другими“* сочиненіями, изъ котрыхъ книжочка *„написана“*, розумѣєсь лише Лозиньскій?— Нѣ! три чверти книжочки выписанй вправдѣ зъ Лозиньского, и то саме найважнѣйше, именно житепись Снѣгурского т. є. властивый предметъ (15 сторонъ зъ того передрукованй дословно; всѣхъ сторôнъ 55). Однакъ решта (одна четверта часть) не выписана зъ Лозиньского: половина зъ тои решты *„написана“* зъ згаданои вже брошурки Дѣдицкого о Ант. Добряньскôмъ*), а другу половину — то вже признаємо яко цѣлковиту литературну власнôсть „автора“, а то тымъ бôльше, що не належитъ она анѣ посередно анѣ безпосередно до рѣчи.

Чижь и о книжочцѣ Дѣдицкого авторъ нѣ словомъ не згадує? А нѣ, ту вже И. Наумовичь ласкавѣйшій, бо книжочку Дѣдицкого, выдану Обществомъ им. Качковского, докладно цитує (стр. 23), хоть се що ôдъ него „пише“, лише посередно належитъ до рѣчи (до характеристики часу Снѣгурского).

А Лозиньского належалось прецѣ згадати не лишь яко автора дуже гарно и совѣстно написанои житеписи Снѣгурского; не лишь для того, що — якъ вже сказано — безъ сеи житеписи книжочка И. Наумовича булабъ неможливою; Лозиньского треба було згадати передовсѣмъ яко патріота-сподвижника знаменитого перемыского владыки, яко писателя рускаго, яко издателя збôрника рускихъ пѣсень, найпершого въ Галичинѣ зборника!... Але „авторъ“ згадуе много именъ; згадуе (за Дѣдицкимъ) о. Лукашевского, И. Кучинского, И. Ильницкого и другихъ — лише о Лозиньскôмъ нѣ слова, вынявши хиба притыкъ! Чи для того, що „авторъ“ ôдъ него... запожичивъ ся?**) — чи може для того, що въ дѣяльности Лозиньского годѣ було ôднайти щось такого, щô бы пôдходило пôдъ тенденціи Наумовича?

Роздумуючи все тоє, мы кôлька разôвъ поневолѣ себе пытали: чому не було перепечатати житеписи Снѣгурского написанои Лозиньскимъ, якъ се вже попередно зробила „Просвѣта“? Можна було дещо въ нѣй (що до стилю) змѣнити, або скоротити, єсли вже на тôмъ кому залежало, можна було написати: „II выданье, заходомъ И. Наумовича“; можна було такожь написане поручити кому иншому, єсли вже конче ишло о нову житепись, н. пр. Б. А. Дѣдицкому, а мы переконанй навѣть, що звѣстный зъ совѣстнои працѣ авторъ житеписи о А. Добряньскôмъ и М. Качковскôмъ бувъ бы збогативъ нашу письменнôсть цѣнною брошуркою; тажь Б. А. Дѣдицкій працює вже ôдъ довшого часу и зъ хôсномъ надъ исторіею розвою нашои народнои жизни въ першôй половинѣ бѣжучого столѣтя, и писавъ вже для Общества им. Качковского. Ба, коли бо теперь єсть И. Наумовичь авто-

*) Всѣ три книжочки можна дôстати въ ставропигійскôй книгарни за 40 кр.

**) Мы дармо глядали причины неласкавости автора для І. Лозиньского; може причина въ тôмъ, що Лозиньскій ужывъ разъ (1834 р) латиньскихъ буквъ до рускаго письма; але ônъ вчинивъ се опираючись „auf sachlichen Gründen“ и за вѣдомостею власне И. Снѣгурского (гл. Sprach und Schriftfrage, добромнѣніе Л-ого), отже въ найлѣпшôй вѣрѣ; переконавшись, що хибивъ, ôдступивъ ôдъ хибнои думки, а 1859|60 р. бачимо єго мѣжь горячими защитниками рускои азбуки противъ Голуховского (см. Sprach und S. Frage). Найменшежь мавъ бы право бачити трѣску въ оцѣ Лозиньского той, хто ще довго по єго першôмъ выступленю — мимо пôзнѣйшого патріотствованя — носивъ конфедератку.

ромъ одной „популярной“ брошуры бôльше! А впрочѣмъ ходило и о те, щобъ, користаючи зъ рôчницѣ родинъ Снѣгурского пустити въ свѣтъ нову агитаційну книжочку! — книжочку, въ котрôй авторъ важивсь надъужити чужои литературнои працѣ, надъужити й имени знаменитого мужа — въ своихъ партикулярныхъ, тенденційныхъ цѣляхъ, щобы пôднести и славословити (накручуючи та нагинаючи) все тое, що єму пôдходитъ пôдъ ладъ, щобы защепити хоть що-то въ народѣ зъ своихъ „поглядôвъ“... Тому то также оминаєсь такъ старанно І. Лозиньскій; тому то неменше старанно и много другого оминаєсь. Снѣгурского треба було зробити *„нашимъ“* чоловѣкомъ, покрыти свою наготу єго авторитетомъ... Тому то трактуе авторъ властивый свôй предметъ крайне поверховно, подае хибнй даты, скорочуе безъ потребы Лозиньского, пропускае неодно цѣкаве (щобъ не розводити ся!), пôдноситъ, розширюе, накручуе инше, сыпле зъ рукава дзвôнкй, сто разôвъ переклепанй фразы, ôдступае ôдъ предмету и говоритъ Богъ вѣсть о чôмъ... Що тамъ вѣрна та точна біографія Снѣгурского, абы тенденція! Що тамъ просвѣщати, учити народъ, — обробити єго на свôй ладъ, отъ що! *Обробити!!* каже и комитетъ „ludowoho wydawnyctwa“, и говоритъ народови о шизмѣ, о монголахъ-шизматикахъ, о Вандѣ и Казимиржу, фалшуе исторію, нагинае факты... *Обробити!* — народъ заплатитъ ще за книжочку крейцарѣ, а въ горѣ дадутъ гонораръ! И зновъ загомонитъ слава „популяризатора“, що „знижуесь“ писати для народа книжочки...

Чижь маємъ ити листокъ за листкомъ та ставити текстъ книжочки поручь зъ текстомъ Лозиньского и Дѣдицкого? Просимо взяти всѣ три брошурки до рукъ; вѣрити не хочесь, якъ дешевымъ коштомъ можь нынѣ стати авторомъ! Ôдъ початку до стор. 19-ои — гл. Лозиньскій ажь по стр. 22; слѣдъ въ слѣдъ, фактъ за фактомъ, дата за датою, много (мимо скорочень) дословно! Чижь на тыхъ сторонахъ нема вже зовсѣмъ нѣчого власного автора? О нѣ! такъ зле не єсть: на стр. 9-ôй находимо додатокъ, що „Валява лежитъ межи Перемышлемъ а Радымномъ“ (хибно: ы; полонизмъ), а на стр. 13-ôй пôвчетверта строчки о тôмъ, що Я. Геровскій опѣкуваєсь бѣднотою.

За то подаємъ єще й пробки точности автора. На стр. 7-ôй читаємо, що Снѣгурскій „былъ принятый р. 1804 до львовской семинаріи на первый годъ богословія“. Єолибъ авторъ бувъ уважнѣйше читавъ Лозиньского, бувъ бы знавъ, що Снѣгурскій вже 1803 р. бувъ у Львовѣ на першôмъ роцѣ, а 1804 поѣхавъ до Вѣдня, де 19-ого падолиста вписано єго въ альбумъ вѣд. всеучилища. На стр. 8 ôй находимо хибно р. 1856 вм. 1816. На стр. 12 ôй читаємо о институтѣ, зъ котрого выходили „учители и дяки“; що се були учителѣ для народныхъ школъ, о сѣмъ нѣ слова,— учителѣ тай годѣ! На стр. 19-ôй читаємо, що Снѣгурскій „былъ первымъ изъ русскихъ уніятскихъ владыкъ, которыи старали ся о поднесеніе достоинства нашего обряда“. Чи справдѣ авторъ такъ добре знае всѣхъ „русскихъ-уніятскихъ“ владыкъ, попередникôвъ Снѣгурского? були и иншй (н. пр. Юрій Конискій; пригадуємо такожь „Widok przemocy“), котрй о пôднесенє нашого обряда дбали. Дальше тамже: „и его первого чули люди при визитаціяхъ не инакше, только по русски говорящого“. Зъ котрого пальця авторъ се выссавъ? Мы знаємо, що хоть Снѣгурскій любивъ своє, але именно при визитаціяхъ дуже часто „инакше“ говоривъ. И т. д.

Переходячи до стор. 20 просимо порôвнати то, що пише Наумовичь стор. 20 до 27 (и ще дальше по трохи) зъ тымъ, що у Дѣдицкого на стор. 17, 21, 22—24, 26—32. Майже всѣ фактичнй подробицѣ суть власнôсть Дѣдицкого, проче, т. є. оклепанй, самымъ авторомъ часто повторюванй фразы — власнôсть автора, хоть и ту єще дещо пожичене ôдъ Дѣдицкого. И ту не обôйшлось безъ поверховности, путаницѣ, ба — неимовѣрныхъ дивоглядностей. Такъ на стор. 20-ôй читаємо, що Копитаръ бувъ учителемъ „славянского славословія“ въ Вѣдни. Копитаръ бувъ цензоромъ греческихъ и словянскихъ книгъ и урядникомъ при надворнôй вѣденьскôй библіотецѣ, — а що маe значити новокреована наука „славословіе“, и що собѣ народъ пôдъ тымъ словомъ думати маe, се мы надармо старались собѣ розтолкувати. На стор. 21-ôй читаємъ: „Они то (Снѣгурскій, Лукашевскій, Кучинскій и др.) показали, що языкъ, которымъ говорятъ милiоны народа, **не есть хлопскимъ**, но народнымъ, **отже честнымъ**, они показали красоту церковного нашого языка, Антоній Добрянскій написалъ его граматику вправдѣ по польски, но она (!) розбудила любовь къ сему прекрасному языку, изъ ней научилися наши священники розумѣти св. письмо и літургію, котра перестала быти имъ якобы чужою, но своєю питомою и любимою, они положили основаніе на поли церковномъ и народномъ, которое начало ся (*що? — основаніе?*) съ р. 1848 (*Снѣгурскій умеръ вже 1847!*) зразу слабою искрою, теперь горитъ (*що? — основаніе?*) уже яснымъ, теплымъ свѣтломъ не только для высшихъ слоевъ нашого общества (*основаніе горитъ свѣтломъ для высшихъ слоевъ!...*), но и всей масѣ нашего народа приходящого всегда больше къ сознанію своей народности“. Не входимо вже въ стиль, синтаксъ, языкъ, правопись сего — смѣло можемъ сказати — нужденно збудованого довгого періода; але що се маe значити: не есть хлопскимъ, отже (есть) честнымъ? — А якъ бы було (бо такъ оно майже дословно ще и нынѣ є) хлопскимъ? Поминаємъ и се, що „церковный“ языкъ дуже зручно мѣшаeсь зъ „нашимъ“ языкомъ*); алежь чи справдѣ сей церковный языкъ, зрученый (що до фонологіи) старословеньскій, а тымъ самымъ крайне зôпсованый, бо зведеный на нѣ се, нѣ те, чи справдѣ ôнъ такій „прекрасный“? чи справдѣ такій, що, якъ читаємо на стор. 31-ôй, перевысшае всю чужину“?!... Та чи авторъ на серіо се сказавъ, що по польски написана граматика сего языка розбудила любовь къ нему? Вѣрити не хочесь, кôлько то може вытримати терпеливый папѣръ! На тôй самôй сторонѣ читаємо дальше: Такъ за проводомъ тыхъ першихъ нашихъ пророкôвъ (!), переломавшихъ грубый ледъ забобонôвъ, якобы языкъ, обрядъ церковный русскій былъ только для хлопôвъ и пр.“; а хотьбы, а хотьбы? — По щожь то такъ тыкати вѣчно народови въ очи хлопскимъ?..

На стор. 22-ôй находимо рекляму на „Науку“, — власну хвальбу: „межи тыми, що прилѣжно читали „Науку“, находятся уже такіи знатоки (!) св. письма и пр. На стор. 24-ôй находимъ слова: „истинна правда“, — чи може бути и „неистинна“ правда?

На стор. 25-ôй читаємъ, що „въ повстаню было много сынôвъ священническихъ“, а на стор. 26-ôй стоитъ, що польска емиграція знала, що духовенство наше „не думае и думати не може о революціи“; сежь саме сказане и на стор. 34-ôй: що Русь наша „мерзила ся революціями“... Цѣкаво бы було знати, якъ мыслитъ самъ такій авторъ, щó такй суперечности однымъ духомъ списати може? Впрочѣмъ що до революцій, котрыми Русь „мерзилась“, доволѣ

*) У Дѣдицкого, стор. 26, называeсь навѣть языкъ, въ якôмъ Русь наша по святыхъ церквахъ до Бога молилася, отже языкъ церковный, языкомъ „русско-славянскимъ или старорусскимъ“!...

нагадати вôйны козацкй зъ Польщею, щобъ оцѣнити, чи справдѣ кожда революція така погана рѣчь.

На стор. 27-ôй читаємо, що Снѣгурскій и єго сподвижники „знали уже исторію Руси зъ рукописи Гарасевича“. На се замѣтимо, що Гарасевичь нѣколи исторіи Руси не писавъ. Тамже читаємъ, що „въ Львовѣ живъ тогды лишь одинъ ученый мужь, чувствующій себе русскимъ, то былъ Денисъ Зубрицкій“. И то не правда; були тогды ще у Львовѣ старшй: Гарасевичь, Геровскій, дръ правъ Нападієвичь, були вже молодшй: Шашкевичь, Вагилевичь, Головацкій и другй; правда, що не всѣ они пôдходятъ пôдъ ладъ нашого автора, — а треба знати, що у Львовѣ зростала и розвивалась Русь зовсѣмъ незалежно ôдъ Снѣгурского и єго „сподвижниковъ“.

На тôйже сторонѣ читаємо: „Кому попала тая книжка (Зубрицкого Kronika miasta Lwowa), ставалъ вже не по нуждѣ (!), но таки по убѣжденію австрійскимъ патріотомъ...“ Диво дивне, чому Зубрицкій умеръ безъ австрійскихъ ордерôвъ?!... Здаєсь намъ, що цѣль сего деликатного натяку всѣмъ ясна, — єсть въ тôмъ своя система!

Ôдъ стор. 27—35 тягнесь сумѣшка всякои всячины, котру лишаємо авторови яко єго выключну власнôсть. Окрôмъ повторень и фразъ, говоритъ ся тамъ переважно о обрядѣ та о „истинной уніи“; впрочѣмъ вже и передъ тымъ, де лишь можь, пôдноситъ авторъ тй справы хоть двома, трема словами.

Пригляньмось и сему. На стор. 28-ôй оповѣдає авторъ народови цѣкаву байку о тôмъ, що „кронику Зубрицкого, скоро появилася, Поляки старалися такъ выкупити, щобы екземпляры не попали въ русскіи руки.“ Чижь не добрый способъ знайшли Поляки? Тажь се якъ разъ для Русинôвъ добре: купуйте, — розкупѣмъ здоровй цѣлый накладъ, „щобъ екземпляры не попали въ русскіи руки“, а мы гнетъ выдрукуємо другій накладъ! Здаєсь намъ, що Поляки такой вже не такй дурнй.

Нападу на Гдовъ 1846 р. (стор. 29) нѣколи не було.

На стор. 29-ôй читаємо еще, що Снѣгурскій „повелъ (1846-ого р.) дѣло такъ мудро и честно, що Русь не осквернила себе невѣрностю... якъ то зробили Мазуры“. Якій жаль, що нѣхто доси нѣчого о такôй заслузѣ Снѣгурского (въ обохъ епархіяхъ?) не знавъ! Варто бы, щобъ авторъ зволивъ все, що о тôмъ знає, подробнѣйше розповѣсти, якъ и пояснити значенє слова „невѣрностю“ (кому? — шляхтѣ польскôй?!...)

На тôй же стор. находимо въ-друге: „истинну правду.“

На стор. 31-ôй читаємъ, що граматика церковно-словянского языка, написана А. Добряньскимъ (зъ котрою, мимоходомъ сказавши, нашь авторь не може дôйти до кôнця), заохотила до пôзнанія красоты и величія того языка; они (тй що заохотились) познали, що то не есть хлопское, но що оно красотою и совершенствомъ перевысшае всю чужину...“! Чи то панегирика чи иронія? О языцѣ мы вже говорили, що жь до обряду, то се властиво такожь чужина, орієнтальщина, а зъ слôвъ автора можнабъ єще выдедукувати, що чужина „перевысшае“ и всю чужину и все наше!

На тôйже стор. находимо наведену латиньску приповѣдку: „ignoti nulla cupido“.

О стор. 32 и 33 скажемо дещо опôля, ту лише звертаємо увагу, що такй рѣчи, якъ: „премудрость, прости!“ належатъ до типика, а не до житєписи Снѣгурского.

На стор. 35-ôй читаємъ: „Що началъ Снѣгурскій, то продолжали Яхимовичь, Куземскій, Лотоцкій, Малиновскій... и ихъ „наслѣдники“. Не входимъ въ те, кого то авторъ укрывъ пôдъ смирнымъ анонимомъ: „наслѣдники“; але чи крôмъ наведеныхъ нѣхто иншій не „продолжалъ“ почину Снѣгурского? А Гинилевичь, Борисѣкевичь, Качала, Лавровскій и другй. Колижь бо авторъ систематично вычисляє лишь своихъ, яко єдино на народнôй нивѣ заслуженыхъ людей.

Почавши ôдъ стор. 35—40 вертаєсь авторъ до Лозиньского и выписуе зъ него такъ якъ попередно. Яко прôбку точности наводимо: на стор. 37-ôй авторъ пише, що Снѣгурскій призначивъ „кождому учителю въ єго добрахъ по 60 р. к. м.“ Єслибъ авторъ бувъ уважнѣйше читавъ Лозиньского (стор. 26), знавъ бы, що Снѣгурскій „вызначивъ бувъ зъ доходôвъ дôбръ своихъ для учителѣвъ въ Валявѣ и Страшевичахъ по 60 р. сер.“; а прецѣ крôмъ Валявы и Страшевичь належатъ до перемыского епископства єще и иншй добра.

Вконець стор. 41—55 (тестаментъ Снѣгурского) перепечатанй живцемъ дослова зъ Лозиньского стор. 37—46, вразъ зъ додаткомъ Лозиньского.

Здаєсь намъ, що въ сей спôсôбъ „писати“ для народа, зовсѣмъ невелика штука. Числячи дуже легко, найдемо въ книжочцѣ пôдписанôй И. Наумовичемъ що найбôльше шесту часть єго питомои власности, а властивый авторъ вкрытый глубокою мракою ночи. „Добре“ писати — хтобъ тамъ гаявъ ся! Предметовый, совѣстный Лозиньскій не надававъ сь на тенденційну брошуру; отже сякъ-такъ, автора не назвати, и выдати свою книжочку!

Вол.-Коцовскій.

*) Юл. Лавровского называе Дѣдицкій (Ж А. Добр. 92) „ревнымъ русскимъ патріотомъ“.

Старорускій акцентъ

и ритмика „Слова о полку Игоревôмъ“.

(Дальше.)

Въ однôмъ мѣстци задержую неправильный акцентъ **стары́ми,** а то въ выраженю: **начати́ стары́ми словесы́.** Ту єсть стиховый римъ, такъ звана ассонанція (три и акцентованй); въ такихъ случаяхъ кладе поетъ головну вагу на акцентъ послѣдного слова, а попереднй акценты вже до того послѣдного акомодуютъ ся. Подôбну неправильнôсть, задля ассонанціи, бачимо и при иншихъ выраженяхъ: **от тебе́,** — **Ѝр-Тоу́рѣ Всевóлоде;** **отна́ злата́ стола́;** **вéликый кнажé Всевóлоде.** Сюды ôднести можна и выраженє: **жаль ємѣ́ мила́ брата́ Всевóлода** (чотыри *а* акцентованй).

VI. Самогласнй ъ и ь.

Читаючи творы старорускои литературы, я неразъ дивувавъ ся, чому то въ imperfect-ѣ, въ 3-ôй особѣ обохъ чиселъ, уживаютъ ся дуже часто двонкй формы:

1) правильнй: **бѣше, бѣхоу; говорѣше, говорѣхоу;**

2) неправильнй: **бѣшеть, бѣхоуть; говорѣшеть, говорѣхоуть.**

Въ Словѣ о полку Игоровôмъ формы въ окôнченемъ **ть** (або **тъ**) приходятъ 16 разôвъ, а безъ того окôнченя надъ 20 разôвъ. Ритмика въ всякою певностею констатуе, що **ть** и **тъ** творили въ imperfect-ѣ окрему силябу, проте **ъ** и **ь** були ту не лишь якимись традиційными знаками, але повными самогласными.

Появъ той легко оправдати. Въ формахъ **бѣше** и **бѣхоу** почиває акцентъ на першôй силябѣ. За доданемъ кôнцевого **т** (**бѣшет, бѣхоут**) послѣдна коротка силяба безъ потребы мусѣлабы продовжити ся, а чи можнажь припустити, щобы поетъ нарокомъ псовавъ поезію че-

ревъ громаджене непотрѣбныхъ буквъ на кôнци слова? Старорускій языкъ въ своєй давнѣйшôй добѣ не мавъ слôвъ окôнченыхъ на согласну, отже и выговорюване такихъ слôвъ було дуже невыгôдне, утяжливе. Въ такôмъ случаю согласна мусѣлабы ôдпасти (**бышe**), або потягнути за собою акцентъ (**бышéт**).

На 36 выпадкôвъ, где въ Словѣ стоитъ imperfectum, менѣ лишь въ двохъ мѣстцяхъ выходитъ ритмъ злый, именно при словахъ **растѣкáшеть сѧ** и **погыбáшеть.** Я наконечне **ть** уважаю въ тыхъ словахъ додаткомъ переписовача, проте въ текстъ приймаю коротшй формы: **растѣкáше сѧ, погыбáше.**

Примѣры въ imperfect-ами приходили вже часто при попередныхъ цитатахъ, тому обмежаю ся теперь лишь на одинъ уступъ изъ Слова:

Тогдá при Óльзѣ Горислáличи
Сѣкáшете сѧ и растáшете оусóбицами,
Погыбáше жúзне Дáждьбожа внýка,
В княжúх крáмолах вѣцú человѣкомо скратúшась.
Тогдá по рýскои земли
Рѣткó ратáеве кыкáхоуте,
Но часто́ врани́ граáхоуте,
Трýпа дѣлячє себѣ,
Я гáлици свою́ рѣч говорáхоуте,
Хóтѧте полéтѣти на éдїе.
То было́ в ты рáти и в ты пóлокы,
Я сúцен рати́ не слы́шано.

Слово **человѣкъ** (старосл. **чловѣкъ**) яко зложене мало акцентъ на **о**: **человѣко**, подôбно як **Ирóславо, шестóкрилци, Осмóмысле, Богóродица.** Бесѣда поводовалась ту дуже логичною засадою, кладучи акцентъ въ середину межи оба слова, щобы ихъ тымъ лучше злучити въ одно понятіе. *)

У Муссинъ-Пушкина стоитъ: **рѣтко ратаєвѣ кикахýть.** Въ словѣ **ратаєвѣ** черезъ неправильне **ѣ** зазначеный акцентъ.

Рѣтко и **часто** (**чęсто**) акцентую на послѣдньй силябѣ; у насъ и нынѣ говорятъ: **частí дощѣ, рѣдкíй борщь** и т. д.

Мѣсто **троупа себѣ дѣлаче** приймаю задля лучшого ритму: **троупа дѣлаче себѣ.**

У Муссинъ-Пушкина стоитъ: **хотать полетѣти на оуєдїе.** Послѣдне слово яко за-довге не надаєсь до ритму, для слуху есть оно досыть дивачне, при тôмъ для приставного **s** не находжу оправданя. Я приймаю форму коротшу **єдїе** (= **ѣдá**, жиръ).

Заходитъ теперь великои ваги питане, коли въ старорускôмъ языцѣ буквы **ъ** и **ь** выговорювались яко самогласнй, а коли они уважались мертвыми тôлько знаками. На пôдставѣ ритмики Слова приходимо до слѣдуючихъ результатôвъ:

А) *Согласнй горловй* (**г, к, х**).

Зъ помѣжь горловыхъ найлекшою до вымовы (на кôнци слôвъ) есть **х**, найтруднѣйшою **г**; зъ того для старорускаго языка зовсѣмъ логичне выснювалось правило, що **ъ** по **х** нѣколи не вымовлялось, а по **г** вымовлялось всюды. Ôдъ того правила нема нѣ одного выняття. Такимъ чиномъ слова **трýдныхъ, милыхъ, великыхъ** читати треба безъ **ъ**, а слова **Олегъ, Богъ, стáгъ, женчюгъ** вымовляти якъ **Óлего, Бóго, стáго, жéнчюго.**

Согласна **к** выговорювалась въ старорускôмъ языцѣ твердше, нѣжь мы єѣ теперь вымовляемо; давнй Русины писали **Кыєвъ, великый, книжкы** и т. д. Въ Словѣ приходятъ досыть часто выразы зъ окôнченымъ **къ** (самъ прииенникъ **къ** подыбуєсь надъ 20 разôвъ), а лишь въ двохъ выпадкахъ ôдпадає **ъ** по **к**: 1) **лбúх не слáла к нéмоу слéз на мóре ráно**; 2) **и пáде сѧ Кобáк во грáдѣ Кыєвѣ.** Во всѣхъ иншихъ мѣстцяхъ **ъ** по **к** читати ся мусить.

Б) *Согласнй сычавй* (**с, з**).

По согласнôй **с**, яко дуже легкôй до вымовы, **ъ** не выговорювалось.

По **з** такожь ôдпадало **ъ**, а понеже тогды на кôнци слôвъ **з** вымовити було за-тяжко, то давнй Русины перемѣняли єго часто на **с**; зъ ôдти выясняютъ ся фонетичнй формы въ Словѣ, як **бес, чрес, къс** (въспѣти, въсплескати), **рос** або **рас** (ростре, раскропити), **ис** (испити, иссушити) и т. д.

Прииенникъ **съ** мôгъ, якъ то дѣвсь и въ нынѣшнôмъ языцѣ, выговорюватись зъ тымъ **ъ** або безъ него: **с тоуго́ю, со всѣх** и т. д.

В) *Согласнй плавнй* (**л, р**).

Въ односложныхъ словахъ по плавныхъ нѣ **ъ** нѣ **ь** не вымовлялось: **пир, жир, Тоур, Клоур, был, жаль.** Тôлько тамъ, где вымова була за-тяжка, творили **ъ** и **ь** окрему силябу: **вúхро, мúсле.**

Коли слова складались зъ бôльше слогôвъ, тогды по плавныхъ **ъ** выговорювалось: **Колодúмиро, Óлоуро, ѕспило, сóколо, лелѣмало.** Однакъ побôчь сихъ старшихъ формъ подыбуємо въ Словѣ вже и новѣйшй безъ **ъ** (плавнй суть для вымовы дуже легкй, отже бесѣда могла выгôдно обôйти ся безъ помочи пôвсамогласныхъ); тôлькожь заходила въ такôмъ случаю змѣна акценту — плавнй потягали голосъ за собою: **Колодимúр, сокóл, оушекотáл, притрепетáл, Игóрь, печáль** и т. д.

Неправильными уважаю акценты въ словахъ: **гóвор, Игорь, сóкол.** Єдино легкôсть вымовы кôнцевои плавнои поясняє намъ, для чого въ тыхъ формахъ акцентъ не змѣнивъ ся.

Г) *Согласнй шипячй* (**ж, ч, ш, щ**).

По **ж, ч, ш** пôвсамогласна не вымовлялась: **рѣч, ноч, лѣчеж, Всеволож, птич.** Чи однако наконечна шипяча вплывала на змѣну акценту, рѣшити тяжко, бо въ Словѣ подыбуємо тôлько два выразы, котрй кôнчатъ ся на шипячу а суть двосложнй; въ однôмъ зъ тыхъ слôвъ передъ **ж** заходитъ змѣна акценту **лоучéж**, въ другôмъ передъ **ч** змѣны нема: **гáлич.** (Здає ся, що пôвзвукъ **ч** яко легкій до вымовы не притягавъ акценту до себе.)

Зъ окôнченымъ **щ** приходитъ два разы слово **нощь** и въ обохъ разахъ **ь** читати треба окремою самогласною: **нóще.**

Д) *Согласнй губнй* (**б, п, в**).

Зъ губныхъ найтяжшою до вымовы (на кôнци слôвъ) есть согласна **в**, найлекшою **п**, а зъ того выхо-

*) Зъ ритмики церковныхъ молитовъ выходитъ такожь акцентъ **чловѣкъ, вочловѣчити сѧ.** Отъ строфа зъ **Вѣроую** пôсля старорускои вымовы:

Нáсо дѣлѧ чловѣко
И за сопáсенїѧ рáди нáшего
Сошéдоша со нéбесо;
И воплóтиюша сѧ
— Óто Дýха свáта и Марíи Дѣвы —
И вочловѣчюша сѧ.

Въ старославянскôмъ языцѣ уживавъ ся прииенникъ **заради** въ той способъ, що межи **за** и **ради** вставлювано 2 падежь именника. Примѣры такои конструкціи находятъ ся въ словари Миклосича пôдъ словомъ **ради.**

дитъ логичне правило, що по ѳ треба ъ читати всюды окремою самогласною. Въ Словѣ ледви може одинъ находжу примѣръ, где на кôнци ъ по ѳ ôдпадае, але и ту безпечно заходитъ вина давного переписовача.

Приименникъ **къ** або читае ся окремою силябою, або звукъ **к** лучитъ ся въ слѣдуючимъ словомъ, черезъ що ъ ôдпадае: **ко гридницѣ, к моемъ.**

Е) *Согласнî зубнî* (т, д).

Въ односложныхъ словахъ ъ и ь по зубныхъ окремою самогласною не вымовлялись: **от** (всюды въ поематѣ), **под** (такожь всюды), **лад** (gen. plur.). **пред** (лишь въ однôмъ мѣстци **предо**), **злат.**

Для потребъ ритмики могли поеты въ односложныхъ словахъ ъ и ь по зубныхъ согласныхъ вымовляти: **брат** и **брато**, **скѣт** и **скѣто**; дѣялось се особливо тогды, коли вымова задля бôльшого числа согласныхъ ставала ся тяжшою, н. пр. въ словахъ: **свистъ**, **месть.**

Въ imperfect-ѣ наконечне **ть**, якъ мы вже бачили, читалось всюды окремою силябою.

Въ часѣ теперѣшнôмъ, въ 3-ôй особѣ обохъ чиселъ, **ть** такожь читалось окремою силябою. Єслижь въ Словѣ подыбуютъ ся формы, якъ: **кли́чет, кри́чат, ле́тат** (формы пôдъ взглядомъ акценту просто неможливî), то мусимо памятати, що въ старорускихъ творахъ письменныхъ приходятъ часто въ часѣ теперѣшнѣмъ формы безъ **ть**: **хоче** (у Владимира Мономаха), **наслѣда** м. **наслѣдать** (въ евангелію галицкôмъ въ року 1144), **лежа** м. **лежать** (въ грамотѣ въ року 1421). Формы тотî находятъ оправдане въ нынѣшнôмъ жіючôмъ языцѣ. Русины н. пр. въ горахъ буковиньскихъ и коломыйскихъ, а навѣть въ околици Галича (Маріямполь), ôдкидаютъ **т** не лишь въ числѣ единичнôмъ (хоче, несе), але навѣть и въ числѣ многôмъ: (они) нося, ходя, кричя, летя и т. д. Колижь до того зважимо, що и авторъ Слова бувъ родомъ Галичанинъ и що въ его поематѣ находятъ ся слова, формы, а навѣть акценты едино Галичинѣ властивî, то догадка буде зовсѣмъ оправдана, що ôнъ не вымовлявъ **кли́чет, кри́чат, ле́тат**, але **кли́че, кри́ча, ле́та.** На утворене сихъ формъ мôгъ вплынути аналогичный появъ въ imperfect-ѣ, где побôчь **бышеть, говорахоуть** уживались такожь коротшî формы: **быше, говорахоу.**

Въ бôльшесложныхъ словахъ кôнцеве **ть** и **тъ** вымовлялись окремою силябою: **по́вѣсте, де́сате, ціе́кото, кли́чете, ле́тите, мѣ́рите**; колижь ъ и ь не мали окремого звука, тогды кôнцева согласна притягала акценть до себе: **деса́ть, ціеко́т, лети́т, мѣри́т, живо́т.**

Бôльшесложныхъ выразôвъ на **дь** въ Словѣ нема; съ кôнцевымъ **дъ** приходитъ лишь слово **Всеволодъ**, котре зновъ двояко выговорювалось: **Всево́лодо**, або безъ ъ и съ перенесенымъ акцентомъ **Всеволо́д.**

Ж) *Согласнî носовî* (м, н).

Носова **н** пôдпадала тымже правиламъ, що и согласнî зубнî: въ односложныхъ словахъ звычайно ъ и ь не вымовлялись: **сон, Дон, брань, дань, сын**, а навѣть **пѣснь** (побôчь **пѣсне**), **жизнь** (побôчь **жизне**); однакожь приходитъ **зоно, Доно.**

По **м** рѣдше опускалось ъ: **сам, им**; частѣйше приходитъ **и́мо, на́мо, ѕ́мо.**

Въ ôдмѣнѣ глаголôвъ приходитъ 6. разôвъ окôнчене **мъ**; въ 5. мѣстцяхъ становитъ оно окрему силябу: **моужа́йме ся, позри́ме, похытни́ме, почне́ме, всадеме**; лишь въ однôмъ мѣстци ъ не читаесь, але за те акценть приходитъ на конець слова: **под'кли́м** (мѣсто **под'кли́ме**).

Въ одмѣнѣ именъ (въ 6. пад. числа един. и въ 3. числа многого) окôнченя **мь** и **мъ** становлятъ звычайно окрему силябу: **шизы́ме о́рломе, ше́ломоме, с тро́доме, кли́коме, ко го́рамо кыёвскымо, те́ктоме, со́коломе.** Рѣдше пôвсамогласнî опускались, и тогды кôнцеве **м** притягало акценть до себе: **клико́м, со́коло́м, по колото́м и грязивы́м мѣсто́м, оны́м грозны́м Полочано́м, лю́тыме звере́м, ро́скыме злато́м.** Въ однôмъ лишь мѣстци выходитъ менѣ неправильный акценть: **бо́сым** (повинно бути: **бо́сыме** або **босы́м**).

Такъ само и кôнцеве **нъ** въ бôльшесложныхъ словахъ становило силябу окрему: **зверинно, Ирóславнино, Бо́жно, че́релено, мо́тено.** Колижь ъ не мало окремого звука, тогды кôнцеве **н** притягало акценть до себе: **коро́н, времéн, стремéнь, Бога́н.**

Старорускî правила для вымовы самогласныхъ ъ и ь.

Реасумуючи коротко всѣ повыше наведенî спеціяльнî выпадки при вымовѣ давныхъ звукôвъ ъ и ь, приходимо до слѣдуючихъ засадничихъ правилъ:

1) ъ и ь въ односложныхъ словахъ окремою самогласною засаднично не выговорювались по звукахъ плавныхъ (р, л), сычачихъ (с, з, ц), шипячихъ (ж, ч, ш), по горловôй х (и звычайно по н). Всѣ тіи звуки суть легкî до вымовы, отже бесѣда выгôдно могла обôйтись безъ помочи пôвсамогласныхъ.

2) ъ (и ь) въ односложныхъ словахъ окремою самогласною мусѣли вымовлятись по в, г, к (и звычайно по м).

3) ъ и ь въ односложныхъ словахъ могли вымовлятись окремою самогласною по согласныхъ зубныхъ (д, т).

4) ъ и ь въ бôльшесложныхъ словахъ засаднично вымовлялись окремою самогласною, вынявши по шипячихъ и по х. (Въ именникахъ мужеского рода, н. пр. **Игорь, стремень**, ь не було самогласною, лишь знакомъ мягченя.)

5) Єслижь въ бôльшесложныхъ словахъ ъ або ь не вымовлялись, тогды наступала змѣна акценту, — наконечна согласна притягала голосъ до себе. (Выняте ôдъ того правила заходитъ лишь при согласныхъ ч, х, рѣдше при р, л.)

(Дальше буде.)

Рускій народный театръ у Львовѣ.

(*Перше представлене зъ дня 27 Вересня 1884: „Сокôльска дебра, народна мелодрама зъ гуцульского житя въ 4. актахъ, зъ польского, для рускои сцены пер. Т. Н. Гембицкій, музыка Из. Воробкевича“.*)

Коли кинемо окомъ на переважну часть сценичныхъ творôвъ, котрî пôдъ фирмою „народныхъ“ рôкъ-рôчно появляютъ ся на нашôй сценѣ, безъ рôжницѣ на се, чи сî творы „оригинальнî“, чи „перероблены“, чи „приладженî“, чи „переложенî“, — коли дальше приглянемось и прочôй нашôй „народнôй“ литературѣ, а навѣть и тôй, котра бôльше рефлектуе на нашу интелигенцію: всегда запримѣтимо одну важну и гôдну уваги прояву, въ котрôй — по нашôй думцѣ — мѣститъ ся бодай чи не одна зъ головныхъ причинъ такъ слабосилого розвою и невеликого успѣха нашои драматичнои литературы. Маемо ту на думцѣ **моралізуючу тенденційность**. Прочитавши имя автора (або заголовокъ), всегда въ першôй линіи прийде намъ на думку напрямъ (если ôнъ, якъ при народныхъ мелодрамахъ пра-

вильно має мѣсце, не розумѣєсь самъ собою); що ино въ другôй линіи интересуе насъ штука, образованє сего автора, докладнôсть акціи, вѣрнôсть характерôвъ, а лучаєсь, що авторъ такъ пронимаєсь зъ горы тенденцією, що выходятъ зъ того справдешнй взôрцѣ сего, якъ писати не треба, єсли поетична письменнôсть не маѣ стати публицистикою, фейлетономъ, теоретичною росправою, або — що найгôрше — нѣ симъ нѣ тымъ.

Поетичне письменництво маѣ попередъ всего, бы выключно, показувати правду житя; драма маѣ показувати правдивыхъ людей, о скôлько се очевидно безсторонному субъєктивному судови можливе. Въ житю маємо бачити людей зъ ихъ прикметами, зъ ихъ хибами, зъ ихъ долею, и зъ житя маємо выснувати науку, тенденцію, а не житє нагинати пôсля себе, выбирати зъ него се, що пôдъ апріористичну тенденцію пôдходитъ. Поетъ не теоретикъ; обдареный деликатнѣйшимъ ôдъ другихъ чутємъ, малюе ôнъ намъ житє, своє чи другихъ, але не выдумуе и не конструуе єго; личнй „погляды“ поета на житє можутъ бути на скрôзь хибнй. Возьмѣмъ примѣръ: ôдъ доброго зеркала вымагаємъ, щобъ вѣрно ôддало лице, а чи гарне се лице чи нѣ, се вже не зеркала рѣчь.

Згаданои высше тенденційности не можь легковажити по нашôй думцѣ; она одна зъ головныхъ причинъ, що у насъ вмѣсто оригинальныхъ талантôвъ проявляютъ ся теоретики, або що поезія сходитъ на пôдрядне мѣсце; смѣло можемъ навѣть сказати, що така тенденційнôсть убиваѣ поетичнй таланты, або выкручуе имъ „руки и ноги“. Возьмѣмъ таку народну мелодраму зъ єи стереотипною тенденцією: чи иде тамъ о дѣяльнôсть выступаючихъ фигуръ? чи акція кого небудь зацѣкавитъ, або чи въ силѣ зацѣкавити? Може колись и така акція могла выстарчити, але нынѣ, здаєсь намъ, всѣ мы (не выключаючи неученого селянина) ажь надто чуємъ, що мы зъ того часу вже чейже выросли. А може зацѣкавитъ кого розвôй характерôвъ такои мелодрамы? може поразитъ своєю постепенностею та желѣзною консеквенцією? може бодай поодинокй епизоды, поодинокй зъ житя схопленй рисы кинутъ намъ передъ душу одробину правдивого житя, дадутъ намъ бодай здалека учути трепечучій товчокъ сего житя? Може о деякихъ такихъ творахъ можнабъ се сказати, але и ту заслуга буде бôльше по сторонѣ актора нѣжь автора. Навѣть що до зверхнои формы гине илюзія: убога, попижена, єсли лише (по воли автора) добра та гарна наймичка — муситъ бути на сценѣ стрôйно, гарненько прибрана. Не говоримо вже о анахронизмахъ, неимовѣрностяхъ, неконсеквенціи, о deus-ахъ ex machina и такôмъ иншôмъ, божь ту о акціи въ загалѣ и бесѣды бути не може. Костюмы, спѣвы, танцѣ, переклепанй ефекты, часомъ якій посторонный дотепъ — отъ що ратуе таку штуку. А що найважнѣйше, то се, що конець всегда уформованый ôдповѣдно до слôвъ нашого талантливого писателя зъ XVII столѣтя: „а смиренная лисица ожидаетъ надгороды“. Поминаємъ вже, що тенденція може мати въ загалѣ що найбôльше хвилеву цѣноту, а тревалу можутъ мати лише схопленй зъ житя характеры и саме вѣрно ôдмальованє житє; нынѣ, коли Anzengruber доказавъ своими клясичными творами, що само простонародне житє про себе вповнѣ выстарчаѣ для драмы, безъ долатуваня танцѣвъ, спѣвôвъ та новыхъ „характеристичныхъ“ костюмôвъ, часъ бы вже и нашимъ писателямъ займитись студіованємъ и мальованємъ дѣйсного житя, щобы показати намъ народъ въ єго правдивыхъ ôдношеняхъ, въ єго боротьбѣ о жизнь, зъ єго страстями щоденными, не добыраными або нагинаными.

Не знаємо польского оригиналу (мабуть Гавалевича), тожь можемо судити лише зъ рускаго „переробленя“. Цѣла мелодрама подѣлена на 4 „акты“; якои небудь консеквентнои акціи майже нѣ слѣду, вмѣсто характерôвъ — типичнй тѣни; змыслъ єи, що правда якъ олива на верхъ выходитъ, а — лисичка таки въ кôнци дôстане своє. Легинь Кузьма любитъ якусь митичну Марійку, котрои на сценѣ не бачимо, а зъ того бересь цѣле нещастє: — щобъ Кузьма не шукавъ Марійки по горахъ, тримаѣ єго батько (Несторъ Любчакъ) на подѣ пôдъ замкомъ. Разъ Кузьма самовôльно вылѣзъ зъ арешту, але батько побачивъ, прийшло до суперечки, а коли батько вхопивъ сына за руку, щобъ єго пхнути зновъ на пôдъ, сынъ рвонувсь, батько упавъ, ударивсь и — омлѣвъ. Сценѣ сѣй були случайно присутнй писарь Вархлякъ, гесте Вархляковскій, и поганець-урльопникъ Демянъ; и они и Кузьма берутъ омлѣне Нестора за смерть, тащутъ єго пôдъ сокôльску дебру (чому не кинули?), Несторъ оживаѣ и — утѣкаѣ въ лѣсы, зô встыду за сына. Вархлякъ и Демянъ терорызуютъ теперь сына, грозячи ему шибеницею, и забираютъ все майно Нестора; Вархляковскій стаѣ вельможнымъ паномъ. Въ тôмъ являєсь Несторъ (зъ шпиталю), и то саме въ хвили, коли Вархлякъ и Демянъ хотятъ ще и єго друга, Семена, пхнути въ сокôльску дебру. Демянъ убиваєсь, а що и Вархлякови все то на сухо не выходитъ, треба догадатись; Настя (сирота) дôстаѣ Кузьму.

Польскій оригиналъ здаєсь не безъ цѣны, фигуры Вархляка и Демяна въ многôмъ пригадуютъ живыхъ людей; переробленє дуже слабе, особливо що акція двоитъ ся (вѣнчанє Олены зъ Демяномъ) и розрыраѣ увагу.

Крôмъ того чуємъ н. пр., що Вархлякови (п. Гриневецкій) подобалась Настя (п-нѣ Биберовичова), хоть сего не бачимо; говоритъ о тôмъ лише Демянъ (п. Биберовичь), свѣдокъ не зовсѣмъ достовѣрный.

Деякй на публику обчисленй сцены даютъ пôзнати, що переробленемъ займавсь акторъ, котрому попередъ всего иде о ефектъ.

Нашй артисты вывязались зъ гры въ загалѣ дуже добре. П. Лясковскій (Кузьма) зъ резигнацією нѣсъ свою ролю; обѣ сцены зъ батькомъ ôдограв знаменито и давъ доказъ, що поважно дивитъ ся на своє завдане яко артиста. Дуже гарно грали такожь панѣ Биберовичева и Таньска, пп. Биберовичь, Гриневецкій, Стефуракъ и Пôдвысоцкій. Заслугуютъ такожь на похвальну згадку панѣ Лясковска и Людкевичева; п. Лудка вже трохи смѣлѣйша на сценѣ. П. Гриневецкій бувъ, якъ звычайно, старанно ухарактеризованый; кожда часть гардеробы Вархляка цѣлковито ôдповѣдала „школѣ житя“ сего проблематичного джентельмена. Спѣвы выпали въ загалѣ добре.

Єще лишь просьба до режисеріи: добре булобъ, єслибъ представленя зачинались справдѣ о 7-ôй (вм. пôвъ до 8-ои), хотьбы вже задля великои духоты пануючои въ сали.

В. Коцовскій.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

ВП. **Я. Ѳ. Г. въ Вильнѣ**, проф. **А. А. П. въ Харьковѣ**, ВП. **Тр. въ Кіевѣ**, **Н. Ѳ. С. въ Харьковѣ**. За присланй книжки сердечно дякуємъ. Небавкомъ подамо про нихъ обширнѣйшу звѣстку въ „Зори“. — ВП. **О. Я. К. въ Кіевѣ**. Статю „Женщины-професоры“ начнемо въ 20-ômъ числѣ; може до того часу приспѣютъ и дальшй листки. За ф щиро вдячнй; остане ся дорогою споминкою для насъ. — ВП. **В. Ч. въ Таран.** Задля браку мѣстця не можь було швидше надруковати; поволи все помѣстимо. Читателѣ „Зорѣ“ бажаютъ оповѣдань веселыхъ, гумористичныхъ, хочбы и въ перекладѣ. — ВП. **Т. З. въ Шполѣ.** Преміи не доходятъ, хибабъ „Зорю“ зъ року минувшого; доплаты булобы 3. рублѣ. Простѣтъ, що ôдповѣди доси не дано; редакторъ ôдъ року неустанно хоруе, такъ не дивота, що вкрадаютъ ся нелады въ выдавництво. — Всеч. п-нѣ **О. П. въ Колод.** Послѣдню высылку одержали. Спасибôгъ! — ВП. **Н. К. В. въ Черк.** Не надаѣ ся для нашои газеты.

ВП. **И. Р. въ Игровици**. Працѣ Вол. Навроцкого не такъ еще скоро побачатъ свѣтло денне; до якогось часу мусите пождати. — ВП. **П. Т. въ Конюшкахъ**. Єще 1 зр. — П. Т. **Касино мѣйске въ Залôзцяхъ**. Доси уплачено 3 зр. — ВП. **М. Р. въ Станиславовѣ**. На сей рôкъ выйде лишь одна єще книжка „Библіотеки Зорѣ“, именно текстъ „Слова о полку Игоревôмъ“ (ритмично упорядкованый) вразъ зъ перекладомъ на нынѣшній языкъ рускій.

Выдае и ôдповѣдае за редакцію **Ом. Партыцкій.** Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ V. Ль вôвъ дня 15 (27.) Жовтня 1884. **Число 20.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Бібліотека Зорѣ**“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр. на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ (сатинованôмъ) паперѣ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Задля кусника хлѣба.

(Оповѣданє Наталіи зъ Озаркевичѣвъ Кобриньскои)

Вмѣла мати брови дати,
Карѣ оченята,
Та не вмѣла на сѣмъ свѣтѣ
Щастя-долѣ дати.
А безъ долѣ бѣле личко
Якъ квѣтка на полѣ,
Гойда' вѣтеръ, пече сонце,
Рве всякій по волѣ.

Шевченко.

Мѣсяць поволи выходивъ изъ-за горы и ярко освѣтивъ село Березôвку.

Село лежало въ долинѣ на похилôй рôвнинѣ, черезъ котру перебѣгавъ невеличкій, мѣсцями тихій, мѣсцями рвучій потôкъ. По обохъ бокахъ потока порозкладали ся низенькѣ, курнѣ, соломою крытѣ мужицкѣ хаты, звернены до него своими бѣлыми стѣнами и огороженѣ плотомъ зъ верьбового прутя. Плоты були по бôльшôй части зъ нерôвного кôля, помежи котрѣ мѣшали ся неразъ грубôй головистѣ верьбы. Коло кождои хатки стояла десь зъ боку причѣплена якась шôпка, кошничка або хлѣвець, и ту то тамъ зеленѣли густѣ, збитѣ въ купу садки.

Ôдъ полудня передъ ôкнами взносили ся три горôы, якъ тѣ въ народнôй пѣсни три сивѣ зязулѣ, а за ними тягла ся густа хаща.

На однôмъ зъ тыхъ горôôвъ стояло зъ добрыми господарскими будынками попôвство, на другôмъ церковь, а на третôмъ, найвысшôмъ, обкопанôмъ грубымъ валомъ, зъ помежи деревъ и корчѣвъ видко було хресты и хрестики, то бôльшѣ то меншѣ, то єще бѣленькѣ— недавно прибулѣ гостѣ. А понадъ тыми всѣма взносивъ ся высокій, дубовый хрестъ зъ широко отвертыми раменами, немовь пôдносивъ руки до неба и просивъ супокôй для тыхъ, що коло него лежали.

Зъ однои стоячои слѣдôмъ хаты, котра лишь тымъ рôжнила ся ôдъ своихъ товаришокъ, що бѣлѣла надъ всѣ, якôы перебрана на яке свято, коли другѣ лишили ся въ буденнôмъ убраню, тихенько ôдчинили ся дверѣ. Молода высока постать жѣночa выйшла и стала передъ порогомъ. Блѣде єи лице выдало ся єще блѣдше при блѣдо-дрожачôмъ свѣтлѣ мѣсяця, а великѣ чорнѣ очи дивили ся якось сумно передъ себе. Она пересунула ся якъ тѣнь попередъ ôкна и усѣла на лавочку пôдъ старою грушею и опустила безвладно руки. Въ округъ ставало що-разъ тихше, лишь здалека перегавковались собаки, лилики тихимъ летомъ шарили въ повѣтрю, и десь закричавъ пугачь, або часомъ затрѣщавъ плôтъ и жвавый парубчакъ, що ишовъ до любки, заспѣвавъ:

Коломыйка, чорнобривка, въ гору ся бичує.

Дѣвчина глянула доокола. Мѣсяць таємничимъ блескомъ мрѣвъ изъ дна воды; бляшана баня церкви сияла якôы золотомъ, а довга тѣнь хреста ломила ся на корчахъ и падала на дорогу.

— О Боже! прошепта»а она гôрко зôтхнувши: якій усюды супокôй, яка тишина, а тутъ въ моѣмъ бѣднôмъ серци така буря, така бездна темна, туга незмѣрима!...

I.

Хочь пôзна година, на попôвствѣ єще свѣтило ся; видно були гостѣ, и ажь теперь ôдъѣздили, бо задуднѣло на подвôрю ôдъ кôньскихъ копытъ и колѣсъ вôзка, а туркôтъ єще довго чути було по дорозѣ. По часѣ скрипнула брама и свѣтло зачало погасати, — въ однôмъ лишь ôконци блискотѣло довше, але за хвильку и тамъ погасло. Той кутикъ о однôмъ ôкнѣ бувъ нашôй блѣдолици лѣпше знакомый надъ всѣ. Она тамъ прожила своє дитиньство, свои першѣ дни житя. Тамъ може бы була и дотеперь, кобы люта смерть не выдерла була єи батька и не кинула бѣдныхъ сирôтъ на игру судьбы.

А стало ся то такъ нагло, такъ ненадѣйно. Єще въ вечера поукладала ихъ мати, якъ звычайно, спати. По пôвночи збудивъ єѣ страшный, поражаючій крикъ, а коли схопилась и побѣгла до хаты, де спали родичѣ, батько уже не живъ, а маму ôдтирали зомлѣлу.

По похоронѣ, коли вже всѣ чужѣ и свои розъѣхали ся, Галя (такъ называла ся наша блѣдолиця), єи старша сестра, двохъ братôвъ и двоє маленькихъ на рукахъ старои Анны близнятъ збили ся въ одинъ кутикъ въ тôмъ ôдъ кухнѣ покоику.

— Дѣти мои, дѣти мои, що я зъ вами зроблю? — заголосила мати ухопившись обома руками за голову. Заплаканѣ дѣти припали до неи и по хатѣ рознѣсъ ся оденъ изъ пятеро грудей плачь. Близнята и собѣ заплакали, а старôй Аннѣ слёзы градомъ бѣгли по лици.

— Успокôйтесь, мамо, — зачавъ найстаршій сынъ Славко: я уже немалый, на-рôкъ иду до пятои клясы; я буду учити ся, буду старати ся...

— Пôдешь до школы! Будешь учити ся! А хто буде дальше на тебе давати? — спытала мати. — Все пропало, все! И знову спазматичный плачь затиснувъ всѣ горла.

— Я буду дѣти вчити. Попрошу директора, катехиту, щобы менѣ дали добру лекцію... шептавъ несмѣло хлопчина.

— Жебрати, жебрати будешь! — застогнала знôвъ нещасна и закрыла лице руками. Славко замовкъ и нѣхто не смѣвъ сказати бôльше слова. А мати зачала великими кроками ходити по хатѣ.

— Кôлько єще до вакацій? запытала по хвили.

— Два мѣсяцѣ...

— Два мѣсяцѣ! повторила спокôйно, але єще скорше зачала ходити по хатѣ. Другого дня однакожь выправляла сына уже до школы. Раненько прийшовъ жидъ, Абрамко, и выпровадивъ сивенького коня зô стайнѣ...

— Богъ бы тя побивъ! — бормотѣла стара Анна.— Такій кôнь за 50 левôвъ! Небôщикъ и за сто булибы не продали. Проклята жидова выпилабы кровь христіяньску.

За тыхъ 50 левôвъ мавъ Славко два мѣсяцѣ прожити въ мѣстѣ и скôнчити четверту клясу, бо то була єще звычайна сума, яку побиравъ ôдъ батька.

Добре утриманѣ конѣ заѣхали передъ рундукъ и весело порєкали нôздрями недогадуючи ся, що може вже не довго будутъ служити старымъ газдамъ. Славко не сѣдавъ на вôзокъ, але казавъ напередъ ѣхати дорогою коло цминтаря, куды всѣ кромѣ маленькихъ близнятъ, що лишили ся зъ Анною, пôшли напередъ. Надъ свѣжо накиненою могилою стоявъ новый дубовый хрестъ зъ широко отвертыми раменами, котрыми однако не пригортавъ повзаючихъ у своихъ нôгъ сирôтъ, не утиравъ ихъ слезъ, не вливавъ въ груди супокою, бо ихъ знамя — смерть и терпѣнє.

Якось незодовго дали администратора на мѣсце батька. Треба було ôдступити бôльшу часть помешканя, рушити ся зъ мѣсця, уступати для другихъ зъ старого гнѣзда. Спôльне житє зъ чужою родиною далось неразъ гôрко почути, хоть „въ горѣ“ звали то „користею и уступствомъ для вдовицѣ“. Але и тото не довго тревало бо до року выставлено парохію на конкурсъ, помимо благань у высшихъ, духовныхъ и свѣтскихъ властей о милосердіє для бѣдныхъ сирôтъ. Въ послѣдне зарубано сокирою и старе коренне дерево повалило ся. Тяжко муситъ бути такому дереву, коли попересинаютъ єму корѣнє, поскорочуютъ гилузє и пересадятъ на другє мѣсце, а єще тяжше чоловѣкови зъ розбитою душею и роздертымъ серцемъ зачинати другє нове житє.

Отець, якъ теперь майже кождый батько родины, бувъ забезпечивъ своє житє на тысячу левôвъ. Хотяй товариства асекураційнѣ суть чисто грошевою спекуляцією, буваютъ однакожь положеня, въ котрыхъ той бездушный оборотъ грошевый, тота трубка высысаюча працю людску, стає ся добродѣтелемъ.

Попродавши, що єще можна було зъ инвентаря, заспокоила вдовиця выдатки похоронні и давнѣйшѣ такъ званѣ „склеповѣ довги“, безъ котрыхъ годѣ обôйти ся въ родинѣ, и котрыми вѣрителѣ, маючи певну гарантію, не безпокоитъ своихъ довжникôвъ, — але наколи тая гарантія устає, що по смерти головы дому наступити муситъ, то тотѣ всѣ гречнѣ и терпеливѣ вѣрителѣ збѣгаютъ ся якъ найскорше, щобы своє ôдобрати, хоть бы мало ся взяти послѣдне зъ обôйстя... Отожь сплативши зъ трудомъ залеглѣ довги, вдовиця купила кôлька моргôвъ поля и зачала клеити якусь хатчину.

Надъ мочаромъ недалеко попôвства бувъ лужокъ. Ôнъ бувъ засадженый и выкоханый мамою Галѣ. Якъ лишь прийшли до Березôвки, она єго казала засадити и сама пильно єго доглядала. Сегожь року бувъ ôнъ вже такій, що лишь рубати, але она знала, що вже ѣй не вôльно єго дôткнути ся. А ту що хвиля було щось потрѣбне до нового домôвства. Въ лузѣ стояли два чи три берестки, на матеріялъ пущенѣ, котрѣ теперь якъ разъ булибъ ся придали. Всѣ знаютъ, думала собѣ, що той лужокъ єи дѣло, знаютъ якъ она коло него заходила ся, якъ єго доглядала. Булижь бы люде такѣ злѣ, щобы ѣй теперь въ такôмъ нещастю заборонили тыхъ кôлька патыкôвъ? Они такъ плакали на похоронѣ єи чоловѣка, такѣ були податливѣ за єго житя!... Бояла ся однако пôслати слугу зрубати тотѣ берестки и для бôльшои певности и поваги пôслала паламаря. Паламарь бувъ добрый чоловѣкъ, взѣвъ не одинъ колачикъ зъ єи рукъ, чомужь бы не пôшовъ? Але якъ пôшовъ, такъ єще борше вернувъ ся.

— Люде не позваляютъ, каже.

— Котрѣ люде?

— Отъ таки сусѣдъ Иванъ, тай Петро, тай єще закликали Николу...

Мати хопила якусь хустину, тай справила ся просто въ лужокъ, а мала Галя побѣгла за нею.

Въ лузѣ коло надломленого берестка стояло вже чотыри чоловѣки. Бѣднôй, видко, не стало ôдваги, бо пристанула, а коли зауважала, що єи не спостерегли, обернула ся и скоро другою дорогою черезъ городъ верталась назадъ до хаты.

Галя ишла напередъ вузенькою стежкою помежи садовиною. Зъ однои яблôнки упало якъ папѣръ бѣленьке яблучко и скотило ся ѣй пôдъ ноги. Дитина пôднесла яблучко, оглянула и хотѣла надкусити. Мати вырвала єго зъ рукъ и далеко кинула ôдъ себе.

— Не твоє, сказала черезъ затисненѣ зубы. Не твоє, дитинко, — додала мягче и розплакала ся. Не твоє, хоть то праця твоєи рôднои матери, хотяй тоту яблôночку она садила, пôдливала власною рукою, обирала зъ червакôвъ, такъ само якъ на долинѣ берестки. При *нѣмъ* мала я право ужиткувати мою питому працю, а теперь вже пропало. Теперь кажутъ: „Не рушь того, то не твоє; то все належало до твого чоловѣка, а не до тебе. Ôнъ працювавъ для свѣта и свѣтъ єму плативъ, а ты якъ нахлѣбникъ жила при чоловѣцѣ, хоть може два разы тôлько працювала що ôнъ. Будь же рада, коли що захопила за житя тайкомъ зô сгола добродѣтеля, бо вже теперь нѣхто тебе не поспитає: маєшь ты зъ чого жити, чи нѣ?...“

Галя дивила ся на ню великими очима, хоть нѣчого не розумѣла, а тôлько вѣрна дитиняча память задержала тотѣ слова дотеперь. Мати Галѣ прийшовши до хаты, отерла слезы, здоймила хустину и пôшла на другій бôкъ до администратора. Она пôшла єго просити, щобы ôнъ удавъ ся до тыхъ людей; казала, що сама хотѣла до нихъ ити, але узрѣла тамъ Ивана Рабоока, а той завсѣгды щось мавъ зъ єи чоловѣкомъ, — бояла ся, щобы єи якимъ прикрымъ словомъ не обидивъ. Але администраторъ скрививъ ся. „То все добре, бормотѣвъ ôнъ, але я администраторъ, не можу въ такѣ справы мѣшати ся и людей собѣ наражувати...“

———

Въ осени зачали ся переносити до своєи хаты. Смутнѣ то були переносины, а єще смутнѣйше було дивити ся на камѣнне лице вдовицѣ, на котрôмъ якôбы застыгъ весь бôль єи душѣ.

Не весело було въ маленькôй хатинѣ. Мати все була занята домашными справами; Славко бувъ въ школахъ, а до Галѣ и наймолодшого хлопця приходивъ сѣльскій учитель учити. По лекціи тулили ся всѣ коло Олѣ найстаршои по Славку сестры. Бѣдна Оля! Єще дитиною дôстала була тяжку ôспу, котра страшно єѣ змѣнила, навѣть очи якôбы померкли, погасли, змалѣли. Свобôдна и весела дитиною, теперь смутнѣла прийшовши до пôзнаня. „Я ряба“, говорила жалôбно, а въ тыхъ словахъ замыкала ся вся розпука дѣвчины пострадавшои

свою красу, въ котрôй видѣла одно щастє. По смерти батька хотѣла всѣма силами помочи тягнути тягаръ спавшій на матерь, але якъ збита тучею пташка, не знала, въ котрый бôкъ собою ударити и ôдъ чого зачати.

Кажутъ люде, що нова хата муситъ ся чимсь ôдновити: весѣлємъ, хрестинами, або смертею. У нихъ ôдновила ся она вновъ смертею. Дифтерія, що майже всѣ дѣти забирала въ села, забрала и ихъ двоє близнятъ. Выкопали ямку у нôгъ батька и тамъ ихъ обоихъ поклали такъ, якъ обоє прийшли на свѣтъ.

— Добре, що Богъ забравъ, — шептали люде межи собою: — що она робилабы въ тôлько дѣтьми?...

— Не плачте, имъ тамъ лѣпше буде, — потѣшали сѣльскй жѣнки. Мати не плакала, бо вѣдай сама такожъ такъ думала. Лишь гôркій бôль крививъ ей уста на такй уваги и рады.

На попôвствѣ лишила ся була одна колешня. Она була поставлена ихъ власнымъ грошемъ и вдовиця на ôдходѣ хотѣла єѣ забрати въ собою. Та коли взяла ся до тои роботы, зробивъ ся пополохъ въ селѣ, що буде треба нову колешню ставити. Порафіяне зажурили ся, бо матеріялъ здалека треба було спроваджувати администраторови, котрый уже мавъ обѣцяну презенту; тай не хотѣло ся давати въ подвôря готову колешню, знаючи, що на нову треба буде добре зачекати. Порадили ся отже, сплатити колешню. Зôбрали ся люде, отаксовали тай порозкладали на „нумера“. Вдовиця на все пристала. Она думала собѣ, що не треба буде на разѣ такои великои колешнѣ, и лишь просила, щобы борзо грошѣ постягати. Одну частину якось ѣй выплатили и за тоту склеила собѣ маленьку стайню на одну корову. Але другои половины уже тяжко було небозѣ дочекати ся. А тутъ Славко пише листъ за листомъ, що гине въ голоду... Надармо проситъ вдова то администратора, то вôйта, то брацтво церковне, — все якось не можь було до ладу прийти. Ажь наконець змилували ся и по нарадѣ въ попомъ пôслали присяжного въ село, щобы бравъ „листки“ ôдъ тыхъ, що дотеперь не дали нѣчого на колешню.

На другій рôкъ пôшла разъ вдовиця въ своими молодшими дѣтьми въ поле до робôтникôвъ. Днина була горяча. Они були змученй и усѣли пôдъ вербами надъ потокомъ, щобы троха ôдпочити. Кругомъ тягнули ся левады, дзвенѣли сапы робôтникôвъ о суху землю, гамôръ и гомôнъ людскихъ голосôвъ ôдзывавъ ся всюды. Тамъ иде напередъ одинъ въ сапальникôвъ и *франтує*, а цѣлый рядъ голосно смѣє ся, а тамъ вновъ на другôмъ кôнци спѣваютъ тужливу коломыйку. Изъ за плота то показувала ся, то ховала ся завязана хусткою жѣноча голова.

— Боже помагай! заговоривъ наразъ такожъ голосъ жѣночій: сапаєте, кумо?

Жѣнка въ хустцѣ оперла ся на сапу. — Сапаю, кобы Богъ помôгъ сегодне скôнчити; люде въ другого, а я въ першого...

— Отъ таке и моє, сказала перша: не встигла городъ досапати, мушу ити завтра до Ивана за сапальника, а позавтра до пана за грошѣ, бо прийшовъ той опрышокъ присяжный, тай взявъ „листокъ“ въ хаты; ажь три шѣстцѣ припадає на мене за якусь попадеву колешню. Богъ бы єѣ святый побивъ, голову бы зломила изъ своєю колешнею!...

— Ой не кленѣтъ, не кленѣтъ, кумко, — зацитькувала друга: она вже и такъ сиротище...

— Хоть сирота, а все не буде такъ тягнути сапою на сонци, якъ се оттеперь мы, — сказала перша, тай пôшла.

Нещасна попадя встала дрожучи на цѣлôмъ тѣлѣ. „За що они мене кленутъ, за що проклинаютъ? Они бѣднй, але я єще бѣднѣйша...“

Коли вернулись до дому, Оля сидѣла при ôкнѣ и шила. Узрѣвши надходячихъ звила кôльна ниточокъ волѣчки и кинула пôдъ килимокъ тапчана, а натомѣсть вытягнула бѣлый кафтанъ тай зачала шити. Мати зауважала прудкій рухъ Олѣ, хотяй замѣну роботы не дозрѣла, глянула лишь на Галю цѣлу змѣшану и почервонѣлу, а пôдъ ей поглядомъ Галя що-разъ бôльше мѣшалась, якъ кожда дитина, що знає щось такого, о чôмъ ѣй заказано говорити. Галя знала, чому Оля змѣшалась.

Въ недѣлю передъ тымъ бавилась она на гойданцѣ пôдъ старою грушею, а Оля сперла ся о плôтъ тай дивила ся въ сусѣдскій городъ. То було въ саму вечерню; мати була въ церквѣ. Оля вже ôдъ давна не ходила до церкви, бо мала такй пôдраней черевики, що встыдала ся ити межи люде, а не хотѣла матерь просити о другй, знаючи, якъ тôй гôрко все приходитъ. Сусѣдка Семениха выйшла въ хаты и тримала щось завитого пôдъ пахою. Уже була близько воротъ, коли наразъ обернула ся, якбы що забула.

— Марійко! крикнула на свою дѣвчину: а вынесико перемѣтку въ хаты, нехай не вертаю ся...

— Куды выбрались ити, Семенихо? запытала Оля изъ-за плота.

— Хотѣла ити до шевкинѣ, перемѣтку зашивати, ажь глипъ, а я забула взôръ, тай вже не вертаю, кажутъ не добре...

Марійка надбѣгла въ перемѣткою, подала нени, а та єѣ скоренько нагнала до дитины, що розкричала ся була на цѣле село.

— Покажѣтъ въ ласки своєи — сказала Оля вытягаючи руки.

— Гребеньчиста, паннунцю, — сказала Семениха, подаючи черезъ плôтъ перемѣтку.

— А до котрои несете? пытала Оля.

— До Калины, паннунцю; я завсѣгды даю шити до Калины, бо нѣкотра такъ не шиє, якъ она...

— А кôлько ѣй даєте?

— Свôй рантухъ, коцикъ, пôвтора лева, тай миску муки...

Оля задумала ся.

— Семенихо, — сказала по хвили, але такь непевно и тихо, що Галя ледви зачула ей слова — Семенихо! вы бы менѣ не дали тоту перемѣтку? я бы вамъ єѣ зашила за тотй грошѣ, що Калина...

— А вы будете знати тото шити?

— Буду знати, узрите, що буду, не бôйте ся...

— Та я не бою ся, але що скажутъ мамуня, що ихъ дитина вышиває мужичкамъ перемѣтки?...

— Я буду крадцѣ шити. А вы, Семенихо, не кажѣтъ нѣкому, нѣ мамѣ, нѣ таки нѣкому, прошу Васъ, Семенихо.

Семениха подала полотно, и забожила ся, що нѣчо нѣкому не буде говорити. Оля скоренько хопила завите и побѣгла до хаты. Галя злѣзла въ своєи гойданки, тай побѣгла за нею.

— Ты хочешь шити Семенисѣ перемѣтку? запытала она.

— Цить, не кажи мамѣ, — заговорила она сква-

пливо: мама бы ся згрызли, а я хотѣлабы собѣ купити черевики...

Ôдъ того часу Семениха въ-одно приносила Оли шитє ôдъ людей, котрымъ казала, що нѣбы она сама шиє. Говорила, що люде дивуютъ ся, що така газдыня бере шитє, що Калина ажь ворогує, называє єѣ захланною богачкою..., але она не дочекалабы завтрѣшнои днины, земля пôдъ нею бы ся запала, якбы она хоть словечко сказала, за що єи паннунця просили.

Мати здає ся знала, бо тяжко при такôй тѣснотѣ укрыти хотьбы одинъ крейцарь, хоть Оля казала, що грошѣ за кури, котрѝ она собѣ годувала. Але мама своимъ знанемъ здрадила ся доперва при послѣдныхъ хвиляхъ житя Олѣ, котрого нить такожь нагло перервала ся. Въ сусѣдствѣ займивъ ся огонь, — була обава, що отъ-отъ лизне своимъ языкомъ и загорне цѣле ихъ сôôйстє. Цѣла родина була въ страху. Оля хапала, що могла, зъ хаты и выносила далеко на дорогу. Огонь не дôйшовъ до ихъ хаты, але Оля заплатила то житємъ. Застудила ся, втомила ся, дôстала запаленя легкихъ и до тыжня вже єи не було. Она чула свою смерть и спокôйно ѣй пôддавала ся.

— Не посылайте по лѣкаря, не выкидайте дармо грошей, — говорила бѣдненька, — я умру, я чую що умру, и хто знає, чи то лѣпше не буде для васъ и для мене самои...

— Не говори того, доню, робôтнице моя; ты менѣ не була тягаремъ, ты сама старала ся на себе, чогожь ты бажаєшь умирати, ты ще така молода... говорила мама крôзь слёзы.

Оля сумно усмѣхнула ся.

— Менѣ лиха хороба подерла лице, и не для мене утѣха молодости, а вамъ таки лекше буде, — говорила она такимъ тужливымъ голосомъ, якбы просила ся, щобы ѣй вôльно було умирати. Однакожь въ нападахъ сильнѣйшого болю просила ратунку, а якъ учула, що пôслали по лѣкаря, то кôлька разôвъ пытала ся, чи єще не ѣде?

Коли зблизивъ ся єи конець, выслали Галю зъ якоюсь орудкою на гору до попадѣ. Она нѣчого не подозрѣвала идучи, ажь доперва тамъ спостерегла, що єѣ якось безъ причины задержували. То єѣ якбы укололо въ серце и она потихоньки выкрала ся ôдъ нихъ. Въ кухни слуги переглянули ся межи собою, коли она переходила тамтуды, що єѣ єще бôльше занепокоило. Не оглядаючись, она чимъ скорше побѣгла до дому. Дома було уже по всёму. Оля єще не убрана, лишь покрыта чорною хусткою лежала на тапчанѣ, а стара Иваниха, завсѣгды найпершій гôсть въ такихъ припадкахъ, клячала насередъ хаты и голосно говорила *Отче-нашъ*. Ѣй почорнѣло въ очехъ и она упала безъ памяти.

Ахъ, кôлько то она, кôлько разôвъ пôзнѣйше говорила: „Олю, дорога Олю! Ты лѣпшу собѣ часть выбрала, ты щасливѣйша, тому щось умерла...“

II.

Змѣнилось ихъ положенє и ихъ житє зъ сусѣдами. Они перестали бувати, бо не було анѣ чимъ выѣхати, анѣ въ що убрати ся якъ слѣдъ. Сусѣды у нихъ такожь не бували, може зъ милосердя, щобы не робити коштôвъ. Такъ помалу про нихъ и забули.

Одна лишь сусѣдка близька, ѣдучи або вертаючи въ мѣста, часомъ до нихъ вступала. Мати Галѣ пôдозрѣвала, що она для того лишь вступає, щобы придивити ся близше єи нуждѣ, бо и передъ тымъ не дуже єѣ навидѣла.

Разъ щось єи прійшло до головы, запросити насъ до себе на празникъ. Мати Галѣ зъ початку анѣ думала ѣхати. Куды ѣй було теперь до празникôвъ! Но Галя уже тогды була спорымъ пôдросткомъ и неразъ кортѣло єѣ бодай хоть троха выхилити ся зъ пôдъ низкои стрѣхи ихъ хаты. Бачивши єи охоту мати не противила ся, а може и подумала, що лѣпше буде, коли єѣ хто и она кого видѣти буде.

Але въ що ту було убрати ся? Они не мали одежи такои якъ треба, тай купити нѣ за-що було. Мати набрала якоись легонькои тканины, дала жидови въ мѣстѣ скроити, а Галя сама мала собѣ ушити. Гôрке то було шитє! Неумѣлою рукою прикладала она кавалокъ до кавалка, незнаючи тому нѣ ряду нѣ порядку, ажь зъ трудомъ ушила щось такого, що можна було на себе затягнути. Коли скôнчила, видѣло ся ѣй, що дуже гарно убрана и була въ себе незвычайно рада. Доперва на празнику, коли узрѣла другихъ и въ ними порôвнала ся, побачила всѣ недостатки и хибы своєго убраня. Несмѣла и змѣшана забила ся въ найтемнѣйшій кутикъ покою, и боязливо дивила ся на незнаный ѣй дотеперь товарискій рухъ. Найбôльше впадали ѣй въ око панны деканôвны. Они були дуже красно почесанѝ и мали модно и складно пороблєнѝ сукнѣ. Зъ лица гарнѝ они не були, — були навѣть поганѝ и менше танцювали ôдъ другихъ паннôвъ, а все таки не були такъ забутѝ и неспостереженѝ якъ она. Ôдъ часу до часу таки хтось зъ паничѣвъ до нихъ завернувъ, наколи Галя сидѣла въ кутику полыкаючи слезы и надармо выглядаючи, чи єи хто не возьме до танцю. Заздрѣла нарештѣ, що якійсь молодый, тоненькій паничь танцювавъ зъ дѣвчатами по черзѣ, жаднои не пропускаючи. „Ôнъ може и до мене прийде“, подумала собѣ Галя. И мѣсто утѣшити ся, она хотѣла утѣкати зъ свого мѣсця, але вже було за пôзно. Ôнъ дѣйстно прийшовъ до неи, обкрутивъ ся кôлька разôвъ и посадивъ на давне мѣсце. Она єще не умѣла тогды добре танцювати, бо нѣколи зъ нѣкимъ не танцювала, кромѣ зъ братомъ, котрый часомъ бравъ ся єѣ учити танцѣвъ, и крутивъ ся зъ нею въ маленькôй хатинѣ, де ледви можна було обернути ся.

По тôй першôй прилюднôй пробѣ зъ чужимъ чоловѣкомъ єще бôльше Галю жаль розобравъ. Пôшла заразъ до мамы, котра такожь сидѣла сумна й забута, и просила, щобы уже ѣхати назадъ до дому. Пôзнѣйше ажь довѣдала ся, що той уважный на всѣ панны паничь, бувъ братомъ деканôвныхъ, котрыхъ она собѣ найлѣпше запамятала, — сердечна не гадала єще тогды, що зъ домомъ ихъ зайдутъ въ близше знакомство. Они у себе за житя батька не бували, бо доста далеко ôдъ себе мешкали. Але по єго смерти вдова мусѣла до нихъ ѣздити що року задля своєи нещаснои пенсіи, котру, якъ всѣ вдовицѣ, черезъ руки декана ôдбирала.

Близше знакомство завязало ся доперва, коли Славко зробивъ матуру и она зъ нимъ поѣхала до декана, щобы той для него выдавъ свѣдоцтво моральности, яко конечно потрѣбный документъ для семинарицкого кандидата. Они приняли ихъ надзвычайно ласкаво и бѣдна вдова проживила ся, недôзнавши уже давно такъ теплого привѣту ôдъ людей. Она знала, що тіи ласки спадали на ню черезъ сына, яко будущого семинариста, але то єи зовсѣмъ не разило; противно, то була честь ôддана єи заслугамъ.

Та мимо того хвилевого улучшеня своихъ ôдносинъ черезъ сына нѣ разъ не улекшали ся ви тяжкй клопоты и выдатки. Бо хоть одного сына дала до семинара, то натомѣсть мусѣла другого давати до школы. А се теперь приходило еще тяжше якъ въ початку. Нѣхто не видѣвъ ихъ тяжкои бѣды, ôдъ нѣкого не приходило поратунку. Стягаючись въ остатного на старшого сына, она затягнула въ банку довгъ на грунтъ. Теперь треба було раты платити, а тутъ уже и ихъ сирôтска пенсія скôнчила ся. Прийшло до того, що мати хотѣла брати хлопця въ половины курсу до дому, нѣ ôдки було дыхати.

На той часъ деканъ оказавъ ся ихъ единымъ добродѣтелемъ. Ôнъ пожичивъ имъ грошѣ на рахунокъ будущои запомоги, о котру вдова черезъ него старала ся, кажучи, що якôбы запомога не прийшла, то сынъ, якъ прийде до свого хлѣба, то ему ôддасть, — тымчасомъ старшій братъ може за него заручити.

Чимъ дальше, тымъ частѣйше почали ся запомоги ôдъ деканôвъ, то по кôлька левôвъ, то по корцеви зôжа або иншими датками, а все яко позички, котрй вдова въ найбôльшою вдячностею приймала. Уже не закрывала лиця, не шипѣла якъ роздоптана змія: „жебрати, жебрати будешь!“ О, нужда ломитъ амбицію, насмѣвае ся въ гордости!

Галя теперь такожь переважно пересиджувала у деканôвъ. Поѣхала разъ тамъ въ мамою и панны завели въ нею дуже сердечну знаемôсть, просили, щобы она у нихъ лишила ся, що они навчатъ еѣ сукнѣ робити. Стара деканова дуже тому рада була. „Лишѣтъ, лишѣтъ свою доньку“, говорили до вдовы: „най научитъ ся шити сукнѣ, то для бѣднои дѣвчины здасть ся“. Галя дѣйстно въ того була дуже рада, пригадавши собѣ свою нещасну одежину, котру мала у сусѣдки на празнику, и представляла собѣ, якъ то буде выглядати, маючи сукнѣ такъ зроблень якъ деканôвны. Ихъ було шѣсть сестеръ и одинъ братъ, старшій рокомъ ôдъ Славка, записаный на выдѣлъ философичный. Розумѣе ся, Галя лишила ся. Межи ними она якôбы ôджила, новый веселый свѣтъ отвиравъ ся передъ еи очима. Галя зъ Славкомъ, котрый такожь приѣзджавъ часто, побôльшили кружокъ фамилійный деканôвъ, бавили ся та гуляли, особливо, коли хто приѣхавъ зъ сусѣдства.

Поволи все то стало звертати на себе людску увагу. Панны зъ сусѣдства зачали дрочити Славкомъ найстаршу деканôвну. Тота червонѣла ся и ôдпирала, а сусѣдки договорювали, що гарный хлопець, що добра булабы зъ нихъ пара. Часомъ запытувано и Галю, чи то правда, що еи братъ женитъ ся зъ деканôвною, на що она, хотяйбы и хотѣла, не могла нѣчого сказати, такъ само якъ и Славко немôгбы на те пытане ôдповѣсти. О тôмъ межи ними не говорено, хотяй все до того клонило ся и въ кождымъ днемъ до того ишло, — отъ такъ само собою. Вдова лишь не могла нахвалити ся деканôвъ и неразъ говорила, що если Богъ ѣй мае дати невѣстку, то зъ такого дому якъ деканôвъ. И Галине переважне проживане у деканôвъ могло дати причину до еще смѣлѣйшихъ комбинацій. Але щожь, — Гали було вже тяжко вертати до давнои пустынѣ. Причѣплена до ихъ дому, мала способнôсть роздивити ся межи людьми. Она ѣздила зъ ними по празникахъ и весѣляхъ и пôзнала, що еѣ природа не скривдила, якъ небôщку сестру. Умѣючи уже складно робити сукнѣ, сшивала такъ зручно лихенькй матеріи, що они завсѣгды дуже добре на нѣй выглядали. Бували забавы, де уходила за найкрасшу; учула не одно тепленьке слово, не одно устисненe руки, не одну похвалу, а хоть при тôмъ ужалило не одно жальце, не оденъ поглядъ зависныхъ очей, то все таки загальне вражене було добре.

Чогожь ѣй було вертати ся до матери? Оденъ на першій поглядъ дрôбный припадокъ еще бôльше знеохотивъ еѣ до рôдного дому. До ихъ села на мѣсце старого професора, котрый учивъ еѣ и молодшого брата, прійшовъ другій, молодый хлопець, сынъ господаря зъ того села, а ще до того братанець ихъ найблизшои сусѣдки Семенихи, Антôнъ (такъ называвъ ся новый учитель). Заразъ зъ першого разу сподобавъ собѣ Галю и не крывъ ся зъ тымъ. Въ семіи ихъ обоихъ заразъ почали сватати. Побрати еѣ зъ учителемъ, була для нихъ рѣчь зовсѣмъ ôдповѣдна. Найбôльше причиняла ся до того родина, а ще бôльше Семениха, котра выступала въ ролѣ майже свахи.

Се Галю надзвычайно уразило. Она—за учителемъ! Она все таки рахувала себе въ мысли до высшихъ кружкôвъ товарискихъ. Ôддати ся за учителя, значило о оденъ ступѣнь знижити себе, а що найважнѣйше значило не зазнати вже нѣколи полѣпшеня матеріяльныхъ обставинъ, покинути все то, до чого она теперь стала навыкати, що еѣ робило такою щасливою. Упокорена судьбою черезъ смерть батька, она такъ добре пôзнала що то бѣда, що привязане до мужчины не хотѣла ôдлучити ôдъ его положеня и ôдъ забезпеченя, яке ôнъ може дати жѣнцѣ. Ѣй треба було иншого чоловѣка.

Она бояла ся, щобы тіи сѣльскй байки не набрали ширшого розголосу и не псовали еи опиніи, котру она собѣ зъ такимъ трудомъ добувала, бо вартôсть женщины залежитъ не лишь ôдъ мужа, але и конкуренты кидаютъ на ню певну тѣнь свого значеня. А бувъ еще оденъ повôдъ, котрый притримувавъ еѣ при домѣ деканôвъ,— бувъ то сынъ ихъ, Романъ, той самъ, що колись-то першій зъ нею танцювавъ.

Романъ зъ початку доста холодно до Галѣ ôдносивъ ся, але бачучи еѣ часто въ домѣ родичѣвъ, що разъ бôльше осмѣлявъ ся и охотнѣйше зъ нею пристававъ. То зачало сильнй будити надѣѣ въ серцю молодои дѣвчины. Та заводы, посѣянй десь на нивѣ еи судьбы, що мали колись сильно розвинути ся и зацвисти, зачали уже кôльчити ся.

Повзятй надѣѣ взглядомъ Романа Галя глубоко укрывала на днѣ душѣ и не думала, щобы они могли оховзнути ся еи увазѣ. А однакожь давный сердечный и такъ для неи важный стосунокъ зъ деканами, зачавъ такъ якось повертати ся, що неразъ сильно зарвавъ еѣ своими кольцями. Она разъ сидѣла зъ шитемъ на рундуку, а Романъ щось нѣбы читавъ нѣбы росповѣдавъ— и дивно ѣй було, коли зауважала, що всѣ лиця домашныхъ прибрали якійсь квасный и скривленый видъ. Другимъ разомъ приѣхала она до нихъ якось ненадѣйно. Цѣла родина выбирала ся тогды на забаву. За еи приѣздомъ зачали ся якйсь рады и нарады фамилійнй и зъ того выйшло, що старй зъ сыномъ поѣхали, а всѣ панны лишили ся дома. Галя сильно пôдозрѣвала, що тота змѣна наступила черезъ ню, хотяй передъ другими не моглабы того нѣчимъ довести.

(Дальше буде.)

НА ПОЛИ.

Блиснули вже косы, лягли вже покосы,
Рядками снопы поставали;

Пôдъ сонцемъ пекучимъ, изъ лихомъ гнетучимъ
На поли усѣ працювали.
Нѣ пѣсни, нѣ слова, — затихла розмова
Пôдъ гнетомъ тяжкои роботы;
Якъ дрôбнiя слёзы течутъ на покосы
Зъ лица краплѣ частiи поту.
Вже сонечко нижше, и вечеръ вже ближше —
Не роблятъ потомленi руки;
Зôйди нôчко тиха, сховай усе лихо,
Вкрый груди, наболянi зъ муки!
И нôчь наступае, плыве-выплывае,
Срѣблóмъ весь горитъ мѣсяченько...
Затихла робота: забувши скорботы,
Сплятъ батько и доня и ненька.
А зôроньки ночи, якъ божiи очи,
Зъ высокого неба сияютъ
Й тихесенько-тихо на сплячое лихо,
На лихо людскé поглядаютъ.

В. Чайченко.

ЗЪ ПОЕЗIЙ В. И. МАСЛЯКА.

Помолилась..

Выряджала мати доню
До божого дому:
„Йди, дитино, та про долю
Помолись святому“.
Пôшла доня; якъ та пава
Близь престолу стала,
Лишь котрому бы святому
Молитись, не знала.
„И тому нѣ, и сему нѣ“
Думае-гадае;
Коли чуе, ажь на хорѣ
Хтось знатно спѣвае.
Подивилась разъ и другiй:
Чорнi въ нёго очи,
А те серце щось у грудёхъ
Такъ дуже стукоче.
Пôшли думы дивнi зъ серця —
Вернула до дому.
„А що, доню?“ пыта' мати:
„Молилась святому?“
— Ой молилась моя мамко,
Тай щебъ ся молила:
Ой до того, що на хорѣ
Зъ чорными очима.

Ой знаюжь я!

Ой знаюжь я окóвоньки — онижь не зъ металю;
Ой знаюжь я и зóроньки — они не зъ кришталю;
Ой знаюжь я срѣбный голосъ, хочь не металевый;
Ой знаюжь я чорный волосъ, хочь и не смушевый;
Ой знаюжь я одну цвѣтку, хочь не на долинѣ;
Ой знаюжь я и ягôдку — не на черешнинѣ;
Ой знаюжь я порадоньку, хочь и не учену;
Ой знаюжь я принадоньку, серденькомъ нещену.

Не оковы, — рученята мене обнимали;
Ой не зорѣ, — оченята мене чарували;
Тихе слово, срѣбне слово взяло серцю волю,
А румяне свѣже личко дало менѣ долю.
Вросла цвѣтка въ моe серце, вросла и зацвила,
А ягôдка крôзь реберце у душу смотрила;
А порада помагала, якъ змора мя гнула,
А принада ôдъ буръ дикихъ мене ôдвернула.
Зъ тоижь хвилѣ вже не скучно, жизнь моя богата,
А хто въ мене тая доля, вгадайте дѣвчата!

СВАТАНЄ „БАЛЫ“.

(*Оповѣвъ Корн. Устiяновичь.*)

Єслибы мене хто такъ на розумъ спытавъ, для чого и на що я сю нѣсенѣтничку пишу, то, бôгме, не знавъ бы я єму нѣчого лѣпшого ôдповѣсти, якъ хиба те, що наьѣть найревнѣйшому проповѣдникови наувѣрить ся, все а все на амвонѣ стояти и проповѣди голосити, а не то менѣ свѣцкому чоловѣкови!

Не всежь тôлько учене та учене, треба часомъ и щось немудрого, веселенького. Послухайтежь!

Питомцѣвъ нашихъ семинарôвъ можна легко пôдъ двѣ зягальнi категорiи пôдтягнути, а тыми суть: „поповичѣ“ и „хлоповичѣ“.

Поповичѣ... Нѣ, не такъ. То буде вже за надто учено. Лишѣмъ отже характеризацiю „хлоповичѣвъ“ и „поповичѣвъ“ такому, що ихъ лѣпше знае, чимъ я, и що зъумѣвъ заперти ся себе на стôлько, щобы безсторонно описати одныхъ и другихъ — Богу на хвалу, а людямъ на пожитокъ. Я пôчну инакше.

По нашихъ семинарiяхъ бувaютъ всѣлякi столôвники. Богомольцѣ и гиппокриты, либералы и „зацофанцѣ“, аристо-, попо- и демократы, галянтомы и простачки, любомудрi и — маломудрi. А вжежь немало стрѣчае ся такихъ, що то имъ, бы нôчь бы день, воробцѣ цьврѣнкаютъ въ молодôй головѣ.

Окрôмъ сихъ находятъ ся часто-густо и такi, котрыхъ называютъ „Балами“.

„Бала“ — то здоровенне, добросердне, лѣнивомысле, а услужне существо, що выросло зъ гимназiйного „коваля“ и доковало ся щасливо до семинарскихъ ворôтъ, для котрого свѣтъ о стôлько важитъ, о скôлько въ нѣмъ лучаютъ ся добрi парохiи, а на тыхъ парохiяхъ супокôйный кусничокъ хлѣба.

Зъ „Балы“ выходитъ звычайно „вгомость“ старого авторамéнту, котрому жѣнка — и погребы годитъ и господарство провадитъ, котрый бeзъ дяка и зъ лôжка встати не годенъ. Ѣсть ôнъ добре, спитъ на оба уха; читае ôдъ скуки, Временника, стогне, якъ прiйде єму коли ôдправити якесь тяжше officium, а впрочѣмъ дыхае безжурно на ласцѣ Бога, трудолюбнои жѣнки и услужного дяка.

„Бала“ бувае звычайно найщаслившимъ чоловѣкомъ, бо коли — якъ то кажутъ — „богачеви чортъ дѣтину колише“, то дурного вже самъ Господь за ручку веде, неначе мѣркуючи, що скривдивъ єго на тôмъ, що Христiяне розумомъ называютъ. А коли доля одному кладе пôдъ голову розумъ, другому силу, третому красу, четвертому богацтво и т. д., то дурневи кладе у колысочку те, за чимъ мы до смерти гонимо надаремно, т. е. щастє.

Отъ, на прикладъ, послухайте. Нападаютъ разъ одного такого семинарского „Балу“ єго товаришѣ тай кажутъ: — Ей братику! теперь бы то можна грошики заробити — Боже!

— Якимъ чиномъ? — пытае поважно. А бувъ трохи на грошѣ захланенькiй.

— Олѣй подорожѣе нечувано. Треба бы олѣй куповати. Страшный зарóбокъ буде.

— Та на що?

— Ты не читавъ?

— Нѣ.

— Отъ бачишь, ученi выслѣдили причину, для чого то у насъ теперь така нестала температура. Щó за розумъ! Вырахували пôсля сферичнои тригонометрiи, интегралокъ и логарифмôвъ и за помочею тангенты — ты розумѣешь...

— Розумѣю — шепнувъ Бала почервонѣвши якъ ракъ, але що выраховали?

— Що земля починае повôльнѣйше крутитись около

своєи оси, а бѣсовй Яглики пронюхали великій Geschaeft и закуповуютъ олѣй на всѣй земли.

— Олѣй купуютъ? а то на що?

— Якъ то на що! Ось землѣ смарувати, розумѣешь?

Щожь вы скажете на те? Бала повѣривъ и написавъ до свого татунця, щобы олѣй куповавъ на смарованє земельнои оси.

Ровтолкуйтежь менѣ теперь, мои любй четцѣ: якъ той чоловѣкъ перелѣзъ черезъ гимназію, якъ зробивъ матуру и якъ пôзнѣйше перебубнивъ семинаръ и вытвятивъ ся? Щасте, всё щасте.

Що бôльше: Бала маѳ сплу. велику силу, страшенну. Кажутъ, що „добрый сусѣдъ вартъ за двохъ кусливыхъ псôвъ“. Дурень вартъ бôльше чимъ десять; недармо кажутъ, що одинъ дурень кине сокиру въ воду, а десять розумныхъ не вытягне! Кождый волитъ въ мудрымъ навѣть стратити, чимъ въ дурнымъ найти — а до того: „дурнѣвъ не сѣютъ не орютъ, самй родятъ ся“ и зародили такъ, що ихъ бôльшôсть вже на цѣлôй земли, а навѣть — хто знаѳ! — може и на тôмъ свѣтѣ.

Але поки що, я вертаю до мого „Балы“. На имя було ѳму Иванъ. Поцтива душа. Не забуду ѳго нѣколи. Ѳго овечій поглядъ, ѳго добродушно глупковата усмѣшка такъ и стоятъ менѣ передъ очима и нагадуютъ сотенній псоты и пакости, що мы ѳму чинили, а котрй ôнъ зносивъ въ смиренною терпеливостею.

Лучило ся такъ, що я заѣхавъ одного разу до моѳи тѣтки Черепашки на свята и заставъ тамъ двохъ скôнченыхъ богословôвъ: Яцька Верблика и мого Ивана Балу. Оба они ôдъ якогось часу пôдмощували ся пôдъ ласку моѳи тѣточки-вдовицѣ и оба махали хвостиками коло ѳи доньки, хорошои, вродливои и роботящои Ганусѣ. Однакъ анѣ одинъ анѣ другій не мали якось смѣлости вывести панну на слово и зрадѣли узрѣвши мене, надѣючись доброи порады и помочи.

Тѣтуся взяла мене при первôй нагодѣ на сторону и сказала: „А, Корнѣечку мôй солодкій! бôй ся Бога, роби що, бо мене тй два медведѣ живцемъ зъѣдятъ. Дробъ я вже вырѣзала, масло купую, зъ веприка не лишилось нѣ кôсточки — а тй жераѣ сидятъ и сидятъ. Нехайбы вже разъ котрый освѣдчивъ ся, а то лишь зôтхаютъ, ажь хата ходитъ, и поглыпуютъ очима на Ганусю, якъ коты на сало...“

— Не журѣтъ ся, тѣточко! я всё чемно до ладу приведу. Та когожь бы вы зъ нихъ собѣ за зятя клали?

— Кого? Одинъ вартъ ôсѣмь, а другій десять безъ двохъ. Колибъ я не бѣдна вдова, показалабъ обомъ дорогу туды, де комусь тамъ роги правлятъ. А такъ щожь? треба брати, що Богъ даѳ. Бѣдна моя Гануся! Выйде за Балу, буде го мусѣла сѣчкою годувати; а выйде за Верблика, — картами. Одинъ дурень надъ дурнями, а другій коли не картярь, то не знаю вже що. А вжежь волѣлабъ я Балу, чимъ тую ляльку Верблика. Тай Ганя каже, що якъ бы мусѣла, то волѣлабъ Верблика; кобы лишь трохи розумнѣйшій. Я всѣ все уговорюю: Найко, найко! прибудь щасте, розумъ буде.

— Маѣшь теперь — погадавъ я собѣ: дурного и жѣнки пирогами запыхаютъ. А той Вербликъ, або якъ мы ѳго звали: Ферблик, бувъ собѣ хлопчикъ хоть куды. И верткій и быстрый и елѳгантъ такій, що до ѳго штайфôвъ можнабъ ôдъ бѣды и волосе причѣсувати. Одно тôлько, що любивъ дуже въ фербля грати. Звавъ ся ôнъ зъ роду Вербликъ; алежь ôдколи на него гукнувъ професоръ: „quomodo potes vocari Verbłyk?.. habes tertiam!“ прôзвавъ ся ôнъ Верблицкимъ, зробивъ испытъ якъ слѣдуѳ и выѣхавши на женячку, попавъ до моѳи тѣтки, де вже ôдъ кôлькохъ днѣвъ засиджувавъ парохію мôй поцтивый Иванъ Бала. (Конець буде.)

Женщины-професоры на университетѣ въ Болоніи.

Въ нашь часъ, коли пытане про высшу освѣту жѣноцтва, одвоювало собѣ вже добру практичну ниву, все-жь таки озываютъ ся ще то сямъ, то тамъ голосы супротивникôвъ высшои освѣты жѣноцтва. Стоитъ того, щобъ яко можь найчастѣй, фактами зъ исторіи показовати, що пытане про высшу освѣту жѣноцтва и про практичнй добутки такои освѣты, давно-давно було рѣшене, ще въ тй часы коли прогресъ и цивилизація не стояли такъ высоко якъ за насъ и коли незмѣримо менше говорили и писали про свободу и рôвноправнôсть женщины.

На сей разъ я не буду доводити фактами зъ исторіи того, яку несказано велику долю брало жѣноцтво въ поступѣ, цивилизаціи и культурѣ людей! Я хочу тôлько, слѣдомъ за другими, подати читателямъ „Зорѣ“ факты зъ исторіи просвѣты жѣноцтва, факты, котрыми въ конець рѣшаѳ ся те пытане.

„Сивый дѣдъ европейскихъ университетôвъ“ — больонскій (въ Италіи) — завсѣгды широко ôдчинявъ свои дверѣ кождому, хто бажавъ освѣты и знаня, и мѣжь ѳго студентами були слухачѣ зъ рôжныхъ кôнцѣвъ свѣта. Число слухачѣвъ доходило инколи до десяти тысячѣвъ. Ще и доси стоятъ въ Болоніи величезнй будôвлѣ, въ котрыхъ пробували коллегіи студентôвъ: Испанцѣвъ, Фляндрійцѣвъ и иншй. Такъ само, зазываючи и професорôвъ, больонскій университетъ не звертавъ нѣякои уваги нѣ на національнôсть, нѣ на якй иншй „забобоны“, а вважавъ тôлько на розумъ и знане зазываѣмыхъ до себе професорôвъ. Може чи ѳсть де въ Европѣ другій университетъ, въ котрôмъ булобъ стôлько катедръ, якъ на больонскôмъ (примѣромъ въ 1669 роцѣ професорôвъ у него було 166). Се була справдѣ республика, де знане стояло высше надъ всѣмъ и де крôмъ знаня нѣщо инше не могло верхъ брати. Тымъ то сей университетъ не заборонювавъ выносити зъ него свѣтъ науки и знанй и женщинѣ, абы тôлько она своимъ розвоѣмъ и умственнымъ зростомъ пôдходила пôдъ мѣрку, потрѣбну задля слуханя лекцій на университетѣ.

Зъ помѣжь жѣноцтва на скрижаляхъ больонского университету першимъ стоитъ имя Дотьѳ д'Аккоріо, а слѣдомъ за нею, тогдѣжь таки въ XIII столѣтю, згадуѳ ся имя женщины-правника Биттизіи Гоццидинѣ. Одержавши степень доктора правъ, Гоццидинѣ читала прилюднй ôдчиты и дивовала своѳю ученостею. Въ своихъ ôдчитахъ, котрй она вела два роки, и на котрыхъ було бôльшь 30 студентôвъ, она выяснювала Юстиніяновй институты, але недугъ не давъ ѣй дальше працювати на сѣй нивѣ и въ 1239 роцѣ она умерла.

Въ XIV вѣцѣ помѣжь больонскимъ професорствомъ, вызначились двѣ женщины: Новеля д'-Андрея и Доротея Букка. Обѣ они доньки професорôвъ, пôдъ рукою котрыхъ зъ самого малку одержували просвѣту. Новеля була донька славного на той часъ правника-професора Джіован-ёго д'Андрея. Ёму доводилось професоровати то въ Больонії, то въ Падуѣ: отець и донька любили одно другого такъ нѣжно, що нѣколи не розлучались: де отецъ тамъ и дочка. Новеля пôдъ рукою отця широко зрозумѣла и засвоила каноничне право и коли отець не мôгъ самъ, ôнъ посылавъ за себе

Новелю читати ôдчиты. Знаменитй того часу письменники-ученй, згадуючи имя Новелѣ, говорятъ про ню зъ великою шанобою и хвалятъ єи ученôсть. Зъ себе Новеля була такою красою, що, не бажаючи тревожити своихъ слухачѣвъ чаромъ своихъ очей, она ставила на катедрѣ передъ себе невеличку занавѣсочку, зъ-за котрои и лили ся цѣвкою єи правничй ôдчиты.

Отець Доротеѣ Букки, Джовані, трохи не цѣлыхъ пôвъ вѣка бувъ професоромъ моральнои философіи и практичнои медицины; ôнъ самъ керувавъ освѣтою доньки и довѣвъ єѣ до степени доктора философіи. Послѣ смерти Джіованёго, университетъ заразъ запросивъ Доротею заступити батькôвску катедру философіи. Доротея такъ красомовно читала, що въ авдиторіи на-силу помѣщались всѣ охотники, слухати єи ôдчитъ.

Зъ часомъ громадскій побытъ почавъ на-перекôръ законôвъ истинного поступу, ставити спершу невеликй, а що-далѣ бôльшй розпруги мѣжь мужчиною и жѣноцтвомъ. Новй економичнй и иншй умовы завели въ громадске житє таке розумѣне, що женщина муситъ знати тôлько свою семю и биля неи пильновати, а громадска або учена праця стали дѣломъ нежѣночимъ, належачимъ нѣбы-то тôлько одному мужчинѣ. И отъ, коли въ 1722 роцѣ молода дѣвчина, Марія Дельфині хотѣла пôйти тымъ шляхомъ, по котрому пôйшли д'Аккоріо, д'Андрея, Букки, то бажанє єи зустрѣло пряме вороговане, хоч она домагала ся не професорскои катедры, а тôлько степени доктора. Такій то за триста лѣтъ великій поступъ зробила цивилизація!!

Марія, донька графа Альфонса Дельфині-Дозі выходила зъ самого аристократичного роду. Въ 16 лѣтъ она скôнчила курсъ философскихъ и правничихъ наукъ. Коли она забажала здати прилюдный испытъ, такъ на сей диспутъ публика глянула нѣбы на яке диво. Охотникôвъ послухати диспутъ молодои дѣвчины зъявилась така сила, що въ цѣлôй Болоніи не найшли ôдповѣднои салѣ и диспутъ ôдбувъ ся на дворѣ.

Супротивъ своихъ оппонентôвъ-професорôвъ зъ правничого факультету (выдѣлу) Марія диспутовала якъ не можна лучше и всѣхъ здивовала своими знанями... Требажь було дати дипломъ на доктора!... Отутъ-то все и заворушило ся! Не тôлько пôшли суперечки, що, бачте, чудно буде, нѣяково звязати такй слова якъ „женщина“ и „докторъ“, але були и такй, що пôднимали сю рѣчь на смѣхъ, на шумъ!

Однакъ зъявились и оборонителѣ природного права женщины, яко права всякого человѣка одержати те, що заслуговує своими знанями, нѣ трохи не уважаючи на рôжницю полôвъ... Самымъ горячимъ оборонителемъ женщины выступивъ адвокатъ Карлантоніо Маккіавелі и написавъ про сю рѣчь ôдповѣдну справу. Погляды Маккіавел ёго взяли верхъ и Марія Дозі одержала званє доктора.

Трудно проѣхати безъ дороги въ першій разъ, трудно приложити першу колію, а тамъ вже по готовому слѣду люде протрутъ и широкій шляхъ, абы єго не перекопували, абы не закидали єго камѣнями. Такъ оно и во всему, такъ и на нивѣ цивилизаціи и культуры, и особливо такъ було на нивѣ добуваня жѣноцтву освѣты и правъ зъ нею злученыхъ.

Для Христины Роккаті вже лекше було прямовати стежкою, протоптаною Маріею Дозі. Христина родилась въ 1734 р. въ мѣстѣ Ровиго. На 14 лѣтѣ отець переѣхавъ до Болоніи и давъ своёй доньцѣ добрыхъ учителѣвъ; зъ ними она за три роки добре засвоила логику, метафизику, геометрію, физику, латиньску и францускy мову. Въ 1750 р. Христина приѣхавши въ Ровиго здала въ академіи диспутъ и завѣрившись въ своихъ знаняхъ, вернула до Болоніи, выдержала новый диспутъ и вже безъ всякои суперечки, а зъ великою хвалою и шанобою ôдъ професорôвъ, добула докторатъ филозофіи. Затымъ Христина перебрала ся до Падуы, щобъ тутъ ще бôльшь забогатѣти знанями зъ математики, крôмъ котрои она працёвала ще надъ астрономією, грецкою и жидôвскою мовами... Въ Падуѣ незабавомъ она стала любимцемъ публики и гордощами университу, але на лихо ёй, отець, котрого она нѣжно любила, умеръ; она не схотѣла бôльшь жити тамъ, де понесла таку тяжку страту и вернула ся до рôдного свого Ровиго и тутъ двадцять сѣмъ лѣтъ держала ôдчиты зъ физики на академіи наукъ. Христина Роккаті умерла въ пятдесяти трехъ рокахъ, залишивши по собѣ добру память и славу и зробивши вôльный шляхъ тому жѣноцтву, котре ишло слѣдомъ за нею на больоньскôмъ университетѣ. *О. Я. Конiський.*

(Дальше буде).

ОСТАНКИ ПЕРВѢСТНОГО СВѢТОГЛЯДУ

въ рускихъ и польскихъ загадкахъ народныхъ.

(Конець.)

Переходимо въ кôнци до третои групы загадокъ анимистичныхъ, маючихъ своимъ предметомъ силы природы, а именно до групы антропоморфичнои, т. є. уживаючи символами до представленя силъ и явищъ природы — людей и людскихъ ôдносинъ. Ще разъ надъужию ту терпеливости читателѣвъ рядомъ цитатôвъ. И такъ зъ ôтцемъ порôвнуєся, зовсѣмъ въ дусѣ давныхъ мітологій (Οὐρανος-πατήρ, Ζευς-πατήρ, инд. Dians-pater, лат. Jupiter и т. д.) небо, а зъ матерью земля („Тато высокій, мама широка“, Чуб. 1; а въ польскôмъ „Ojciec strzela — nie nabija“ (спускає дощь), matka zjada — zębów nie ma“ Zbiór, I.); зъ ôтцемъ такожь порôвнуєся огонь, а зъ сыномъ дымъ въ однаковыхъ у обохъ народôвъ загадкахъ („Ще ся батько не народить, а вже сынъ по свѣтѣ ходить“, Чуб. I, — „Ojciec się rodzi, a syn po dachu chodzi“, Zbiór, I); зъ сыномъ землѣ порôвнуєсь такожь вода („Мама широка, сынъ скрученый“, Чуб. I), а зъ невѣсткою нôчь („Сынъ скрученый, невѣстка слѣпа“, Чуб. I). Крôмъ того представляє ся дымъ яко сынъ грубы и братъ комина (Мама грубуля, дочка грубуля, а сынъ кучерявый“, Чуб. I). Въ видѣ панны представлене сонце („Stoi panna na dworze, a jej warkocz w komorze“, Zbiór II,—и въ рускôй загадцѣ про снѣгъ, морозъ и сонце: „Летитъ птиця безъ крилъ, паде безъ нôгъ, зваривъ кухарь безъ огню, зъѣла панѣ безъ рота“, Номисъ), мѣсяць (загадка тотожна зъ выше наведеною польскою: „Сама панна на дворѣ, а сукня въ хатѣ“, Чуб. I.), а въ кôнци зоря поранна въ наведенôй вже попередъ загадцѣ: „Зоря зоряниця, красная дѣвиця, ключѣ погубила, сонце вкрало“. Всѣ тй загадки тымъ характеристичнй, що своими символами уживаютъ категорій зъ житя родинного: отець, мати, сынъ, невѣстка, панна. Друга, менша (и певно пôзнѣйша) часть належачихъ до сеи групы загадокъ уживає символами категорій зъ житя суспôльного, хоч ще не дуже зрôжницьованого. И такъ зъ богачемъ порôвнане єсть сонце, а зо слугою мѣсяць („Pole niewymierzone, bydło niezliczone, parobek rogaty, a gospodarz bogaty“, Zbiór VI). Зъ пастухомъ-наймитомъ порôвнуєся и далѣ ще мѣсяць кôлька разôвъ, а крôмъ того разъ зъ чумакомъ въ загадкахъ попереду вже цитованыхъ. Дальше порôвнаный єсть разъ мѣсяць зъ гостемъ (въ старорускихъ

„былинахъ“ гость значитъ тôлько, що купець, загаломъ проѣздячій чужоземець) въ рускôй загадцѣ: „Приѣхавъ гôсть, тай ставъ на мôстъ, розпустивъ конѣ по всѣй оболонѣ (Номисъ). Зъ кухаремъ порôвнаный есть морозъ („Варивъ кухарь безъ огню“, Номисъ), а зъ косаремъ блискавка въ досыть неяснôй а може хибно записанôй загадцѣ у Номиса: „Якъ бувъ маленькій, въ кутку сидѣвъ, а якъ вырôсъ, пôшовъ косити“. Въ кôнци яко незнаный, таємничій прохожій або злодѣй представленый есть вѣтеръ: „Прийшовъ хтось тай взявъ щось, пôшовъ бымь за нимъ, та не знаю за кимъ“ (Номисъ).

Отсе мы зôбрали бôльше менше всѣ загадки анімістичнй о силахъ и явищахъ природы, выбранй въ высше наведеныхъ збôрникôвъ. Ôдносно до значного числа загадокъ загаломъ, и навѣть загадокъ анімістичныхъ въ особенности, есть ихъ досыть мало, — и то такожь свѣдчитъ, що маємо въ нихъ передъ собою дуже стародавнй и дуже цѣннй останки первѣстного, анімістичного свѣтогляду нашихъ предкôвъ.

V.

На закôнченє ще кôлька замѣтокъ.

Зъ поданого повысше збôрничка читателѣ легко можутъ переконати ся, що якъ въ одного боку самй тй силы и явища природы, котрй въ загадкахъ пôдъ рôжными видами представляютъ ся, суть загаломъ всесвѣтнй и всѣмъ народамъ на кождôмъ ступни розвою впадаютъ въ очи, такъ зъ другого боку суть они дуже нечисленнй (въ нашихъ загадкахъ есть тыхъ „основныхъ предметôвъ“ всего 20 на 66 загадокъ). Дальше такожь и число тыхъ образôвъ або символôвъ, пôдъ якими въ загадкахъ силы и явища природы представляють ся, есть дуже ограничене, такъ якъ ограничене було житє, а затымъ и убога була фантазія первѣстного чоловѣка. Такихъ — що выразимо ся терминомъ въ нашôмъ злучаю не досыть докладнымъ — предметôвъ comparationis находимо въ нашихъ загадкахъ: 14 зъ свѣта звѣрячого и 12 категорій людскихъ, разомъ затымъ предметôвъ до порôвнаня 26 на 20 предметôвъ порôвнуваныхъ и 66 загадокъ, ôдъ котрои цифры однакожь треба ôдтягнути 12 загадокъ неясно анімістичныхъ, въ котрыхъ дане явище не порôвнує ся зъ нѣчимъ, але по просту представляє ся яко надѣлене власнымъ индивидуальнымъ житємъ. Очевидна рѣчь, що тыхъ ту циферъ не можь ужити до звычайного комбінаційного рахунку, бо въ такôмъ разѣ число комбинацій булобъ величезне; алежь треба зважити, що одно и то само явище надає ся до порôвнаня заледво зъ кôлькома предметами, часомъ тôлько зъ однымъ, а затымъ число комбінацій вже въ самои природы дѣла мусить ту бути досыть ограничене. И такъ найбôльше число комбінацій мав мѣсяць (10), дальше йдуть: сонце (7), звѣзды (6), огонь (5), небо и дымъ (по 4), нôчь, вѣтеръ, хмара, роса (по 3), земля, день, мгла, грôмъ, дощь, снѣгъ, морозъ (по 2), въ кôнци блискавка, градъ и ôдголосъ (по однôй комбінаціи). Не диво затымъ, що при такôмъ ограниченôмъ числѣ предметôвъ загадки анімістичнй мусятъ мати характеръ бôльше межинародный, загально-людскій, бôльшій процентъ ихъ мусить бути коли вже не однаковый що до выражень и зворотôвъ характеристичныхъ, то бодай що до засадничихъ выображень и символôвъ. Жаль, що не маючи пôдъ рукою збôрникôвъ загадокъ иншихъ, неславяньскихъ народôвъ, мы не можемо того нашого твердженя поперти фактичными доказами. Подаємо єго затымъ на разѣ якъ гипотезу, котра чейже вкаже иншимъ дослѣдникамъ, що жиють въ щасливѣйшихъ обставинахъ пôдъ зглядомъ нагромадженя матеріялу, дорогу до дальшого слѣдженя.

Языкова сторона тои групы загадокъ не представляє способности до нѣякихъ значнѣйшихъ увагъ, уже хочь бы для того, що они по бôльшôй части дуже простй, що майже нѣчого або дуже мало въ нихъ полягає на самыхъ выразахъ, а за то все майже на противставленю двохъ ôдмѣнныхъ ôдъ себе свѣтоглядôвъ. Иншй, пôзнѣйшй и штучнѣйшй загадки суть далеко цѣкавѣйшй пôдъ взглядомъ мовы и фразеології, — але о нихъ хиба вже колись иншимъ часомъ. *Ив. Франко.*

Житє Іоанна Снѣгурского

епископа перемыского, самбôрского и сяноцкого, изъ другихъ сочиненій написалъ И. Наумовичь Изданія общества им. М. Качковского, ч. 91, Цвѣтень 1884; цѣна 10 кр. а в.

III.

Повысше подали мы деякй прôбки совѣстности та точности „автора“ и єго стилю, спростували дещо, а попередъ всего старались вылучити всю єго власнôсть. Годѣ намъ розбирати все, що не есть єго власностію, разъ для того, що якъ мы бачили, *се* було для него самого рѣчею побôчною, а по друге для того, що тогды писали бы мы хиба рецензію творôвъ Лозиньского и Дѣдицкого и мусѣли бы, єслибъ хотѣли дати наукову рецензію совѣстныхъ литературныхъ праць сихъ двохъ писателѣвъ, выйти далеко поза границѣ рецензіѣ популярнои книжочки. Досыть ствердити, що все, що народъ довѣдаєсь цѣкавого зъ житєписи Снѣгурского, що все се нашь авторь анѣ не „*сочинилъ*“, анѣ не „*написалъ*“, але по просту (неточно) *выписалъ**).

Важнѣйше для насъ се, що авторъ додавъ до властивого предмету; важне такожь се, що особливо пôднѣсъ або роспустивъ въ потопѣ фразъ, важный вконець тонъ та напрямъ цѣлого представленя. Все то важне для того, що ту проявляєсь властива цѣль автора, до котрои стремѣвъ „пишучи“ свою книжочку, для котрои не вагавсь надужити чужои литературнои власности та безпокоити мирнй тѣни рускаго владыки, проявляєсь тенденція книжочки, вражѣнє, яке може книжочка въ своѣй цѣлости выкликати, яке хотѣвъ бы авторъ нею выкликати въ читаючôмъ народѣ?

Цѣль книжочки очевидно „патріотично“-тенденційна, а якъ розумѣє авторъ патріотичну тенденцію, бачимо зъ сего, що всюды у него на першôмъ мѣсци обрядъ и обрядъ (ôдъ себе додає авторъ навѣть довшій уступъ о истинной уніи, о тôмъ коли не належитъ клякати въ церквѣ и т. д.), а до церковно-словяньскои граматики вертає авторъ кôлькома наворотами; впрочѣмъ якъ о обрядѣ та церковно-слав. языцѣ ôдзываєсь, се мы вже чули, и се такожь доволѣ характеризує тенденцію. Тенденція ся проявляєсь не лишь въ однôй сѣй книжочцѣ, котру обговорюємъ, проявляєсь она письменно дуже часто, такъ часто и зъ такимъ притискомъ, що мимоволѣ пригадуєсь намъ безъустанне (свого часу) напоминанє народа до тверезости, котре, якъ звѣстно, вконець ажь остогидло народови. А що не иде ту о пôднесенє та образованє народа въ дусѣ христіяньскои етики, але попередъ всего о односторонне оброблене народа для формы, для церковщины яко церковщины (обряду и языка), о тôмъ доволѣ переконуютъ такй драстичнй lapsus ca-

*) Хоть дещо дуже (для народа!) цѣкавого пропущено, на пр. наведена нами (въ I-ôй ст.) анегдота о двохъ невѣстахъ.

lami, якъ фраза „истинна унія“. Est modus in rebus, sunt certi denique fines. Клонимъ голову передъ христіянскою етикою, клонимъ голову передъ религійнымъ переконанемъ кождого чоловѣка, если оно основане на твердôй вѣрѣ въ глубинѣ души, але позволимо собѣ рѣшучо застеречи ся противъ кладеню формы понадъ догму, обряда понадъ вѣру.

Допускаючи таке писане для народа, мусѣлибъ мы допустити и писане въ книжочкахъ ludowoho wydawnyctwa, котрй якъ звѣстно такожь въ своемъ дусѣ маютъ обробляти нашь народъ; мусѣлибъ допустити захвалюване годзинокъ и органôвъ. Таке писане намагае попхнути нарôдъ въ задъ, въ середнй вѣки, коли нетерпимôсть религійна була честнотою. Доволѣ уже причинили шкоды такъ людскости въ загалѣ, якъ и славяньству и намъ зъ осôбна, религійнй споры; вже Сербъ Крижаничь въ XVII. столѣтю говоривъ, що обрядъ иде своею, а народнôсть своею дорогою, та що мимо спорôвъ захôднои зъ схôдною церквою, спорôвъ зовсѣмъ неславяньскихъ, не повинни Славяне нѣколи забувати, що всѣ они — братя Славяне! Вѣра — рѣчь совѣсти, обрядъ форма; мимо рôжниць вѣры та обрядôвъ можемъ бути добрыми патріотами и любити тыхъ зъ народа нашого, що, хочь и лат. обряду, але не перестаютъ бути Русинами. Єсть множество важнѣйшихъ рѣчей, о котрыхъ належалобы говорити народови, а вволѣкати его въ обрядовй споры — и не пора и злишно.

Що иншого оборона автономіи церкви; що иншого, если нашь обрядъ въ своихъ цѣляхъ берутъ ся змѣняти зайды. Не такъ змѣны обряду самй про себе, але хто ихъ доконуе, се для насъ и для народа важне. Если самй въ якôй дрôбници змѣнимъ обрядъ, або если при змѣнѣ будутъ рѣшати чисто церковнй взгляды — то еще не пропала Русь! Тôлькожь ту не треба пускати кому небудь тумана, що ось то нашь церковный языкъ та обрядъ перевышаютъ красотою и совершенствомъ всю чужину, але треба казати просто и ясно: той а той змѣняе нашь обрядъ, нарушуе автономію нашои церкви въ тôй а тôй цѣли! Та и не въ писанôй для народа житеписи Снѣгурского на се мѣсце!... Сежь ясне; оно булобъ ясно и авторови, колибъ не побôчнй цѣли, котрй ему не даютъ спати.

Розумѣесь, що хотячи зробити Снѣгурского иоемъ обрядовщины, т. е. такимъ, якимъ ôнъ не бувъ*), треба було накручуваня та потопу фразъ, — очевидно, що треба було немало славословного краснорѣчія посвятити и церковщинѣ и авторови церковно-слов. граматики; треба було людей, котрй попросту старались зарадити наглячôй потребѣ, пускаючи въ свѣтъ (по-польски написану!) церковно-славяньску граматику та польско-церковно-словяньскій „лексиконъ“ (о котрôмъ авторъ нѣчого не знае), щобы духовнй розумѣли церк. книги, — людей, въ котрыхъ власнôмъ интересѣ (яко духовныхъ) лежало пôднесене обряда то подвигнене клира, — треба було тыхъ людей зробити: пророками, „нашими“ народными пророками!... Не входимо вже, чи заслугуютъ сй люде якъ небудь на таку назву, але чи таке панегиризоване на мѣсци въ популярнôй книжочцѣ? Тажь Снѣгурскій и его сподвижники не упали зъ неба, а зросли на историчнôмъ „грунтѣ“; мали своихъ попередникôвъ въ дѣяльности на народнôй нивѣ, такъ якъ и своихъ наслѣдникôвъ. Въ тôмъ дусѣ належитъ ихъ показувати народови, яко людей, яко взорець можливый и достойный наслѣдуваня; показувати-жь ихъ яко „пророкôвъ“, може другихъ лишь знеохотити, а надѣя на пророкôвъ може причинитись хиба до того, що селянинъ-патріотъ втратитъ середъ тяжкихъ невзгодинъ нашого житя вѣру въ власну працю, та стане выжидати мессій...

До пôднесеня и скрѣпленя вѣры въ успѣшнôсть власнои працѣ не причинить ся такожь цѣлкомъ вже для насъ незрозумѣле тыкане народови въ очи его „хлопскости“. Щô маe собѣ нарôдъ думати, читаючи (наведенй вже) слова: „не хлопскимъ, отже честнымъ“? Яка провôдна думка казала авторови огидити народови его станъ, его рôдну бесѣду, его святощѣ,—сего мы нѣякъ не въ силѣ додуматись!...

Тажь если кого, то насъ вся наша исторія учинила на скрôзь хлопскимъ народомъ; тажь именно зъ устъ самого о. Наумовича проносились недавно такй звучнй оклики якъ: назадъ къ народу! А дежь сей нашь „народъ“? Тажь ôнъ хлопъ зъ хлопа; тажь майже вся его „интелигенція“ изъ него выйшла, та и на нѣмъ всѣ мы всю свою надѣю покладаемо. Щô мы безъ народа? Щô безъ него всѣ пресловутй „просвѣтителѣ“?... Чижь „интелигентный“ ôдъзываючись по „хлопски“, тратитъ черезъ то що небудь на науцѣ або на чести?... Дежь се „Словяньство,“ де его будучнôсть, если не въ словяньскихъ „хлопахъ“? — цѣла исторія т. зв. ôдродженя словяньского доказомъ сего. Що бôльше: хлопамъ, тôй масѣ народа, завдячуемо ôдродженe духовои жизни цѣлои Европы! Зъ ôдки взявсь романтизмъ, зъ ôдки черпавъ ôнъ свôй змѣстъ? Чіими то творами любовались Лютеръ*), Гердеръ, Гримъ, Караджичь, Чарноцкій, — де шукати музы Шевченка? Въ чіихъ устахъ переховались многоважнй спомины рôднои минувшины всѣхъ народôвъ, въ чіихъ прекраснй, новй, свѣжй, порываючй простотою и артизмомъ взôрцѣ поетичнй? Щô згальванизовало мертвѣючій клясицизмъ въ литературѣ? Всѣ литературы словянскй ôджили що-йно зближившись до народа. Лишь мы, негôднй, учимо зъ маленьку нарôдъ, що все хлопске есть нечестнымъ; натякуемо ему, що коли вже умѣe читати, то годѣ ему дальше уважатись „хлопскимъ,“ що „нашь“ церковный (а властиво староболгарскій) языкъ — то щось якбы верхъ совершеньства. Чомужь то Италіянцѣ покинули давну латину, Греки языкъ своихъ клясикôвъ, — чомужь Сербы зôрвали такъ рѣшучо зъ церковно-сербскимъ языкомъ, та (по довшôй боротьбѣ зъ литературною привычкою) пріймили яко языкъ литературный — простый хлопскій языкъ?... А у Болгаръ же еще и доси окрôмъ хлопскои, зъ устъ народа записанои, нѣякои иншои литературы майже зовсѣмъ нема. Лишь мы огидьмо своe, мертвѣймо въ церковщинѣ, а нѣ то творѣмъ що-разъ новыхъ адептôвъ тои категоріи людей, що Дѣдицкій (въ переднôмъ словѣ до выданыхъ нимъ поезій Федьковича) назвавъ прикладно и дотепно „историчнымъ перекинчествомъ“, то на польскій то на общерускій бôкъ.

*) О скôлько Снѣгурскій бувъ такимъ, якъ бы выдавалось зъ „книжочки“, можутъ интересованй переконатись зъ згаданыхъ вже фейлетонôвъ „Н Пролома“. Авторъ сихъ фейлетонôвъ говоритъ мѣжь прочимъ о порывистости Снѣгурского, — от. К-ій напротивъ (котрый знае Снѣгурского лише зъ оповѣданя, а бачивъ кôлька лишь разы будучи въ семинаріи) представивъ намъ его яко незвычайно лагôдного и мягкого серця (въ порôвнаню н. пр. зъ Яхимовичемъ). Снѣгурскій звиджувавъ що року питомцѣвъ своеи дiецезiѣ у Львовѣ (знавъ всѣхъ по имени) и державъ для нихъ учителя спѣву, у котрого моглись и другй питомцѣ учити.

*) Нѣмцѣ въ своихъ поглядахъ на розвôй литературного языка у всѣмъ пôшли за Март. Лютромъ, котрый видячи надто великій розбратъ межи сучаснымъ письменнымъ языкомъ а языкомъ хлопскимъ, такъ про сей послѣдній высказавъ ся: „Man muss nicht die Buchstaben fragen, wie man soll deutsch sprechen und schreiben, sondern man muss den gemeinen Mann auf dem Markte, die Mutter im Hause, das Kind auf der Gassen darum fragen und denselben auf's Maul schauen, wie sie reden“. Слова тіи суть найлучшою ôдповѣдею на безрозумнй толки о „нечестности“ народного языка.

Якій же результатъ осягнемо, коли зъ одної стороны будемъ народови натякати, що все „хлопске“ єсть „нечестне“, а зъ другої станемо єму говорити о справахъ, котрі зовсѣмъ до него не належатъ, станемъ говорити о „истинної уніи“ и т. д., а тымъ самымъ станемъ ôдкликатись въ справахъ обрядовыхъ до зовсѣмъ непокликаного судіи? Чи не схоче въ такôмъ дусѣ просвѣченый дивитись зъ высока, на все, щó хлопске, — а полизавши дещо о уніи та обрядовыхъ рôжницяхъ, чи не схоче опôсля, єсли такъ н. пр. посперечаєсь зъ священикомъ, спиратись зъ нимъ що до обряду, — ба, єсли высша власть (якъ то вже бувало) выдасть наказъ пильнувати священикôвъ въ церквѣ, чи не буде такій просвѣщеный, якъ разъ добрымъ матеріаломъ на шпіона та доносчика? Чижь не лучались вже такі доносы? Та чи супротивъ сего можна сказати, що книжочка И. Наумовича хоть двохъ-трехъ справдѣ переконає, буцѣмъ то нашь обрядъ та церк. языкъ „совершенствомъ и красотою перевышаютъ всю чужину?...“ Чижь не лѣпше полишити рѣшенє о тôмъ, коли клякати въ церквѣ, а коли нѣ, тымъ, до котрыхъ се належитъ? — —

Десь давнѣйше читали мы въ „Науцѣ“ высказаный поглядъ, що народъ треба по можности познакомляти зъ якъ найбôльшимъ числомъ чужихъ слôвъ, бо се збôльшає засобъ єго образованя. Здаєсь намъ, що и ту помѣшане ядро зъ лушпиною: тажь чужі слова самі про себе, хоть бы ихъ хто знавъ тôлько, кôлько мѣститъ ся въ найобширнѣйшôмъ „Fremdwörter-Lexicon-ѣ“ не становлятъ єще нѣчо о просвѣтѣ; можна зъ граматикъ научитись кôлька языкôвъ, а не прочитати нѣчого на нѣкотрôмъ зъ тыхъ языкôвъ; поминаємо вже се, що въ образованю иде прецѣ попередъ всего о розумѣнє та о духъ образованя, бо и найбôльше знаючій може мало розумѣти, а въ обходженю бути дикимъ варваромъ. И на́ що народови набивати память такими словами, якъ пресбитеръ, вожделѣніе, славословіе, архивистъ, доклады, серіозныхъ и пр. и пр. Чи народъ мало має памятати? Такі чужі слова, якъ: екзекуція, секвестеръ, штаєрамтъ, акциза... народъ и безъ того добре розумѣє; иншій утрудняютъ лише розумѣнє, а навчитись ихъ може народъ лишь черезъ уживанє, а не читаючи популярні книжочки. Умысно напыхати въ книжочку чужихъ слôвъ зовсѣмъ не потрѣбно, єсли ихъ можна оминути, або иншими словами сказати. Бо припустѣмъ, що дехто зъ читаючихъ и вывчитъ ся кôлька такихъ екстра-слôвъ и стане ними кидати, та думати собѣ, що ось ôнъ вже дуже просвѣченый: чи не буде ôнъ робити враженя смѣшного недоука? — а чижь мало такихъ недоукôвъ лучаєсь? А вже зовсѣмъ не знаємъ, по щó въ книжочцѣ для народа наводити латиньску приповѣдку (ignoti nulla cupido)? Чижь справдѣ авторъ думає, що хто небудь зъ читаючихъ спамятає єи собѣ бодай на стôлько, щобъ найшовши єи де небудь опôсля, зрозумѣвъ? Такій просвѣтній теоріи беспечно — nonum prematur in annum.

Порушивши вже чужі слова, не можемъ поминути и языка, котрымъ написана цѣла книжочка. Зъ дашками надъ *о* (ô) стоитъ нашь авторъ рѣшучо на дуже непріязнôй стопѣ, въ partic. praet. уживає всегда *лъ* (былъ, малъ, писалъ), а на кождôй сторонѣ можна-бъ найти трохи совсѣмъ ненародныхъ слôвъ; наводимъ єще: долго, учители, — 2. падежъ въ приложникахъ на — *ой* (самой, вм. самои); поминаємъ вже похибки, якъ: Радымно (вм. Радимно), призвали (вм. прозвали). Не станемъ ту доказовати, що въ популярнôй литературѣ на мѣсци єдино чисто-народный языкъ, що безъ вожделѣнія, сообщенія, искренной, та притчей мôгъ бы народъ безпечно обôйтись; що формы малъ, былъ у насъ найскорше пригадуютъ народови польскій формы (był...) Намъ ходитъ лишь о се, сконстатувати въ тыхъ языковыхъ ôдступленяхъ ôдъ народного очевидну систему, зовсѣмъ непросвѣтну тенденцію, подôбно, якъ се мы сконстатували вже повыше дотычно церковщины. А єсли вже єдному вôльно „для патріотизму“ кривити нашь языкъ на свôй ладъ, чому-бъ не вôльно другому кривити єго на пр. на польскій ладъ? Тажь були вже и такі, що звали нашь языкъ „narzeczem polskiej mowy“. И ту зновъ сходимо на оброблюванє народа.

Сю, а не иншу тенденцію при псованю нашого языка на чужій ладъ, стверджає дуже наглядно и те на першій разъ майже незрозумѣле тыканє народови въ очи єго „хлопскостею.“ Слова наші моглибъ выдатись на око парадоксомъ, такъ хитро придумавъ ту свôй спосôбъ „просвѣтитель“ народа, И. Наумовичъ. „Нашъ“ перевышаючій красотою и совершенствомъ всю чужину церковный языкъ противуставитъ ся тихцемъ хлопскому, „отже“ нечестному; „отже“, говоритъ логика, єсли не хочешь, хлопе, бути хлопскимъ, нечестнымъ — тожь чимъ скорше кидай свою хлопску мову, та учись „совершеннои“, будешь и ученый, и паньскій, и честный. Отсе цѣль того огидженя „хлопскости!...“ А що не иде ту о саму церковщину, що церковщина має ту бути лише môсткомъ, сего доказомъ вводженє такихъ **нецерковныхъ** слôвъ якъ „докладъ“ и т. и. Чи може нѣ?

Оттакі то провôдні думки, оттака тенденція деякихъ „просвѣтителѣвъ“, оттакъ то они обходятъ ся зъ чужою литературною власностею, и въ такихъ цѣляхъ єи пôсля свого обкроюютъ, надточуютъ, та нагинаютъ. До чогобъ довела така просвѣта, єслибъ пôшло по ихъ мысли, легко зрозумѣти. На щастє нашь народъ за розумный уже, и за добрый, щобъ такі брошуры могли осягнути замѣрену цѣль.

Взяли мы за перо, щобъ по змозѣ причинитись до выробленя середъ нашои интелигенціи критичного погляду на популярні выдавництва, щобъ по трохи прочистити затроєный воздухъ. Взяли за перо, бо не могли рôвнодушно придивлятись експлоатаціи доброи вѣры нашои публики „высоко заслуженими“ людьми, котрі такъ безвзглядно обходятъ ся зъ предметомъ и зъ народомъ, — махинаціямъ литературныхъ автократôвъ, щó въ литературнôй праци не знаютъ нѣякихъ границь, анѣ правъ, окрôмъ своєи самоволѣ, а точнôсть и безстороннôсть готовій кождого часу посвятити тенденційному, а шкôдливому языкоманьству.

Пора вже, крайна пора зъ без.. взглядным анектованємъ чужои литературнои власности, зъ несовѣстнымъ та легкомысным надъуживанємъ именъ и рѣчи, зъ систематичнымъ розбуджуванємъ неприродныхъ инстинктôвъ та тенденційнымъ огидженємъ свого рôдного — *пôдъ покрывкою патріотизму та просвѣты!...*

Вол. Коцовскій.

Старорускій акцентъ
и ритмика „Слова о полку Игоревôмъ“.

(Дальше.)

Остаєсь ще розпôзнати, коли ъ и ь въ серединѣ слôвъ выговорювались окремыми самогласными, а коли зовсѣмъ не вымовлялись. Слово о полку Игоревôмъ дає пôдъ тымъ взглядомъ досыть вдоволяючу ôдповѣдь; поетъ для уникненя баламутства придержувавъ ся въ цѣлости засады фонетичнои, пишучи ъ и ь лишь тамъ, где они выговорювались: **тъй, съпряже, съгладати, хиновьскыи, оварьскыи, городеньскїи, крильца, сильный, мьгла, Черни-**

говьскый, Даждьбожа, Коурскъ, Плѣсньско, дъска, льзѣ, одѣкахъте; також въ словахъ зложеныхъ зъ частицею къс або къз: къскрѣмити, къскладати, късплескати, къспѣти, къзлелѣати и т. д.

Велику трудно̂сть мавъ поетъ при писаню сло̂въ, въ котрыхъ ъ не було самогласною, а лишь знакомъ мягченя. О̂нъ пише въ першо̂мъ уступѣ поемату: половецькый, рѣськый, але всюды дальше вже опускае ъ, боячись, щобы кто тои буквы не читавъ окремою самогласною. Побо̂чь Ольга пише поетъ Олга, а въ иншихъ мѣстцяхъ велми, соколца, крилцю, шестокрилци, пѣстворца — всюды безъ ъ, хочь нема сомнѣня, що мягкы звуки въ наведеныхъ формахъ вымовлялись.

Правдивый неладъ замѣчаемо въ Словѣ при писаню сло̂въ Сватославъ и Тьмѫторокань. Перше зъ тыхъ сло̂въ приходитъ въ поематѣ до 20 разъ, и то въ тако̂й правописи:

1) найчастѣйше черезъ ѣ або ь: Сватѣславъ, Сватъславличь, Сватьславличь;

2) безъ по̂всамогласнои: Сватславъ, Сватславличь;

3) черезъ о (одинъ то̂лько разъ): Сватославли.

Причину того систематичного оминаня самогласнои о въ словѣ Сватославъ я вже пояснявъ въ початкахъ сеи розправы. По̂сля засадъ староруского языка говоритись повинно Сватóславо, але такій акцентъ нѣгде не надававъ ся до тексту Слова, проте поетъ наро̂комъ самогласнои о не уживае. Єдиный то̂лько разъ находимо въ выданю Муссинъ-Пушкина Сватославли (черезъ о), але то буде похибка переписовача, бо и въ сѣмъ мѣстци ритмика акценту на о не выказуе.

Нынѣ, где мы акцентомъ зазначуемо нашу вымову, нема зовсѣмъ потребы писати Сватѣславъ черезъ ѣ. На по̂ставѣ выданя Муссинъ-Пушкинового я всюды уживаю лишь двѣ формы сего слова: коротшу Сватслáво и повнѣйшу Сватослáво; всякы иншы комбинаціи не маютъ вартости*).

Єще бо̂льше баламуцтво бачимо при писаню слова Тьмѫторокань; початкове тьмѫ разъ пишесь черезъ ь, разъ безъ жаднои по̂всамогласнои, а суть зновъ мѣстця въ Словѣ, где пишесь тѣма (черезъ ѣ). Ритмика въ той хаосъ легко впроваджуе ладъ, а заразомъ и констатуе, що переписовачь самъ зъ тымъ довгимъ словомъ не умѣвъ собѣ дати рады, бо пише н. пр. Тмѫторокань (безъ ь) якъ разъ въ тако̂мъ мѣстци, где по̂всамогласна стояти повинна.

Въ загалѣ сказати можна, що въ старорусько̂мъ языцѣ ѣ въ серединѣ сло̂въ лишь мало коли вымовлялось: оно або зовсѣмъ выпадало, або переходило на самогласну о. Для Слова выходитъ таке правило: где въ выданю Мус.-Пушкина стоитъ ѣ въ серединѣ выразо̂въ, тамъ его читати треба; где нема, тамъ и вставляти его не можна. (Въ одно̂мъ то̂лько мѣстци уважаю ѣ простымъ правописнымъ знакомъ, а то въ словѣ изъострени; ту ѣ, якъ и въ нынѣшно̂й руско̂й правописи, служило то̂лько на те, щобы зазначити правильну вымову: из-острени.)

Загального правила для вымовы буквы ь въ серединѣ сло̂въ подати тяжко, бо, якъ сказано, було ь разъ самогласною, разъ то̂лько знакомъ мягченя. Яко певну рѣчь приняти можна, що ь тогды не вымовлялось, коли заступувало якусь иншу самогласну: кьм вм. кимъ, жребьи вм. жребии, оузорочьи вм. оузорочии, кылѧти вм. кылиати, Ольга вм. Олега и т. д. Въ такихъ выпадкахъ ритмика всюды наказуе ь выкинути, — и се навѣть зовсѣмъ логично, бо инакше годѣ булобы поняти, на що поетъ гдеякы самогласны ослаблюе, а о̂дтакъ тоты ослаблены звуки каже зновъ повно вымовляти. Нынѣшна наша бесѣда (по̂вн. формы кылѧти, бю) и зъ своеи стороны оправдуе наведены коротшы формы старорускы.

Въ формахъ, якъ костьми, напастьми, пѣсьми, буква ь була також лишь знакомъ, а не окремою самогласною. Такъ выказуе ритмика и такъ выходитъ особливо зъ писаня слова пѣсьми (еслибы ту ь мало бути окремою самогласною, тогды для тресложного слова бувбы поетъ написавъ повну форму: пѣсньми).

VII. Акцентъ въ о̂дмѣнѣ сло̂въ.

Въ Словѣ о полку Игоревѣ замѣтный двоякій акцентъ: прарускій (падаючій звычайно на коренну силябу) и властивый старорускій акцентъ, повсталый зъ давнѣйшого головно за вплывомъ согласныхъ. Найлучше исторію руского акценту прослѣдити можемо на о̂дмѣнѣ сло̂въ.

А) *Акцентъ прарускій.*

1. над. Всеволодѣ, шéломо
2. „ Всевóлода, шéлома
3. „ Всевóлодоу, шéломоу
4. „ Всевóлода, шéломо
5. „ Всевóлоде, шéломе
6. „ Всевóлодоме, шéломоме
7. „ Всевóлодѣ, шéломѣ

Въ словахъ бо̂льшесложныхъ акцентъ, якъ бачимо, во всѣхъ падежахъ падавъ на силябу коренну.

Б) *Акцентъ старорускій.*

Въ старорусько̂мъ языцѣ ѣ досыть часто о̂дпадало и тогды наконечна согласна притягала акцентъ до себе. Выпадокъ такій заходивъ въ 1. и 6. падежи числа единичного (у именнико̂въ неживотныхъ також въ 4. падежи); въ иншихъ падежахъ акцентъ позо̂стававъ незмѣнный. О̂дмѣна була така:

1. над. Всеволóдъ, шелóм
2. „ Всевóлода, шéлома
3. „ Всевóлодоу, шéломоу
4. „ Всевóлода, шелóм
5. „ Всевóлоде, шéломе
6. „ Всевóлодом, шеломóм
7. „ Всевóлодѣ, шéломѣ

Въ 12. столѣтю побо̂чь сеи старорускои о̂дмѣны памяталась, якъ то въ початкахъ и бути мусѣло, також о̂дмѣна давнѣйша, прарускa, тому не диво, що въ Словѣ по̂дъ взглядомъ акценту обѣ сѝ о̂дмѣны находятъ ся.

В) *Нынѣшній акцентъ рускій.*

Флюктуація акценту, яка за вплывомъ согласныхъ вытворилась въ языцѣ старорусько̂мъ, не могла довго остоятись. Акцентовати въ одныхъ падежахъ такъ, а въ другихъ инакше, выдалось Русинамъ поя̂ромъ дивачнымъ, нелогичнымъ, — тымъ бо̂льше, що условія, въ котрыхъ вытворивъ ся первѣстный, прарускій акцентъ, не були вже нѣкому зрозумѣлы, по̂доставы для такого акценту зо̂стали по̂дорваны, рѣшаючій голосъ въ справахъ акценту мали теперь не коренѣ сло̂въ, не довгы и короткы самогласны, а лишь согласны, що по о̂дпаденю звуко̂въ ъ и ь явились на ко̂нци силябъ. Вже и въ старорусько̂мъ языцѣ видно намаганя освободити ся о̂дъ неприродноси, истинно механичноси флюктуаціи акцентовои, однакъ тіи намаганя повелись то̂лько въ словахъ, око̂нченыхъ на согласны дуже легкы до вымовы х и ч: мúлыхъ, гáлич; менше вже въ словахъ, око̂нченыхъ на плавну: Ѝгорь побо̂чь Игóрь, сóкол побо̂чь сокóл, гóкор.

(Дальше буде)

*) У Муссинъ-Пушкина стоитъ гдекуды Сватѣславъ, хочь ритмика домагаесь коротшои формы (безъ ѣ). Доказати легко, що ту заходитъ вина переписовача. Отъ н. пр. подыбуемо въ Словѣ три разы выражене боуего Сватославлича. У Муссинъ-Пушкина два разы стоитъ Сватславлича (безъ ѣ) и ритмика дѣйстно такои вымовы требуе; въ третѣмъ мѣстци вже надруковано: боуего Сватславлича (черезъ ѣ), — ритмъ выходитъ зовсѣмъ хибный.

Выдае и о̂дповѣдае за редакцію Ом. Партыцкій. Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ по̂дъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ V. Львôвъ дня 1. (13.) Падолиста 1884. **Число 21.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Библіотека Зорѣ**“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр. на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ (сатинованôмъ) паперѣ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Задля кусника хлѣба.

(Оповѣданє Наталіи зъ Озаркевичѣвъ Кобриньскои)

(Дальше.)

Славка чекала такожь вô стороны деканôвъ несподѣванка. Хотяй не було нѣчо офиціяльно говорено, але по довшôмъ часѣ ихъ взаємныхъ ôдносинъ, ôнъ уважавъ ся женихомъ найстаршои деканôвны, котра єму въ нихъ найлѣпше подобала ся. На бѣднôй родинѣ Галѣ завсѣгды сповняло ся тото религійне переконанє, що Богъ добрыхъ людей досвѣдчає. Треба було, щобы передъ укôнченємъ студій Славка заѣхавъ до дому деканôвъ якійсь алюмнусъ, оденъ въ тыхъ припадковыхъ женихôвъ, що довго нероздумуючи освѣдчає ся и женитъ. Всѣлякій бувaютъ причины такихъ припадковыхъ дециізій, але не деканамъ було шукати тыхъ поводôвъ. Де шѣсть доньокъ, тамъ найперша думка, щобы якъ будь помежи люди розмѣстити, не дуже розглядати ся и — давати за тыхъ, хто бере. Ту навѣть була повна гаранція; укôнченый питомець, то певный кавалокъ хлѣба, а особа — то вже на другôмъ плянѣ. Вправдѣ, наколи ôнъ зажадавъ найстаршои зъ доньокъ, пропоновано єму молодшу, але якъ ôнъ не хотѣвъ на тото пристати, деканы и донька пристали на єго жаданя.

Галя зъ мамою остовпѣли учувши о такихъ постановахъ, але проворнй деканы не спускали и зъ нихъ ока. Тотй тернистй кôльчики, що разъ тамъ разъ тутъ стали були вызирати, зникли безъ слѣду. Романъ, котрый лишь украдкомъ споглядавъ на Галю, теперь ставъ смѣливѣйшій и що разъ выразнѣйше показувавъ свои чувства.

Зъ початку Славко бувъ єгôршеный поступкомъ деканôвъ, казавъ що єсли они собѣ гадаютъ, що ôнъ буде другу брати, то дуже помилили ся, ôнъ такъ себе понижати не дасть и оженитъ ся десь инде, богато, а имъ ôддасть грошѣ позичений мамою; най собѣ не думаютъ, що ôнъ уже купленый.

Та не все такъ легко робитъ ся якъ говоритъ ся, и щобы такъ зробити якъ ôнъ грозивъ, треба було мати бôльше енергіи. Гали тотй гнѣвы Славка були дуже не на руку; егоизмъ перемôгъ образу. Она не закрывала передъ собою, що тое щоразъ виднѣйше наскаковане Романа мав сильно пôдозрѣлый характеръ, выкликаный фамилійными интересами, але она знала, що и сама собою робила на него сильне вражѣнє, не опускала отже доброи нагоды, щобы свôй интересъ привести до цѣли. Славко єще трохи хмаривъ ся, дороживъ собою, а наконецъ освѣдчивъ ся о молодшу доньку. На весѣлю Галя зъ Романомъ дружбовали. Вражѣнє, яке она на него того вечера робила, доходило дѣйстно до найвыссшого пункту.

— Вы сегодне чудово-красній — шептавъ ôнъ при однôмъ танцю.

— А вы надзвычайно лестній, — говорила она смѣючи ся.

Але ôнъ зъ певнымъ жаромъ и повагою твердивъ, що ôнъ не лестный, що вѣритъ и чувствує свои слова, що лишь єй любитъ и лишь зъ нею може бути щасливый, єсли она на тое пристане.

Романъ хоть бувъ показнѣйшій ôдъ своихъ сестеръ, не бувъ пристойный, але для Галѣ не було тогды пристойнѣйшого мужчины на свѣтѣ. Зъ нимъ лучили ся для неи становиско, удержанє и симпатія, словомъ все, що лишь могла вымагати. Она була щаслива и горда, бо знала, що кожда панна зъ єи товариства зъ охотою за него пôшлабы. А ôнъ выбравъ бѣдну сироту, на котру ихъ мамы зъ милосердємъ и зъ горы дивили ся, яко на сироту, котра навѣть не могла мати претенсіи до подôбнои партіи. Она и теперь замѣчала злосливй выгады, насмѣшки и притинки, що кокетка, що кождому вѣшає ся на шію. Але она була горда, якъ побѣдителька, и нехтувала безсильну злôсть. Коло мужчинъ, котрй ѣй асистовали, зъ котрыми она недавно забавлялась, важучи кождый ихъ поглядъ, кожде слово, переходила теперь спокôйно, якъ коло людей, ôдъ котрыхъ уже перестала залежати. На згадку, що то не сонъ, не облуда, що она чула выразно єго слова, горяче устисненє руки, щось якôбы електричною струєю прошибало єи душу. Приймлена зъ ласки до єго родины, теперь уже зъ права буде до него належати, перестане бути бѣдною сиротою, буде мати таке саме становиско и поважанє у людей, якъ мати буде єи чоловѣкъ. Хотяй не будутъ богатй, бо она жадного маєтку не могла єму внести а єго пенсійка зъ початку невелика, але чула ся такъ щаслива и сильна, що всѣ тй недостатки покрылабы своєю працею, ощадностею, нероблячи жадныхъ непотрѣбныхъ вымагань анѣ выдаткôвъ.

Весѣлє Славка було при кôнци вакацій, а Романъ лишь вже кôлька днѣвъ мôгъ бути дома. Протягати ôнъ не мôгъ и не хотѣвъ, бо передъ нимъ стояли испыты, до котрыхъ всѣма силами треба було прикладати ся. Той короткій часъ прожили они якôбы въ раю, свобôдно, весело зъ окомъ зверненымъ у нѣчимъ незакаламучену будучнôсть.

Настрôй весѣльный єще дома не переминувъ, єще и гостѣ були полишали ся и всѣ старали ся удержати розбудженый гуморъ и веселôсть. На лихо-жь, середъ тои загальнои веселости, оденъ товаришъ Романа, отъ такъ для фантазіи, ставъ договорювати єму Мальвиною, донькою инспектора, о котрôй всѣ знали, що дуже негарна, и що єи батько залицяє ся до всѣхъ молодыхъ людей, обѣцюючи протекцію при испытахъ. Романъ смѣ-

явъ ся до розпуку и еще другихъ побуджувавъ до смѣху, наслѣдуючи грубый голосъ Мальвины. Галя була такъ задоволена, що зъ чого небудь смѣяла ся такожь до безпамяти.

— Вы еще въ нѣй залюбите ся! — говорила она заливаючись смѣхомъ.

— И я такъ думаю, — ôдповѣдавъ Романъ зъ такимъ самымъ порывомъ смѣху.

Жадна хмарка не тьмила Галиного щастя, бо хотяй ôнъ и ôдъѣзджавъ, всежь за кôлька мѣсяцѣвъ мали они знôвъ бачити ся, бо мавъ приѣхати на Рôздво. Однакъ по его ôдъѣздѣ зробило ся пусто и сумно вокругъ Галѣ. Ей думка завсѣгды була при нѣмъ, а фантазія въ чарôвнôмъ свѣтлѣ показувала недалеку будучнôсть. То тихій смуткъ заливавъ ей серце, то радôсть грала въ нѣмъ на перемѣну. Своôдна, весела ишла зъ нимъ пôдъ руку помежи громадою мѣскихъ людей, або кидала ся ему на груди и выливала слезы за давно пробутй муки и униженя. Занята домашнимъ обходомъ, рахуючись зъ кождого шелюга, то розвертала картки журналю модъ, то выходила на встрѣчу „свого чоловѣка“ въ довгôмъ, елегантнôмъ раннôмъ шляфроку и зъ брабантскихъ коронокъ чепци.

О Боже! тіи мрѣѣ! Тй дробнй мрѣѣ! Якъ они легко прилипаютъ до душѣ, а ôддертй, кожда зъ особна лишає по собѣ рану!

Галя на якійсь часъ поѣхала до матери, а на Рôздво мала назадъ вернути ся. Разъ зъ вечера мати почула легку дрощь, другого дôстала сильный бôль головы, а третёго уже добре розболѣла ся. Ѣхати зъ дому, не могло бути и думки.

По святахъ дôстала Галя ôдъ Романа почтою книжку, котру бувъ ѣй обѣцявъ, а въ книжцѣ билетъ, де пише, що ему дуже прикро було не застати еѣ въ домѣ родичѣвъ, и що ôнъ бувбы до Березôвки приѣхавъ, але то булобы надто голоснымъ передъ людьми заявленемъ его замѣрôвъ, а то видитъ ся ему еще передъ часомъ.

Галя пôдозрѣвала Романа о нещирôсть, и ôддаючи книжку написала: „Чи еще коли будемо видѣти ся?“ На те ôнъ ôдписавъ, що стрѣча обоихъ — то его найлюбѣйша думка, що при боку Галѣ его найбôльша приємнôсть и щасте.

Матери ставало лекше, она приходила цѣлкомъ до здоровля. Въ часѣ хоробы Антôнъ бувъ майже що днины и радъ бувъ якъ свѣтови, коли мôгъ хоть чимъ небудь прислужити ся. Галя неразъ въ страху и обавѣ о хору удавала ся до него о помôчь. Але якъ хорôй полекшало, оминала она Антона всякими способами и его добру волю уважала непотрѣбною влѣзливостю, котрои требабы конечно позбути ся.

А лучила ся ѣй до того добра нагода.

(Конець буде.)

Весѣля на селѣ.

Гульня въ селѣ: „весѣльныхъ“ граютъ!
Музыки тнутъ, бряжчатъ чаркй,
Палючу згагу заливаютъ;
Дѣвки танцюютъ й парубкй.
И молода сидитъ прибрана,
И усмѣхъ на устахъ тремтитъ,
А коло неи ôнъ, коханый —
Въ тй очи любіи глядитъ.
Веселй всѣ. Житє минуле,
Тяжкую працю, лихо все
Они теперь уже забули:
Сей день имъ радощѣ несе.
И тôлько день, чи два, — а потôмъ
Минуле верне ся, и знôвъ
Пôдъ працею въ тяжкому потѣ
Ты забувай свою любовь!
Роби, роби, поки не згинешь,
Роби на себе, на дѣтей;
И праця долю щасте спинитъ
И слёзы вырве изъ очей!
И знову будете убогй,
Блѣдй й потомленй страждáть,
Страждати мовчки, поки змога,
А може й долю проклинать!
Гуляйтежь вы! хочь разъ единый
Засмѣйтесь, змученй, безъ слёзъ,
Щобъ хочь згадать передъ загиномъ,
Що й вамъ бувъ день ясный колись!

Ив. Перекотиполе.

СВАТАНЄ „БАЛЫ“.

(*Оповѣвъ Корн. Устіяновичь.*)

(Конець.)

— Ну, хлопцѣ! кажу до нихъ по вечери, коли намъ постелили спати: — Ну, а чія буде Гануся?

— Богъ знає чія! — зôтхнувъ, тасуючи въ рукахъ талію картъ, Яцько Ферблікъ. — Нема якъ до неи приступити. Одинъ другому заваджає.

— А въ тебе на що розумъ? пытаю.

— И розумъ на нѣщо не здасть ся, коли за тобою стане такій тьмутороканьскій болванъ, якъ, не причкомъ кажучи, сей...

— А я тобѣ въ чôмъ ваджу? обôзвавъ ся Бала.

— Въ чôмъ? у всѣмъ. Зъ тобою непорадна година. Я кажу до панны: „Вы такй румянй якъ...“ а ôнъ додає: якъ кармазинъ — и панна въ смѣхъ. Я зôтхаю до неи и дивлюсь ѣй въ очи неначе въ небо; она пытає мене жалосливо, що менѣ є, и я що-тôлько хочу сказати що маю на серци,—а ту де нѣ вôзьмесь отсей зъ Тьмутороканя тай каже: „его въ серединѣ болитъ“. Коли я сяду на коня, и скачу черезъ плôтъ, ôнъ говоритъ, що шкода мене на попа. Коли я спѣваю „Чорнй очи“, то ôнъ все пчихає — словомъ ôнъ мôй злый духъ, моє нещасте.

— Та де въ тôмъ що правды?! — перервавъ Бала. То хиба ôнъ менѣ заваджує, а не я ему. Ôнъ на мене змышляє, що я тôлько ѣсти и спати люблю, та що зъ мене буде мати жѣнка тôлько хôсна, кôлько по гнилыхъ бараболяхъ пожитку. Я вже не вытримаю.

— Ну братя — кажу — погодѣтъ ся: треба разъ конечно закôнчити; не ялó ся такъ довго на головѣ сидѣти бѣднымъ сиротамъ. Хто зъ васъ старшій, нехай пôйде завтра и попробує у панны щастя.

— Та щожь зъ того, що ôнъ старшій, — каже Бала, — коли я перше него сюды пріѣхавъ.

— Ну, то починай ты — ôдворкнувъ гнѣвно Верблицкій, recte Ферблікъ.

— Я не хочу.

— Коли не хочешь, то не борони менѣ пôйти и спытати панны, яка у неи думка.

— Ага! щобысь еѣ пôдмовивъ. Не потребую.

— А чогожь ты хочешь?

— Я буду чекати, ажь до мене привыкне.

— Говори до горы! Тажь кажутъ тобѣ, що не личитъ такъ довго сидѣти комусь на головѣ. Знаешь

що: отъ на́ тобѣ карты — роздай на ферóля. У кого буде чотыри тузы, той нехай иде першій до панны и конець дѣлу.

— Я въ карты не граю.

Выдячи, що зъ Балою годѣ дóйти до кóнця, вмѣшавъ ся я до ихъ спору, поперъ сильно проповизицію Ферóлика, взявъ карты и роздавъ ихъ на силу. Бала óдхрещувавъ ся óдъ нихъ, неначе óдъ чорта; грозивъ, що якъ не буде мавъ чотыри тузы, то не пріймe ся угоды; однакъ наразъ, коли ему подаю третю и четверту, шепнувъ пóдъ носомъ: „А хочбы у мене були чотыри тузы, я таки не пріймаю ся; я не умѣю освѣдчатись паннамъ!“

— А бодай же ты не дочекавъ женити ся! — крикнувъ выведеный зъ терпцю Ферóликъ. Покажи карты! що маешь?

Дивимось. У Ферóлика ферóль, а у Балы чотыри тузы.

— Теперь мусишь! кажу.

Бала нахмуривъ ся тай óдповѣвъ: — Знаете що? ѣдьмо оба завтра де котрый знае, а за мѣсяць повернемо и тогды вже покаже ся, чія мае бути Гануся.

— Ничь зъ того! Ты, Бало, первый пріѣхавъ и первый óдъѣдешь, — сказавъ я гнѣвно гашучи свѣчку.

Мóй Бала не одвѣчавъ нѣчого, а тóлько довго кидавъ ся на постели и куривъ папироса за папиросомъ, не могучи заснути. Тяжка се була нóчь для него, а якъ пóзнѣйше признавъ ся, мавъ óнъ на цѣлóмъ своѣмъ житю лишь три такí ночи: одна, коли перепавъ при матурѣ, друга — нынѣшна, а третя, коли довѣдавсь, що сынъ его наробивъ богато довгóвъ на рускí книжки и иншí патріотичнí потребы.

На другій день рано вставъ Бала раньше чимъ звычайно, бо любивъ спати довго — и óдчитувавъ на вколѣшкахъ молитвы, а Ферóликъ лежавъ въ лóжку и тягнувъ наполеоньского пассіянса, оповѣдаючи намъ, якій то дивный сонъ ему приснивъ ся.

Подали каву, а Бала каже: — Пріятелѣ! пóйду я до панны, коли вже инакше бути не може; тóлько научѣтъ мене, якъ до неи говорити, бо я зъ роду нѣ читавъ, нѣ практиковавъ, якъ оно ему освѣдчае ся паннамъ.

— Добре, — óдповѣвъ я урадованый. — Идижь! панна теперь въ городци пóдливае цвѣтки. Приступи до неи и скажи: „Панно Ганю! чомъ вы не сею цвѣткою?“ Она спытае: „для чого?“ — а ты óдповѣджь: „Я-бъ вѣ такъ любивъ, щобы посадивъ у вазонокъ и занѣсъ до свого дому и плекавъ и пестивъ, поки житя мого... Будьте менѣ вѣрною подругою!“

— Скажи ще разъ, — крикнувъ радóстно Бала, а Ферóликъ додавъ: тóлько не кажи „панно Ганю“, тóлько: „госпожанко, красавице“, бо такъ є лѣпше.

Я провѣвъ Балѣ орацію ще двичѣ, а óнъ запытавъ: — А якъ бы не удало ся, óдъ цвѣточки зачинати, що тогды?

— Починай хоть óдъ черевика! — сказавъ смѣючись Ферóликъ.

— Та якъ?

— Отъ якъ: Красавице! якъ бы вы благоволили покласти вашь башмачокъ на мою нижайшую плоскоуму голову, то я бы цѣлу жизнь мою и не шевельнувъ ся въ пóдъ него.

— Е, то вже не личитъ; бо и якжебъ она могла покласти що на мою голову, коли я ростомъ двичѣ такíй великíй якъ она.

На те мы розсмѣялись грóмко и выпхали его за дверѣ. Ферóликъ розклавъ нового пассіянса и вѣщувавъ собѣ лихо зъ двохъ дамъ и трóйки що ему снились, а я потѣшавъ его якъ мóгъ, коли по хвили побѣгла попóдъ óкнами сильно зарумянена Гануся.

— Стало ся! — крикнувъ Ферóликъ, кидаючи карты на стóлъ. Ажь ту дверѣ свѣтлицѣ óдчинились, а въ нихъ показавъ ся червоный якъ бурáкъ Бала.

— Що?... якъ пóйшло?... спытали мы однымъ духомъ.

— Всё гаразъ, але не удало ся такъ, якъ вы мене учили.

— Роскажижь!

— Я пóдходжу до панны тай кажу: Паннунцю, чомъ вы не ся цвѣтка? а она до мене: „бо вы булибъ тогды симъ осетомъ, що ту бѣля неи вырóсъ...“ Я забувъ языка въ ротѣ, а она побѣгла до спальнѣ; я тогды за нею, за нею!...

— Чись одурѣвъ? кажемо.

— Нѣ, не одурѣвъ... А въ спальни она на подушцѣ розкладала якесь шитво. Я пригадавъ собѣ, що, якъ Ферóликъ мовивъ, можна óдъ чого небудь розпочинати бесѣду, тай кажу, показуючи пальцемъ на подушку: А чи то наша буде подушка? а панна въ утеки. Тóлько що въ дверяхъ показала ся панѣ Черепашка, ѳи мати, тай крикнула смѣючись: „ваша, ваша! и Гануся ваша!“ Отъ я заразъ взявъ панну за руку тай поцѣловавъ, а она не боронила, бóгме не боронила!

— Та чи не дуришь ты насъ? пытаю недовѣряючи моимъ слухамъ.

— Нѣ, бóгме нѣ — каже — а онъ, дивѣтъ! вже и индика тащитъ кухарка на зарѣзъ. Се на заручины...

— Пась валятъ! крикнувъ Ферóликъ, выбѣгаючи до Гринька зъ наказомъ закладати конѣ; а я зóтхнувъ тяжко и задумавъ ся: якъ то сама доля веде дурня за руку и кóлько то убогихъ, добрыхъ и хорошихъ дѣвчатъ óддаютъ ся за першого лѣпшого, щобъ не лишитись вѣчными сидульками, óддаютъ ся неразъ и за нелюба, сухого кусничка хлѣба ради.

Женщины-професоры на университетѣ въ Болоніи.

(*Пóсля Никитенка.*)

(Дальше.)

Въ 1732 роцѣ болоньскій университетъ зновъ одчинивъ свои дверѣ женщинѣ-професорови Лаврі Бассѣ. Бассі родилась въ 1711 р. Родителѣ ѳи не вызначались нѣчимъ крóмъ честности: Іосипа и Марію Бассі кождый поважавъ яко людей честныхъ. Лавра ще въ дитинныхъ лѣтахъ выявила охоту умственнои роботы: скоро она научилась читати и не було для неи красшои потѣхи, якъ засѣсти де самотою въ куточку и „впиватись“ книжкою. Одинъ зъ приятелѣвъ Лавринового батька, аббатъ Стегоні, запримѣтивши розумъ и охоту до ученя у маленькои дѣвчины, взявъ ся учити єѣ. Пóдъ ѳи проводомъ Бассі вывчила свою рóдну, латиньску, и французку мову, але швидко показало ся, що Стегоні не може далѣ задовольнити охоту дѣвчины учити ся. Доля и тутъ помогла. У Лавры якось занедужала мати: лѣкарь-професоръ Такконі, заходячи до недужои, заставъ разъ Лавру за латиньскою граматикою и шуткуючи ставъ пытати єѣ: испытъ показавъ у Лавры такí знаня, що професоръ не мóгъ надивовати ся! Розвѣдавшись добре про достатки Бассі, професоръ самъ взявъ ся вести далѣ Лаврину освѣту. Учене ишло незвычайно быстро

*

и незабавомъ Такконі зазвавъ кôлька своихъ товаришéвъ-професорôвъ, щобъ зробити Лаврé испытъ дома, по тôй програмé, по якôй здає испытъ молодéжь, скôнчивши университетъ. Лавра здивовала всéхъ своими знанями и незабавомъ по всéй Болонiи стала слава про Лавру Бассі! Учитель не покинувъ своєи ученицé и намовивъ єé выйти на привародный испытъ, на публичну диспуту. Великои працé стояло єму вговорити на се скромну молоду Бассі! 17 цвéтня 1732 назначено було въ Болонiи въ ратуши урочисте прилюдне зборище, на котре прибули: папскій нунцій Гримальді, архіепископъ Лямбертині, сенаторы, письменники, ученй, духовеньство и численна сила рôжнои публики. Опонентами Бассі выступили пять професорôвъ, и мéжь ними знаменитй на весь свéтъ латинисты Беккарі а Манфреді. Лаврé задали сéмь филизофичныхъ пытаній. Лавра ôдповéдала въ протягу бôльшь двохъ годинъ, однакъ не видко було и слéду, що-бъ она утомилась. Лавра выйшла зъ побéдою... Вся публика поздоровляла єé и незвычайно радéла за славу молодои ученои дéвчины.

На другій день самъ Ламбертині приéхавъ въ дôмъ Бассі поздоровити єé, радивъ éй простувати и далé шляхомъ освéты, поблагословивъ єé на працю и обéцявъ свою пôдпору. Обéцянку свою ôнъ додержувавъ и ставши папою Венедиктомъ XIV.

Тымчасомъ Такконі и професоры, котрй були опионентами на диспутé, стали домагати ся, щобъ Бассі заявлене було университетомъ звычайне на такй случаé шанованє: щобъ éй надати званє доктора. Коллегія докторôвъ философіи охочо, безъ слова, згодилась на єго гадку. Вся Болонія рушилась, щобъ прилюдно и зъ великимъ торжествомъ засвéдчити шановане и повагу Бассі и достойно привитати нову зорю, котра зъявилась на небé Болоніи. Не въ-перше вже доводилось Болоніи шановати заслуги ученого жéноцтва, однакъ она разъ-въ-разъ уважала таке шановане своєю самою дорогою прерогативою. Тымъ то вступленє Бассі въ станъ ученыхъ постановлено привитати яко мога зъ бôльшою пышностю. Мéсцева рада взяла на свôй коштъ всé выдатки, потрéбнй на те, щобъ найпышнéйше прибрати салю, въ котрôй призначено ôдбути ся торжеству.

12 мая 1732 вся Болонія выйшла зъ свого звычайного стану: на улицяхъ, особливо бéля ратуша, и на майданé проти ратуша стоявъ великій тискъ рôжныхъ людей. Изъ ôконъ домôвъ повывéшували килимы, повыставляли хоругвы. Въ церквахъ гудéли дзвоны. Сторонный чолобéкъ мôгъ подумати, що Болонія святкує якесь незвычайне свято, стрéчає якогось героя пôсля якоись незвычайнои побéды... Алежь нéчого сего не було! Онъ показалась молода дéвчина: тискъ народу розступивъ ся даючи éй мéсто и гучными оплесками витає єé — свою героиню. Ся героиня — Лавра Бассі. Всé йдутъ на свято науки, на торжество освéты женщины. Въ сали не помéстилась и половина публики. Въ рядахъ зазваныхъ гостей сидятъ: Лямбертині, легатъ папы, кардиналы, и иншй знаменитй особы. Графиня Рануцці и маркиза Ратта провадятъ Бассі. Якъ тôлько вступила Лавра, єé попросили сéсти помéжь професорôвъ университету и иншихъ ученыхъ, на мéстé, котре було выготовлене для неи.

Пôсля ôдповéди Бассі на поданй éй филозофичнй пытаня, секретарь университету промовивъ до неи въ привéтъ и пôднéсъ дипломъ на доктора философіи. Тогдé вставъ старшина коллегіи философôвъ и промовивъ хвальне слово до Бассі и въ єи особé витавъ все жéноцтво; далé пôдôйшовъ до неи, саля затряслась ôдъ оплескôвъ, коли старшина надéвъ на палець Бассі перстень, положивъ éй на голову срéбный вéнець и надéвъ éй на плечé мантію доктора. Мантія въ сéмъ случаю мала найбôльшу вагу, бо она призначена була выключно тôлько справдешнимъ товаришамъ университетскои колегіи. Тогдé Лавру пôдвели до кардиналôвъ: они встали éй на зустрéчь и горячо витали єé латиньскою промовою... Пôсля обéду Лавру Бассі двé знаменитй панé повезли до дому: по улицяхъ народъ витавъ єé гучными оплесками. На память сего дня була выбита особлива медаль. Лаврé ишовъ тогдé 19 рôкъ. Однакъ таке высоке шанованє, така незвычайно гучна слава не напоили єé гордощами, она зрозумéла, що велика слава наложила на ню такй-жь великй обовязки.

Болоньскій сенатъ завôзвавъ Лавру на университетъ и давъ право читати у себе дома лекціи зъ тои вéти философичныхъ и природныхъ наукъ, яку она сама вибере. — Бассі выбрала прикладну физику. На университетскôй катедрé она повинна була являти ся всякій разъ, коли того вымагала колегія.

Минуло пять лéтъ. Слава Бассі росла скрôзь по Европé. Кôлька разъ Лондонъ и Парижь благали Лавру перейти до нихъ на университетъ, але нéчимъ не можь було вырвати єé зъ рôдного мéста: любовь до рôднои Болоніи не пускала єé на чужину, хочь чого éй не обéцювали тамъ.

Замужé зъ докторомъ медицины Вераті нé въ чôмъ не помéшало Лаврé працювати надъ наукою. Дома она була такою нéжною дружиною и матерю, такою доброю господынею, що нéхто, не знаючи єи, не сказавъ бы, що се — той самый мысливець-професоръ, котрый займає въ науцé и на катедрé таке высоке становище. Наука и лекціи не мéшали éй самôй доглядати власныхъ дéтей; выховання ихъ она нé на кого не повéряла. А дéтей у неи було дванайцятеро, пять сынôвъ и сéмь дочокъ, и всéхъ ихъ она вывела на добру стежку, всéхъ зробила добрыми освéчеными людьми: одинъ зъ нихъ ставъ професоромъ на катедрé своєи матери. Всé они працювали на користь рôдного краю.

Не станемо приводити всéхъ заслугъ, якй має за собою Лазра Бассі и яко учена, и яко професоръ, и яко человéкъ, — се завело-бъ насъ вельми далеко, чого не позволяє зробити обширъ самои часописи. Обмежуємось короткими словами. Папа Венедиктъ XIV. высоко ставивъ Лавру Бассі и глибоко поважавъ єé. Заложивши при академіи въ Болоніи особливый выдéлъ за рôчною оплатою, папа назначивъ въ сей выдéлъ и Лавру. И тутъ она богато працювала.

Коли лучила ся вольна година, Лавра ôддавала єé поезіи и писала стихи своєю рôдною мовою, хочь нéколи не давала ихъ, якъ и другихъ своихъ науковыхъ праць, друковати.

Часъ и незвычайна праця зломали мôцну натуру Бассі, але она не дала недугови довго грызти себе и томити: она упокоилась недовго болéвши, прожившн 67 лéтъ, а въ нихъ сорокъ лéтъ щасливого житя за-мужемъ.

Глибоко вразила всéхъ, хто знавъ Бассі, вéстка про єи смерть!... Зновъ на улицяхъ Болоніи численный тискъ народу; зновъ гудутъ въ церквахъ дзвоны, але на лицяхъ и очахъ народу не сіяє вже якъ въ 1732 роцé промéнь радости! Нé! хмарою туги и сумованя покрылись лиця! тяжка печаль буйными самоцвéтами котитъ ся зъ очей народу!... Лавра въ мантіи доктора, въ тôмже самôмъ вéнци що и въ 1732 р., алежь єи чорнй, палкй очи теперь закрытй на вéки! За трумною женщины-професора идутъ товаришé академіи, професоры университету, ученики, студенты и тискъ приятелéвъ и народу. Тéло Лавры похоронене въ церквé „Corpus Domini“, а на могилé и доси лежитъ плыта зъ написомъ. Болоньске жéноцтво зôбрало

мѣжь собою грошѣ и на сходахъ, котрі ведутъ въ Музей и въ Библіотеку, поставило ѣй коштовный монументъ.

О. Кониській.

(Дальше буде.)

ДЖОНЪ БРОВНЪ

перший борець за вызволъ американьскихъ невольниковъ.

Бувъ тяжкій часъ, той часъ, коли одні люде, досягши влады и панованя, уважали другихъ людей за „быдло“, котре повинно було довѣчно слугувати имъ, панамъ. И у васъ въ Галичинѣ, и у насъ на Вкраинѣ, и въ холоднôй Московщинѣ, и въ заморскôй Америцѣ стогнали люде пôдъ тяжкою кормигою панôвъ. Важко сказати, де було тяжше — тутъ чи тамъ, хочь запевне можна сказати у насъ було поганѣйше: тамъ панували бѣлі надъ чорными, высше племя надъ нижшимъ, а у насъ свôй панувавъ надъ своимъ, украинець надъ украинцемъ, або славянинъ надъ славяниномъ. Черезъ се дôйти до пересвѣдченя всеи великои неправды такого ладу рѣчей лекше було у насъ, нѣжь тамъ, за моремъ въ Америцѣ, даромъ що тамъ була республика, а не монархія. Отожь черезъ се саме тымъ высшими и шляхотнѣйшими здавати'мутъ ся намъ тѣ душѣ великі, що и тамъ дôйшли до такого пересвѣдченя и довели велике дѣло людскои волѣ до краю. Такихъ людей и тамъ було богато, але надъ всѣма ними высоко стоитъ першій мученикъ, першій борець за идею вызволеня ôдъ неволѣ американьскихъ негрôвъ, той самый, котрый першій, безъ жаднои чужои пособы, пôшовъ за се дѣло и полягъ за него!.. Се бувъ Джонъ Бровнъ.

Ôнъ народивъ ся въ 1801 роцѣ. Змалку ônъ бачивъ, якъ конали безщаснѣ невольники пôдъ кормигою; змалку ônъ мучивсь за нихъ душею, кленучи тыхъ людей, котрі забули, що и другі тежь люде. Выхованый въ науцѣ евангельскôй ônъ бувъ щиро побожнымъ пуританомъ, и велику науку Христову прикладавъ всюды и до власного свого, и до громадского житя. Ще не було ему тридцяти рокôвъ, якъ ônъ почавъ въ незломною енергіею повставати проти поганого невольництва, силкуючись выбавити ôдъ него свою батькôвщину. Ônъ почавъ громадити коло себе людей, що були однои думки въ нимъ, выбавлявъ ôдъ неволѣ богато негрôвъ и креолѣвъ, пособляючи имъ утѣкати ôдъ своихъ панôвъ и пôдпадаючи инодѣ и самъ великôй небезпечности.

Приѣхавши 1848 року въ Европу продавати вовну, ônъ щиро почавъ учити ся системы вмôцненя невеличкихъ фортецъ, способу вôйны въ горахъ зъ Шамилемъ, довѣдувавсь въ ôдки и скôлько мôгъ про партизанскі набѣги деякихъ повстанцѣвъ. Тôлько декому въ найщирѣйшихъ аболюціонистôвъ, прихильникôвъ до вызволу невольникôвъ, оповѣдавъ ônъ про свои надѣѣ. А тымъ часомъ полудневі статы зъ шѣстьма миліонами жителѣвъ крутили въ рукахъ справу республики. Они домоглись, щобъ у президенты выбрано Буханана, що найпокôрнѣйшого послугача рабовладцѣвъ. У нихъ було чотыри миліоны невольникôвъ и они не то що не згодились покинути торгувати ними, до чого примушували ихъ трактаты, але стали провозити невольникôвъ у Каролиньскі и Георгійскі станы, ломлючи ними-жь зложену умову про те, щобъ въ новыхъ статахъ не заводити невôльництва. Они примусили Танея, голову судовои влады, ознаймити декретомъ, що 4 миліоны Американцѣвъ, въ роду американьскихъ тубольцѣвъ, не маютъ такого права, котре бѣлый обиватель повиненъ бувъ бы шанувати. Полудневі статы голосно кричали у купѣ зъ колишнимъ президентомъ республики, Квінеі Адамсомъ, що захованє и вмôцненє невôльництва було житєвымъ духомъ національнои самоуправы. Люде, опановані бажанємъ жити працею другихъ людей, покладали вмôцненє республики въ тôмъ, що змогло-бы довести єѣ до загину.

Звернувши ся до дому и знаючи се все, Джонъ Бровнъ бувъ певный, що рабовладцѣ нѣколи не згодятъ ся самохôть пустити на волю рабôвъ, що ихъ тôлько можна зламати, але не намовити. Ônъ вѣривъ, що тôлько въ збройнôй борбѣ зъ своими утисниками негры зможутъ придбати певнôсть своєго права, своєи силы, всѣ властивости, потрѣбні для того, щобъ бути вôльными обывателями въ тôй краинѣ, де они до сего часу були тôлько невольниками. И не жалуючи свого житя, тôлько выпадкомъ выбавляючись инодѣ ôдъ смерти, ônъ забуваvъ самого себе и боровсь, скôлько змôгъ. Уже въ 1854 року робитъ ся ватажкомъ невеличкого загону, зъ котрымъ набѣгає на панôвъ и силомôць вызволяє невольникôвъ. Але ônъ не думавъ тôлько на сѣмъ скôнчити своє дѣло. Щобъ пôдняти въ гору пониклый духъ невольникôвъ и щобъ мати таке мѣсце, зъ котрого мôгбы ônъ и на дальше робити свои набѣги, Бровнъ наважившись ôдбити невеличке мѣсточко въ Виргиніи, Гарперсферрі. Мѣсточко стоитъ у роскôшнôй долинѣ, де зливаютъ ся до купы Потомакъ и Шенандоа. Недалечко простягає ся пасмо Блакитныхъ гôръ, зъ скелистыми долинами, зъ низькодольными схилами, въ котрыхъ загонъ аболюціонистôвъ мôгъ легко сховати ся, якъ бы ему довело ся утѣкати. Въ Гарперсферрі була велика сила невольникôвъ, котрі могли прилучити ся до него. Нарештѣ въ мѣсточку находила ся велика збройовня, а въ нѣй ховалось багато всякои вôйсковои зброѣ, пôдъ доглядомъ тôлько невеличкого гарнизону. Сею зброєю Бровнъ мôгъ узброити великі загоны зъ невольникôвъ, котрі въ Блакитныхъ гôръ змогли-бъ набѣгати на плянтаторôвъ въ Виргиніи, Тенесеи и Альбамі, щобъ примусити ихъ выпустити на волю своихъ рабôвъ. Найзначнѣйшихъ панôвъ ônъ хотѣвъ забрати въ бранцѣ и держучи ихъ у себе, черезъ нихъ вплывати на другихъ рабовладцѣвъ.

Въ 1859 роцѣ Бровнъ и его другъ Андерсонъ зъявили ся спершу въ Мерилендѣ, удаючи зъ себе вандрôвцѣвъ идучихъ въ горы шукати минералôвъ. Въ червци Бровнъ бувъ уже въ Гарперсферрі зъ двома сынами. Ônъ удававъ зъ себе нюіорского фермера Смита, що прийшовъ на полудне наняти клапоть землѣ, бо на пôвночи загинуло у него все посѣяне. Ônъ нанявъ невеличкій хуторъ въ хаткою, що стояла далеко ôдъ другихъ осель. Сюды потрохи, по одному, почали збирати ся его товаришѣ. Привозили и скрынѣ въ порохомъ, зъ муниціею, зъ зброєю. Всѣхъ опанувала надѣя на близьке досягненє того, для чого они присвячували своє житє, и всѣ нетерпляче дожидали ночи пôдъ 16 Листопада, въ котру наважились забрати мѣсточко.

Наступила та нôчь. Бровнôвъ загôнъ, що складавсь въ 22 чоловѣкъ, выступивъ зъ хутора. Въ сѣмъ загонѣ шестеро належали до Бровновои семіи. Тихо перейшли мôстъ на Потомацѣ, забравши зъ собою мостового вартôвника. Тогдѣ выломили ворота у збройовни и засѣли тамъ, забравши въ неволю ви директора. Пôсля пôвночи прийшовъ до Гарперсферрі поѣздъ желѣзницѣ въ Бальтимору. Бровнъ звелѣвъ своему сынови не пускати поѣзду далѣ мосту. Подорожнѣ почали турбовати ся; одинъ ôдъ

нихъ, вôльный негръ Гайвудъ, выйшовъ зъ вагону и пôшовъ мостомъ. Єму гукнули въ другого кôнця мосту, щобъ ôнъ повернувсь назадъ, и ôнъ побачивъ напрямеганй на него рушницѣ. Не розумѣючи, що се вызначае, ôнъ не послухавъ и ишовъ далѣ. Грянула рушниця и Гайвудъ упавъ мертвый. Се була перша крапля зъ тои рѣчки крови, котра розлила ся потôмъ за вызволъ невольникôвъ. Тымъ часомъ гукъ зъ рушницѣ розбудивъ декого въ городѣ и хочь ще бувъ досвѣтокъ, але жителѣ почали громадитись на улицяхъ. Деякй пôшли до зброѣвнѣ; тутъ ихъ забрали въ неволю и замкнули въ особну будôвлю. Ирляндець Берлей почавъ бувъ ôдбиватись, але негръ Ньюбі убивъ єго зъ рушницѣ. Все мѣсто сполошило ся побачивши, що справа важлива. Зъ мѣста послали скрôзь по окрузѣ просити пôдмоги, думаючи, що повстанцѣвъ богато. Такъ завѣрювали вартовй, що стояли всюды коло зброѣвнѣ и стрѣляли, якъ тôлько хто надближавсь до будôвлѣ. У всѣмъ мѣстѣ и въ околици тôлько и знайшли де-кôлька погоньких рушниць. Мѣщане у купѣ зъ двома колишними полковниками зôбрали ся на раду. Пересвѣдченй въ тôмъ, що повстанцѣ не зможутъ довго удержатись въ зброѣвни, наважились насамперед перехопити имъ шляхъ до Блакитныхъ гôръ зъ того боку, де текли Потомакъ и Шенандоа. Скоро зъявило ся урядове войско зъ Чарльстовна, головного мѣста въ Виргиніи. Заразъ убили одного вартôвника на мостѣ, а другого забрали зъ собою и захопили мôстъ. Обѣднёи добы зброѣвня вся вже була оточена войскомъ и повстанцямъ нѣкуды було выйти. Не можна було нѣ ôдки и пособы сподѣвати ся ôдъ товаришѣвъ або повсталыхъ негрôвъ: шляхи всѣ були перехопленй. Повстанцѣ пôдъ дощемъ куль поступились назадъ въ ту будôвлю, де були замкневй бранцѣ и тутъ забарикадовались и почали стрѣляти. Першого убили они ненарокомъ беззбройного агента зъ желѣзницѣ. Нападаючй розлютувались и убили захопленого на мостѣ въ неволю повстанця. Одинъ повстанець хотѣвъ утечи, переплывши черезъ рѣчку, але єго такожь убили.

Смеркало ся. Гуркотъ зъ рушниць не втихавъ. Нападаючй нѣчого не могли зробити зъ повстанцями въ ночи, а розбивати зброѣвню не важились ще и черевъ те, що въ темрявѣ могли погинути мѣщане-бранцѣ. Тогдѣ послали до Бровна, запрошуючи єго покорити ся. Бровнъ домогавсь, щобъ єго выпустили разомъ зъ всѣма повстанцями, а самъ обѣцявъ ся на милю ôдъ мѣста пустити бранцѣвъ, пôсля чого урядове войско не повинно було єго займати. Привôдця урядового войска розôрвавъ папѣръ, на котрôмъ були написанй сй умовы и не згожуючись на нихъ, хотѣвъ заразъ розбивати зброѣвню. Але потôмъ перечасували до ранку. Въ ночи надôйшло ще войско пôдъ приводомъ полковника Лі, того самого, що вславивъ ся потôмъ въ домовôй вôйнѣ. Знову послали до Бровна, умовляючи пôддати ся и обѣцюючи выратувати єго ôдъ розлютованыхъ мѣщанъ и ôддати єго до суду обивательскои влады. Бровнъ спокôйно ôдмовивъ:

— На таку умову я нѣколи не згожусь. Вы маете силу, але вы знаете, що солдаты не лякаютъ ся смерти. Красше умерти ôдъ кулѣ, нѣжь на шибеници.

Тогдѣ урядове войско, що въ пятдесять разôвъ було бôльше ôдъ повстаньского загону, почало розбивати дверѣ будôвлѣ. Скоро они пробились въ середину. У пороховôмъ дымови повстанцѣ боронили ся якъ львы. Пораненый Бровнъ порозстрѣлювавъ всѣ набоѣ и ôдбивавсь якоюсь желѣзною штабою. Передъ єго очима убили двохъ сынôвъ єго, Оливера и Ватсона. Єму самому розрубали шаблею голову, и ôнъ упавъ, заливаючись кровю. Борба скôнчила ся. Всѣхъ повстанцѣвъ посхоплювали. Тôлько пятеро утекло, и мѣжь ними сынъ Бровнôвъ, Овенъ.

Скоро Бровнъ очутивсь. Тогдѣ почали єго допытувати. Ôнъ ôдповѣвъ, що прийшовъ вызволити „рабôвъ своихъ допытувателѣвъ“, що мавъ надѣю на пôдмогу, але надѣя не справдила ся. Ôнъ додавъ, що самъ задумавъ забрати Гарперсферрі, и що єму здав ся, що навряд чи наважившы ся на се хто иншій. На докоры, що ôнъ роспаливъ въ краю чвары и домову вôйну, ôнъ ôдмовивъ:

— Часъ покаже, чи мавъ я право се зробити.

Ôнь не хотѣвъ бачити католицкого патера, але написавъ листъ до своеи жѣнки и дѣтей.

Полудневй статы заворушили ся. Шѣсть милiонôвъ рабовладцѣвъ, боячись втратити чотыри милiоны своихъ рабôвъ, повстали якъ одинь проти Джона Бровна. Жити чужою працею — се бувъ лежневый принципъ ихъ истнованя. Чи моглижь они дозволити Бровнови, щобъ ôнъ не тôлько сѣявъ пересвѣдченя, що невôльництво неможливе въ республицѣ, але и збройно повстававъ за се пересвѣдчене? На чинъ єго они глянули якъ на выповѣджене вôйны ихъ лежневому принципови. Тôлько Бровнова смерть и могла вдовольнити несыте розпустне паньство.

А тымъ часомъ єго перевезли вже до Чарльстовна, щобъ тамъ судити. Почали ся знову допыты. Бровнъ казавъ:

— Сподѣваюсь, що чинъ мôй не будутъ уважати яко розбôйницкій нападъ; я уважаю себе тутъ жертвою великого зла. Красше було-бъ, якъ бы полудневй статы приготувались напередъ до рѣшеня сего пытаня и що скорѣйшь, то красше — инакше оно рѣшитъ ся и безъ нихъ. Судъ надо мною не поможе нѣчого

Але чи могли паны надъ житемъ и смертею своихъ пôдданыхъ зрозумѣти сй слова?

Хорый ôдъ ранъ ставъ Джонъ Бровнъ передъ судомъ неправды.

Судъ присудивъ єго до смерти за зраду, забійство, за замѣръ збунтувати рабôвъ.

Пôсля того, якъ выголосили смертный присудъ, Джонъ Бровнъ сказавъ.

— Сподѣваю ся, що судъ признае силу божого закону. Тутъ лежитъ книга, котру цѣлуютъ тй, що присягаютъ. Книга ся — евангелiе. Въ нѣй сказано, що я повиненъ робити зъ другими такъ, якъ хотѣвъ бы, щобъ робили зо мною. Она учитъ такожь, що менѣ ôдмѣрено буде саме такою мѣрою, якою я мѣряю. Я силкувавсь робити такъ, якъ въ сѣй книзѣ сказано. Богъ не знае облудництва и менѣ здае ся, що роблючи, якъ я робивъ завсѣгды, боронячи нехтуемыхъ всѣми убогихъ, я не злочиньство робивъ, але боронивъ правду.

Судiѣ спытали ся далѣ, чимъ ôнъ зможе оправдати свôй учинокъ.

— Вы самй робите проти законôвъ божихъ и людскихъ. Я вставъ боронити убогихъ и безсилыхъ проти гнетучои ихъ системы невôльництва. Ся идея правила всѣмъ моимъ житемъ и сюды привѣвъ мене мученицкій крикъ пригнѣченыхъ.

Кару ôдложили на пôзнѣйше, щобъ Джонъ Бровнъ мôгъ згоити ся ôдъ ранъ. Сподѣвали ся, що губерна-

торъ виргиньскій зменшитъ кару. Але мѣжъ аболюціонистами и панами почала ся уперта спôрка. Аболюціонисты почали друкувати горячѝ промовы, прославляючи и боронячи старого Канзаского борця за народню волю. Они погрожали, що зъ милиціею пôвнôчныхъ статôвъ вырвутъ Бровна зъ кайданôвъ, навѣть зъ шибеницѣ. Полудневе паньство галасувало и казало, що коли тôлько губернаторъ зменшитъ кару, то се значити'ме, що ôнъ злякавъ ся погрозъ ôдъ аболюціонистôвъ, и тогдѣ они, паны, скинуть єго геть зъ уряду. Викторъ Гуго листомъ просивъ американьску республіку за Бровна, благавъ єѣ не попустити, щобъ одинъ статъ ганьбивъ всѣ иншѝ, щобъ „Вашингтонъ убивъ Спартана“. Але даремне! 2 Студня 1859 року въ Чарльстовнѣ приготували шибеницю. Цѣле мѣсто наповнилось войскомъ, зôбранымъ для сего выпадку зъ всѣхъ краѣвъ зъ полудневыхъ станôвъ. Джонъ Бровнъ зôйшовъ на шибеницю. Катъ надѣвъ петлю, ôдпыхнувъ ослôнъ. Тѣло конвульсійно стрепенулось, потôмъ безживно обвисло. Велика душа покинула землю. Другого дня повѣсили остатныхъ сѣмохъ повстанцѣвъ, захопленыхъ у купѣ зъ Бровномъ.

Зъ всѣхъ сынôвъ Бровновыхъ зôставъ ся живый тôлько одинъ, що утѣкъ зъ Гарперсферрі. Бровнове тѣло ôдослали родинѣ, котра єго поховала зъ честею.

Тутъ лучивъ ся вартый уваги выпадокъ. Мѣжь иншими, Бровна забажавъ провожати на шибеницю Вильке Бутъ. Ôнъ бôльшь ôдъ другихъ ображавъ и ганьбивъ мученика. Минувъ часъ и сей самый Вильке Бутъ убивъ президента Линкольна. Джонъ Бровнъ бувъ першою, а президентъ Линкольнъ остатнёю жертвою за велике дѣло. Злочиньствомъ почала ся вôйна за вызволъ невольникôвъ, злочиньствомъ и скôнчила ся.

И въ розмовахъ, въ листахъ, и въ учинкахъ Бровнъ бувъ однаково простый, щирый и честный. У всѣмъ єго житю не можна ôдшукати и одной рисы егоистичнхъ замѣрôвъ. Ôнъ мавъ незломну вѣру въ те, що ôнъ справдѣ призначеный досягти тои меты, яку поставивъ собѣ въ своѣмъ житю. Ôнъ просто ишовъ — у него не було „зерна неправды за собою“.

Замѣры єго не справдили ся — самъ ôнъ не досягъ своєи меты, не бачивъ на свои очи святои годины вызволу невольникôвъ. Але чинъ єго мавъ велику вагу. Се було перше непризнаванє права одному чолôвѣкови надъ другимъ, перше повстанє проти уряду, що пôдтримувавъ се право. Постановы республиканьскои партіи въ пôвнôчныхъ статахъ просто орекли знищенє невôльництва на полудни закономъ, высшимъ ôдъ в ѣхъ конституцій рôжныхъ статôвъ, и Бровнъ першій пôднявсь бити ся за сю идею. Всѣ ваганя и незважливôсть зникли пôсля сёго чину. Патріоты и прихильники до народнои волѣ побачили теперь, що треба ставати до зброѣ, що инакше нѣчого не можна робити. Отъ чимъ важный чинъ Джона Бровна, що поставивъ єго поручь зъ невмирущимн борцями зъ волю: Леонидомъ, Маккавеями, Теллемъ, Винкельридомъ, Валласомъ, Гофероиъ, Маркомъ Боцарисомъ.

Найже до вѣку и лишитъ ся невмирущимъ спогадъ про велику душу борця-мученика. Бо коли наставъ той часъ, що

Ôдпочили невольничѝ
Утомленѝ руки,
И колѣна одпочили
Кайданами кутѝ —

то хто-жь бôльше надъ всѣхъ жертвувавъ за те, щобъ прийшовъ сей часъ, якъ не Джонъ Бровнъ!

В. Чайченко.

Старорускій акцентъ
и ритмика „Слова о полку Игоревôмъ“.

В) *Нынѣшній акцентъ рускій.*

(Дальше.)

Цѣкава теперь рѣчь довѣдати ся, якъ изъ тои флюктуаціи акцентовои, споводованои вплывомъ согласныхъ на кôнци силябъ, вытворивъ ся нашъ акцентъ теперѣшній. Впередъ всего замѣчу, що въ нашôй бесѣдѣ єще выразно доховались дуже численнѝ слѣды старорускаго акцентованя. Сюды зачисляю:

1) Акцентъ въ ôдмѣнѣ слова Господь. На Украинѣ, и всюды въ Россіи, говорятъ въ 1. падежи Госпóдь, въ 2-ôмъ Гóспода (зовсѣмъ якъ староруске Всеволóд, Всевóлода).

Увага. Въ Галичинѣ на такійже ладъ всѣ говорятъ: прихíд - прúходу, провíд - прóводу, перекла́д - перéкладу, полóнъ = пóлону и т. д.

2. Акцентъ въ бôльшесложныхъ словахъ зъ наросткомъ: арь, акъ, аль, ачь, анъ, авъ, икъ, иль, ихъ, оль, омъ, укъ, унъ, ухъ, ыкъ, ыль и иншѝ. Мы всѣ акцентуємо: лѣка́рь - лѣкаря́ (не лѣка́ря), коза́къ - козака́ (не коза́ка), довга́ль - довгаля́, бога́чь - богача́, бара́нъ - барана́, рука́въ - рукава́, ручни́къ - ручника́, Васи́ль - Василя́, коро́ль - короля́, жени́хъ - жениха́, поро́мъ - порома́, Романчу́къ - Романчука́, па́ук ъ - паука́, дерýнъ - дерунá, пастýхъ - пастуха́, паты́къ - патыка́, мотыль - мотыля́ и т. д.

Пôсля старорускои, а властиво прарускои вымовы говорило ся въ другôмъ падежи: кóзака, бóгача, лѣ́каря, кóроля, пóрома, пáстуха, пáука. Въ сущности межи прарускимъ кóзака а нынѣшнымъ козака́ нема нѣякои важнои рôжницѣ, бо въ бôльшесложныхъ словахъ суть завсѣгды два акценты: головный и побôчный, отже цѣла тайна полягав ту въ тôмъ, що давный головный акцентъ ставъ ся теперь побôчнымъ, а побôчный головнымъ. Єсть то очевидна побѣда першого падежа надъ всѣма прочими, повстала въ той спосôбъ, що прарускe кóзако замѣнилось зъ часомъ въ старорущинѣ на коза́к, значитъ головный акцентъ зôставъ вже въ першôмъ падежи ослабленый.

Маємо єще богато слôвъ, где акцентъ мимо вплыву согласныхъ не змѣнивъ ся, где отже найстарша, праруска вымова въ цѣлôй ôдмѣнѣ до нынѣ доховалась: óбразъ - óбразу, зáхôдъ - зáходу, зáгаръ - зáгару, вóрогъ - вóрога, нáрôдъ - нáроду (въ Россіи говорятъ въ першôмъ падежи нарóдъ, але въ другôмъ зовсѣмъ хибно нарóда), зáхôдъ - зáходу, пóслухъ - пóслуху, кýтикъ - кýтика.

Въ наведеныхъ трехъ категоріяхъ слôвъ уважаю акцентъ нашъ, хотяй и пôйшовъ трема дорогами, въ цѣлости дуже логично и консеквентно переведенымъ, проте мы вже ôдъ него нѣякъ ôдступати не повинны.

За те єсть єще одна, четверта категорія слôвъ, где акцентъ, змѣнившись въ першôмъ падежи, уже и въ прочихъ не повернувъ назадъ до властивои силябы. Мы днесь зовсѣмъ хибно акцентуємо: Всеволóдъ - Всеволóда, Святослáвъ - Святослáва, Ярослáвъ - Ярослáва, пролóмъ - пролóму (говорятъ такожь

правильно: пр о́ л о м у), проро́къ = пр о р о́ к а, повѣ́тъ - пов ѣ́ т у, потѡ́къ - п о т о́ к у, Владими́ръ - В л а д и м и́ р а, и бо́гато иншихъ.

Першій па́дежь наведеныхъ ту слѡ́въ мав акцентъ изъ становиска старорускаго звукословія зовсѣмъ правильный, однакъ въ иншихъ падежахъ бесѣда наша затратила чувство правильности и вже пѡ́сля першого падежа урегулювала всѣ прочи́, — одинъ падежь ѡднѣсъ побѣ́ду надъ иншими! Колись, розпѡ́знавшись лучше въ ритмицѣ старорускѡ́й, мы и въ тѡ́й категоріи слѡ́въ повернемо до властивого наголошуваня; дохованы́ въ народѣ нашѡ́мъ акценты слѡ́въ, якъ п е р в о́ с п ы, к р а с о́ - в о р о н ъ, к о р о́ м и с л о, в е р т и́ п о р о х ъ, п е р е к о т и́ - п о л е, р о з ѡ́ м н и́ г о л о в а, т е р е б и́ л ю л ь к а, в е р н и́ - г о р а — научатъ насъ, що говорити треба: С в я т о́ - с л а в а, Я р о́ с л а в а*), В о л о д и́ м и р а, М с т и́ с л а в а и т. д. Поки-що, мы хибными акцентами четвертои категоріи слѡ́въ еще довго-довго плюгавити будемо нашу бесѣду.

Въ кѡ́нци есть еще споре число слѡ́въ, въ котрыхъ акцентъ до нынѣ не усталивъ ся. Найлучше то пѡ́знати въ творахъ многихъ нашихъ поетѡ́въ, котры́ наголошуютъ гдеяки́ слова на два способы, знаючи що тымъ не зразятъ слуху своихъ читателѣ́въ. Сама рѣ́чь, що за ближшимъ пѡ́знанемъ правилъ акцентовыхъ и той неладъ дасть ся легко усунути.

Въ горѣшныхъ примѣ́рахъ пояснивъ я акцентъ нынѣшній лишь въ однѡ́мъ выпадку — въ бо́льшесложныхъ именникахъ м у ж е с к о г о р о д а. Переходити порѡ́внавчо всѣ роды именъ и глаголѡ́въ, не може бути предметомъ росправы, котра головно ѡ́носитъ ся до старорускаго языка. Впрочѣмъ въ увагахъ до поодинокихъ частинъ поэмату я мавъ вже случайно́сть высказати важнѣ́йшій свои погляды на акцентъ нынѣшній, проте не бачу потребы томити дальше и себе и читателя тымъ предметомъ.

Оставалось бы еще пояснити властивости старорускои ритмики пѡ́дъ взглядомъ алитераціи и ассонанціи звукѡ́въ, якъ такожь означити вымову самогласныхъ ѣ, ъ, ь. Та о тѡ́мъ говорю въ долученѡ́мъ выданю „С л о в а“, котре заразомъ становитъ послѣ́дну за сей рѡ́къ книжку „Б и б л і о т е к и З о р ѣ“. *Ом. Партыцкій.*

---

*) Въ Галичинѣ говорятъ и доси: поѣхавъ до Я р о́ с л а в а, мешкае въ Я р о́ с л а в ѣ.

ЗЪ НАРОДНЫХЪ УСТЪ.

Про жидѡ́въ.

I. — Якъ сотворивъ Богъ жидѡ́въ, то они перше шановались, а дальше розкоренились тай стали шахрувати. А тутъ и всякого иншого народу намножило ся, отъ и думаютъ жиды, якъ бы то имъ красше шахрувати, тай почали Богови дорѣкати: „Не гаразд ты, Господи, сей свѣтъ сотворивъ“. — „Якъ не гаразд? пытае Богъ: яка вамъ, проклятымъ, ще недогода?“ — „А отъ яка, говорятъ жиды: хибажь то до рѣчи, сотворити та держати на небѣ таку рѣчь, що тамъ зовсѣмъ непотрѣбна и жаднои корысти зъ неи нема? — „Якажь тамъ така рѣчь на небѣ непотрѣбна?“ пытае Богъ. А жиды и кажутъ: „а зорѣ? на-що они? тажь сонце свѣтитъ въ день, мѣсяць въ ночи, а зорѣ зовсѣмъ даремно стремлятъ! Красше-бъ ты, Господи, взявъ та тіи зорѣ повернувъ въ золоти́ грошѣ тай намъ давъ. Зроби, Господи, такъ!“ — „Ну, тай набридли вы менѣ! каже Богъ: заедно лѣзете сюды, коли не зъ симъ то зъ тымъ! Вже такій паскудный нарѡ́дъ, що и на свѣтъ бы васъ не слѣдъ було пускати. Ну вжежь, нехай буде такъ: дамъ вамъ золотыхъ грошей доволѣ, — тѡ́лькожь, якъ зорѣ на небѣ, такъ я васъ самыхъ пороскидаю по всему свѣту.“

II. — Вѣзъ мужикъ на ярмарокъ пана зъ жидомъ; тѡ́лько дорогою ѡ́сь поломилась, мусѣли заночувати середъ шляху. „Ну, щожь, ласкавый пане, каже мужикъ: я зъ того не виненъ, що така причина впала, але вже теперь кладѣте ся спати — де хочете!“ Огъ и положивъ ся панъ на килимку пѡ́дъ деревомъ, жидъ на возѣ, а мужикъ коло коней, щобъ часомъ не покрадено. Ну, нѣчого, лѣтнѣи поры нѡ́чь тепла, а зоряно такъ, що не надивитись! Лежатъ всѣ трое тай думаютъ кождый своє. Панъ лежитъ, дивитъ ся на небо тай медитуе: „отъ и на небѣ не однаково, — одни́ зорѣ меншы́, другі́ бо́льшій, мабуть шляхетнѣ́йшій; а цѣкавый бы знати, за кого мѣсяць помѣжь зорями, чи за круля, чи за ксьендза?“ — Иванцьо дививъ ся, дививъ ся на небо тай каже: „хорошо, Господи, якъ хорошо у небѣ святому! а ще лѣпше, що небо такъ высоко, а то люде заразъ и небо помежували бы: вельможни́ забралибъ бо́льшій и лѣпшій части, а иншимъ бы менші́ дѡ́стались, а якъ кому, то и нѣчого бъ не зѡ́сталось...“ А жидъ позирнувъ въ гору, покрутивъ головою, облизавъ ся тай подумавъ: „а що, якъ бы у мене сто́лько червѡ́нцѣвъ було, скѡ́лько зѡ́рокъ на небѣ? ай вай мѣръ! можебъ тогды вже и не дававъ на проценты!“

Про козакѡ́въ.

Запорожцѣ народъ середній бувъ, тѡ́лько що крѣпкій, храбрый; теперь якъ 90 лѣтъ проживъ, такъ не бачитъ и стежки передъ собою, а тогдѣ сто годѡ́въ — отсе самъ вѣкъ. На вѡ́йну идутъ радѡ́стно, ажь смѣютъ ся; бравый народъ бувъ та веселый. Отсе якъ провоювали, такъ и пѣсню зложили, не такъ якъ теперь; ось недавно воювали Турка, тай нѣ однои пѣсни нема про ту вѡ́йну. А тогдѣ, чи побютъ ся зъ Туркомъ, чи пошарпаютъ Ляха, то заразъ и зложатъ про все пѣсню. Храбрый народъ: на вѡ́йнѣ кулѣ ажь свистятъ, а ему байдуже.

Начальство у Запорожцѣвъ отъ яке: кошовый, осаула, писарь тай отаманы. Выбирали всѣхъ зъ межи себе; якъ выберутъ кошового, такъ ѡ́нъ и командуе. Бувало коли хто кого обидитъ, то жалувати ся идутъ до кошового. Отсе прийдутъ позывати ся, а ѡ́нъ заразъ лагодитъ, щобъ помирились: „попрощайтесь, каже, козаки, а то грѣхъ тяжбу заводити“. Богобоязни́ та слухняни́ заразъ послухаютъ ся: куплятъ горѣлки, выпьютъ єѣ тай помирятъ ся. А невгомонні́ то вже нѣ разу не послухаютъ, тогдѣ вже судитъ ихъ самъ кошовый: прикаже тамъ чи грѡ́шми заплатити, чи укарати. А карали тѡ́лько одными рѡ́зками: высѣчутъ лозиною, тай годѣ. Хиба вже злодѣ́й, або зрадникъ, то тогдѣ вже выйме пистоль, бацне въ груди, отъ тобѣ и капутъ.

Якъ умиравъ на Сѣчи козакъ, то тамъ було ѡ́собне кладовище, где и ховали; а якъ умре на степу, то и ховаютъ на степу бѣля рѣчки. А ховали при всѣмъ убраньствѣ: въ шапцѣ, въ кафтанѣ, у черкесцѣ, въ сапянцяхъ, въ трумну ставили горѣлку, клали тютюнъ. А трумны робились изъ соснины, дубины, вербины; на могилѣ ставляли хресты камѣнні́: а хресты робили кождый собѣ за житя.

(*Зъ Кіевскои Старины, Мартъ и Ноябрь 1883.*)

☞ Зъ нынѣшнимъ числомъ розсылаемо два аркушѣ „Б и б л і о т е к и З о р ѣ“, початокъ книжки **„Слово о полку Игоревѡ́мъ“**. (Читателѣ зволятъ простити, що паперъ сеи книжки гѡ́ршій, якъ въ иншихъ выдавництвахъ нашои Библіотеки. Книгарня Ставропигійска не мае подостаткомъ черенокъ зъ акцентами, проте мы зневолены́ друковати „Слово“ въ печатни им. Шевченка, где зновъ паперу въ форматѣ Библіотеки нема.)

Дальшій два аркушѣ „С л о в а о п о л к у И г о р е в ѡ́ м ъ“ розѡ́шлемо зъ числомъ 23; слѣдуюче выйде въ пѡ́втора аркуша друку.

Поправка. Въ текстѣ поэмату, котрый до сего числа долучаемо, зайшла похибка на стор. 12 въ устушѣ II стихъ 9; мѣсто **кѣ́жат** поправити просимо **кѣжа́т**.

Выдае и ѡдповѣдае за редакцію Ом. Партыцкій. Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пѡ́дъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ V. Львôвъ дня 15. (27.) Падолиста 1884. **Число 22.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Библіотека Зорѣ**“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр. на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ (сатинованôмъ) паперѣ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Задля кусника хлѣба.

(Оповѣданє Наталіи зъ Озаркевичѣвъ Кобриньскои)

III.

Братъ повертавъ зъ ординаціи, одержавъ мѣсце и ишовъ вже цѣлкомъ на свôй хлѣбъ. Кого выхованє сына тôлько коштувало, що бѣднои вдовы, той легко зрозумѣє, якъ она того часу чекала. То мало становити важну хвилю для цѣлои родины. Молодшій братъ переходивъ по половинѣ на єго плечѣ, и Галя мала також жити у него. Зъ деканами треба було доконечно розôйти ся зовсѣмъ. Не оденъ гôркій орѣхъ розкусила Галя у нихъ вже и за старшихъ сестеръ, а теперь було ще гôрше. Передше обходженє було лагôднѣйше, бо старша, а потому молодша сестра мали интересъ въ тôмъ. Молодшій уже не мали потребы крыти ся изъ своимъ незадоволенємъ. Галя имъ теперь стояла на дорозѣ, бо коли лучивъ ся якій молодый чоловѣкъ, то звычайно бôльше занимавъ ся Галею якъ ними. И нѣчо въ тôмъ дивного не було; красша дѣвчина псує бридшимъ, а Галя и другимъ псовала и собѣ не помагала, якъ се въ дальшôмъ єи житю показало ся. А єще бôльшу ихъ дражливôсть будили єи ôдносины до Романа.

Переѣхала отже до брата. Але у него житє було дуже гôрке и прикре. Она видѣла, що имъ до нѣчого непридатна, що они безъ неи зовсѣмъ могли обôйти ся, хотяй бôльша часть труду и працѣ на ню спадала.

Робила и за наймичку и за братову. Коли ôдъѣхала коли до мамы, то натомѣсть наймали наймичку; коли скорше вертала и наймичку не можь було такъ борзо ôдправити, то на той часъ заступала братову, котра тогды немаючи що робити, вышивала всѣлякій подушки на канвѣ або иншій дрôбницѣ. Въ новôмъ газдôствѣ брата она одна робила велику рахубу. Братъ зъ того, що дôставъ ôдъ жѣнчиныхъ родичѣвъ, старавъ ся якъ найменше розходувати, щобы не думали, що ôнъ ихъ добромъ хоче годувати свою бѣдну родину. А братова думала зовсѣмъ розумно, що чимъ менше розôйде ся, тымъ бôльше для нихъ лишитъ ся, тымъ борше чогось дороблятъ ся.

Зъ першою дитиною тото переконанє єще бôльше въ нѣй змогло ся, такъ що коли братъ хотѣвъ що для Галѣ зробити, то старавъ ся такъ уговорити жѣнку, щобы ѣй то не выдало ся занадто богато. Ôнъ знавъ и почуваръ ся до того, що кривдитъ своє власне гнѣздо, але знавъ також, якій надѣѣ на єго помôчь покладала мати, котра собѣ неразъ для него ôдъ рота ôдоймала, и якъ ôнъ завсѣгды сердечно сподѣвавъ ся ôдвдячити ся, якъ прийде на своє. Трудноôсть погодженя двохъ противныхъ обовязкôвъ сильно єго неразъ ломила...

Галю се також дуже болѣло. Ще доки мала надѣю на Романа, уважала своє положенє хвилевымъ и зносила все терпеливо. Але надѣѣ на Романа швидко пропали. Ôдъ освѣдчинъ своихъ видѣли ся они всего оденъ разъ Та и той разъ не тôлько не успокоивъ єи, але ще бôльше додавъ жалю. Хочь Романъ старавъ ся бути зъ нею якъ давнѣйше, всежь змѣна въ єго словѣ и дѣлѣ була такъ видима, що Галя не могла довше дурити ся. Бôльше ôнъ уже не приѣзджавъ.

Такъ минувъ рôкъ и другій. Часомъ показавъ ся якій иншій, покрутивъ ся, усмѣхнувъ ся и зникъ безъ слѣду. А Гали часъ уходивъ. Лѣта летятъ стрѣлою, а чимъ дальше, тымъ для кождои дѣвчины менше надѣѣ ôддати ся. А Галя не лишь була дѣвчина, але була бѣдна сирота, що жила у брата на ласкавôмъ хлѣбѣ. Кровь въ жилахъ стинала ся ѣй на гадку, що єи положенє може вже нѣколи не змѣнитъ ся, що вже може завдно буде безъ значеня, понижена, нѣкому непотрѣбна. Не дуже симпатична братова стала для неи ще противнѣйша. Галя ненавидѣла тото утле, никле сотворѣнє, котре мало право єѣ выкористувати лишь для того, що ѣй припадкомъ удало ся выйти за-мужь, а Гали нѣ.

Разъ якось приѣхали сестры братовои и привезли новину, що Романъ женитъ ся въ Мальвиною, зъ тою самою, що єѣ колись такъ высмѣвавъ. Але теперь якбы не було давнои Мальвины. Давна Мальвина зникла безъ слѣду, а натомѣсть станула друга, хоть не красна, то „дуже привѣмна“, „розумна“, а передовсѣмъ зъ доброго дому высокоповажныхъ родичѣвъ. Цѣла родина не могла доста наговорити ся о тôмъ. Гали кожде слово роздирало душу. И кого ôнъ выбравъ на єи мѣсце, зъ кимъ придумавъ лѣпше щастє для себе? Зъ Мальвиною! Для неи ôдтрутивъ сэрце, що такъ липло до него, для неи завязавъ свѣтъ бѣднôй сиротѣ!

Єще тяжше стало єи положенє, коли зачали выбирати ся на весѣлє. Братъ ôдчувъ єи жаль, єму тяжко було дивити ся на блѣде лице Галѣ, на таєнй слёзы...

— Не поѣхалабъ до мамы? — сказавъ ôнъ одного днины: я маю важну орудку въ справѣ молодшого брата.

Гали вдарила кровь до лиця,— она брата добре зрозумѣла. Тай сама бачила, що не має у него що довше сидѣти.

Ахъ! якъ она хотѣла тогды умерти, якъ умерла Оля, єи бѣдна сестричка! Зъ зложеными на груди руками, лежалабы въ тихôмъ гробѣ, не дôзнавалабы несправедливости свѣта, не чула єго ругань. Безъ вражѣнь и надѣѣ, але и безъ болю серця спалабы вѣчнымъ сномъ...

IV.

Въ недѣлю зъ полудня выѣхала Галя до дому. Легонькій дощикъ скропивъ землю, а прозрачна хмарка

закрывала ѣще сонце. Вôзокъ швидко летѣвъ посередъ поля, на котрôмъ збôже уже доходило; дерева, хресты и керницѣ при дорозѣ пробѣгали однѝ по другихъ. Лишь въ рѣдка надыбавъ ся чоловѣкъ, що при недѣленьцѣ святôй выйшовъ подивити ся, чи уже часъ розпочинати жнива, и въ колосемъ въ рукахъ вертавъ до села, або яка молодиця вертала до дому напасши на межи коровку. По пасовискахъ пастухи грали у сопѣвки, або розкладали огонь и пекли молодѝ кукурудзы. Иншѝ спали по ровахъ, лишивши худôбку на другихъ, а збудженѝ ненадѣйнымъ туркотомъ пôдносили головы и заспанѝ стягали капелюхи передъ панами. Чимъ ближше села, тымъ частѣйше надыбавъ ся чоловѣкъ, а въ самôмъ селѣ люде роили ся якъ мухи. Дѣти бѣгали по дорогахъ, кидали грудками и иншѝ выправляли псоты; газды въ люльками въ зубахъ повôльнымъ крокомъ ишли до корчмы; жѣнки въ хусткахъ десь до кумы ишли на „ерщѣне“, або лишь въ платинкахъ на головѣ перебѣгали ôдъ хаты до хаты, щобы поговорити въ сусѣдкою. А пôдъ фигурою на толоцѣ заводивъ ся танець. Дѣвчата то стояли, то сидѣли на земли пôдъ вербами коло плота. Въ бѣлыхъ якъ снѣгъ сорочкахъ, въ вышиваными рукавами, въ червоныхъ овиванкахъ и стяжкахъ червонѣли самѝ, якъ въ осени калина. Парубки спѣваючи обходили скрипникôвъ, що сидѣли на серединѣ на малôй лавочцѣ, и кликали дѣвокъ въ танець.

— Ану-ко Ѥлено, ану-ко Марцю суды! — крикне то оденъ то другій махнувши на дѣвку рукою, а тѝ по однôй ишли до парубкôвъ, що ихъ кликали. Галю прикро вразивъ голосъ скрипки и великій жаль розбôравъ, коли поглянула на веселыхъ дѣвчатъ. Межи ними не було великои рôжницѣ. Сѣльска дѣвчина, хотьбы найбѣднѣйша, заслужитъ а убере ся якъ кайперша богачка. Она хоть тяжко працюѥ, не встыдаѥ ся, якъ выйде межи люди, за бѣдну одежину. Цѣлый тыждень жне або сапаѥ, а въ недѣлю убере ся и пôде съ тымъ въ танець, въ котрымъ въ суботу стояла при роботѣ. Не тужитъ она, выглядаючи чи „приѣде“, не вычѣкуѥ роками способности видѣти ся съ тымъ, котрого бачити бы хотѣла. Гали зробило ся жаль, що мама ѥѣ не перебрала за просту дѣвчинку, що не посылала въ поле и на танець. Здоровыми руками заробилабы она на себе, що треба, потому ôддалабы ся за того, котрый бы ѣй сподобавъ ся. и не плакалабы розчарована, не зазналабы обману паничѣвъ, котрѝ знаютъ лѣпше рахувати, якъ любити. Малабы мало, але своѥ, але власне. Працюючи вразъ съ чоловѣкомъ зналабы, що приспорюѥ собѣ добра, а не лишь до часу ужиткуѥ працю чоловѣка. А по ѥго смерти нѣхто не мавбы права выгнати ѥѣ съ хаты съ дрôбными дѣточками, якъ выгнали ѥи маму...

Сонце уже заходило и поволи западало за горы. Ихъ вôзокъ знову промыкавъ суголовками помежи нивы, и понадъ вечеръ доѣхали до свого села. Село хоть друге, а було якбы тото саме, що лишили за собою, тôлько що бачили ѥго о двѣ годинѣ пôзнѣйше. Тамъ дѣвчата танцювали, а тутъ уже вертали съ танцю, розбираючи по дорозѣ съ головы убранѥ, дѣти выбѣгали противъ овець. жѣнки сидѣли по хатахъ и розкладали огонь, а пôдпилѝ чоловѣки вертали съ корчмы до дому. Вертавъ такожь и Грицко Крайный, натягнувши капелюха на бôкъ, тай щось бурмотячи пôдъ носомъ.

— Жѣнко, отверай! — крикнувъ на воротахъ.

Чорнява молодиця выбѣгла съ хаты.

— А Богъ бы тя побивъ, пянюго! — крикнула и собѣ: — не можешь самъ собѣ отворити, кличешь мене ôдъ дѣтей?

Ôнъ друливъ ногою ворота, выломивъ съ плота кôлъ и нѣчо не кажучи замахнувъ нимъ противъ жѣнки. Она хотѣла хильцемъ утечи поза хату, але ôнъ забѣгъ съ другои стороны, потягъ ѥѣ патыкомъ, зловивъ за кôски тай кинувъ до землѣ. На ѥи крикъ повыбѣгали сусѣды съ хатъ, але кожде лишь махнуло плечима, бо хтожь смѣѥ мѣшати ся, якъ чоловѣкъ бье жѣнку? Бѣднôй Гали ажь морозъ пôшовъ по тѣлѣ и всѣ ѥи думки о лѣпшôй доли сѣльскихъ жѣнокъ замѣнили ся въ страхъ и ôдразу. Она пса не ударилабы такъ, а тутъ чоловѣкъ зневажаѥ другого, рôвного собѣ чоловѣка, приятеля и товариша житя...

Мати не надѣяла ся Галѣ и не мало здивувалась, коли ѥѣ узрѣла. Глянувши однакожь на блѣде, заплакане лице доньки, не смѣла нѣчого пытати ся, — она вже догадувалась щось недоброго. А коли братъ нарочно згадавъ про весѣле Романа, стала ще сумнѣйша и ще менше говôрлива.

Братъ, якъ показало ся, не мавъ жадного выразного дѣла и заразъ на другій день поѣхавъ. А Галя лишила ся сама въ низенькôй хатинѣ съ своими тяжкими думками. Ѣй видѣло ся, що она вже въ гробѣ, далеко ôдъ свѣта, до котрого горнула ся и ôдъ котрого надѣяла ся лѣпшои долѣ. А коли ѣй часомъ встыдно стало, що мати побиваѥ ся коло господарства, а она сидитъ безробôтна, зложивши руки, то на силу вставала, щобы и собѣ найти яку роботу и не ѣсти дармо материну гôрку працю. Але робота ѥи не брала ся — она лишь сердила себе и матерь.

Антôнъ довѣдавшись, що Галя дома, зачавъ зновъ частѣйше до нихъ заходити. Не могла она вже на него такъ съ горы дивити ся, якъ перше, але коли ѥго узрѣла съ свого ôкна, то ѥще гôрше щось заболѣло коло серця. Ѣй здавало ся, що она спитъ а ôнъ ѥѣ будитъ съ тяжкого сну и показуѥ ѥще страшнѣйшу дѣйстнôсть. Якась безсильна злôсть ѥѣ порывала и доводила до крайности, — и Антôнъ учувъ часто неодно таке згôрдне слово, котре могла лишь знести терпеливôсть влюбленого.

Якъ разъ въ той часъ, коли она зломана и розчарована скрыла ся пôдъ крыла родительки и не мала передъ собою способу выйти съ того положеня, братъ стрiѥчный ѥи мамы, священникъ съ Подôля, приѣхавъ до ихъ дѣдича старати ся по давнôй знакомости о презенту для сына. При тôй нагодѣ не оминувъ и сестры. Ѥму добре вело ся и ôнъ заѣхавъ до нихъ такими великими кôньми и красною коляскою, що не було де умѣстити. Въ дворѣ интересъ пôшовъ добре и то ѥго ѥще якось лѣпше для свѣта настроило; ôнъ розжаливъ ся надъ бѣдою сестры, казавъ, що хотѣвбы чимсь помочи, ажь нарештѣ рѣшивъ ся взяти Галю съ собою троха межи людей.

Для Галѣ сей припадокъ бувъ о стôлько догôдный, що вырывавъ ѥѣ хоть на хвильку съ убиваючого положеня, а передовсѣмъ для того, що увôльнявъ ѥѣ ôдъ Антона. Сей здивованый и засмученый ѥи скорымъ ôдъѣздомъ, довго стоявъ опертый о фѣртку своѥи школы и дививъ ся за ними. Але ѣй було байдуже про те, що безъ причины ôдтрутила ôдъ себе щире и прихильне для неи серце молодого учителя.

Дôмъ стрыйка Галѣ бувъ богатый. Стрыйна — хоровита, блѣда и дражлива жѣнка часто непокоила цѣлу хату, хоть въ загалѣ не була злою жѣнкою. Они мали

богато дробныхъ дѣтей и лишь двоє старшихъ: жонатого сына и доньку молодшу ôдъ Галѣ, Емилію, котра вже такожь недовго мала бути дома, бо була заручена за питомця и за рôкъ мало бути весѣлє. Мама и донька доста прихильно приняли Галю, а особливо Емилія рада була мати товаришку свого вѣку, въ котрою що днины моглабы говорити о своѣмъ нареченôмъ и о иншихъ дѣвочихъ справахъ. Они много мали знакомостей, всюда въ сусѣдствѣ бували и у себе сусѣдъ гостили. Галя саме попала на рядъ забавъ и празникôвъ въ околици. Емилія якъ пучокъ нерозвитои ще рожѣ, дробненька, пухка, надзвычайно нѣжна и лицемъ блѣда — уходила за найкрасшу дѣвчину въ тыхъ сторонахъ. Єи краса була завсѣгды однака, нѣколи не блѣдла, але нѣколи не набирала надзвычайного блеску. Цѣлкомъ иншою представлялась Галя. Она не була така нѣжна и никла побôчь тамтои при деннôмъ свѣтлѣ въ щоденнôй одежи; але за те въ вечеръ, при троха стараннѣйшôмъ убраню, набирала власне того блеску, до котрого нѣколи не взносила ся Емилія. Для того вечѣрнѝ забавы були для неи полемъ попысôвъ и славы. Свѣтло, музыка, довгѝ фальбанистѝ сукнѣ, були для неи тымъ, чимъ трубка для боєвого коня. Хотяй такъ була розчарована и сумна, однакъ на забавахъ оживляла ся, набирала якбы новои силы. Въ легкôй балевôй тоалетѣ переходила по покояхъ и тайкомъ зазирала въ зеркала. Єи гнучка стать здавала ся бути єще высшою, очи блищали, а зъ темного, кучерявого волося єщє выразнѣйше выступали рôвнѝ, якъ въ мармору выковани черты лица.

— Чижь може бути, пытала сама себе, щобы зъ такою красою дѣвчина не найшла собѣ пôсля своєи волѣ чоловѣка? — Вѣра въ тоту красу додавала ѣй духа, смѣлости и ôдваги. Всюды, куды она повернула ся, заступали ѣй дорогу мужчины. Злѣтали ся якъ рôй барвистыхъ метеликôвъ до розцвилои цвѣтки и кождый чимъ иншимъ старавъ ся на себе звернути увагу. Оденъ дотепомъ, другій повагою и розумомъ, третій доброю посадою, а иншій попросту складностею своєю и хорошими очима. Лишь що то у нихъ не було грѣхомъ и не называло ся кокетствомъ, — у мужчинъ оно такъ собѣ безъ прозвища ходить по свѣтѣ! Вся вина спадала на Галю, хоть у неи кокетство не було простою забавою, а тяжкимъ трудомъ, тяжкою боротьбою о истноване.

Родичѣ Емиліи доперва теперь узрѣли, кого мають у себе. Бѣдна забута сирота выросла въ ворога. Емилія дотеперь найкраша никла якъ пôльна квѣтка при плеканôй городовôй рослинѣ. Галя заразъ дозрѣла неприязну змѣну въ округъ себе, хоть и прикриту плащикомъ вѣчливости. Але що она тому була винна? Она бôльше нѣчого не жадала, якъ другѝ жадають ôдъ свѣта. И она хотѣла такъ жити якъ другѝ жиють.

Для Галѣ оставало ся лишь одно: здобути любовь правдиву, щобы осягнути красшои долѣ. Але она посѣдала такъ уже мало до того надѣѣ, що ажь дивно ѣй було, якъ мôгъ хтось бояти ся єи, якъ мôгъ не знати, що она такъ часто досвѣдчала: що въ теперѣшнихъ часахъ любовь то не сама лишь идеальна стрѣла Купидона, а потребує бôльше реальныхъ пôдставъ. Кôлько то мужчинъ коло неи крутило ся, кôлько то деклямаціи наслухала ся она, а однакъ все на тôмъ и кôнчило ся. Романъ може дѣйсно єще найщирше про ню думавъ, бо навѣть хотѣвъ женити ся, але ôнъ потому инакше роздумавъ ся. Якъ потопаючій хапає ся всего, що въ руки поладе, такъ Галя хапала ся своєи красы, а люде завидували ѣй и тыхъ змаганъ, хоть се були змаганя безнадѣйнои роспуки...

Що про ню стрыйки думаютъ, довѣдала ся она цѣлкомъ ненадѣйно. Она спала въ Емилією въ однôмъ покою, а родичѣ въ дѣтьми въ другôмъ. Она якось довшій часъ не могла заснути. Стрыйко зъ жѣнкою такожь не спали, и хоть дверѣ були запертѝ, то при загальнôй тишинѣ чути було майже кожде слово. Они говорили о низкôй цѣнѣ збôжа, журили ся, що вже молодшѝ дѣти треба давати до школы; нарештѣ ихъ голосы такъ притихали, що тôлько десь-не-десь яке слово долѣтало до єи уха. Уже дрѣмала, ажь зачула выразно своє имя на перемѣну зъ именемъ Емиліи и єи нареченого.

— Тота уже розумна, а наша єще дитина; може бы ся дало єѣ якимъ деликатнымъ способомъ позбути, закимъ ôнъ приѣде, — говорила шепотомъ стрыйна.

Галю якбы хто обсыпавъ вуглемъ. Она не сподѣвала ся, щобы о нѣй такъ зле судили, абы она була способна ôдбивати пôдступомъ жениха. „О! не дочекаєте того, щобы мене пôдъ позорами выправити зъ дому!“ подумала собѣ. Ледви засвитало, она вже була на ногахъ, потихоньки вышукала кавалочокъ паперу и написала до мамы письмо на все заклинаючи, щобы заразъ приѣхала по ню. Она выйшла зъ хаты, перейшла городъ и стала при дорозѣ, чекаючи ажь люде туды будутъ ити на торгъ до мѣста. Чекала довго и першому чоловѣкови, що надôйшовъ, передала свôй листъ. Перемерзла вернула до хаты, де всѣ єще спали спокôйнымъ сномъ, не заколоченымъ горестею єи душѣ, чого були причиною.

Спершу она нѣчо не гадала, лишь кобы якъ найскорше вырвати ся зъ хаты, котра такъ скоро ѣй обридла. Пôзнѣйше зачали ѣй насувати ся немилѝ послѣдства сеи постановы, именножь тревожила єѣ близôсть Антона, ôдъ котрого рада булабы утечи на край свѣта. Все то однакъ перемагавъ неспокôй, що мама могла не одержати письма и неприѣхати. Минувъ такъ цѣлый тыждень. Гôркій то бувъ тыждень муки, непокою. Що лишь затуркотѣло на подвôрю, заразъ бѣгла она до ôкна дивити ся, чи то не мама. Ажь разъ надъ вечеръ всѣ надзвычайно здивовали ся ненадѣйнымъ приѣздомъ мамы. Галя заразъ зачала ся выбирати. Стрыйки стали якось не свои и хотѣли ихъ затримувати, але Галя наперла, щобы таки заразъ ѣхати. Плачь душивъ єѣ въ горлѣ и она мусѣла якъ найскорше увôльнити ся зъ ôдси, щобы хоть выплакати ся до волѣ.

V.

И зновъ тишина, зновъ гробъ, зновъ той Антôнъ зъ залюблеными очима, якъ хрестъ на гробѣ надѣѣ! „О Боже! якъ тяжко жити, чижь не лѣпше десять разъ булобы умерти?“ думала Галя и завидовала умерлôй сестрѣ, що пôшла за батькомъ, а єѣ лишила при живôй мамѣ на гôршу муку и журу... Щожь ѣй нещаснôй робити, де дѣти ся, якъ собѣ зарадити?

— Хиба уже пôду за Антона! — сказала она разъ въ приступѣ жалю до матери. Тота мѣсто жахнути ся на розпачливѝ замѣры доньки, лишь сумно покивала головою, якбы уже давно о тôмъ думала. То Гали єще бôльше причинило жалю. Мама годила ся зъ гадкою, о котрôй ѣй страшно було и подумати, а може нѣколи не выдавала ся тота гадка такъ страшна, якъ теперь. И то було одно серце на свѣтѣ, котре єѣ жалувало и любило!

Дни ишли за днями, подôбнѝ однѝ до другихъ якъ каплѣ воды. Такъ само якъ давнѣйше сидѣла ôдъ ранка

до вечера въ голкою въ рукахъ при ôкнѣ, такъ само якъ давнѣйше приходивъ и мучивъ єѣ Антôнъ. Щобы хоть трохи мати ôдъ него супокою, зачала ходити до мѣсцевои попадѣ, выбираючи завсѣгды той часъ, въ котрôмъ приходивъ до нихъ Антôнъ, або єще частѣйше ишла до хащѣ и тамъ пересиджувала визиты учителя.

Прийшовши разъ на попôвство застала тамъ гостя, далекого родича, семинариста Стефана П.... Они глянули на себе и сильно змѣшали ся. Ôнъ не бувъ ѣй цѣлкомъ незнакомый, такъ само и она єму. Пôдчасъ єи проживаня на Подôлю видѣла она єго разъ чи два на забавѣ, та не знати чому забракло имъ ôдваги тутъ до того признати ся. Ôнъ не разъ въ нею танцювавъ, не разъ слѣдивъ за нею блестячими очима, але все таки менше крутивъ ся коло неи якъ другѣ. „Що єго тутъ спровадило?“ було пытанє, котре ѣй насувало ся. „Чи то чистый припадокъ? чи може заставленѣ нею сѣти на кого другого, єго власне зловили?“ На кождый разъ приѣздъ єго сильно потревоживъ єи мысли.

Другій день перейшовъ якъ завсѣгды. Третого дня прийшла попадя въ дѣтьми и Стефанъ въ ними, а дальше ôнъ самъ зачавъ приходити. То уже щось бôльше давало до мысленя. Темрява залягаюча єи душу, зачала якбы рѣдшати, а поодинокѣ лучѣ свѣтла вкрадали ся до дна єи душѣ. Апатичнѣ ѣй дотеперь занятя, набирали значеня, житя и барвы. Спершу були хвилѣ, въ котрыхъ научена сумными досвѣдченями ôдпирала насуваючѣ ся новѣ надѣѣ, але само постепенне єго зближенє ся напирало на ню новою фалею вражѣнь и житя. Ахъ! якѣ блискучѣ, повнѣ запалу мавъ ôнъ очи, коли разъ въ городѣ на попôвствѣ зôрвавъ и подавъ ѣй польный романець. Якій взрушеный голосъ, коли говоривъ, що романець — ворожбитъ любови, щобы она собѣ поворожила на єго листкахъ, и якъ посмутнѣвъ ôнъ, коли она сказала, що не має на кого ворожити!

— Позвольте, я на Васъ загадаю, — сказавъ ôнъ хапаючи єѣ за руку и притискаючи до своихъ устъ. Она на силу тримала въ рукахъ маленьку квѣтку и вымовляла слова ворожбы: *лю...битъ — не лю...битъ.* — „Не любитъ! — сказала наконець обрываючи два листки наразъ.

— Нѣ, пôдхопивъ ôнъ скоро: романець говоритъ за мною. Вы обôрвали два листки на кôнци. Вы не хочете знати, що я васъ люблю, що я бувбы найщасливѣйшій зъ людей, єслибы вы хотѣли бути моєю жѣнкою...

Хоть вся кровь бухнула ѣй до головы, она захована ся майже цѣлкомъ спокôйно.

— Вы знаєте, — ôдповѣла она тихимъ голосомъ: знаєте, що я сирота, и якъ бôльша часть сирôтъ не маю жадного маєтку...

— Знаю о тôмъ, пôдхопивъ ôнъ скоро: але я єго не хочу; я потребую лишь кôлька сотокъ, при тôмъ числю на свою и вашу родину.

Галя мало не крикнула учувши тов. Кôлька сотокъ! родина! Якъ можна було бути такъ недосвѣдченымъ чоловѣкомъ и уважати то все за рѣчь маловажну.

Они стояли на кôнци стежки посыпанои въ легка опадаючимъ листємъ. Передъ ихъ ногами лежавъ обôрваный романець, а надъ ними тягнувъ ся шнуръ ôдлѣтаючихъ журавлѣвъ. Журавлѣ выдавали сумнѣ пращальнѣ голосы, а засмученôй дѣвчинѣ здавало ся, що они забираютъ єи супокôй, всѣ сны и надѣѣ...

Стефанъ бувъ сильно блѣдый ôдъ внутренного зворушеня, а она заледви могла вымовити: „пробуйте...“ и спѣшнымъ крокомъ ôддалила ся ôдъ него.

Картка обернула ся. По поезіи наступила проза, дѣйстнôсть нещасного положеня выглянула зъ пôдъ рожевыхъ листкôвъ. Теперь уже не було бесѣды о взаємныхъ склонностяхъ серця, лишь чи можна буде тыхъ такъ конче до щастя потрѣбныхъ кôлька сотокъ роздобути. Журили ся тымъ всѣ. Журила ся Галя, журивъ ся Стефанъ, журила ся мама и братъ, котрый заразъ по освѣдчинахъ завôзваный бувъ на раду фамилійну. Єму потрѣбно було шѣсть сотокъ. И о тоту суму, котру не одна велика дама выдає на оденъ вечеръ, на одну сукню, розбила ся цѣла будучнôсть бѣднои дѣвчины. Мати не могла уже нѣчо зъ задовженого свого ґрунту вытягнути, а братъ дававъ лишь третю часть. Любовь однакожъ материньска спонукала матерь до кроку смѣлого и непевного. Стиснувши серце и замкнувши на все очи, рѣшила ся поѣхати и выжебрати потрѣбный грôшь. Сумно она выбирала ся въ тоту дорогу и довшій часъ єи не було. Ажь наконець вернула, — вернула такъ, якъ можна було надѣяти ся, зъ нѣчимъ. Нашѣ Подоляне оказали ся єще найлѣпшими, бо обѣцявши трохи гроша, сказали, що бôльше бы дали, але що довги за свого зятя недавно заплатили. Другѣ вымовляли ся недостатками, хлопцями въ школахъ, то пôдрастаючими дѣвчатаии, котрѣ ростутъ якъ „жидôвска лихва“, и не оглянешь ся, коли сѣмнайцята весна завитає. Вправдѣ кожда газдыня обѣцяла щось зъ дому на весѣле, але тутъ треба було — грошей.

Стрѣбувавши всего они уже нѣчо бôльше не могли зробити и мусѣли все здати на Стефана. „Будьте супокôйнѣ“, казавъ ôнъ, прощаючи ся зъ Галею.

Абы чоловѣкъ незнати якѣ пережывъ прикрѣ досвѣдченя, то завсѣгды радъ вѣрити свому добру, ажь доки не згасне послѣдна искра надѣѣ. Щирѣ, симпатичнѣ слова Стефана успокоили Галю. Она єму вѣрила. Она навѣть не пытала себе, чи любитъ єго. Она знала лишень, що зъ нимъ булабы надзвычайно щаслива и весела, и що ôнъ не мôгбы мати лѣпшои ôдъ неи жѣнки. Якась неограничена вдячнôсть якъ для того, що выратувавъ житє, панувала надъ всѣма єи чувствами. Ôнъ вертавъ ѣй давну, дитинну доброту серця и нищивъ жаль до людей и до свѣта. Черезъ него она могла бути щасливѣ и способна ущасливити другихъ. А хтожь мôгъ мати до того бôльше права якъ не ôнъ самъ?

Они прощали ся не надовго, бо на кождый способъ ôнъ мавъ въ короткôмъ часѣ вернути.

Судьба усмѣхнула ся на хвилю, щобы задати єще сильнѣйшій ударъ въ само серце.

Часъ приѣзду Стефана минувъ. Галя не хотѣла єще тратити надѣѣ, але ôнъ все таки не приѣзджавъ. Надармо чекала, плакала и молила ся, часъ ишовъ, а єго не було...

Ажь наконець прийшло ôдъ него письмо, — письмо гôрке, нещасне, плачуче. Ôнъ прощаючи ся зъ нею, прощавъ ся и зъ своимъ щастємъ на вѣки...

Гôрка иронія выкривила єи уста. Огонь горѣвъ въ печи, — она здавивши письмо, кинула єго въ поломѣнь. „Всѣ, всѣ они однакѣ, що до одного“ — вырвало ся въ єи зболѣлои груди: — „выхваляютъ ся енергією и ôдвагою, а якъ прийде станути до борбы зъ житємъ, готовѣ придавити въ собѣ найсердечнѣйшѣ чувства.... Кôлько то любовныхъ слôвъ ôнъ менѣ не наговоривъ, а утѣкъ коли узрѣвъ, що не заплачу єго довгôвъ. Гово-

ритъ, що не мôгбы ся дивити на любу людину, котрои судьбу не може забезпечити ôдповѣдно, а лишає тоту людину саму собѣ, най пропадає. О высока логика мужчинъ, до котрои не може ся пôднести умъ жѣночій!!...“

Нещасна дѣвчина не була вже въ силѣ шукати якого выходу. Бо на щожь здали ся всѣ стараня и порывы, коли завсѣгды кôнчило ся на нѣчôмъ. Могла теперь летѣти єи лодь нещасна, куды сама хотѣла, она вже не тримала въ рукахъ весла. Мôгъ єѣ потопельникъ потягнути на холодне дно воды, могла розбити ся о каменистѝ береги, пропасти въ безвѣстяхъ, — для Галѣ все уже було одно...

VI.

Але якъ камѣнь абы-якъ киненый въ гору упаде на землю, такъ Галя, якъ богато такихъ жѣнокъ, єсли имъ не удасть ся де примѣстити въ свѣтѣ, упала тягаромъ на власне свое гнѣздо. Мати видячи свою дитину безсильну, не здôбну о собѣ бôльше думати, взяла ся сама до ратунку. А мала она лишь оденъ способъ на то — ôддати єѣ за Антона. Галя надто була зломлена, щобы могла була опирати ся. Тай щожь она робити мала? Лишити ся старою дѣвчиною? носити якбы провину власный свôй вѣкъ? Бути вѣчно предметомъ злосливыхъ увагъ и насмѣшокъ, вѣчно давати ся манити зрадливымъ надѣямъ? Зносити пониженя и услугувати цѣле житє своякамъ, котрымъ тяжко було жертвовати по кôлькадесять левôвъ? Не мати нѣгде власного кута, нѣгде примѣщеня, котре не называлобы ся тягаромъ або ласкою?

Смѣютъ ся въ тыхъ жѣнокъ, що хотѣлибы зрôвнати ся въ мужчинами. Може бути, що то смѣшне и званю жѣнокъ не ôдповѣдне, але буваютъ всѣлякѝ случаѣ въ житю. Єслибы мама Галѣ не така була бѣдна и могла давати доньку до высшои школы, якже то житє єи инакше булобы поплыло! Она умна и не калѣка — она сильна и способна до працѣ, моглабъ остояти ся о власныхъ силахъ, а не жебрати и продавати ся. Могла вправдѣ хопити ся иглы яко дозволеного жѣнкамъ зарôбку, — але чи той заробокъ охоронивбы єи самостôйнôсть? и чи тогды не стоялабы о ласку родины и знакомыхъ?

По мѣстахъ такѝ бѣднѝ дѣвчата учатъ ся на учительокъ, але на селѣ и тота дорога для нихъ заперта.

Галю дивне опанувало чувство. Она хотѣлабы була десь пôти, загубити ся, забути о свѣтѣ и людяхъ... Хотѣлабы пропасти, якъ въ народнôй казцѣ запасти пôдъ землю, и сховати ся за дверѣ мѣсяцевои, або морозовои мамы! Тамъ Антôнъ не бувбы тымъ, що тутъ. Тамъ не булобы свѣтовыхъ вымогôвъ, не булобы рôжниць стану, образованя; тамъ стоялабы противъ него не якъ противъ зовсѣмъ нелюбого собѣ чоловѣка, але поборена єго любовю ôддалабы ся може єму безъ жадныхъ иншихъ побôчныхъ взглядôвъ. Але тутъ на земли, тутъ иншѝ рахунки! Переломити всѣ пересуды, ôдвыкнути ôдъ звычаѣвъ, въ котрыми єсли не въ дѣйстности, то въ снахъ своихъ жило ся, бути покинутою ôдъ тыхъ, котрѝ еще недавно величали, низшою при тыхъ, що завистно може споглядали, — о, то не такъ легко!

Щобы жѣнка могла надъ то все взнести ся, на те мало залюбити ся, на те треба бы въ любови шалѣти. А тутъ о любови и бесѣды не було, тутъ любила лишь одна сторона, — и може лишь для того, що для неи лучили ся тутъ ôдповѣднѝ варунки доброи партіи.

Ахъ! якъ тяжке таке житє на свѣтѣ! Гадки якъ чорнѝ змiѣ тисли ся въ голову, вертѣли мозокъ, роздирали Галине серце.

Передъ очима єи душѣ просунувъ ся образъ, котрый колись похланявъ цѣлу єи выобразню. Насередъ комнаты стояла въ обôймахъ молода пара. Єи спадаючій зъ головы вельонъ и довга бѣла сукня, свѣдчили о щолишь ôдбутыхъ церемоніяхъ шлюбныхъ. Зъ якою любовю и вѣрою вытягає она до него руки, зъ якимъ чувствомъ, запаломъ и жаромъ пригортає ôнъ єѣ до своєи груди и складає на чолѣ горячій поцѣлуй! Нѣчо не може рôвнати ся зъ блескомъ ихъ очей и щастємъ тои хвилѣ. Они — живѝ поемы житя, и нѣ оденъ поетъ не въ силѣ ôддати ихъ зъ тиха прошептаныхъ слôвъ: „Мы нарештѣ самѝ“. Теперь той роскôшный тематъ єи думокъ затягъ вѣчну жалобу, а сирôтска доля заломила руки.

Завтра о тôй порѣ и она лишитъ ся зъ тымъ, зъ котрымъ до гробу звяже ся житємъ, — але якъ противнѝ, якъ страшно противнѝ будуть тотѝ думки и чувства. Все колись дороге и сподѣване треба буде, хоть зъ гнѣвомъ и болемъ, ôддати въ жертву неумолимои судьбы. Надармо она старала ся тоту судьбу змягчити, надармо ковтала до дверей щастя и любови, надармо споглядала въ предѣлы того раю! Люде безмилосердно ôдвернули ся ôдъ неи и кинули на дорогу -- лишь кусникъ сухого хлѣба...

* *

*

„Чого ты ходишь на могилу?
На силу мати говорила;
Чого ты плачешь идучи,
Чого воркуєшь у ночи
Моя голубко сизокрыла?‘
— Такъ, мамо, такъ! — И зновъ ходила,
А мати плакала ждучи...

Галѣ мати прокинула ся зъ просоня, протерла очи и тяжко зôтхнула. Глянула на постѣль доньки, — доньки не було, а постѣль стояла недоторкнена, якъ зъ вечера.

Мѣсяць уже цѣлкомъ сховавъ ся за горы, зникли нôчнѝ тѣни, лишь зоря свѣтила червоною барвою. Все ôддыхало оживляючимъ холодомъ. Квѣтки що-лишь пробудили ся, травки и листки свѣтили ся змытѝ свѣжою росою, а причепленѝ до галузокъ метелики чекали, ажь мокрѝ крылечка ихъ овѣє вѣтеръ и осушитъ сонце. Цѣла земля якбы въ набожнôй роздумѣ приклякла, зложивши руки, а шепотливый и дзвôнкій поточокъ нѣбы єи устами говоривъ ранну молитву...

Зъ цвинтарного горба сходили двѣ жѣночѝ постати. Ишли тихо, спустивши головы, якъ двѣ зломанѝ былины и лишь дрôбне рѣщє хрустѣло пôдъ ногами. Краса ранка не говорила до ихъ душѣ, а здоровый холодъ переймавъ дрощемъ. Изъ корча выпорхнула пташка, захитала ся на довгôмъ прутику и зацвѣрѣнькотѣла. Повернула маленьку головку, глянула однымъ окомъ на небо, а другимъ на землю, глянула на жѣнокъ, ударила крыльцемъ и вернула назадъ до любого гнѣзда, до милого друга, що гойдавъ ся на другôй галузцѣ. Мала пташина любовала ся природою, дôзнавала любови и щастя и тѣшила ся житємъ.

А жѣнки обѣ, — чи такожь тѣшили ся житємъ? Чи були то слёзы любови и щастя, що текли по ихъ блѣдôмъ, замученôмъ лици?...

Конвалія.

Росла въ гаю конвалія
Пôдъ дубомъ высокимъ,
Захищалась ôдъ негоды
Пôдъ листємъ широкимъ.

Та не довго навтѣшалась
Конвалія бѣла:
И ѣй рука чоловѣка
Вѣку вкоротила!

Понесли єѣ изъ гаю
У высоку салю,
Повезла єѣ зъ собою
Панночка до балю.

А на балю веселая
Музыченька грає, —
Конваліи та музика
Тяжко серце крає;

Коли панночка въ веселôмъ
Вальсѣ закрутилась,
У конваліи головка
Зъ несилы схилилась...

Промовляє бѣдна квѣтка:
„Прощай, гаю милый!
„И ты, дубе мôй высокій,
„Друже мôй єдиный!...“

Тай замовкла; байдужою
Панночка рукою
Тую квѣточку зôвялу
Кинула до долу...

Чи довгó ты, моя панно,
Будешь утѣшать ся,
Та на балю у веселыхъ
Танцяхъ увивать ся?...

Може й тобѣ, моя панно,
Колись доведе ся
Згадать тую конвалію,
Якъ щастє мине ся.

Красна врода помарнѣє,
Й той, що любитъ нынѣ, —
Тебе, квѣточку зôвялу,
Залишитъ, покинє!...

Волынь, 1884, 30 Жовтня. *Леся Украинка.*

ПИГМАЛІОНЪ.

(*Оповѣданє Олены Пчôлки.*)

„Que sont — ils rares ces heureux
Pygmalions, auxquels l'aimable
Déesse a rendu leur idéal — vivant!..“
Georges Sand.

У панѣ Петровскои були гостѣ. Ба, не якѣ-то й „гостѣ“, — свои, мовлявъ, двѣ сусѣдки та одинъ приѣздный приятель. Гурточокъ бувъ зôбраный у невеличкôмъ покою, — надто простôмъ, щобъ єго можна було назвати „салономъ“: нѣ хатня постанова, нѣ кôлька малюнкôвъ та фотографій по стѣнахъ не мали претенсіи на те пышне назвиско; була то собѣ „столова комната“ середнёи руки. Товариство сидѣло за столомъ, що стоявъ передъ широкою канапою, и пило чай, котрый наливала господыня, сидячи при самоварѣ (при справдешнѣмъ россійскôмъ самоварѣ, а не при тôй „Theemaschine“, котру вамъ подадутъ, за досыть „великѣ“ грошѣ, де небудь у Вѣдни!) По праву руку ôдъ господынѣ була молода панѣ Софія, за нею ще молодша особа, панночка Наталія. Всѣ три панѣ були, окрôмъ чаю, зайнятѣ ще й иншимъ клопотомъ: господыня разъ по разъ ôдрывалась до своєи донѣ, маленькои дѣвчинки трёхъ лѣтъ, але, якъ видно було, — великои пестушки, котрôй потребувалось служити досыть уважно. Панночка Наталія передивляла тôлько що розрѣзану книжку, а панѣ Софія вышивала по полотну.

Панѣ Софія знаходила часъ ще й до вельми жвавои бесѣды, котру она провадила зъ господынею, переплѣтаючи свою мову дзвôнкимъ смѣхомъ.

Чому и не бути веселою, маючи всего якихъ 25 лѣтъ, маючи таке завидне здоровє, таку гарну вроду! Русявѣ косы панѣ Софіи ôдсвѣчували такимъ золотомъ, синѣ очи грали такъ искряво, на свѣжому обличю витавъ такій веселый усмѣхъ, — що, здавалось, смуткови и по вѣкъ не приступитись до такои ясноі вдачи! Де-якѣ знаємѣ складали навѣть догану панѣ Софіи — власне за ту веселу вдачу, котра не давала ѣй журити ся и теперь, коли зосталась не такъ давно вдовою. Ба! и въ загалѣ сказавши, росповѣди про тыхъ индійскихъ жѣнокъ, котрѣ по смерти чоловѣка кидаютъ ся въ огонь, здаютъ ся нынѣ у насъ такою далекою, дивною байкою, що добре єще, коли не выкликаютъ лишь усмѣху при тôмъ оповѣданю! Звычайно — „живый живé гадає...“

Панѣ-жь Софія и не таила ся зъ своєю жадобою житя, — и оно грало краскою въ єи обличю, переливалось у єи голосѣ, немовь навѣть тремтѣло въ єи уборахъ. Ось тôлько глянь, якъ рушались мáяли ôдъ єи жвавыхъ рухôвъ тѣ „шитѣ-бѣлѣ“ рукава, якъ бренѣли розмаитѣ блискучѣ разочки намиста на блакитнôй безрукавцѣ-корсетцѣ...

Удавшись до панны Наталіи зъ якимсь пытанємъ и не одержавши ôдповѣди, панѣ Софія погукнула до неи:

— Та киньте вы справдѣ свою „старовину“! Якъ таки можна! И що теперь за свѣтъ наставъ: шѣснадцятилѣтню голову втопляти въ археологію!

Дѣвчина усмѣхалась, не ôдрываючись ôдъ книжки.

— Справдѣ бо, — провадила панѣ Софія, — все починає робитись на-впаки: старѣ хотятъ удавати молодыхъ, молодѣ старыхъ, — не знать щó!“

— Чогожь „удавати“? — ôдповѣло дѣвча. — Звычайно, коли хто тôлько удає, то не гараздъ. Алежь я не удаю зъ себе нѣчого: менѣ справдѣ дуже цѣкаво переглянути сю книжку. Ей-Богу!“ — наче оправдовувалось дѣвча.

— Ха, ха, ха! ажь забожилась! — покотивъ ся веселый смѣхъ панѣ Софіи. — Ну, ну, читайте собѣ, читайте, наморщивши чоло! Подивѣтъ ся, серденько, — мовила Софія до господынѣ, — єй-Богу, нашôй панночцѣ удало ся зробити двѣ зморщечки помѣжь тыми брôвоньками! А, бодай васъ! — Отже, моя кохана, провадила пани Петровскôй Софія: запевняю васъ, що черезъ рôкъ ваша маленька Олюня, замѣсть того, щобъ розливати чай по обрусу, буде вже писати якій небуль трактатъ, наприкладъ .„О выхованю дѣтей“.

Маленька Олюня, почувши своє имя, — хочь не розумѣючи, до чого то йшло ся, — такъ поважно звела поглядъ перше на паню Софію, потôмъ на маму, що всѣ засмѣялись.

— Ахъ ты-жь, моя розумниця! жваво обôзвалась до дитятка Наталія, зôставивши книжку и раптово цѣлуючи єго: будешь писати трактатъ о выхованю? будешь, — ты, пестушко? Ну, гляди-жь, напиши, напиши, якъ треба выховувати дѣтокъ, щобъ они були славненькѣ та розумненькѣ!

— А вжежь що такъ! мовила Софія: — и тымъ трактатомъ зроби посвяту паннѣ Наталіи! Теперь же выходитъ,

що до выховання дѣтей треба готовитись, бувши самôй мало не въ дитячихъ лѣтахъ!

— А що жь такого, хоть бы и въ дитячихъ! — ôдказала Наталія такъ просто й спокôйно, що панѣ Софія тôлько глянула на неѣ зъ саркастичнымъ усмѣхомъ.

Тымъ часомъ vis a-vis панны Наталіи, приѣздный гôсть, пильнувавъ єѣ цѣкаво.

И справдѣ, уявляло дѣвча пôдъ той часъ досыть милый образъ. Повнй устонька були одкритй до сердечнои ôдповѣди; великй сѣрй очи дивились зъ такою дитинно-прямою смѣливостю; блѣде личко складно оточували каштановй кучерѣ, що спускались гетъ до плечей; тоненька постать у чорнôй сукенцѣ безъ жадныхъ оздобъ, окрôмъ одного разочка коралѣвъ, була така гарненька, струнка! Она уявляла образъ первоцвѣтнои молодости, въ котрому житя не закипѣло єще мôцнымъ жаромъ, але й не забаламутило свѣжого, ясного порываня. Отъ чому Наталинъ vis-a-vis, панъ Сергій, пильпувавъ єѣ зъ цѣкавостю.

Панъ Сергій — (звычайно „перше мѣсце дамамъ“, теперь же мы звернемось и до него) — лишь ôдъ часу до часу приѣздивъ до великого мѣста Н. зъ свого досыть далекого „мѣста служенія“. Упадаючи въ коловорôтъ мѣйского житя, ôнъ поспѣшавъ завитати й до своихъ пріятелѣвъ, мѣжь котрыми Петровска займала не остатне мѣсце. Панѣ Петровска и панъ Сергій були приятелями тымъ бôльше щирыми, що хочь знали ся ще зъ раннёи молодости, — (якъ жартувала панѣ Петровска: ще „сто лѣтъ назадъ“) — однакъ крылатый божокъ якось не зачѣпавъ ихъ нѣколи своими стрѣлами, котрй, якъ звѣстно, часто зоставляютъ колишнихъ коханцѣвъ въ станѣ самого тôлько „приятельства“, хочь въ приятельствѣ такôмъ завсѣгды бренятъ фалшивй струны...

Отъ же въ духовнôмъ концертѣ панѣ Петровскои и пана Сергія тыхъ фалшивыхъ нотъ не було. И сей разъ, якъ завсѣгды, панъ Сергій радо и жартобливо босѣдувавъ зъ господынею; тôлько прибувшй вкупѣ панѣ Софія и Наталія, котрыхъ ôнъ до сего часу не знавъ, здержали єго отверту мовнôсть и ôнъ, покурюючи собѣ сигарку, бôльше слухавъ та пильнувавъ — зъ тымъ усмѣхомъ, чемнымъ и трохи насмѣшливымъ, котрый (треба то сказати!) панове добродѣѣ частенько маютъ на устахъ, сидячи въ самôмъ тôлько жѣночôмъ товариствѣ и слухаючи саму тôлько жѣночу бесѣду... Однакъ жарты панѣ Софіи надъ педагогією втягли и пана Сергія ширше у спôльну розмову. Ôдвѣвши поглядъ ôдъ панночки, ôнъ удавъ ся до Софіи, мовлячи не то жартами, не то поважно:

— Я думаю такожь, — якъ отъ и панночка, — що не булобъ погано, колибъ мы готовились до педагогіи, ще бувши самй дѣтьми.

— Велике спасибôгъ! — ôдказала зъ усмѣхомъ панѣ Софія: — власне якъ кому слѣдъ бы дати бôльшу пôльгу, такъ педагогамъ. Здає ся, ихъ професія не зъ дуже то втѣшныхъ та забавныхъ!

— Нѣ, бачите, — провадивъ Сергій, — я не самыхъ спеціялистôвъ-педагогôвъ маю на увазѣ, а всѣхъ, хто має, чи думає мати колись семію: бо кождый семянинъ або семянинка, — чи держучи чи не держучи екзаменъ зъ педагогіи, — муситъ опинитись при обовязкахъ педагога, чи разъ бо ôнъ мати'ме у себе такихъ выхованцѣвъ, якъ Олюня.

— Хоть бы и такъ! — горячо ôдказала на ту рѣчь панѣ Софія: — хоть бы педагогія була потрѣбна для своихъ власныхъ дѣтей, всежь я не бачу потребы Богъ знає зъ якого часу готовити себе въ тыхъ мурашокъ, що, кажутъ, суть вже окремо призначенй въ мурашникахъ задля выхованя „подушечокъ“-куколокъ!

— Се булобъ потрѣбно для того, мовивъ зъ усмѣхомъ панъ Сергій, що выйшлабъ просто органична корысть: колибъ мы бôльше пильнували, маючи на увазѣ, що станемо прикладомъ будучимъ поколѣнямъ, тогдѣ просто вытворилась бы у всякôмъ разѣ добротнѣйша, досконалѣйша раса, — въ силу наслѣдованя... А то, мусимо сказати, зъ нашими батьками и матерями выходитъ якъ зъ тымъ философомъ, що навчавъ: слѣдуй моєй порадѣ, а не моимъ поступкамъ.

Господыня засмѣялась, мовивши: „се то правда! частенько доводитъ ся намъ надѣвати тогу того философа!...“

— Ну вжежь, панове, воля ваша! сказала Софія. Цѣлому поколѣню обрѣкувати себе на те, щобъ бути якимсь предитечею для „грядущихъ колѣнъ“ — се вже, я не знаю... се вже именно найтяжша жертва!

Панна Наталія уважно слухала ту розмову; щочки єи розжеврѣлись и она, по короткôмъ вагованю, вкинула слово:

— Якъ же инакше, безъ жертвы? Зъ-ôдки взявъ ся-бъ тогдѣ поступъ въ житю, колибъ не було жертвы — зъ руки тыхъ принаймѣ, хто має себе за лучшихъ людей, хто хоче служити поступу!

— Охъ, серденько! — провадила Софія: — огляньте ся вы пильнѣйше навколо а побачите, що и „лучшй“ люде мусятъ на-останку прійти до теоріи — „laissez faire“!... А то „жертвы“, „жертвы“! красній слова! а вы вдумайтесь въ первѣстный выразъ отого слова: „жертва“!... Не жити самому, а ôддати ся, щобъ тебе пожерло тоє житя!... Нехай бы и на корысть будучимъ вѣкамъ, але якимъ далекимъ вѣкамъ, що навѣть и не мрѣютъ передъ нами!...

— Чогожь далекимъ? — жваво сказала Наталія.

— Мамо, спатки!... несподѣвано перервала розмову маленька Олюня, клонячи головку.

— Ходѣмъ, ходѣмъ, моя любочко! — стрепенулась мати, беручи ва руки дѣвчатко: ходѣмъ, моя „подушечко“-комашина!

— Я не подушечка! ôдмовила доня, кладучи головку на плече матери.

— Не подушечка? — пыталась, смѣючись, мати: а хтожь ты?

— Я Доця! — ôдказали наче образливо на-вцôвъ сонній устонька, заразъ же розцѣлованй мамою.

— Отъ! — мовила смѣючись панѣ Софія: мале, а такожь хоче вже красшихъ выразôвъ! Начебъ-то не все одно, начебъ „Доця“ щось высшого и бôльше права має на „жертвы“ для неи, нѣжь „подушечка“!...

— Та вже чи бôльше, чи меньше, — досыть того, що потребуе!... Отъ жежь бачите, житя разъ-по разъ само пожерає насъ, не пытаючись, чи хочемо мы того, чи не хочемо!... Але я мушу одôрватись ôдъ васъ!... Зъ остатными словами панѣ Петровска выйшла зъ покою.

Софія мовила безъ неи: — А, се инша рѣчь! Коли само житя пожирає, такъ щожь зробишь!... Алежь нѣ, хочетъ ся удавати зъ себе величныхъ, що ось то мы самй „обрѣкуемъ“ себе, ôддаемо себе на жертву! Ха, ха, ха!...

— Власне бо й єсть немало такихъ людей, котрй житемъ обрѣкаютъ себе на жертву!

Панѣ Петровска чула зъ дальшого покою поодинокй слова зъ розмовы товариства: „идеалы“, „обовязки“, „спôльне житя“. Коли господыня вернулась до гостей, говорилось о „жертвахъ“, котрыхъ вымагає въ загалѣ семейне житя, о спôльности, яка має бути мѣжь житемъ чоловѣка и жѣнки. Панѣ Петровска попала якъ разъ на слова Сергія.

— Звычайно, для того, щобъ менше було жертвъ, зъ однои чи зъ другои руки, треба выбирати собѣ подруже якъ можна близькои вдачи. Тогдѣ, якъ не менше буде жертвъ, то у всякôмъ разѣ менше сперечокъ! — додавъ ônъ уже усмѣхаючись.

— А! мовила господыня, сѣдаючи зновъ за стôлъ: панъ Сергій розважає о выборѣ подружя! Се гараздъ! Але менѣ хотѣлось бы знати, коли вже таки ôдбуде ся вашь выбôръ? Справдѣ не знаю, що вы собѣ думаєте, до якои поры будете бурлакувати? Не хотѣлабъ васъ „конфузити“ при дамахъ, алежь мушу зауважити, що вашь буйный козацкій чубъ де-далѣ все рѣдшає, та рѣдшає: либонь, чи й не лысина прокидає ся, борони Боже!...

Панъ Сергій, зустрѣвши на собѣ, при тыхъ словахъ, поглядъ Наталіи и усмѣхъ Софіи, трохи збентежено погладивъ волосє мовлячи: „Щожь, старôсть не догана!...“

— Звычайно, звычайно!... згодилась панѣ Петровска: але все-жь менѣ хотѣлось бы знати, для чого власне вы не хочете одружитись: чи вы ще не досыть очарувались, чи може занадто розчарувались въ жѣноцтвѣ?...

— Нѣ те, нѣ друге, — ôдказавъ зъ усмѣхомъ п. Сергій: — а просто... не зовсѣмъ ще утворивъ собѣ свôй идеалъ жѣнки!

— А! ще не зовсѣмъ утворили собѣ идеалъ дружины? — мовила господыня. — Ну-те, ну-те, пане Пигмаліоне! побачимо, коли то вывяжетесь вы зъ сёго завданя и коли вамъ судило ся побачити свôй идеалъ — живымъ!

П. Сергій дививъ ся ôсторонь своими карыми очима, котрî дѣйстно стратили блискъ першои молодости, однакъ були гарнî, якъ и все єго обличє, зъ ôчертами трохи великими але принадными.

— Що вы такъ замыслились? пригадуєте може щастливого Пигмаліона? — спытала єго господыня.

— Я єго памятаю! колись навѣть школяремъ перекладавъ ту Овидієву повѣсть...

— Коли хочете, я вамъ заразъ прочитаю ту повѣсть по украиньски? — приспорила господыня.

— По украиньски?! — спытали въ одинъ голосъ п. Сергій и Наталія.

— Прочитайте! прочитайте! — отъ чудесно! — намоглась рантово дѣвчина.

— Конечно прочитайте! се-жь менѣ така учта буде! Вы знаєте, — ожививъ ся и п. Сергій, — що я прійму таке читане просто якъ бальзамъ: такъ я страшенно скучивъ тамъ, у себе, за украиньскою мовою!... Та ще Овидій по украиньски! цѣкаво, дуже цѣкаво!...

— Переспѣвъ, не знаю якъ вамъ, классикови, сподобає ся. Менѣ дали прочитати знакомî. Ну, такъ ось слухайте! — мовила господыня, дôстаючи писаный аркушикъ, и, усмѣхаючись, прочитала заголовокъ: „Метаморфозы Овидієвî, — X, 243—297“, власне байка про Пигмаліона:

Пигмаліонъ живъ одинъ въ самотинѣ,
Шлюбу не бравъ: гордувавъ ônъ жѣнками,
Знаючи всю ихъ злочинnôсть у свѣтѣ, —
Гетъ одвертавсь ôдъ нечемнои здачи,
Котру вдѣлила натура жѣноцтву.
Образы дивнî жѣночî являлись
Въ думцѣ єго, а живыхъ ônъ цуравъ ся.
Разъ єму трафилось штучно зробити
Зъ бѣло-ясноu слоневои кости
Постать дѣвчины, — на прочудъ хорошу!
Врода така надзвычайна мѣжь людьми!
Сповнилось серце до твору любовю:
Мовь бы живая стояла дѣвчина,
Мовь бы хотѣла она ворохнутись, —
Та соромливôсть спиняла ôдъ того;
Такъ то пôдъ хистомъ сховалась майстернôсть!
Самъ своѣй працѣ мѣстець здивувавъ ся;
Поломемъ дыше до постати тои,
Руку до твору свого прикладає,
Пильно глядитъ и дôзнати ся хоче,
Чи то слоневая кôсть, чи живее
Тѣло зъ душею?... цѣлує и дума',
Нѣбы й дѣвчина верта' цѣлованє;
Дума', що тѣло гладитъ ônъ; боитъ ся
Синî знаки натиснуть на раменахъ;
Речи провадитъ пестливî, ласкавî,
Та доношає дарунки всѣлякî,
Любî дѣвчатамъ: квѣтки розмаитî,
Лиліи, пташки, та забавки рôзнî;
Въ шаты вбирає кохану, въ перстенѣ,
Дивнî намиста кладе єй на груди.
Все подобає! — й невдѣта не менше
Гарною тая дѣвчина здає ся.
. . . . . .
Милою кличе своєю вродливу.

Свято прійшло Афродиты богинѣ,
Єй же складала ся честь на всѣмъ Кипрѣ.
Въ жертву подавши телицю, край престола
Пигмаліонъ ставъ молитись несмѣло:
„Вы, боги яснî! якъ все вамъ можливо,
„Най менѣ буде за любу дружину“.
(Мавъ ônъ казати: — „дѣвчина вродлива,
„Котру створивъ я зъ слоневои кости“;
Тôлько не зважись, — промовивъ: „за жѣнку
„Най менѣ буде дѣвчина, подобна
„Тôй, що створивъ я“)... Тогдѣ Афродита,
Бувши на тôмъ урочистому святѣ,
Ревне жаданє єго зрозумѣла;
И на признаку спріяня богинѣ
Тричѣ спалахнуло поломе й тричѣ
Въ гору зняло ся. До дому вернувшись,
Заразъ мѣстець поспѣшає до неи,
Постати милои: любо склонивъ ся,
Палко цѣлує — й здалось єму, нѣбы
Стали уста єи теплî; рукою
Постать гладитъ ônъ и чує, що стала
Кôсть та слонева мягкою, неначе
Вôскъ розогрѣтый ôдъ промѣня сонця.
Зъ серцемъ тремтячимъ любовникъ пильнуе,
Думає, може єго почуваня
Зраджуютъ тôлько, — и ще разъ рукою
Къ постати тôй доторкнувъ ся. О, щасте!
Любе створенє — живе! затремтѣли
Жилы пôдъ пильными єго пучками.
Славитъ богиню мѣстець, величає,
Дякує ревно: ужежь бо устами
Ônъ доторка' не до марного виду!
Те-жь цѣлованє дѣвчиna спочула,
Въ краснôмъ обличю своѣмъ счервонѣлась,
Очи несмѣлî до свѣтла розкрыла
И, — разомъ зъ небомъ, — коханця узрѣла!
Въ гостѣ до неи, якъ шлюбъ ôдбувала,
Мила богиня сама завитала.
И незабаромъ вродивъ ся въ дружины
Хлопчикъ, Парôсъ, — той, котрого именемъ
Еллины островъ хорошій назвали.

— Ну, отъ вамъ и Овидіева байка про Пигмаліона!... додала панѣ Петровска, скôнчивши читанє.

— Такъ! мовивъ п. Сергій, курячи сигарку та немовь бы ще прислухаючись до поезіи.

— Тожь то бажаю и вамъ закохатись такъ само у свôй идеалъ, котрый вы таки колись створите, бо такъ врештѣ кôнчаютъ и тѣ, що цураютъ ся жѣнокъ! тôлькожь выблагайте у ласкавои богинѣ, щобъ вамъ той идеалъ оживила!

— Охъ, щкода, — зауважала на мову господынѣ панѣ Софія: — що теперь далеко труднѣйше сего домогти ся! Не такъ въ тѣ давнѣ, хвальнѣ часы: пожертвувавъ бѣлу телицю, тай одержавъ, чого бажавъ! Десь то теперь Афродита одвертає свою ласку ôдъ Пигмаліонôвъ: не знаходятъ они своихъ идеалôвъ живыми!

— Чогожь? „ищите и обрящете!“ — ôдповѣла господыня. Все дѣло въ тôмъ, щобъ надто закохатись: тогдѣ дуже легко знайти въ любôй особѣ всѣ властивости свого идеалу!...

— А, хиба!... Ну, такихъ щасливыхъ Пигмаліонôвъ дуже богато! — мовила зъ тонкимъ усмѣхомъ Софія, поглянувши на пана Сергія.

— Нѣ, — ôдказавъ Сергій: вже такимъ щасливымъ не варто бути! Щожь се: не дожидаючись, поки тебе дурити буде твоя мила, — самому себе одурити!... Нѣ, треба добре пересвѣдчитись!..

— Такъ, такъ... Побачиможь! — закôнчила господыня, згортаючи аркушикъ зъ перекладомъ.

— А щожь вы скажете, юна слухачко, на сю стару байку?“ запытала Софія Наталію.

— Дуже гарно зложена байка. Така красива!

— Тай нѣщо бôльше?

— О! вмѣшалась панѣ Петровска: для того, щобъ ширше сказати, треба бôльше пожити у свѣтѣ...

— Прошу васъ, — мовила Наталія, простягаючи до господынѣ свою ручку, — дайте менѣ аркушикъ: я хотѣлабъ ще разъ переглянути самый перекладъ. И взявши аркушикъ, дѣвча сѣло одсторонь, щобъ безъ перешкоды прочитати поезію. Софія встала тежь изъ за стола — и пройшла ся по хатѣ.

— Бачите, зауважила Сергієви панѣ Петровска: панна Наталія ревно занялась прочитанымъ творомъ...

— Дѣти завсѣгды буваютъ реальнѣйшѣ! — шепнувъ п. Сергій и поглянувъ на бôкъ.

Наталія сидѣла тамъ край маленького столика, пильнуючи перекладъ: панѣ Софія, спершись на столець Наталіи, заглядала черезъ єи плече, стоячи бокомъ до розмовлявшихъ за великимъ столомъ.

— Гарна собѣ, — мѣркувавъ Сергій, дивлячись на Софію: навѣть въ профиль гарна, що такъ рѣдко буває!... А шія, та руки зъ тыми закочеными рукавами — якѣ бѣлѣ... Наче статуя!

Въ другôй хатѣ пробило десяту годину. Софія стрепенулась: — Охъ, Боже мôй, якъ мы загаялись! Ходѣмъ, Наталію!

— Заразъ! — ôдказала та, скôнчивши читанє.

— Кудыжь вы? — запытала господыня.

— Насъ ждутъ, — ôдказала Софія: — навѣть пильно ждутъ, у однôй хатѣ. Бувайте здоровѣ! — и она, стиснувши одною рукою пальцѣ господынѣ, другою обняла єи и мôцно поцѣловала. Пану Сергію Софія подала свою бѣлу руку, — єи стисканє здалось єму за надто прихильнымъ... Однакъ же панѣ Софія, не звертаючи далѣ найменшои уваги на него, забралась зъ своимъ шитемъ и выйшла байдуже зъ хаты.

Господыня прощалась тымъ часомъ зъ Наталією, стискаючи обѣ ручки дѣвчинѣ. „Идѣтъ здоровѣ, моя любочко!“ проказала ѣй. Панови-жь Сергієви було якось чудно брати въ свою велику руку тѣ тоненькѣ пальчики, простягненѣ до него зъ тихимъ звычайнымъ: „до побаченя“.

(Дальше буде.)

Женщины-професоры на университетѣ въ Болоніи.

(Дальше.)

Гаєтана Аньезі.

Сучасно зъ Лаврою професоровала на университетѣ въ Болоніи друга женщина Гаєтана Аньезі, котра, здає ся, була популярнѣйша зъ всего ученого жѣноцтва въ Болоніи. Аньезі родилась въ Миляні 16. Мая 1718 р. Отець єи, Петро Аньезі, професоровавъ у Милянѣ, займаючи катедру математики. Обѣ доньки єго — стали славою єго: Марія Тереса вславила ся музикою, а Гаєтана ученостю и филянтропіею.

Ще малою дитиною Гаєтана выявила незвычайный розумъ, велику память и мôцный характеръ: вже въ пяти лѣтъ она цѣлкомъ добре говорила по французски, а на 9. роцѣ добре знала латину, котрôй научилась безъ чужои помочи. Кождый разъ, якъ до єи брата приходивъ учитель латины, она тихенько вкрадалась до братовои хаты, сидѣла мовчки непримѣтно въ куточку и слухала лекціи. Разъ хлопець нѣякъ не мôгъ перекласти на латиньске кôлькохъ стрôчокъ, що задавъ єму учитель: на пôдмогу прийшла сестра. Другого дня учитель глянувши на перекладъ, здивовавъ ся, що ôнъ безъ помилокъ; ставъ роспытувати хлопця и вывѣдавъ, що єму помагала Гаєтана; ôдси и отець Гаєтаны довѣдавсь про єи знанє латины, и взявъ Гаєтанѣ учителемъ професора, одного абата, котрого тогдѣ уважали за першого латиниста.

Петру Аньезі стали докоряти, що ôнъ дає своѣй доньцѣ освѣту не таку, якъ звычайно давали тогдѣ дѣвчатамъ.

Гаєтану образили тѣ докоры, ѣй стало прикро и за себе и за ôтця и она выступила въ 9 роцѣ зъ латинскою рѣчею на оборону жѣноцтва супротивъ доводôвъ, нѣбы то жѣноцтво негôдне высшои освѣты и высшого умственного розвою. Петро Аньезі закликавъ до себе велике зборище людей и тутъ Гаєтана выголосила свою рѣчь. Присутнѣ — найбôльше люде науки — зъ великою увагою слухали рѣчь и ôдповѣли на неѣ незвычайно гучными оплесками.

До тринайцяти лѣтъ Гаєтана крôмъ рôднои, французскои и латиньскои мовы, знала ще греческу, жидôвску, нѣмецку и ишпаньску. Батько нѣчого не жалѣвъ на просвѣту Гаєтаны и бравъ найпершихъ для неи професорôвъ. На превеликій жаль Гаєтана на чотырнайцятому лѣтѣ занепала на здоровю. Недугъ тягъ ся немалый часъ. Выдужавши, она зновъ взялась до ученя. Єѣ тягло до наукъ точныхъ, до вышукуваня безперечныхъ истинъ, на пôдставѣ котрыхъ она бажала засновати свои погляды на долю людей загаломъ и осôбно на свою. Досвѣдъ показувавъ ѣй великій безладъ мѣжь житемъ а идеалами, до котрыхъ привертали єѣ великѣ творы старыхъ и новыхъ поетôвъ, и она стала потрохи залишати словеснѣ науки, не сподѣваючись знайти въ нихъ ôдповѣди на такѣ непорозумѣня. Гаєтану стала приманювати до себе филозофія и математика.

Отець, запримѣтивши новый переходъ умственного розвою доньки, принявъ для неи професорôвъ Манарі и Казаті, зъ котрыми она и училась початки геометріи Евклида, курсъ логики, метафизики и физики. Скôнчивши сѣ науки Гаєтана згодилась на домаганя отця и своихъ професорôвъ

и выступила на публичный испытъ. Пôсля довгого ряду диспутôвъ, Гаєтана въ 1738 р. (значитъ въ 20 роцѣ свого житя) выступила на остатній, на котрôмъ ѣй задана була филозофична задача. Крôмъ ученыхъ и письменникôвъ на диспуту прибули сенаторы, всѣ высокій особы въ Милянѣ и доволѣ иноземцѣвъ. Рѣчь ишла про высшу освѣту жѣноцтва. Аньезі доводила, що жѣноцтво неразъ служило вже науцѣ и розгортувала думку, що природа сотворила умъ женщины однаково здôбнымъ до высшои освѣты и науки, якъ и умъ мужчины. Далѣ она доводила, що коли жѣноцтво почне серіозно працёвати надъ наукою, зъ сего не тôлько не буде шкодливыхъ наслѣдкôвъ, але на-впаки — добрі здобутки выявлятъ ся на приватнôмъ и на державнôмъ житю народôвъ.

Диспута скôнчила ся великимъ торжествомъ диспутантки. Въ сей самый часъ Гаєтана несподѣвано нѣ для кого забажала ити въ черницѣ — стати сестрою Каркаліянокъ. Ôдъ такои звѣстки отець крѣпко засумовавъ: туга звалила єго зъ нôгъ... Гаєтана зреклась свого замѣру, однакъ выпросила собѣ у отця, щобъ могла жити якъ забажає, щобъ не неволили єѣ на балѣ, въ театры и загаломъ на численній зборища. Отець на все згодивъ ся, абы тôлько не йшла въ черницѣ.

Зрекшись „великого свѣта“, Гаєтана не зреклась ще другого бôльшого свѣта, — свѣта науки и товариства зъ освѣчеными людьми.

Крôмъ деякихъ меншихъ науковыхъ дѣлъ, Гаєтана въ 1748 р. выдала знамениту свою працю: „Основы Анализу“, на котру звернувъ увагу весь ученый свѣтъ. Ôдповѣдно тогдѣшному звычаю, Гаєтана працю свою присвятила Императорши Маріи-Терезѣ, пôдданкою котрои она була. Императорша знала семію Аньезі, радо привитала „Основы Анализу“ и въ подарунокъ авторцѣ послала дорогоцѣнну скринку зъ гôрского кришталю, обсыпану самоцвѣтами. Папа Бенедиктъ XIV, одержавши книжку Аньезі, переславъ авторцѣ своє благословене и подарувавъ золотый вѣнець зъ самоцвѣтами.

Тымчасомъ одна катедра лишилась професора и университетъ болоньскій запросивъ на ню Гаєтану. Слава Гаєтаны гремѣла по Европѣ: не тôлько ученій корпораціи, институціи, громады и мѣста витали и поздоровляли Гаєтану, але и высокій особы поспѣшали заслати ѣй свои поздоровленя. Гучній тій похвалы не подобали ся Гаєтані и у неи знов проснула ся стара думка ити въ черницѣ, але на сей разъ она не выконала замѣру ради семейного нещастя. У неи вмерла мати: отець одруживъ ся въ другe, але швидко овдовѣвъ; знов оженивъ ся и знов овдовѣвъ. Гаєтана мусѣла малымъ сиротамъ стати за матерь; у неи було 22 братôвъ и сестеръ, онажь була старшою въ семіи. Але старанє коло братôвъ и сестеръ не вдовольняло єи; душа єи бажала бôльшои працѣ: убогій и недужій люде и доглядъ за ними були єи задачею; все що заробляла, повертала она на убогихъ и недужихъ, собѣ жь удѣляла тôлько на самъ простый прожитокъ.

По смерти отця Гаєтана цѣлкомъ залишила громадяньске житє и науку, и вся пôшла на службу убогимъ и недужимъ. Въ 1764 р. єи браты и сестры не потребовали вже догляду и она всю свою кватиру ôддала пôдъ шпиталь, а собѣ лишила одну комнаточку, котра була у неи и спальнею, и гостинною и кухнею. Трохи по трохи пôдъупадало єи здоровє, недугъ побôльшавъ ся и въ ночи на 9. Сѣчня 1799 р. она спочила на вѣки! Нема що и казати, що по смерти она не лишила стôлько, щобъ можна було єѣ похоронити — за нею лишилась тôлько голосна слава! Гаєтану поховали въ костелѣ св. Стефана зъ великою честею.

Ганна Моранді.

Згадаємо ще про одну женщину, котра професоровала въ Болоніи сучасно зъ Аньезі и Бассі — се була Ганна Моранді, родомъ зъ Болоніи, дочка Карля и Рози, людей, котрі нѣчимъ не вызначались зъ середмѣсцевои громады. Доки не выйшла за мужь Ганна, и она нѣчимъ незнычайнымъ себе не выявила. Въ двадцять четвертôмъ роцѣ она станула въ парѣ зъ сороклѣтнымъ Манцолині, котрый тогдѣ мавъ вже славу доброго маляря, скульптора и анатома.

Манцолині бувъ вельми слабого здоровя и черезъ те недовѣрчивый. Ганна, боячись, щобъ черезъ хоробу чоловѣкъ не стративъ роботы у одного знаменитого анатома и скульптора, стала гадати, чимъ запобѣгти бѣдѣ, коли чоловѣкъ втеряє роботу, а тымъ и хлѣбъ насущный? Додумалась она до того, що чомъ бы ѣй не стати и самôй такимъ же робôтникомъ, якъ єи мужь? але для сего она не вызначалась потрѣбными знанями. Почала она добувати знаня: одно зъ книжокъ въ библіотецѣ мужа, друге прислухуючись до ôдчитôвъ єго студентамъ. Найбôльше труду стояла ѣй анатомія трупôвъ: треба було побороти физичну гидливôсть, и кôлько то разôвъ выпадавъ у неи зъ рукъ скальпель и сама она хитаючись выходила зъ анатомичного кабинету, сумуючи, що нѣколи не переможе своєи ôдразы. Але за якійсь часъ сила волѣ перемогла и Ганна привыкла до трупôвъ.

Манцолині щиро чимъ мôгъ запомагавъ своѣй дружинѣ въ єи освѣтѣ. Незабавомъ одчинивъ власну робôтню и Ганна стала працювати зъ нимъ, якъ зъ рôвнею. Працюючи щодня надъ анатомичными выслѣджуваня-и, Ганна добувалась бôльшь и бôльшь досвѣду и знаній. Тымъ часомъ здоровє Манцолині падало и падало: вся праця перейшла на Ганну и мусѣла она, мѣсто мужа, роскрывати трупы въ авдиторіи передъ студентами и выкладати имъ ôдчиты. Робота єи ишла добре, слава єи стала крѣпкою. Въ 1757 р. умеръ єи мужь, а она лишилась зъ двома невеличкими дѣтьми, не маючи жадныхъ достаткôвъ, крôмъ власнои працѣ. До сего часу у неи не було ще легально права на анатомичній ôдчиты; треба було єго добути. На спомогу выступивъ болоньскій университетъ и наставивъ єѣ професоромъ на катедрѣ анатоміи. Слѣдомъ тымъ пôшла академія наукъ и обрала Ганну въ свои товаришѣ, а далѣ тежь саме зробили: академія художникôвъ въ Болоніи, академія малярства въ Флоренціи и иншій.

Стали зазывати до себе Ганну рôжній университеты; не кажучи вже про италіяньскій, запрошували єѣ въ Лондонъ, а цариця Катерина II., просячи Ганну переѣхати въ Петербургъ, обѣцяла ѣй и щедру плату и велику честь при свому дворѣ. Але нѣхто и нѣчимъ не спокусивъ єѣ, — нѣ за що въ свѣтѣ не хотѣла она залишити свою родину, своє рôдне мѣсто Болонію.

Якъ глибоко любила Ганна свôй рôдный край, свѣдчитъ ось що: достатки єи були надто малій; плата за професоване (300 лиръ) не выставало ѣй на прожитокъ зъ дѣтьми: у неи не було гроша дома выховувати дѣтей и она одного сына мусѣла ôддати въ пріютъ св. Вартоломея. Отъ же не пôшла она ради грошей въ чужину на службу; не промѣняла на грошѣ рôдного краю. Въ 1865 р. зъ болемъ въ серци попросила она у сенату, щобъ збôльшили ѣй плату о 200 лиръ: на соромъ и жаль — сенатъ не задовольнивъ просьбы и Ганна мусѣла зъ великимъ сумованемъ и печалю продати свôй анатомичный кабинетъ. Графъ Рануцці закупивъ у неи и музей и книгарню и саму єѣ запросивъ доглядувати ихъ и користувати ся ними; окрôмъ того давъ ѣй

плату и кватиру въ своёй палатѣ. Ганна спочила теперь ôдъ тяжкои працѣ и убожества. Доля стала ласкавѣйшою до неи. Въ Болонiи умеръ остатнiй зъ старинного роду Солиме и своимъ тестаментомъ розпорядивъ, щобъ єго имя и добра перейшли на одного зъ сирôтъ выхованцѣвъ пріюту св. Вартоломея. Жеребъ выпавъ на долю Ганниного сына Есипа Манцолiнi. Але Ганна маючи теперь добрi обставины матеріяльнi, не залишила науковои працѣ. Треба сказати, що нѣякiй иноземець ученый, заѣхавши въ Болонію не минавъ Ганнинои хаты и уважавъ за обовязокъ поклонити ся ёй и освѣдчити свою честь. Самъ императоръ Іосифъ II завитавъ до Ганны, довго бесѣдовавъ зъ нею и подаровавъ ёй на споминъ золоту скринку и свôй портретъ.

Въ новыхъ добрыхъ обставинахъ Ганна прожила десять лѣтъ. Умерла она въ 1774 р. въ 58 роцѣ свого житя. Тѣло єи спершу похоронили въ церквѣ св. Прокла, але опôсля Болонiя побажала перенести єго на знамените кладовище Чертози, де въ невеличкôй капличцѣ стоитъ мармуровый бюстъ Ганны, рядомъ зъ бюстами иншихъ знаменитыхъ Болонцѣвъ, высоко вславившихъ рôдне мѣсто своє Болонію.

За два роки по смерти Ганны сенатъ выконавъ заповѣтне єи бажане: одкупивъ у Раноццi Ганнинъ анатомичный кабинетъ, перенѣсъ єго въ музей университетскiй, зробивши єго „громадскимъ добромъ“. Въ сѣмъ музеи єсть власнои роботы Ганны двѣ фигуры: одна єи мужа, друга єи самои; обѣ убранi въ одежу того часу. *О. Я. Конiськiй.*

(Конець буде.)

ПЕРЛЫ ПОЛЕМИКИ.

Въ сѣльци Дорѣ, середъ глушѣ гôръ и лѣсôвъ, недалеко звѣстного, поражаючого своєю дикою красою водопаду Прута, жiє ôдъ давныхъ вже лѣтъ панъ-отець Т. К. Блоньскiй (род. 1829). Батько єго Кирилъ, товаришъ*) звѣстного автора „першои поряднои“ (якъ каже Вагилевичъ) малорускои граматики, І. Левицкого, бувъ вже за молодыхъ лѣтъ, яко питомець вѣденьскои семинаріи (1822), горячимъ рускимъ патріотомъ и „соиздателемъ“ першои самостôйноi литературноi пробы на нашôй рôднôй нивѣ. Що І. Левицкiй бувъ и чувъ себе на скрôзь „малорускимъ“ писателемъ, сего доказомъ, крôмъ згаданои граматики, и єго численнi стишки. Годѣ думати, щобъ и єго товаришъ бувъ инакшiй, особливо, що въ тôмъ часѣ не було у насъ (зъ рускои стороны) вѣчого еще чути о огидженю свого питомого, рôдного языка,—та и для того, що той чадъ „объединенiя“ котрый опôсля, внесеный ло насъ зъ чужины, заморочивши головы деякихъ нашихъ талантливыхъ и заслуженыхъ людей, ставъ такимъ убиваючимъ для свобôдного, самостôйного розвою духового житя галицкои Руси, а попри тôмъ и такимъ могучимъ двигаломъ усыпляючои деморализаціи и безпутноi „блуканины“, — що чадъ сей не змôгъ бувъ до насъ еще тогды протиснутись. Тогдашнiй нашъ молодi писателѣ ставали якъ одинъ мужъ до великого дѣла— ôдродженя рôдного письменства! Що йно опôсля, коли то „ученый“ Погодинъ загостивъ на нашôй земли, настае у насъ часъ господарюваня обаламученыхъ звучными фразами та зверхнымъ блескомъ *„Отаманôвъ погодинскои колонiи“* (якъ себе назвавъ въ однôмъ листѣ до Погодина Д. Зубрицкiй), починаютъ ся невсыпнi напады на въ нѣчôмъ нѣкому неповинну *„черныо“*, та на невинный нѣкому *„языкъ скотопасовъ“*, починаесь пропаговане „единства“, котре буцѣмъ-то вже и безъ того єсть (!), починаесь (въ кôлькайцять лѣтъ по выступленю такъ гарно по народному писавшого Шашкевича) буйный розрôстъ „язычiя“, що то ажь читаючи єго кiєвскiй проф. М. Максимовичъ зъ страхомъ здвигавъ раменами!*) Новi тi проповѣдники не говорили щиро: „Мы особный народъ, се правда, але здаесь намъ, що лѣпше буде (для тыхъ и тыхъ причинъ), єсли покинемъ своє, а пріймемъ чуже, польске чи яке тамъ!“ Нѣ! они смѣливо игнорували попросту исторiю, филологiю, жизненнi потребы нашого народа, и розпочинали всегда: „народъ одинъ“ отже... и пр., а на всѣхъ инакше думаючихъ кидали болотомъ, а нѣ, то клеветами, що се нѣбы заляцкi грошѣ... Не такi то ще давнi часы! Що йно заложенє „Просвѣты“ змусѣло и такихъ проповѣдникôвъ (для противодѣланя) звернутись до народа єгожь языкомъ. Тай то лише у насъ, то тамъ, де мала незаперечимо верхъ ихъ власна „идея“, тамъ — противъ просвѣты народа та розвоєви ôдповѣднои єго потребамъ самостôйнои письменности выступавъ по просту „полицейскiй“ та „штыкъ“, або звѣстный заказъ украинско-руского слова. Въ такiй то спосôбъ доказувано народови, що ôнъ „одинъ“, та що особна письменнôсть для него злишна...

Такогожь способу доказуваня, якъ згаданi повысше „проповѣдники“, ймивсь мѣжь прочимъ и сынъ патріота, отець Кирила Блоньского, Титъ К. Блоньскiй. Ôдъ давна вже мѣститъ ôнъ въ „Словѣ“ свои фейлетоны, пôдъ многообѣцюючимъ заголовкомъ: *„Литературныи записки“*, котрi єсли чого доказуютъ, то єдино того, що авторъ ихъ, вмѣсто займитись чимъ небудь пожиточнѣйшимъ, хотьбы и якою литературною роботою, завзявсь перекручувати народнi слова, высмѣвати (о скôлько стае му силы) рôдну мову, та дотинати такимъ Шевченкамъ, Федьковичамъ и иншимъ пôсля него *„шанiбнимъ панамъ“*, и то, якъ побачимо зовсѣмъ въ средствахъ и „дотепахъ“ не перебираючи. Щобъ лѣпше схарактеризувати погляды литературнi сего писателя, не завадитъ пригадати ВП. Читателямъ одинъ єго цѣкавый проєктъ, предложеный въ тыхъ-же *„Литературныхъ запискахъ“*, а именно, щобы для патріотизму (!) скасувати немилi ему, а себъ-то занадто вже численнi (!) рускi часописи, а лишити ино „закаленное въ борбѣ“ — „Слово“, та „Руску Раду“, чи ще щось тамъ. Ну вжежь, що „Слово“ треба лишити, бо дежь бы инакше могли собѣ найти мѣсце знаменитi „записки“ ВП. проєктанта?

Такимъ и подôбнымъ провокаціямъ не було нѣ кôнця нѣ мѣры; кождый фейлетонъ о. Т. Блоньского бувъ трохи не черезъ половину набитый „кулишiвкою“ писаными словами, котрi мали доказувати, якъ то деякi „писаки“ „коверкаютъ“ коренный языкъ. Тôлькожь от. Блоньскiй послугуєсь ту досыть нечистыми средствами, бо наводитъ слова, котрi у жадного писателя народного не находятъ ся, якъ: *бесiдак, писака, сiявбi*, — або зновъ высмѣвае истинно народнi слова, котрi про щось то були дуже до не вподобы авторови, якъ: *мовчанка, клекоче, пересердє*. Добирати рѣдко уживанi, або вынаходити чудовищнi новi слова сталось справдешнымъ ремесломъ сего писателя; въ тôмъ взглядѣ бувъ ôнъ и єсть майже одинокимъ епигономъ уснувшого сномъ праведныхъ передъ кôлькома роками „Страхопуда“, и немовь напосѣвсь на се, не дати втихнути мѣжь нами нещаснымъ азбучнымъ спорамъ.

Провокаціи сi були причиною, що одинъ изъ сотрудникôвъ „Зорѣ“ рѣшивсь сказати химерному фейлетонистови кôлька „вразумительныхъ“ слôвъ, а выбравши до сего форму

*) См. Очеркъ основанiя Матицѣ 83—4.

*) Галичанинъ II, 108; Пыпинъ Исторiя литер. I, 416.

сатиричного оповѣданя, ôнъ пôдъ псевдонимомъ „Голка“ написавъ для 3 ч. „Зорѣ“ *хиньску новелю* пôдъ заг. „На досвѣткахъ“. Зваживши, що читателѣ нашѝ маютъ весь рочникъ „Зорѣ“ въ рукахъ, моглибъ мы ихъ ôдослати до 3-ого ч., щобъ зволили собѣ самѝ пригадати змѣстъ сеи „хиньскои“ новелѣ; але для лекшого поясненя методы, котрои уживаѥ о. Блоньскій, полемизуючи въ своихъ новыхъ фейлетонахъ зъ „Голкою“ зъ-осôбна, а зъ „Зорею“ въ загалѣ, не ôдъ рѣчи буде подати тутъ провôдну думку згаданого оповѣданя „Голки“, котре-то такій сильный гнѣвъ фейлетониста — якъ побачимо — на себе стягнуло.

И чимже то провинивсь Голка въ своихъ „На досвѣткахъ“? Представивъ ôнъ тамъ „химерного старця“, щó-то закопавшись добровôльно въ малôй хижинѣ у пôвнôчносхôдного пôднôжя Гималяя выжидавъ доконче часу, коли всѣ такъ будутъ думати, якъ ôнъ, коли настане якійсь новый свѣтъ, — а поки що терявъ ôнъ дармо часъ на безпожиточнôмъ та злишнôмъ „пересердю“ и насмѣшкахъ — очевидно надъ тыми, котрѝ не хотѣли покоритись єго химернôй воли. „Домагаютъ ся“, — каже сей старець о немилыхъ собѣ „молодикахъ“, — „щобъ мы се терпѣли, спокôйно дивились на се, якъ они новѝ рѣчи выдумуютъ, новыхъ слôвъ добираютъ. Въ згодѣ зъ ними жити, въ згодѣ, спôльно?...“ Въ сихъ, въ уста химерного старця вложеныхъ словахъ, ясно проявляесь провôдна думка автора новелѣ: ôнъ зовсѣмъ не хоче перероблювати нещасного язикомана „на своє“, ôнъ хоче лише въ згодѣ жити, спôльно працювати. Старець западаѥ опôсля въ глубокій сонъ; єму снитъ ся, що гарна дѣвчина веде єго скрôзь по нещаснôй нашôй землици и ту вказуѥ поле для такои спôльноі працѣ; мѣжь прочимъ, щобъ показати цѣлу недоладнôсть вѣчныхъ азбучныхъ спорôвъ, показуѥ дѣвчина ôдмолодѣвшому старцеви въ низенькôй, убогôй комнатѣ двохъ „патріотôвъ“-Русинôвъ, щó якъ разъ завели забзятый спôръ: щó важнѣйше, чи фтита, чи ижица? Вконець старець (о. Бл.) будитъ ся, дре лежачій передъ нимъ, роспочатый власне фейлетонъ, бере за перо и пише зъ одушевленемъ статію о „конечности мирного содѣйствованія всѣхъ партій“. Оттакъ „Голка“.

Але о. Блоньскій думаѥ мабуть, що лише єму вôльно зачѣпати, та посмѣятись; парафразуючи звѣстну латиньску приповѣдку, мѣркуѥ мабуть: quod licet bovi, non licet Iovi. Озлобившись на „хиньску“ новелю, а не умѣючи ôдборонитись приличнымъ способомъ, говоритъ теперь от. Блоньскій, що нѣбы то Голка сказавъ єму по-просту: „брешешь“ и „дурень“!!! — Але за то цѣлѝ послѣдній „литературнѝ записки“ от. Блоньского переповненѝ такими благовонными дотепами и такими совѣстными инсинуаціями, що намъ годѣ було дôбрати для нихъ ôдповѣднѣйшои назвы, якъ „перлы полемики“. Щобъ дати читателямъ пôзнати въ цѣлôй красѣ толеранцію, правдомовнôсть, щирôсть, совѣстнôсть и — приличнôсть автора, приглянемо ся тымъ перламъ трошки близше. (Дальше буде.)

ВѢСТИ.

— **Руско-украиньска библіотека.** Д-рандъ права, п. Евгеній Олесницкій, роспочавъ дуже пожиточне выдавництво, на котре позволяемо собѣ звернути особливу увагу нашихъ ВП. Читателѣвъ. пôдъ заг. „Руско-украинска библіотека“. Будутъ се малѝ книжочки, кожда въ цѣнѣ 10 кр., въ форматѣ липскои „универсальнои библіотеки“ Рекляма, въ котрыхъ будутъ мѣститись найчôльнѣйшѝ творы нашихъ писателѣвъ, а такожь по можности добôрнѝ переводы. Небавомъ выйде вже перша книжочка: „Запорожцѣ“ Ив. Левицкого (Нечуя), — якъ бачимъ, дуже щасливый початокъ. Позволимо собѣ выразити на сѣмъ мѣсци бажанѥ, щобъ по змозѣ скоро знайшла въ сѣй „библіотецѣ“ мѣсце прегарна повѣсть Мирного: „Хиба ревуть волы“, о котрôй обширно здававъ справу въ фейлетонѣ „Дѣла“ пок. В. Барвѣньскій, а котру дуже тяжко дôстати до рукъ.

— Ôдъ комитету, заснованого въ Моравіи для **обходу тысячлѣтныхъ роковинъ смерти великого апостола Славянъ св. Методія**, одержуѥно слѣдуюче письмо: „На Велеградѣ въ падолистѣ 1884. Єще кôлька хвилинъ, а славити будемо и зъ нами весь славяньскій побратный народъ памятный вѣкопомный рôкъ 1885 — тысячлѣтнѝ роковины смерти св. Методія. Огнищемъ урочистости буде нашь моравскій Велеградъ, зъ ôдки передъ тысячь роками рознесла ся летомъ лыскавицѣ сумна вѣсть на всѣ стороны, ôдъ моря Балтицкого ажь до Чорного: „Умеръ зже отець нашь Методій!“ Святыня Велеградска вже приодѣла ся въ святочнѝ свѣтлѝ ризы и сюды на Велеградъ подорожувати будутъ черезъ весь рôкъ 1885 богомольцѣ славяньскѝ изъ всѣхъ кôнцѣвъ, божь Славянинъ, где ôнъ нѣ єсть, чуєсь всюды славяниномъ и чей не ôдкаже участи своєи въ величавôй урочистости 1855 року.

Задача нашого комитету — старати ся о достойну великого имени урочистôсть и о усуненѥ перепонъ, що моглибъ станути въ дорозѣ тôй урочистости. Мѣжь иншимъ постановивъ комитетъ заложити въ Велеградѣ зъ рокомъ 1885 славяньску читальню, где на видъ публичный выставленѝ будутъ газеты и часописьма всѣхъ славяньскихъ народôвъ, щобъ побожнѝ богомольцѣ могли рôвночасно пôзнати умственну працю поодинокихъ Славянъ.

Св. апостолы Кирилъ и Методій були першими проповѣдниками и першими писателями славяньскими. Они на престолѣ славяньского народу зложили першу книжку, письмо святе въ славяньскôмъ языцѣ; они основу поклали для умственного и религійного ôдродженя Славянъ и такимъ чиномъ розпочали рядъ славяньскихъ писателѣвъ знаменитыми своими творами. Апостолы тѝ були першими учителями славяньскои взаимности и носили въ серци своѣмъ весь славяньскій народъ, даючи имъ вѣру, просвѣту и исторію.

Упрашаемо редакцію „Зорѣ“, щобы намъ черезъ весь протягъ року 1885 надсылала даромъ на Велеградъ, въ столицю св. Методія, своє письмо пôдъ адресою: „Dostoyný Farní Úřad na Velehradě na Moravě“. Заразомъ упрошуемо, щобы „Зоря“ и зъ своєи стороны причинилась до возвеличеня великого обходу и насъ въ нашихъ трудахъ по можности вспирала. — За комитетъ славяньского обходу Іос. Выкидаль, деканъ въ Велеградѣ; Ад. гр. Потулицкій, парохъ въ Кромержижи.“

Въ редакціи „Зорѣ“ дôстати можна:

1. **Повѣсти Марка Вовчка**, три томы, въ цѣнѣ 1 зр.
2. **Повѣсти Николая Устьяновича** въ цѣнѣ 70 кр. (на лучшôмъ паперѣ 85 кр.)
3. **Страстный Четверъ**, оповѣданѥ Николая Устьяновича, въ цѣнѣ 38 кр. (на лучшôмъ паперѣ 45 кр.)
4. **Месть Верховинця**, оповѣданѥ Николая Устьяновича, въ цѣнѣ 32 кр. (на лучшôмъ паперѣ 40 кр.)
5. **Оповѣданя Николая Гоголя**, въ цѣнѣ 35 кр.
6. **Сваты** (образецъ зъ галицко-руского житя) написавъ Денисъ, въ цѣнѣ 28 кр.
7. **Гальшка, княгиня Острожска**, оповѣданѥ историчне Дра Из. Шараневича, въ цѣнѣ 1 зр.
8. **Старорускій княжій городъ Галичь**, критичне студіюмъ Дра Из. Шараневича, въ цѣнѣ 32 кр.
9. **„Зоря“** зъ року 1882: на звычайнôмъ паперѣ 4 зр., на велиновôмъ 5 зр.
10. **„Зоря“** зъ року 1883, въ цѣнѣ 4 зр., на велиновôмъ паперѣ 5 зр.
11. **Марта Борецка**, оповѣданѥ историчне, въ цѣнѣ 32 кр.
12. **О выхованю** (пôдручникъ для рускихъ женщинъ), въ цѣнѣ 30 кр.
13. Фотографія 26-лѣтного Тараса Шевченка, въ форматѣ книжковôмъ, въ цѣнѣ 50 кр.
14. **Провôдній идеѣ въ письмахъ Тараса Шевченка**, въ цѣнѣ 35 кр. (правопись фонетична).
15. **Захаръ Беркутъ**, повѣсть Ив. Франка, въ цѣнѣ 1 зр. 30 кр.
16. **Темнѝ мѣстця въ „Словѣ о пълку Игоревѣ“**, пояснивъ Ом. Партыцкій, въ цѣнѣ 1 зр 40 кр.
17. **„Старе Зеркало“** комплетъ (пôвтора рочника), въ цѣнѣ 3 зр.
18. **Boa Constrictor**, оповѣданѥ Ив Франка въ цѣнѣ 35 кр
19. **Поезіи Тараса Шевченка**, часть I. (выданѥ редакціи „Зорѣ“), въ цѣнѣ 35 кр.
20. **Матеріялы до рускои литературы апокрифичнои**, зôбранѝ Дромъ Ом. Калитовскимъ, въ цѣнѣ 25 кр.

Выдае и ôдповѣдае за редакцію Ом. Партыцкій. Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К Беднарского.

Рôкъ V. Львôвъ дня 1. (13.) Грудня 1884. **Число 23.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Библіотека Зорѣ**“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр. на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ (сатинованôмъ) паперѣ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ПИГМАЛІОНЪ.

(*Оповѣданѥ Олены Пчôлки.*)

(Дальше.)

Провѣвши гостей, панѣ Петровска заразъ вдалась до свого пріятеля зъ пытанѥмъ:

— Ну, щожь? якъ вамъ сподобались мои гостѣ? — правда, интересны?

Шкода було додавати остатныхъ слôвъ. Панъ Сергій повѣвъ бровами зъ якоюсь непевностю и муркнувъ зъ тиха: „Нѣчого собѣ, але“...

— Що — „але“?

— Одна занадто дитинка, друга за надто доросла... Панночка зовсѣмъ ще не жила, и хто знае, въ якій бôкъ погне ся она, зострѣвшись зъ житѥмъ? А панѣ Софія — о, та обсвоилась зъ нимъ досыть, за надто навѣть! Ôдъ такои особы треба добре стерегтись! она може пригорнути тебе зъ найпалкѣйшимъ серцемъ, а потôмъ погордливо одвернутись ôдъ тебе, не оглянувшись навѣть, що сталось зъ тобою далѣ... Боюсь я такихъ!...

— Ну, гаразд, пане философе! А скажѣть-но менѣ, котра вамъ бôльше сподобалась на вроду?

— Та они обѣ нѣчого; тôлько у обохъ урода не до мого смаку.

— Дивѣтъ ся, люде добрѝ! — покликнула панѣ Петровска: ото якій перебôрникъ! Ну, ну, пошукайте крас шихъ, до вашого смаку! Не буду бôльше й допытуватись.

Розмова перейшла на другѝ рѣчи. Мѣжь иншимъ, гôсть, згадавши зновъ прочитаный переспѣвъ, пообѣцявъ попробувати и свои силы, и зробити кôлька перекладôвъ зъ Овидія. „Не така се мудрôсть, якъ здае ся!“ мовивъ ôнъ.

Посидѣвши якій часъ, панъ Сергій ставъ прощатись.

— Коли-жь вы зновъ до насъ? — пыталась его панѣ Петровска, свѣтячи ѥму въ *прихожôй*.

— Не знаю, якъ лучитъ ся; звычайно, раднѣйшій бы прибути хутше!

— Прибувайте, прибувайте! Та може вже й не самѝ?... Глядѣтъ-но, дайте нарештѣ побачити вашу милу постать, пышный пане Пигмаліоне!

Панъ Сергій усмѣхаючись спускавъ ся по сходахъ. Дверѣ за нимъ зачинились.

Минуло два роки. Бувъ часъ великого посту, коли мѣсто Н*, котре маѥ себе чимсь близькимъ до столицѣ, называючи кожде сусѣдне мѣсто провинціею, — потопало у радощахъ: разомъ зъ гудѣнѥмъ дзвонôвъ, розлягала ся въ мѣстѣ луна́ найрозмаитнѣйшихъ концертôвъ, зъ котрыми, якъ то кажутъ, не можна було розминути ся... Концертували спѣвцѣ и спѣвачки столичныхъ оперъ (найбôльше все въ парѣ: теноры зъ сопранами, баритоны зъ контръ-альтами); концертували и самостайнѝ свѣтла спѣвоцкого кола, нѣгде не ангажованѝ; давали себе почути чужоземнѝ великѝ пяниcты, скрипачѣ; выступали и свои таки краевѝ артистичнѝ силы. Бували днѣ, коли публика, охоча до концертôвъ, не знала навѣть, яку салю и кого зъ артистôвъ ушановати своєю увагою: ôдбувалось бо по кôлька концертôвъ въ одинъ вечеръ.

На сей разъ мы зъ вами, ласкавый читателю — (для чогобъ не уживати сеи архаичнои формы?...) — знаходимось въ чудовôй сали „Новôтнёго клубу“, на концертѣ пріѣзднои артистичнои пары, тенора и сопрана. Стôльцѣ заповненѝ прибранымъ людомъ, сидячимъ досыть урочисто, галерія тежь набита не такъ показно прибранымъ, але ще бôльше жаднымъ до послуханя „гуртомъ“. Мы трохи спôзнились; горяча, пронята свѣтломъ атмосфера, маса люду, лунанѥ вже початого спѣву трохи порушили насъ, але не надовго. Слухайможь! Теноръ уже доспѣвуе „*Бурного потока*“; та... не великій жаль за початкомъ, бо позавчера мы чули, якъ сего „Бурного потока“ спѣвавъ баритонъ. Теноръ скôнчивъ и посыпались оплески. Далѣ сопранъ проспѣвавъ арію зъ оперы (у насъ опера ся ще не йшла; щось трудно ôдъ разу постерегти мотивъ — хоть, здае ся, ôнъ нѣчого собѣ). Далѣ перейшовъ дуетъ тенора зъ сопраномъ, изъ вѣдомои оперы; дуетъ выйшовъ хорошо, видно було, що спѣвцѣ давно прійшли въ нѣмъ до згоды! Потому теноръ ôдспѣвавъ романсъ, въ котрôмъ „*благословивъ лѣса*“... А отъ и остатній нумеръ першои части програмы, — такожь романсъ, проспѣваный сопраномъ; нѣчого надто одмѣнного не сказавъ серцю публики той романсъ, але найтруднѣйшѝ переходы були ôдданѝ по артистичному, и по сали зняло ся „bis!“ Спѣвачка вернулась безъ нотъ и мовила зъ тиха кôлька слôвъ чорнявому панови за фортепяномъ, котрый почавъ перекидати ноты: очевидчо, спѣвачка маѥ спѣвати на „bis“ щось инше. Покотились першѝ слова спѣву. Що таке?... Украинска пѣсня?... А!... Промѣжь публикою перейшовъ якійсь рухъ и легкій гомôнъ. Спѣвачка знала, що выкличе те одмѣнне враженѥ: обличе ѥи сияло втѣхою, голосъ переливавъ ся, пронятый вдохновенѥмъ. Пѣсня лунала тою чулою мелодіею, свѣжою й лагôдною, якъ подыхъ зеленого гаю при вечернѣй зорѣ:

Безъ тебе, Олесю, пшеницю возити,
Безъ тебе, голубонько, тяжко въ свѣтѣ жити!
Якъ день, такъ нôчь, то рве душу,
Я до тебе прійти мушу, —
Хоча й не раненько,
Олесю серденько!...

Несподѣванка, музычна краса пѣсни, чудесне выконанѥ ѥи — привели публику до порыву. По скôнченôй пѣсни, оплески раптово знялись якъ внизу, такъ у горѣ и шумѣли невгомонно. „Bis!... bis!.. bis!...“ — безъ упину гукали въ сали; „bi-i is!!...“ розлягало ся зъ хорôвъ. Знакомѝ обмѣнювались радымъ усмѣхомъ и зновъ котило ся хвилею „bis“ при новыхъ оплескахъ. Алежь спѣвачка выйшла на естраду,

зъ веселымъ, задовольненымъ обличемъ, — нѣбы для того тôлько, щобъ принятн на свою склонену голову ще мôцнѣйшій градъ оплескôвъ, — и зникла, не вволивши бажаня покликуючои публики. Гамôръ счинивъ ся ще бôльшій.

Нарештѣ гуртъ домôгъ ся свого: спѣвачка выйшла и почала зновъ украиньску пѣсню, — другу, але ще красшу, ще богатшу розлитымъ въ нѣй чутемъ. Мелодія першои пѣсни пестила душу тыми ласкавыми переходами, тою зграбностю; алежь пѣсня, почата за другимъ заходомъ, мала въ собѣ щось могуче. Драматичный складъ якъ музыки такъ и слôвъ злитыхъ у єдину величну цѣлôсть, вымогавъ не простого выконаня: потребувалась высока умѣлôсть. И спѣвачка додавала чару. Зъ поважнымъ лицемъ, найкрасшими силами свого голосу провадила она отту перлу украинскои народнои музыки:

Тяжко-важко ой хто кого любитъ, —
А ще тяжче, хто зъ кимъ розстаєть ся!...

Такъ спѣвала-вымовляла велика артистка, и вага того почутя залягала въ серцяхъ слухачѣвъ; чимъ далѣ дужшала мелодія, тымъ бôльше рôсъ ихъ єнтузіямъ. Але пѣсня була не довга; отъ и остатнѣ слова єи — и послѣдній гукъ, отой нѣбы замираючій стогôнъ тяжко болячого серця, потонувъ въ широкихъ хвиляхъ оплескôвъ та „бравъ“.

Перша частина концерту скôнчилась. Громада потокомъ рушила зъ мѣсця на боки салѣ, не заставленй стôльцями, та до выходу въ инший покоѣ. По салѣ пôшовъ гомôнъ. Якъ звычайно, всюды поодинокй гурточки знакомыхъ; всюды витаня та шпаркй розмовы. Ну, що?... А правда, чудесно?... Ахъ, та и спѣвала-жь Миртова!... — Алежь якъ се она спѣвала украинскй пѣсни, мимо програмы?... трохи смѣло... Ну що-жь! на „bis“ можна щось инше спѣвати; до тогожь она не тутешня!...“

Звычайно, можна було почути и розмовы, котрй зовсѣмъ не дотыкали спѣваня. Онъ паничь перепытуе въ панночки: „Дежь вы сидѣли, що я васъ не бачивъ?...“ Онъ двоє радятъ ся: „ходѣмъ-но, брате, въ буфетъ!...“ Онъ у самыхъ дверяхъ одна панѣ торкае другу: „Дивѣтъ ся, дивѣтъ ся! — онъ Гороновска: матѣнко, яку собѣ куафюру вывершила!! а й стара вже робитъ ся...“ и т. д. А онъ панъ, идучи зъ гарненькою брюнеткою, нахиляе до неи голову и очевидно провадитъ якйсь милй речи..

Тожь коханй й не коханй пары прохожувались по салѣ, котра де-далѣ ставала просторѣйшою. Ба! хтожь то тамъ пробираe ся промѣжь гуртомъ, очевидно одшукуючи когось? Се знаєма намъ панѣ Петровска. Ще якъ теноръ спѣвавъ „*Потока*“, роздивлялась она по салѣ, сподѣваючись побачити знакомыхъ и знайшла ихъ доволѣ. Мѣжь иншими здалось єй, що въ креслахъ сидитъ п. Сергій. Панѣ дивилась и мѣрковала: „Не вже-жь ôнъ? Де-жь бы ôнъ взявъ ся?... Алежь-бо такъ, — ôнъ! — ôнъ самѣсѣнькій! Ще й зъ панею якоюсь... чи не зъ жѣнкою часомъ?...“ Остатній догадъ такъ заклопотавъ паню Петровску, що она навѣть зовсѣмъ безъ уваги прослухала арію зъ оперы...

Тай якъ було не заворушитись цѣкавостю? Ôдъ того вечера, — зъ тымъ читанемъ „Пигмаліона“, — панѣ Петровска не бачила свого приятеля; алежь за пôвроку пôсля того перечула она, що п. Сергій одруживъ ся, тамъ же таки въ „провинціи“, зъ сестрою свого директора; мовляли, що ôнъ приѣздивъ и до мѣста Н; алежь у панѣ Петровскои ôнъ не бувъ. „Ба! мѣркуе пріятелька: отъ-же и теперь ôнъ въ мѣстѣ, а до мене не думае завитати... Але жь, не вже то жѣнка єго? Нѣ, може такъ хто зъ чужихъ... Колижь она щось говоритъ до него... Гмъ! сидятъ рядомъ безъ жадного интересу одно до другого; ôнъ такъ недбало ôдказуе ёй, не дивлячись на неѣ; а ось она порвала у него зъ рукъ бинокль для себе... Жѣнка! напевно жѣнка!...“

Зважившн такъ, панѣ Петровска положила собѣ — конечно одшукати цѣкаве подруже въ антрактѣ. Прійшовъ антрактъ. Обмѣнявшись витаняни зъ кôлькома знаємыми, панѣ Петровска подалась у той бôкъ, де перше сидѣвъ а теперь ходивъ зъ своєю дамою пôдъ руку панъ Сергій. Въ ту хвилину, якъ панѣ Петровска наближилась до тои пары, здалось єй, нѣбы-то приятель, узрѣвши єѣ, хутко ôдвернувъ ся, — либонь зъ думкою „не пôзнавати“ єи (буває часомъ зъ приятелями!...) Въ першôй хвилѣ, постерѣгши тое, у панѣ Петровскои ворухнулась думка дати покôй пану Сергію, — не зачѣпати єго... Але жь, чи то образа погордованого приятельства, чи та вславлена „жѣноча цѣкавôсть“ взяла гору, — досыть того, що панѣ Петровска, по короткому вагованю, таки пôдôйшла до свого приятеля.

— Здоровй, пане Сергію! — мовила она: — я власне побачила васъ у креслахъ и хотѣла одшукати...

— А!... проказавъ якось п. Сергій, подаючи руку: се вы!... И на устахъ єго зъявивъ ся силуваный усмѣхъ. — Здоровй були!...

— Давно вы въ мѣстѣ?... Щожь се васъ нѣгде не видно?... задавала пытаня панѣ Петровска.

П. Сергій почавъ бувъ щось ôдказувати, але тутъ власне пани Петровскôй прійшлось на хвильку ôдорвати ся, щобъ повитатись зъ якоюсь своєю знаємою. П. Сергій зôставъ ся тымъ часомъ спиненый и обмѣнявъ ся нишкомъ кôлькома словами зъ своєю дамою.

— Познакомь же насъ!... мовила та, коли панѣ Петровска зновъ повернулась до нихъ.

— Моя жѣнка!... прогуло зъ устъ пана Сергія.

Панѣ Петровска назвала себе. „Очень пріятно!“ почулось промѣжь панями. На руцѣ панѣ Сергієвои, втиснутôй въ бѣлу рукавичку, брязнула новомодна наручниця.

Хвилиночку стояли мовчки, хоть очевидножь було, що розмова маe розпочатись.

— Сядьмо тамъ на канапѣ, — мовила панѣ Сергієва: — тутъ заєдно тручаютъ ся!

Сѣли на однôй зъ тыхъ лавокъ, що стояли пôдъ стѣною, побиванй червонымъ оксамитомъ.

Панѣ Петровска теперь пильнѣйше глянула на свою нову знаєму. Треба óуло бути надто выбачнымъ, та ласкавымъ, щобъ признати паню Сергієву гарною... Правда, не було въ неи жаднои, якъ то кажутъ, природнои хибы — алежь то власне, що натура зôстала зовсѣмъ недбалою та безуважною до панѣ Сергієвои, не дала єй нѣ показнои стати, нѣ показныхъ очертôвъ, нѣ навѣть показныхъ барвъ. Вся тая постать була якась незначна, та мовбы за молоду поблекла: невеличкій рôстъ, дрôбнй, мовбы приплескань, очерты лица, нѣбы-то русяве, але якоись невыявнои барвы волосе (наче той торôчный, зсохлый листъ у гаю); до того волося пôдходила и барва лица, — сѣрувата, зъ подекуды розкидаными веснянками (то-жь бо власне була рання весна на дворѣ...) Выразъ обличя, кисло-погордливый, котрымъ були найпаче скривленй тонкй уста, нѣякимъ способомъ не додававъ красы пани Сергієвôй; дарма, пышаючись, поводила панѣ головою, та додавала деликатнѣйшого выразу своимъ невеликимъ ясно сѣрымъ очамъ, котрй були тымъ менше значными, що натура трохи заощадила и на бровахъ єи та на вѣяхъ... Бувши у всякôмъ разѣ „блондинкою“, панѣ Сергієва напевне гадала собѣ, що єй до лица блакитный цвѣтъ: она була убрана въ блѣдно-блакитну сукню, при котрôй ще бôльше вызначалась та сѣра барва лица и кôсъ; на головѣ була пришпилена, не безъ претенсіи на

зграбнôсть, вѣтка якихсь фантастичныхъ блакитныхъ дзвоникôвъ. Сукня панѣ Сергієвои, лежачи на тыхъ пôднятыхъ у-гору сухорлявыхъ плечахъ, була пошита „зо всѣма штуками“ новомодного смаку, — шкода тôлько, що не мала свѣжого выгляду, бо, очевидно, трохи примялась у подорожнôй скрыни...

— Такъ отъ якѝ вы, пане Сергію! — розпочала бесѣду панѣ Петровска: — пробуваєте у насъ въ мѣстѣ и не хочете завитати до мене! Хорошо!...

— Я хотѣвъ... ще не мавъ часу... ôдповѣдувавъ панъ Сергій.

— Справдѣ, — почала и собѣ єго панѣ: — мы обоє страшенно заклопотанѝ! Знаєте, приѣхали всего на кôлька днѣвъ... Мужови треба було являтись до начальства... Зновъ, всякій покупъ робимо по магазинахъ: поки що выберешь!... И свои дѣла, и деякѝ братовѝ справунки треба посповняти. Отъ до рѣчи, — мовила панѣ далѣ, глянувши на чоловѣка: може-бъ ты розпытавъ ся у панѣ, — може она знає бону?

— Наврядъ... муркнувъ панъ Сергій.

— Яку бону? спыталась панѣ Петровска.

— Французанку, — ôдказала, клопôтливо зморщивши брови, Сергієва: братъ просивъ пошукати. Має, знаєте, дѣвчинку пяти лѣтъ и хлопчика по третёму роцѣ: знаєте, вже такѣ лѣта, що пора до дѣтей когось статечного приставити, а не зъ самою простою нянькою зоставляти.

— То конечно бону-французанку бажає для дѣтей вашь братъ? — перепытала панѣ Петровска.

— Такъ, французанку, — мовила Сергієва, — и власне, щобъ мала добру „вымову“! Хоть врештѣ можна булобъ уже и швайцарку взяти: бо швайцарка дешевше, а тымъ часомъ — всежь буде французанка. А такого зросту дѣтей, знаєте, найкрасше починати учити чужихъ мовъ: якось оно само приходитъ, незамѣтно, безъ труда.

— Чи не завчасу? — зауважала панѣ Петровска.

— О, нѣ! — ôдказала, пôдвѣвши голову, Сергієва: якъ можна! То-жь то власне, чимъ раньше, тымъ красше,— а то потôмъ дѣтина нѣколя не мати'ме доброи вымовы, нѣколи! Та ще власне якъ зоставити дѣтей зъ тутешними няньками: тогдѣ, — я вже не говорю о французскôй вымовѣ, — и своя мова буде на вѣки зопсована! Дежь бо: няньки ще по хохлацкому научать! Знаєшь, — мовила панѣ до чоловѣка: — я боюсь, що и нашого Колѣчку мамка хутко научитъ по своєму, по хохлацкому, говорити!

— Та... куды тамъ ще Колѣчку!... ôдказавъ чоловѣкъ.

— Ну, звычайно, — я такъ тôлько говорю! мовила, усмѣхнувшись, панѣ Сергієва: — Теперь Колѣчка ще малый, алежь, якъ тôлько ôнъ почне говорити, я заразъ-же, заразъ-же протурю мамку зъ двора, — нѣ за що въ свѣтѣ не зоставлю єѣ за няньку: бо вже она такій хохолъ, така „галушка“, що нѣякъ и наломити ся не може говорити хоть трохи приличнѣйше!

Панѣ Петровска глянула крадькомъ на свого приятеля. Ôнъ сидѣвъ якъ на мукахъ... При остатнихъ словахъ жѣнки, нѣбы судорога пройшла по єго низько опущеному обличю.

— Мѣшана мова ще гôрше... зауважывъ ôнъ.

— Ну, чогожь? Де-далѣ можнабъ наломити ся: отъ же у брата вся прислуга досыть прилично говоритъ! Такъ не знаєте часомъ якои французанки? — вернулась панѣ Сергієва до початку розмовы.

— Нѣ, не знаю, — ôдказала панѣ Петровска.

— Вельми шкода!... Треба буде завтра подивити ся тутъ на одну бону: — намъ у конторѣ дали адресу. Побачу, чи може она дати дѣтямъ хорошу манєру, — бо тожь также єи дѣло привчити дитину якъ слѣдъ держати себе: щобъ оно умѣло прилично уклонити ся, сѣсти...

Панѣ Сергієва тутъ умовкла, пильно задивившись набôкъ, прижмуреными очима. (Конець буде.)

РУТА.

До-схôдъ сонця у городци
Дѣвчатко спѣвало,
До-схôдъ сонця у городци
Руту засѣвало:
„Сѣй ся, сѣй ся моя руто,
Выростай буйненько,
Колись тебе, моя руто,
Зôрву я пильненько.
Верне милый изъ чужины,
Мене повитає,
Мою косу, мою русу,
Въ тебе заквѣчає;
До престолу поведе мя
По довгôй розлуцѣ —
Выростай же, руто мила,
На розраду скуцѣ“.

Росте рута у городци,
Росте-зеленѣє,
Немовь тіи провесняни
Молодыхъ надѣѣ...
За весною прійшло лѣто.
Плаче дѣвча въ хатѣ,
Бо милого изъ чужины
Чогось не видати.
Дѣвча косу свою русу
Полоче слезою,
А въ городци дрôбна рута
Схиляєсь до долу.

Прійшла осѣнь. У городци
Вже й руты не стало.
Дежь дѣвчатко, що весною
Пѣсеньку спѣвало?
Ой не стало дѣвчиноньки,
Й рута ся минула —:
Вже дѣвчинѣ у могилѣ
Косу сповинула.

В. И. Масляк.

САФО.

Надъ Филями моря, на скелѣ
Хороша дѣвчина сидитъ,
Лавровымъ вѣнкомъ она съяє,
Спѣвецкую лѣру держитъ.

До пѣсни сумноі своєи
На лѣрѣ она приграє,
И зъ пѣснею тою у серци
Велика ѣй тýга встає:

Въ тôй пѣсни згадала и славу
Величну свою, и той свѣтъ,
Лукавыхъ людей, и коханє,
И зраду, печаль своихъ лѣтъ.

Минулись надѣѣ.. Дѣвчина
Зôрвала лавровый вѣнець.

*

И въ филяхъ шумливого моря
Знайшла своєй пѣсни конець!

С. Колодяжне 1884 р 3-ого Листопада — *Леся Украинка*

Женщины-професоры на университетѣ въ Болонiи.

(Конець)

Клотильда Тамброні и Ганна Далле-Донне.

Щобъ скôнчити свôй невеличкій епизодъ, мусимо згадати ще про двѣ женщины-професорки на Болоньскôмъ университетѣ. За 16 лѣтъ пôсля смерти Бассі университетъ принявъ до себе въ професоры на катедрѣ греческои мовы и письменства Клотильду Тамброні. Родилась Тамброні 29 червця 1758 р. въ Болонiи ôдъ убогихъ людей Павла и Марiи Тамброні, котрй працюючи надъ „насущнимъ“, не мали часу и достатковъ дбати про освѣту и умственный розвôй доньки. Случай вывѣвъ Клотильду зъ темноты и помôгъ ѣй стати въ рядѣ знаменитыхъ освѣтою и розумомъ женщинъ.

Клотильдинй родителѣ перебивались зъ того, що держали у себе харчѣвникôвъ: мѣжь ними бувъ немолодый вже ишпанець Емануилъ Апонте. Ôнъ довго подорожувавъ по свѣту, а врештѣ осѣвъ въ Болонiи, взявши въ университетѣ катедру греческои мовы и письменства. Апонте учивъ Клотильдиного брата Есипа (опôсля знаменитого археолога). Слухаючи, якъ учивъ ся братъ, Клотильда самохôть и собѣ научилась. Апонте принявъ ся за освѣту дѣвчины зъ доброи волѣ и безъ платнѣ.

Першу славу Клотильдѣ зробили єи поетичнй творы, котрй она писала и по гречески. Въ 1794 р. Апонте занепавъ на здоровю, недугъ и старôсть приневолили єго залишити катедру, а университетскій сенатъ одноголосно запросивъ на сю катедру Клогильду Тамброні. Ѣй тогдѣ минуло вже 35 лѣтъ; однакъ она ще не втеряла своєи красы: висока постать єи, замысленый поглядъ блакитныхъ очей, гучный пріятный голосъ, робили на слухачѣвъ великій вплывъ.

Минуло чотыри роки. Клотильда радѣла працюючи надъ наукою и знаючи, що єи стара неня и старый учитель маютъ биля неи и пристановище и доглядъ; але швидко доля перемѣнилась: Бонапартъ завѣвъ въ Италiи Цизальпиньску республику и вымагавъ, щобъ професоры болоньского университету заприсягли на вѣрнôсть новому политичному порядку, новому устрою. Клогильда не згодилась: за се ôдобрали ôдъ неи катедру, а зъ нею и хлѣбъ, и выгнали зъ рôдного краю.

Мусѣла она перенести ся въ Ишпанiю. Тутъ она зустрѣла и сердечный привѣтъ и честь, але нѣщо не могло заступити ѣй рôдного краю, куды разъ по-разъ несли ся єи думки, куды прямовало єи серце. Туга за родиною выявила свôй вплывъ и на духове и на физичне здорове Клотильды: лѣкарѣ радили якъ-мога швидше повернути до рôдного краю. На щасте политичнй обставины выкликанй набѣгомъ Французôвъ на пôвнôчну Италiю, трохи полѣшали, втихомирили ся и самъ першій консуль, Бонанартъ, запросивъ Клотильду вернути ся въ Болонiю на свою катедру. Политичнй погляды Клотильды залишено въ покою. Вернувшись до родины Клотильда поправилась въ здоровю, праця въ университетѣ пôшла старымъ шляхомъ и незабавомъ плату ѣй за професорство пôднесли до 3000 лиръ, яко ознаку узнаня добросовѣстного выконаня професорскихъ обовязкôвъ. Папа Пій VII бажаючи выявити и свою почесть до Клотильды, давъ ѣй право читати и держати у себе заборонены книжки.

Професоровала Клотильда трохи не 15 лѣтъ и умерла 29 мая 1817 року на 58 лѣтѣ свого житя. За-мужемъ она не була.

* * *

Ганна-Марiя Далле-Донне родила ся въ липню 1778 року въ селѣ Ронкастальдо, середъ Апенинôвъ, 18 миль ôдъ Болонiи. Родителѣ єи Карло и Катерина терпѣли велику нужду и убожество. Одинъ ихъ родичь священикъ, запримѣтивши незвычайнй способности маленькои Ганны, взявъ єѣ до себе въ Болонiю и запросивъ учити єѣ трехъ професорôвъ: Родаті зъ патологiи, Кантерцані зъ филозофiи и одного доктора медицины. Послѣдній заходивъ ся выготовити Ганну на лѣкаря. Ганна всею силою взяла ся до ученя и на 23 роцѣ житя зложила испытъ на доктора медицины и хирургiи и незабавомъ университетъ закликавъ єѣ до себе професоровати и давъ ѣй право лѣкарювати. Пôзнѣйше Наполеонъ I. завѣвъ въ Болонiи институтъ ученыхъ лѣкарокъ, поставивъ головою єго Ганну и задля неи заложивъ катедру жѣночихъ недугôвъ. Мѣстце директорки сего института Ганна займала 38 лѣтъ, доки не пôдъупало єи здорове. Она умерла 9 сѣчня 1842 року.

О. Я. Конiський

ЗЪ ВѢРОВАНЯ НАШОГО НАРОДУ.

(*Написавъ Дан. Лепкій*)

Якъ всѣ свои терпѣня, страсти, утѣху та всяке зворушенє, чи то пріятне чи сумне та болюче, выллявъ нашь простый людъ въ пѣсни свои та выспѣвавъ майже всѣ свои чувства прегарными мелодiями, — такъ цѣлый свôй способъ мысленя, свôй поглядъ на свѣтъ, на людей та на ихъ житє высказавъ ôнъ своими казками, вѣрованями, а почасти такожь и обрядовыми пѣснями. У тôмъ всѣмъ змалювавъ ôнъ себе такъ вѣрно и такъ доглядно, що неконче зъ нимъ и жити, зъ нимъ зносити ся, єго видѣти середъ щоденщины, посередъ єго занятій, посередъ родины та громады, а досыть взяти докладнй етнографичнй записки та добре упорядкованый збôрникъ народныхъ пѣсень, перестудiовати то все, а смѣло можна сказати — побачимо єго тамъ наче у вѣрнôмъ зеркалѣ, наче на якôй фотографiи.

Тутъ коротенько бодай хочу росказати про деякй людовй вѣрованя, позбиранй по розличныхъ селахъ въ часѣ мого въ нихъ пробуваня. Старй се рѣчи и знакомй може не одному, але вѣдай незаписанй у насъ въ Галичинѣ, а при тôмъ найдесь дещо и оригинального. Хочу такожь росказати про одного злого духа, котрого нашь народъ дуже боить ся.

1. Блудъ або Манъ.

Блудъ або Манъ єсть нечистый духъ степу, поля та лѣсôвъ. Въ своихъ вѣрованяхъ малює єго народъ розлично: разъ представляє єго маленькою дѣтиною, що закрывши ся у высоку зелену траву, або сховавшись за якій корчь, починає плакати и тымъ способомъ приманює до себе переходячихъ. Чоловѣкъ змилосердить ся надъ плачемъ дѣтины та йде за голосомъ плачу, а дитя покаже ся єму такимъ хорошимъ та нѣжнымъ, що ажь годѣ повздержатись, щобъ не поратувати єго. А тымъ часомъ нечиста дѣтина все дальше та дальше поволи ôддаляє ся ôдъ простого шляху, уводячи за собою переходячого, ажь запровадитъ єго въ далекй та неприступнй мѣсця, зъ ôдки певно живый вже не верне ся. Дѣтину тоту отъ якъ менѣ описувавъ Василь М. зъ Лѣтынѣ

въ однôй казцѣ „про дванайцять розбôйникôвъ“. „Показала ся она на сѣножатяхъ, сидѣла на копици сѣна та утирала заплаканѝ очи рученятами. А така вамъ красна була дѣтина, що я и не чувавъ про таку въ селѣ. Личко кругленьке, бѣле якъ паперъ, очи синѝ, кучерики буйнѝ, хорошѝ, а сорочина бѣла вымережувана квѣточками.“

Въ другихъ оповѣданяхъ та вѣрованяхъ людовыхъ представляє ся Блудъ парôбкомъ зъ чорнымъ волосѣмъ, зъ гарными чорными очима та вусами, зъ хорошимъ лицемъ та гарнымъ парôбочимъ станомъ. Скитає ся ôнъ по полю, степѣ та лѣсахъ, покутуючи за тяжкій грѣхъ. Казка народна такъ про него росказуе: „Було двохъ братôвъ, а сироты они були, та ще до того такѝ бѣднѝ, що и рубяточки*) доброи не мали на собѣ. Выбрались они якось разъ по дрова до лѣса. Ходять, ходять по лѣсѣ та призираютъ ся, котре бы дерево зрубати. Ажь ось натрафили на якусь стару дуплаву ялицю. Взяли ся рубати що моци. Братъ молодшій вдаривъ кôлька разôвъ островь сокировь, а зъ пôдъ неи зъ ялинового дупла покотили ся якъ разъ червôнцѣ. Нѣчого не каже молодшій братъ старшому, тôлько збирае до крихты золотѝ грошѣ. Та на бѣса доглянувъ старшій братъ червôнцѣ и ему жаль стало, що молодшій братъ ставъ такъ скоро богатыромъ.

— Удѣли и менѣ половину того добра! — проситъ старшій молодшого.

— Нѣтъ, було тобѣ въ тôмъ мѣсци рубати, бувбы ты собѣ найшовъ, я тогды бы у тебе не просивъ половины, — каже молодшій.

Старшому братови якось жаль зробило ся и грошей и того, що рôдный братъ не хоче зъ нимъ подѣлити ся найденымъ добромъ. Ôнъ пôднѣсъ сокиру на молодшого брата, — тôлько червона кровця обляла братове шматє. Та не забравъ старшій братъ найденыхъ червôнцѣвъ; ему стало щось лячно, кинувъ сокирою на землю тай поволѣкъ ся бѣлымъ свѣтомъ спокутувати свôй тяжкій грѣхъ“.

Въ загалѣ поняте про того духа въ людовыхъ вѣрованяхъ, казкахъ та оповѣданяхъ, якѝ менѣ лучилось записати, єсть неясне, а при тôмъ рôжнородне. Про сего духа знае майже цѣлѣсенька Мала Русь, але его постать выступае въ розличныхъ сторонахъ нашого краю розлично, повѣрки про него зъ ходомъ часу та зъ интелектуальнымъ розвитѣмъ нашого народа змѣняютъ ся. Рѣчь дивна, що декотрѝ навѣть образованѝ люде не можутъ отрясти ся зъ того вѣрованя и они самѝ, якъ и простый людъ, лякаютъ ся Блуда у своѣй дорозѣ.

Мешканцѣ нашихъ гôръ троха въ ôдмѣннôй формѣ представляютъ собѣ того нечистого духа. Якось вечеромъ лучило ся менѣ переѣзджати черезъ Бескидъ, близько Команьчи. На землю поволи вже спускалась вечѣрня поморока, — село, зъ котрого я вже выѣзджавъ, забирало ся до нôчного супочинку и окрывало ся темною мракою. Передо мною зъ недалека виднѣвъ ся просторый лѣсъ, що здававъ ся свои вѣчно зеленѝ довжезнѝ рамена вытягати до далекихъ, безкраихъ небесъ. Мôй выученый до гôрскои, каменистои дороги кôнь ишовъ рôвно, похитуючи головою. Я станувъ передъ широкою, гôрскою корчмою, збитою зъ отесаного диля. Передъ нею стояла якась стара баба та проклинала свого недоброго газду, що вже цѣсѣленькій тыждень пересидѣвъ въ корчмѣ. Баба пôдозрѣвши мене, утихомирила ся. Я запытавъ ся, чи рôвна дорога черезъ Бескидъ до Букôвска.

— Рôвна, паночку, але лячно оно пакъ теперка ѣхати такимъ широкимъ лѣсомъ, и потреба ѣхати пакъ пôдъ высокій верхъ, отъ-гевъ! потôмъ у глибокій яръ, а ôдтакъ на верхъ зновъ та на Буковицю! Але лячно, ей-Богу лячно самому пôдъ нôчь!

— А щожь: вовки, чи що у лѣсѣ?

— Нѣтъ не вовки, а щось такого, що и страшно пôдъ нôчь сказати! И она завинула ся у бѣлу плахту полотняну, що звисала ѣй зъ головы ажь по самѣсенькѝ колѣна тай побѣгла до корчмы, ледви що почула мои слова: „А скажѣтъ тамъ въ корчмѣ, може бы мене хто черезъ Бескидъ перепровадивъ“.

Незадовго станувъ передо мною невеличкій, грубенькій, кострубатый Лемко въ чорнôй чугани*) и легкою ходою пустивъ ся попри кони. Почестувавшись добре въ корчмѣ и довѣдавшись, що я не зъ „бецирку“ та еще и пôпъ, ôнъ розговоривъ ся на добре и росповѣвъ менѣ про всѣ тайны Бескида, якѝ тôлько знавъ. Зъ его то оповѣданя довѣдавъ ся я, чому то менѣ стара баба не казала ѣхати пôдъ нôчь самому Бескидомъ. Причиною було не що иншого якъ Блудъ. Я не стану наводити въ тôмъ мѣсци довгихъ росказôвъ мого провôдника, лишь коротко роскажу, якъ мешканцѣ гôръ тои стороны представляютъ собѣ того духа. Пôсля ихъ пониманя Блудъ єсть гарнымъ рослымъ стрѣльцемъ. Ôнъ показуе ся тутешнымъ мешканцямъ зъ хорошою ручницею на плечахъ, зъ двома величезными псами и зъ рогомъ. Неразъ зновъ можна его видѣти середъ бурѣ та снѣговои замети, якъ ôнъ звиває ся понадъ вершки зеленыхъ смерекъ та ялиць ажь у самыхъ хмарахъ, та зъ ôдтамъ дивитъ ся на землю, чи не здыбле де яку жертву. Трубленѣмъ на своѣмъ розѣ ôнъ розбуджае вовкôвъ та посылае ихъ на посторонни села на жиръ.

Попри розличнѝ народнѝ вѣрованя що до блудныхъ огникôвъ, котрѝ дуже часто въ болотнистыхъ сторонахъ нашого краю, кождои майже темнои ночи, показуютъ ся, нерѣдко можна подыбати и таке вѣрованє. Блуднѝ огники се нôчнѝ лямпы, зъ котрыми неправеднѝ инжинеры ходятъ та шукаютъ фалшиво вытыченои межи. За житя не по правдѣ жили они, несправедливо мѣряли хрещеному народови грунта та поля, тому теперка, скоро кого самого здыбятъ пôзною добою, тягнутъ зъ собою, щобъ ôнъ показавъ имъ правдиву границю. Вѣроване се зродилось въ новѣйшихъ часахъ, а пôдъ якими оно поняттями та враженями доспѣло въ души нашого народа, се кождый догадае ся, кто тôлько бодай трохи знае, середъ якихъ обставинъ жіе нынѣ нашъ простый людъ. Вѣруючи сильно въ позамогильне житє, а при тôмъ судячи, що кожде зле дѣло муситъ бути покаране а понесена кривда пôмщена, людъ нашъ посылае покутувати на землю тыхъ небôщикôвъ, що за житя умѣли гладко своимъ розумомъ и проворностю переховзнути ся,— и хотяй людъ окрывае ихъ якимсь надприроднымъ нимбомъ та незвычайною силою, всежь не дуже то завидуе такому духови, що блукаєсь по просторыхъ болотнистыхъ далекихъ рôвнинахъ та стараєсь по смерти поправити свôй блудъ.

2. Обійникъ.

Я не чувъ, щобъ чого такъ страшно нашъ простый людъ боявъ ся, якъ того злого духа. Чоловѣкъ, котрый

*) сорочка.

*) гуня, що носять єѣ Лемки на опашки.

на все готовый, а при тôмъ весь чорный, огидный та страшный — хôснує ся мѣжь простымъ народомъ такою назвою, а скорше такимъ прирôвнанємъ. О скôлько я мôгъ довѣдатись ôдъ простолюдина, Обійникъ выглядає дуже страшно: — чорный якъ нôчь, зъ костроватымъ волосємъ, зъ огненными очима, зъ выкривленымъ, зачорнѣлымъ наче стеля лицемъ, зъ желѣзными зубами, зъ довгими нôгтями на пальцяхъ руки, зъ кôньскими копытами, цѣлый поросłый шерстею. Отъ такій образъ Обійника пôсля вѣрованя нашого люду. Обійникъ перебуває по бакурахъ, трясавицяхъ, очеретахъ, болотахъ та въ густыхъ лѣсовыхъ гущавинахъ, въ ôдки выходить пôзною добою та полює на людей. Нашь людъ не радо споминає назвиско того духа, бо боить ся, щобы самымъ словомъ „Обійникъ“ не накликати на себе та на свою рôдню того страшного духа. Колижь конечно прійде ся про него згадати, ôнъ креститъ ся и назвиско „Обійникъ“ заступає словами „*Убій 'го сила божа*“.

Обійникъ значитъ тôлько въ вѣрованяхъ людовыхъ, що той злый евангельскій духъ, котрый опанувавъ чоловѣка и потôмъ твориєъ ему розличнѣ пакости; ôнъ кидає чоловѣкомъ въ хоробѣ „*свянтего*“*), ôдбирає розумъ бѣсноватому та споряджує людямъ розличнѣ пакости.

Въ моєй памяти до сего часу задержало ся кôлька оповѣдань зъ дитячихъ ще лѣтъ ôдъ моєи покôйнои матери. Не хочу въ тôмъ мѣстци згадувати про всѣ тѣ росказы, бо хотяй они не суть бззъ вартости — моглибъ читателя знудити; згадаю тôлько про одну сумну подѣю. Буде тому може вже зъ 15 лѣтъ, въ селѣ Л*. живъ тогды досыть заможный газда Иванцѣвъ. Молодый, здоровый наче дубъ хлопъ и не думавъ про нещасте котре надъ єго головою зависло и засягло своимъ крыломъ цѣлу майже єго родину. Про покôйного нашого Иванцёва не дуже дещо доброго шепотали люде, казали— не знаю, чи то правда була чи нѣ — що ôнъ криво присягъ и тымъ способомъ напровадивъ на свою рôдню и житло Обійника. Молодый Иванцѣвъ выбравъ ся якось разъ въ зимѣ такой передъ опôвночею зъ сѣномъ до Дрогобыча на торгъ. Та ледви доѣхавъ до *Воробôвскои дубины*, якъ не выйде зъ лѣса зъ гущавины Обійникъ, якъ не зачне своєю жертвою метати, то такъ єго потовкъ, що той бѣдный чоловѣкъ до рана на тôмъ самôмъ мѣсци Богу духа ôддавъ. При тôмъ худобу (конѣ) такъ позамотувавъ у шліѣ та узды, що мало не подусили ся. Та не конець на тôмъ. До тыжня замучивъ ôнъ и жѣнку неспщика, а при тôмъ такій стуки та несупокôй зачавъ выправляти въ хатѣ небôщикôвъ, що въ нѣй нѣхто не ôдваживъ ся вже бôльше мешкати. Зôйшла ся громада, урадили сироту маленьку, одиноку дѣвчинку, дати мѣжь люде, — хату зруйнували, дерева повырубували, а землю зъорали на грядки. Та ба! нечиста сила помстила ся ще на тôмъ чоловѣцѣ що дерева вырубувавъ, бо єму такъ руки покривило, що той окалѣчѣвъ на вѣки вѣчнѣ.

Зъ того вже можна пôзнати, якою страшною силою людова фантазія окружила того нечистого духа. Почести ôнъ мѣжь простымъ народомъ не дôзнає, але сама про него згадка переймає морозомъ кождого простолюдина, скоро тôлько зачує про него. Одно оружіе супротивъ Обійника се молитва, що починає ся „*Оружіе*“; я хотѣвъ єѣ записати ôдъ народа, — та якось то ôдвело ся, а ôдтакъ середъ розличныхъ запутаныхъ справъ я лишивъ може на все дрогобыцкѣ стороны и такъ не записавъ того, що замѣрявъ.

* *
*

Подаючи мои етнографичнѣ коротенькѣ записки, запримѣтити мушу, що Обійникъ много цѣхъ має спôльныхъ зъ чортомъ, хотяй въ дечôмъ и рôжнитъ ся ôдъ него. Не єсть то ще все про него, бо мôй описъ и поняте про того „духа“ я списавъ зъ вѣровань однои тôлько стороны нашои широкои краины, стороны, котра ледво обнимає кôлька селъ, а котру я — можу смѣло сказати — одну въ Галичинѣ добре знаю. Дуже-бъ добре було, наколибъ бôльше оповѣдань такихъ по розличныхъ сторонахъ нашого краю позбирано, ôдтакъ щобъ тото звести разъ до купы, — тогды доперва можнабъ щось позитивного сказати. Бути може, що я самъ заберусь до обробленя ясного и докладного, при помочи деякихъ уже друкованыхъ етнографичныхъ записокъ, всѣхъ тыхъ повѣрокъ, що я до сего часу опубликувавъ въ „Зори“, або єще маю въ рукописи.

Токарня 20. листопада 1884.

*) Хороба „Św. Walentego“ у простого народа прозвана „*свянтего*“.

ПЕРЛЫ ПОЛЕМИКИ.

(Дальше)

На привѣтливый зазывъ, вложеный (въ „хиньскôй новели“) въ уста дѣвчины: „Не пора ненавидѣтись та передиратись о пусте! До працѣ, до спôльнои працѣ!“ — не ôдповѣдає о. Блоньскій якими небудь контръ-аргументами; ôнъ не каже на пр., що ось-то прецѣ: „провокуючи азбучнѣ споры о фтиту и ижицу — я зовсѣмъ не передираюсь о пусте, але працюю около подвигненя рôднои письменности“; не каже: „пôдсуваючи шанібним панам слова, котрѣ я самъ выдумую, та насмѣшкуючись опôсля надъ моими власными выдумками, маю я такѣ а такѣ высокѣ цѣли передъ очима“; або: „пôдсуваючи тымъ, що маютъ о литературѣ инакшѣ якъ я понятя, небувалѣ мрії або й вprостъ злу волю — сповняю я лишь пôсля совѣсти свôй патріотичный довгъ...“ О. Блоньскій находитъ въ ôдповѣдь на зазывъ Голки яко контръ аргументы єдино два незвычайно „быстро“ придуманѣ дотепы дотычно псевдониму — не дарможь о. Блоньскій надумувавсь три чверти року надъ ôдповѣдею! И такъ каже Голцѣ по перше, що коли ôнъ справдѣ „*голка*“, то хиба до латаня „старого лохмотя“; — gut gebrüllt, Löwe! Другій дотепъ мѣститъ ся въ тôмъ, що слово „голка“ пригадує о. Блоньскому, якъ то якійсь учитель єго єще зъ „нормалокъ“, „строгій Проттунгъ“, велѣвъ колись-тамъ Schuldiener-ови Іоганови вчислити авторови „литерат. записокъ“ кôлькось-тамъ, такъ „co się wie“ на „g....“. Якій ѣдкій дотепъ, голка — g...., — ex ungue leonem! Якій авторъ, така єго фантазія, такій єго порôвнаня. Будь що будь, „вразумительнѣ“ слова Голки все таки добре поцѣлили и де треба, коли загартованого „строгимъ Проттунгомъ“ фейлетониста по тôлько лѣтахъ засвербѣли такій старѣ раны,— та ще й привидѣвсь самъ ихъ строгій виновникъ панъ Проттунгъ! Жаль тôлько, що п. Проттунгови не зовсѣмъ удалось поправити ледачого хлопця, хочь, якъ видно, мавъ до сего и волю и средства. По тыхъ „остроумныхъ замѣчаніяхъ“ каже от. Блоньскій, що не хоче дальше заниматись „вѣтромъ въ полѣ“, — а тяжко єму ôдгадати — *хто вона* (Голка) *є*“. Намъ здаєсь, що се, „*хто Голка є*“, рѣчь малои ваги, а головне те, що Голка написавъ; повиненъ бы на

се памятати передовсѣмъ авторъ, котрый заразъ опôсля, хотячи чимъ небудь покрыти наготу своєи фантазіи, попадає въ морализаторство, и заявляє, що хоче держатись правила: „Wenn jemand Böses tut, so hasse nur die Tat, den Menschen hasse nie, der sie begangen hat“. Неконсеквенцію сю о. Б-ого (бо въ наведеню сего стишка не хочемо бачити нещирости), не тяжко впрочѣмъ зрозумѣти, — такъ само якъ дещо зъ того, що авторъ опôсля говоритъ, єсли зважимо нервове роздражнене, котре, якъ зъ послѣдныхъ „*записокъ*“ замѣтно, опанувало на-скрôзь химерного фейлетониста. Та мимо всего роздражненя бувъ ôнъ „хиньскою новелею“ все таки зневоленый пошукати деякихъ иншихъ аргументôвъ (противъ литерат. управненю нашого языка та противъ кôлькохъ уступôвъ „Зорѣ“), крôмъ одного перекручуваня слôвъ та покривлюваня ся другимъ. Чи найшовъ — инша рѣчь.

Покôнчивши въ сей спосôбъ зъ „Голкою“, звертаєсь о. Блоньскій противъ „Зорѣ“ въ загалѣ. Зъ аргументами?.. Попередъ всего слѣдує о. Блоньскій своєй методѣ и — покривлюєсь, т. є. вырыває зъ „Зорѣ“ поодинокй слова, докладає до нихъ деякй выдуманй самымъ собою (писачі, ихъ не ôть ба и спôркова... (sic!), и складає зъ всего того кôлька речень, о котрыхъ гнетъ опôсля самъ говоритъ, що: *щобы поняти ту „запутанную суматоху, надо прежде самому — одурѣти*“. А щобы таку суматоху написати — панъ-отче?!.. Потôмъ слѣдує якійсь не цѣлкомъ зрозумѣлый, голословный вападъ на „изобрѣтеніе“ редактором „Зорѣ“, проф. Партыцкимъ, старорускаго акценту та ритмики въ „Словѣ о полку Игоря“. Можемъ вневнити от. Блоньского, що колибъ хотѣвъ займигись совѣстною науковою працею — чи то надъ „Словомъ о полку Игоря“, чи надъ чимъ иншимъ, — заслуживъ бы ся далеко-далеко бôльше для рôднои письменности и науки, якъ всѣма своими нужденными фейлетонами.

Згадавши єще „*скопцѣвъ и скакунôвъ*“ та „*скопческого мессію*“ — Кулиша (sic!), переходитъ от. Б. до „критикованя“ деякихъ статей зъ „Зорѣ“. Замѣтно, що ограничаєсь при тôмъ на „*Вильгельмѣ Телю*“ Мирона, „*Хлопскôй комисіи*“ и статіи „*Конечнôсть реформы ученя рускои литературы*“. Вносимо зъ того, що от. Блоньскій взявъ Мирона и п. Франка за особу идентичну зъ авторомъ „*хиньскои новель*“; єслибъ такъ було на дѣлѣ (а инакше не умѣемъ собѣ пояснити незвычайнои уваги от. Б-ого для п. Франка), то намъ годѣ булобъ найти ôдповѣдного слова для напятнованя крайнои несовѣстности автора, котрый, выходячи ôдъ цѣлкомъ хибного припущеня, а не переконавшись добре, нападає на свого мнимого противника, заслуженого рускаго писателя, зъ такою лайкою и зъ такими клеветами, на якй лише естетикъ въ родѣ о. Блоньского здобутись може. На всякій спосôбъ констатуємъ, що Голка — а Миронъ и п. Франко то рôжнй особы.

Подавши въ кôлькохъ стрôчкахъ змѣстъ „Вильгельма Теля“ ôдзываєсь о. Блоньскій отъ якъ до автора: „*Брехня, бôгме брехня, шанôбный пане добрѣю* (sic!)! Вы опрацювали Олю зле.. Не изъ великого патріотизма она бросила єго, но потому, что онъ холоденъ якъ ледъ, а она такая чудово горяча“. Послѣднй два слова наводитъ о. Блоньскій яко слова автора новелѣ, бо ставитъ ихъ межи знаки наведеня („ “), тымчасомъ слôвъ тыхъ, всуненыхъ ту зъ легкимъ до порозумѣня замѣромъ, въ новели нема. Опôсля наводитъ от. Б. слова Олѣ: „Володю, — нашь Стефанко вже всмѣхає ся“ — и додає ôдъ себе: „Якъ то все ладно, чувствительно и для „слухачокъ“ поучительно! Не достаетъ только одной малой „речи“... т. е. браковѣнчанія... Такіи грубіи тоны не отзываются въ сердцѣ... непорочной якъ ангелъ дѣвицы...“ Поминаємъ вже, що слово „браковѣнчаніе“ — языкова нѣсенѣтница, и то ужита авторомъ, котрый другихъ хоче учити, якъ маютъ писати; поминаємъ и се, що можна дуже сомнѣватись, чи вôльно писателеви зъ такими порнографичными инстинктами, якъ о. Блоньскій, судити о тôмъ, якй тоны ôдзываютъ ся въ серци непорочнои дѣвицѣ. Мы пригадаємъ о. Блоньскому тôлько литературно-русску пословицю: „Ври, да знай же мѣру!“, а самымъ читателямъ нашимъ, котрй весь рочникъ „Зорѣ“ маютъ въ рукахъ, спокôйно полишаємъ судъ о тôмъ, чи справдѣ пробиваєсь въ „*Вильгельмѣ Телю*“ инсинувана естетикомъ зъ Доры тенденція.

О „*Хлопскôй комисіи*“ каже от. Бл. отъ-що: „Выходитъ изъ того оповѣданя, что тотъ злодѣй не былъ простый, но, держась ученія комунистическаго: имѣніе есть кражею, — былъ только орудіемъ правосудія“. Поминаємъ вже, що авторъ „Хлопскои комисіи“ выразно каже, що подає зъ устъ „старого злодѣя“ записане оповѣданє — „яко матеріялъ до пôзнаня правныхъ понятій и обычаѣвъ нашого люду“. Для насъ важне попередъ всего, въ якôй цѣли инсинує от. Блоньскій наведеному нимъ по имени авторови комунистичнй тенденціи та оборону крадѣжи (!). П. Франко говоритъ про „старого злодѣя“, а от. Блоньскій бачитъ въ тôмъ „злодѣю“ якійсь идеалъ для Руси. И найспрытнѣйшій полицайникъ на такъ низькій доносъ не здобувбы ся.

Обговорюючи статю „О конечности реформы ученя рускои литературы“ каже о. Блоньскій мѣжь прочимъ, що простый народъ: „сочтетъ Катерину и другіи стихи Шевченка посмѣшкою надъ собою и броситъ отъ себе“. Цѣкава прецѣ рѣчь, хто то роскуповувавъ доси такъ швидко всѣ тй безчисленнй выданя творôвъ Шевченка, особливожь призначенй для народа брошурковй выданя поодинокихъ творôвъ, мѣжь тыми власне и „Катерину“? А хтожь тому винен, що о. Блоньскій не має понятія о тыхъ верствахъ украиньскои суспôльности, котрй змальованй въ повѣстяхъ Нечуя: „Причепѣ“, „Бурлачцѣ“ и др., та що судитъ о єдношеню простого народа до творôвъ Шевченка хиба пôсля своєи Доры? А вже що зовсѣмъ певно, то се, що мимо невеликихъ ôдмѣнъ мовы Шевченка ôдъ галицкорускихъ нарѣчій, нашъ простый народъ безъ порôвнаня скорше зрозумѣє поезіи Тараса якъ литературне „язычіе“ о. Блоньского, а єсли запинитъ ся часомъ на чѣмъ, то на незрозумѣлôй мысли, але не на мовѣ. Дальше читаємъ: „Нѣтъ, шанôбнй, онъ (народъ) вѣрно не пойдетъ за вами“. Просимъ дуже о. Блоньского, не ломити собѣ дармо нашои головы: не пôйде — наша шкода; не буде читати нашихъ писателѣвъ, не буде предплачувати нашихъ газетъ — о. Блоньскій певно за насъ печатнямъ платити не буде.

Опôсля слѣдує комплементъ (закордоннымъ) украинцямъ (чи знає о нихъ о. Б. щось бôльше окрôмъ того, що о тôмъ пише „Слово“?), що: „звелись на не знати що“ и пôшли „собачими дорогами“.... Aber das schönste kommt zuletzt. Наведемъ слова самого фейлетониста: „Дальше пишетъ въ той же статьи г. Франко, будто одинъ професоръ С. научалъ учениковъ, что правильно говорити и писати по русски: челавѣкъ, гаспадінъ, — что есть у насъ люди выжидающіи спасенія отъ жениха изъ пôвночи... Та денунціація имѣетъ свою цѣль...“; а до автора каже: „...Єсли вы что изъ якого фонда получили, „хай вамъ буде на пожитокъ, тай тильки““. Що до учителя С., то здаєсь намъ, що ôнъ самъ знає, о чѣмъ говоритъ зъ недоростками пôдчасъ науки школьнои; щожь до людей, выжидающихъ спасенія,

найлѣпше буде навести слова самого п. Франка: „Утопія политична — на поли литературнôмъ выразилась другою ще фатальнѣйшою утопією: на що намъ плекати свою рôдну словеснôсть, науку, литературу, коли ось ось прійде женихъ отъ полуночи и принесе зъ собою образованый языкъ великорускій. Слова сѣ роздѣленѣ довгимъ уступомъ ôдъ слôвъ дотычачихъ професора С., уступомъ, въ котрôмъ п. Франко стараєсь подати генезу поглядôвъ такихъ С-ôвъ, а о якôй политичнôй утопіи говоритъ, найлѣпше доказуютъ наведенѣ въ тôмъ уступѣ слова Литвиновича: „das Ministerium wird alles für uns (за насъ) tun“. О тôмъ, що у насъ „есть люди выжидающіи и пр.“, нема въ цѣлôй статіи нѣ слова. Але о. Блоньскій зовсѣмъ смѣливо складае вырванѣ слова такъ, якъ ему треба, а допустившись попередно самъ доносу (и то зъ наведеньемъ именъ и ложного деликту), кричитъ: денунціяція! Але возьмѣмъ, що авторъ справдѣ сказавъ бы: у насъ є такѣ люде, що выжидаютъ спасенія (не литературы) ôдъ пôвночи“, такъ щожь зъ того? Na marzenia niema paragrafu, чули мы недавно зъ польскихъ устъ, коли офиціяльнѣ вѣденьскѣ дневники заки нули Полякамъ, що ôдкрыто признаютъ ся до реставраційныхъ мрѣй. Нехай о. Блоньскій знищитъ впередъ всѣ листы „отаманôвъ погодинскои колоніи“, нехай знищитъ стосы всѣлякихъ польскихъ клеветъ — нѣмъ другій разъ зробитъ такій закидъ.

Посвятили мы сей справѣ трохи бôльше слôвъ, бо ввôйшло се вже въ систему у деякихъ людей, у котрыхъ „ляцка интрига, нигилизмъ, комунизмъ“ и т. п. зъ языка не злазятъ, кричати при найлекшôмъ дôткненю ихъ власныхъ безтактностей на всѣ голосы: денунціяція!! Прецѣжь коли польскій посолъ Гавзнеръ выступивъ въ вѣденьскôй думѣ державнôй зъ своими звѣстными замѣтами, ôнъ зовсѣмъ не цитувавъ п. Франка, але „Слово“ зъ року 1866. Самѣ себе денунціюютъ, а на другихъ кричатъ!

Не входимо въ то, чи от. Бл., хотѣвъ сими закидами помститись на авторѣ „хиньскои новелѣ“; все таки поступивъ ôнъ некрасно: разъ, що воюе неправдою, — а по друге, що ображае людей, не давшихъ ему до того найменшои причины. Щожь до „якихъ-то фондовъ“, то звольте попередъ всего пильнувати своихъ „благотв. комитетôвъ“ та Рукавишниковыхъ, або впрочѣмъ офиціяльного австрійского фонда красового, зъ котрого дôставала 1000 зр. ваша „Наука“; а нѣ, то вмѣсто низкихъ пôдозрѣній, дайте яки небудь доказы. (Конець буде)

(Въ попереднôмъ ч. просимо на стор 191 въ 1-ôй шпальтѣ, 26. стрôчка зъ долу, по „семинаріи“ додати: („конвикту“); въ 2-ôй шпальтѣ маѣ бути въ 16 стрôчцѣ зъ горы вм. „то тамъ“ — „бо тамъ“, а въ 25. стрôчцѣ зъ горы вм. „отець“ — „отця“).

РУСКІЙ НАРОДНЫЙ ТЕАТРЪ

пôдъ самъ конець свого сегорôчного львôвского сезону принѣсъ намъ дуже милу несподѣванку, именно нову чотыриактову комедію „Соколики“ Григорія Григорієвича, якъ о тôмъ доносили вже свого часу политичнѣ часописи. Кажемо несподѣванку, бо хочь въ добре поинформованыхъ кругахъ ходили вже вправдѣ послѣдными часами глухѣ вѣсти, що „злобный“ авторъ веселыхъ комедій: „На добродѣйнѣ цѣли“ и „Тато на заручинахъ“ гонячи за нашими суспôльными пороками остритъ собѣ на той разъ зубы на старыхъ безженныхъ соколикôвъ, то всежь таки нѣхто зо свѣдомыхъ рѣчи не довѣрявъ, щобы анонимный и молодый „нравоучитель“ зъ вусами и безъ епитрахила при своихъ тяжкихъ фаховыхъ занятіяхъ бувъ въ силѣ выкôнчити въ такъ короткôмъ часѣ нову, вже третю зъ ряду комедію. Але талантливый псевдонимъ доказавъ своимъ другамъ, що те, що звычайнымъ людямъ видитъ ся неможливымъ, приятелямъ Олимпу и Аполлина есть зовсѣмъ можливе, — и зробивъ своимъ твором имъ и цѣлôй Руси дуже милу несподѣванку. Другою же несподѣванкою, якою подаривъ ôнъ насъ сего вечера, було те, що по гучныхъ оплескахъ, якѣ выкликавъ другій актъ его „Соколикôвъ“, покинувъ свою безъименность и представивъ ся публицѣ яко Григорій Цеглиньскій, професоръ рускои гимназіи, отже яко чоловѣкъ, котрый умѣе справляти не тôлько пороки и смѣшности суспôльности, але еще и похибки латиньскихъ и грецкихъ задачъ. Що така всесторонность не завсѣгды ходитъ въ парѣ, признаеть кождый. Але жартъ на сторону. Въ покиненю анонимности бачимо мы фактъ дальшои досяглости, кажучи коротко, мы бачимо въ нѣмъ добру ворожбу для нашои молодои письменности. Выступленє зъ власнымъ именемъ доказуе, сподѣемось, що авторъ порѣшивъ ся остаточно, станути смѣливо въ рядахъ тыхъ труженникôвъ перомъ, що посвячаютъ всѣ свои силы и все своє житє для розвою нашого рôдного письменного слова. Мѣсце, яке ôнъ вже до теперь здобувъ собѣ въ нашôй драматичнôй литературѣ, зарôвно якъ и загальне признанє велятъ намъ бути певными, що додержитъ даного собѣ слова на корысть для народу и на славу для свого имени.

Такъ якъ переважна часть нашихъ читателѣвъ вже зъ политичныхъ газетъ дôзнала ся про змѣстъ и успѣхъ новои комедіи, а еще бôльше по тôй причинѣ, що „Зоря“ въ слѣдующôмъ рочнику своеи библіотеки намѣряе выпечатати сю комедію, — то повздержуємось ôдъ подрôбнои критики. Скажемо тôлько коротко, що якъ въ другихъ драматичныхъ творахъ п. Цеглиньского, такъ и тутъ похваляємо передовсѣмъ выбôръ предмету. Авторъ маѣ смѣлôсть, якъ той певный себе ловець, кинути ся въ безодню житя, де ему попаде ся, де ему захоче ся. И куды скочитъ, завсѣгды вырине тамъ, де захотѣвъ, и выплыне на берѣгъ, коли и якъ схоче. П. Цеглиньскій реалистъ въ добрôмъ сего слова значенію, а не такій, що спекулюе на те, щобъ пôдбити насъ вышуканымъ, або хочбы и дивоглядным тематомъ, якъ то роблятъ другѣ. Предметы его комедій суть всѣ простѣ, особы и акція не вышуканѣ, всѣмъ намъ знакомѣ, а навѣть якъ зауважавъ якійсь мудрагельный критикъ въ котрôйсь зъ польскихъ газетъ „буденнѣ“. Але власне въ сей „буденности“ предмету, акціи и особъ лежитъ головна заслуга нашого комедіописателя. Не тôлько тому, що въ нашôй новôй литературѣ жаденъ тематъ не есть еще зъужитый, але тому, що именно въ штуцѣ не о те ходитъ, що робитъ ся, але якъ робитъ ся. Всѣ найзнаменитшѣ писателѣ послугуютъ ся переважно найпростѣйшими предметами и тематами. Помимо всеи звычайности и невышуканости предме[illegible] п. Цеглиньскій зробивъ ихъ новыми и цѣкавыми. [illegible]жива, характеристика особъ переважно выкôн[illegible] переконали ся мы зъ „Соколикôвъ“, авторъ умѣе порушати зручно навѣть бôльшими масами. Все те ворожитъ — кажемо се голосно — на свѣтлу драматургичну карієру. Хочбы отже его „Соколики“ и не були еще въ цѣлости комедією досконалою, comme il faut, то суть они незаперечно одною изъ найлучшихъ нашихъ дотепернѣшныхъ комедій, а що важнѣйше, суть майже нехибною вѣщункою якоись будущои знаменитои комедіи, котра вславитъ имя автора яко одного зъ перворядныхъ писателѣвъ комедій, и то не тôлько малорускихъ. Per sidera ad astra.

М. П.

Конкурсъ на уряджене рускихъ драматичныхъ представлень.

Выдѣлъ „Рускои Бесѣды“ у Львовѣ, намѣряючи якъ дотеперь такъ и на будучность займатись справами руского народного театру, взываe всѣхъ желаючихъ за спôвъудѣломъ и пôдмогою згаданого Выдѣлу уряджуватн ôдъ 1. Сѣчня 1885 до 31. Грудня 1885 у Львовѣ и поза Львовомъ въ Галичинѣ рускѣ драматичнѣ представленя, щобы въ сѣмъ дѣлѣ свои оферты Выдѣлови „Рускои Бесѣды“ у Львовѣ (ул. Скарбкôвска, ч. 2, I поверхъ) найпôзнѣйше до дня 25. лат Грудня сего року надôслали (Пооднокѣ точки контракту означатъ ся пôзнѣйше межи Выдѣломъ а оферентомъ, котрого оферта буде принятою)

У Львовѣ, дня 1. Грудня 1884.

Дръ Юл. Целевичъ, заст. головы. **Г. Цеглиньскій,** членъ Выдѣлу.

До нынѣшного числа долучаемо 32 и 33 аркушь „Библіотеки Зорѣ“ (дальшу часть книжки „Слово о полку Игоревôмъ).

Выдае и ôдповѣдае за редакцію Ом. Партыцкій. Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ V. Львôвъ дня 15 (27.) Грудня 1884. **Чи сло 24.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, вразъ въ додаткомъ „**Библіотека Зорѣ**“.

Редакція и администрація „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **9.** улиця Собѣского (рôгъ ôдъ улицѣ Галицкои).

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр. на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ (сатинованôмъ) паперѣ: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ПИГМАЛІОНЪ.

(*Оповѣданѥ Олены Пчôлки*)

(Конець.)

Поузъ наше тріо проходивъ, або красше сказати, пролѣтавъ — невеличкій гуртокъ дѣвчатъ. Розчервонѣлій обличя ихъ сіяли красою молодости, очи грали втѣхою и порывомъ.

Кинувши поглядъ на бôкъ, одна зъ дѣвчатъ ôдрôзнилась ôдъ другихъ и мовивши подругамъ: „Постôйте хвилиночку!“ — хутко пôдôйшла до панѣ Петровскои, не вважаючи на єи товариство.

— Здоровѣ були! — мовила, подаючи руку. — Ось де вы!... а я васъ зъ хорôвъ не бачила!... Чули Миртову?

— Чула, чула! — ôдказала панѣ Петровска, зъ усмѣхомъ дивлячись на дѣвчину.

— Отъ спѣвала! Боже милый!... Чудо! чудо!.. Та ще якій пѣсни выбрала, — не то що „*Гандзю*“ яку-небудь!... Я просто готова була зацѣловати єѣ, нетямлючись ôдъ утѣхи!...

— То маѥ щастѥ Миртова, що вы були на хорахъ, а не тутъ близько!...

— Слухайте, голубонько! перебила дѣвчина той жартъ: мы хочемо конечно намогтись, щобъ Миртова и въ другôй частинѣ концерту заспѣвала що-небудь украиньске, — дарма що сёго нема въ програмѣ. Будемо гукати, просити, поки не заспѣваѥ! Прошу васъ, пôддержуйте насъ ту[illegible] въ низу! Я вже кôлькохъ просила. Чуѥте? будете про[illegible]

— Наталю! — почувъ ся нетерпеливый [illegible].

— Заразъ, заразъ! ôдповѣла дѣвчина. — Такъ чуѥте-жь, глядѣтъ! проказала ще разъ, покивавши пальцемъ, — и догнала своихъ товаришокъ.

Панъ Сергій стрепенувъ ся. Ентузіязмъ дѣвчины торкнувъ єго, немовь наразъ почута порываюча музика, и, поки говорила дѣвчина, ôнъ наглядавъ, якъ тремтѣли єи темнѣ кучерѣ, якъ мигтѣли розпаломъ єи хорошѣ очи, якъ складно склонявъ ся єи молодый станъ у тому свѣжому, сѣренькому убраню, такому принадному при всѣй своѣй простотѣ. Панъ Сергій провѣвъ очима ту гнучку постать, якъ она линула далѣ...

— Що се за особа? — спытала въ Петровскои панѣ Сергієва.

— Се одна моя знаѥма, близька сусѣдка, — панна Наталія Х. Вы може пригадуѥте єѣ, пане Сергію?... Але певно, що нѣ: вы бачили єѣ всёго одинъ разъ, — тогдѣ, памятаѥте, якъ вы були у мене остатній разъ? — Ще вкупѣ Овидія по украиньски читали...

— Якъ? тогдѣ?... Се та панночка, що тогдѣ була у васъ?...

— Та сама. Щожь, хиба такъ перемѣнилась?

Панъ Сергій, чудуючись, дививъ ся на паню Петровску, — и въ єго поглядѣ она постерегла, що дѣвчина надто вразила єго своєю вродою.

— Перемѣнилась... мовивъ панъ Сергій: тип зоставъ ся той-же, тôлько она розвилась, мовбы выросла и покрасшала. Дуже покрасшала...

И ôнъ шукавъ очима ту ясну постать въ далекому гуртѣ.

— Алежь яка чудна, екзальтована особа! — мовила панѣ Сергієва, погордливо рушивши плечима. — У тôмъ розпалѣ не тямитъ навѣть, де она и що!...

— Ну, щожь вы хочете! ôдказала панѣ Петровска: молодѣжь звычайно бôльше проймаѥ ся мôцными враженями — и не вмѣѥ такъ здержувати свого порыву, якъ хтось старѣйшій... До тогожь и въ загалѣ сказавши, якъ же не тѣшитись остатними номерами, що спѣвала Миртова? Чудовій спѣвы! Наша-жь публика таки въ значнôй своѣй части маѥ украиньскій симпатіи, — а тутъ ще таке прехороше выконанѥ, — ну, и приходитъ до надзвычайнои утѣхи, до того „*нестямленя...*“

— Ахъ, уже дайте покôй зъ тыми утѣхами! — мовила скваплива панѣ Сергієва: у мене просто уши болятъ ôдъ тыхъ несамовитыхъ оплескôвъ та крику! Я не знаю навѣть, якъ можна доходити до такои не[illegible]звычайности: можнабъ, здаѥ ся, якійсь оглядъ на иншихъ мати! — И чого такъ скаженѣти! — не розумѣю!

— Та, бачишь, се рѣдкôсть: украиньскій спѣвы! — несмѣливо вкинувъ слово Сергій.

— Рѣдкôсть? — такъ щожь зъ того?

Те пытанѥ осталось безъ ôдповѣди... Панъ Сергій, пôдъ насмѣшливымъ поглядомъ Петровскои, тôлько здвигнувъ плечима.

Єгожь панѣ репетувала ще зъ бôльшою жарою: — Се просто неувага до иншои части публики! На що я мушу слухати те навѣсне плесканѥ, галасъ, стуканѥ стôльцѣвъ?!... Богъ знаѥ що! — Въ сали тѣсно, душно, а тутъ тобѣ ще надъ ухомъ той гамôръ! — Кому дѣло до того патріотизму!

Панѣ Сергієва, почервонѣвши, махала на себе штучнымъ вѣяльцемъ изъ слоневои кости, зъ великими бѣлыми перами, — неначе ѣй ôдразу стало горячо ôдъ гнѣву на патріотôвъ... — Слухай! мовила врештѣ, покрутнувши голову до чоловѣка: — ходѣмъ до буфету, купимо тамъ мороженого: охъ, якъ горячо!

Панъ Сергій почавъ пôдводитись.

— Пождѣтъ одну хвилиночку! — спиняла єго Петровска: — отъ ще одна ваша знакома! Менѣ дуже цѣкаво, чи пôзнаѥ она васъ?... — Панѣ Софіе! — гукнула далѣ Петровска у слѣдъ однôй парѣ, що проходила поузъ наше тріо.

Пару ту нехибно можна було назвати „коханою“, побачивши, якъ она йшла, провадивши одну зъ тыхъ жвавыхъ розмовъ, при котрыхъ рѣдко коли оглядаютъ ся на боки.

На покликъ Петровскои, русява панѣ, що ишла пôдъ руку зъ высокимъ молодымъ чорнобрôвцемъ, повернула своє обличе, зъ котрого не успѣло зôйти свѣтло веселои, втѣшнои розмовы, и, побачивши паню Петровску, пôдôйшла до канапы вкупѣ зъ своимъ кавалєромъ. Обоє повитались зъ Петровскою.

— Здоровѝ! — мовила до неи панѣ Софія. — Ну, що? не добре списалась Миртова? Правда, — молодець! Ну, вже-жь ѣй и надгорода була ôдъ насъ! У мене ажь долонѣ болятъ!... Я навѣть свого незворушимого спутника, пана Олексія, примусила, щобъ помагавъ менѣ гукати „bis“!

— Отъ и маєшь: примусила! — ôдказавъ весело Софіинъ кавалєръ. — Я по своѣй власнôй иниціятивѣ!...

— Такъ, такъ! перебила єму рѣчь панѣ Софія: тожь власне „иниціятива“ була моя! А що и вы нарештѣ розгорѣлись, такъ щебъ пакъ не розпалити ся! Се вже, я не знаю... Здає ся, вы бачили, що не лишь „нашѝ“ ентузіязмовались, а майже всѣ! Єй-Богу, я бачила, що навѣть одинъ генералъ плескавъ!... та ще такъ загарливо! Ха, ха, ха!... Справдѣ, уже сёго вечера такій чудесный бувъ доказъ, яку силу враженя маютъ въ собѣ добôрнѝ украинськѝ пѣсни! Уже просто треба було бути або якимъ затятымъ „ворогомъ“, або порохнею якою небудь, щобъ не порываться!

Панѣ Петровска мало не смыкнула свою приятельку за рукавъ... Однакъ-же первѣстна думка прокинулась у неи зновъ: — Панѣ Софіє! — мовила она: — вы не пôзнаєте мого сусѣда?... Панъ Сергій! колись вы бачились у мене...

Софія-жь власне придивлялась до пана Сергія и, зустрѣвшись поглядомъ, они обоє очевидно пôзнавали себе. Тôлькожь Софія мала теперь зовсѣмъ иншій выглядъ, котрый мôгъ досыть змѣнити колишню украинку: злотистѝ косы були зачесанѝ высоко у гору, зовсѣмъ одкрываючи досыть велике округле чоло; синя „европейска“ сукня обôймала єи роскôшный станъ и бувши трохи выкоченою зъ переду оказувала нѣжну, повну шію, котру, поверхъ бѣлыхъ прозôрныхъ „кружальцѣвъ“, обôймавъ золотою смужкою ланцушокъ ôдъ годинника. Иншихъ оздобъ на сей разъ Софія не мала; алежь краса єи була въ такôмъ повнôмъ розцвѣтѣ, обличе такъ було проняте промѣнємъ щастя, що она и безъ блискучихъ, яскравыхъ окрасъ приковувала до себе поглядъ; безжурна, смѣла принада плѣняла споглядаюче око. Вся єи постать нѣбы говорила: „о завтра не дбаю, — сегодня я хороша, сегодня мене кохаютъ, сегодня я щаслива!...“

— Такъ не пôзнаєте, Софіє, пана Сергія?...

— Отъ жежь помиляєтесь, — пôзнала! Панъ Пигмаліонъ?... Здоровѝ були! Дуже рада зустрѣтись!... и Софія мôцно стиснула руку пану Сергію, — мовивши далѣ, зъ ласкавымъ усмѣхомъ рожевыхъ устъ:

— Выбачайте, що вдаю ся до васъ зъ назвискомъ, про яке вы, може, давно забули: алежь мы власне вчера, зôбравшись у панѣ Петровскои, згадували тую зустрѣчь зъ вами!

— Отъ вамъ доказъ, — перебила Софіину рѣчь панѣ Петровска, — що мы тутъ васъ не забули! — не такъ, якъ вы: що и зъ головы насъ выкинули!...

— Нѣ... чогожь... почавъ панъ Сергій.

— Для чого вы оправдовуєтесь? провадила єму Софія. — Чимъ бôльше розмаитости, — навѣть и въ дружбѣ! — тымъ бôльше шансôвъ на вышуканє найпрекраснѣйшихъ идеалôвъ!... А жертвы мусятъ бути, моя люба панѣ Петровска! дармо нарѣкаєте! Безъ жертвъ нема прогресу!... Такъ, такъ!... — И давно вы въ мѣстѣ? — перемѣнила тему Софія, зновъ удаючись до пана Сергія: — звычайно, на короткій часъ тôлько?

— На кôлька днѣвъ... може, на тыждень... ôдповѣвъ Сергій.

— Онъ якъ! Щожь такъ не надовго? Се не гараздъ!.. Ну, моя люба панѣ Петровска, хоть я вамъ дуже дякую, що спинили мене и дали змогу перемовитись приятными словами, — алежь я мушу йти: конечно треба ôдшукати одну людину! Бувайте здоровѝ, серденько! чи то пакъ: „бувайте щасливѝ!“ Знаєте, — недавно одинъ мôй приятель, панъ Лобода, такъ пôдписавъ свôй листъ до мене и менѣ сей выразъ дуже сподобавъ ся!... Ну, бувайтежь щасливѝ и вы, пане Пигмаліоне! Булабъ вельми рада ще коли зустрѣтись! — И Софія зникла, ôддалившись пôдъ руку зъ товаришемъ своєи пути.

— Скôлько у тебе тутъ знаємыхъ дамъ! — мовила по Софіинôмъ ôдходѣ панѣ Сергієва — и заразъ же додала: якъ се она тебе называла?...

— Егъ!... ôдказавъ панъ Сергій.

— Пигмаліономъ!... переказала за нёго панѣ Петровска. — То такъ собѣ, — давнѝ жарты!... Панѣ Софія дуже весела особа!...

— Я те бачу! зауважила прикро панѣ Сергієва.

— А що, — панѣ Софія не выйшла за-мужь?... спытавъ ся якось тихо панъ Сергій.

— Нѣ, ще не выйшла, — ôдказала панѣ Петровска: алежь має хутко выйти: кажуть що то єи нареченый, — той паничь, зъ котрымъ она йшла. Врештѣ не знаю, чи правда...

Панъ Сергій сидѣвъ почервонѣлый, нервово погладжуючи бороду.

Далѣ розмова мѣжь нашимъ тріо, бувши и безъ того якоюсь мученою, — пôсля приходу Софіи стала ще труднѣйшою.

— Ваша панѣ хотѣла „мороженого“, — нагадала по першôй павзѣ Петровска своєму приятелеви. — Выбачайте, що я на якійсь часъ перешкодила сёму бажаню! Алежь теперь власне треба вамъ ити, бо потôмъ, може, не захопите.

— Ахъ, ходѣмъ, ходѣмъ, будь ласка! — мовила Сергієва дружина, встаючи и проволѣкаючи руку, зъ складанымъ костянымъ вѣяльцемъ, попôдъ локоть чоловѣка. Другу руку подала на прощанє пани Петровскôй.

— Ахъ, отъ... наразъ згадала Петровска: може не побачимось уже, а я й не пытаю васъ, пане Сергію, — щожь ваш переклады?

— Якѝ переклады? — пытавъ той здивовано.

— Та зъ Овидія!... Панѣ Софія отсе менѣ нагадала... Памятаєте, — вы обѣщались!...

Панъ Сергій замѣсть всеи ôдповѣди тôлько махнувъ рукою...

— Щожь то за переклады? — зацѣкавилась єго дружина.

— На украиньску мову... поезіи Овидієвѝ... Панъ Сергій якось бувъ наважився перекладати, — поясняла панѣ Петровска.

— По украиньски?! Ото ще чого-бъ не доставало! — покликнула Сергієва — Богъ знає що!! — Блакитнѝ дзвоники на єи головѣ гнѣвно затремтѣли...

— Чогожь се вы такъ жахаєтесь? спытала Петровска.

— И не тôлько жахаюсь, а навѣть що змога завдамь ся тымъ, щобъ ôдбити у него тую думку, перекладати по украиньски. Не мавъ бы ôнъ на що свôй часъ марнувати!.. посмѣшище зъ себе строити!...

— Ходѣмъ!... ходѣмъ!... чого тамъ!... перервавъ остатню бесѣду панъ Сергій — и сказавши до панѣ Петровскои: „Прощавайте!... якъ буде часъ, зайду“... выйшовъ изъ салѣ, пôдъ руку зъ своєю дружиною.

Тымъ часомъ панѣ Софія верталась на своє мѣсце и побачивши паню Петровску саму, швидко пôдôйшла до неи.

— Се єго жѣнка? — запытала.

— Жѣнка... одказала Петровска.

— Ха, ха, ха!... Я такъ и знала!... Ну, ну!... Отъ тобѣ и Пигмаліонъ!... Ха, ха, ха!... А якъ тамъ у тыхъ вѣршахъ?...

Панѣ Петровска покивала головою; ѣй власне снували ся въ думцѣ слова зъ тои байки о Пигмаліонѣ, — и она зъ-тиха проказала:

„Постати дивнй жѣночй въявлялись
„Въ думцѣ єго, а живыхъ ôнъ цуравъ ся“...

— Ха, ха, ха!... покотивъ ся веселый смѣхъ панѣ Софіи. — Такъ, такъ!... нарештѣ знайшовъ свою *„милую постать!...* Ха, ха, ха!... Ну, вже на сёму шлюбѣ Афродита певно не була!... Ха, ха, ха!...

— Ахъ, Софія! вамъ все смѣшки! А менѣ жаль доброго „Пигмаліона“, що себе и думки свои ôддавъ въ неволю!... мовила журливо, у слѣдъ Софіи, панѣ Петровска.

1884 р., 30. Жовтня. Село Колодяжне.

Зъ поезій В. И. Масляка.

НА СВЯТЫЙ ВЕЧЕРЪ.

Маленьке хлопятко по полю розлогôмъ
Ишло та бродило снѣгами,
На нему лишь платы подертй убогй
Й курманчикъ пôдшитый вѣтрамм.
И руки дрôбонькй въ курманъ той ховало,
Платкомъ лишь головку накрыло,
Очами мовь въ небѣ чогось то шукало,
А въ горлѣ ôдъ слѣзъ го душило.

Щось шепче изъ тиха, — чи може жалôбу
Шле въ небо до того престолу,
Де людскіи думы, де людскіи умы
Єднатись навыкли посполу?
Чи може вно плаче на долю сирôцку,
Що въ свѣтѣ пріюту не мае;
Чи може Пречисту о лучшу свитину,
О лучшій куркманчикъ благае?

Чи може пытає у зорей тыхъ ясныхъ,
Де нынѣ головку приклонитъ?
Чи може те никле безсильне дитятко
Вже шепче на свѣтъ сей проклоны?
Хто знае!... чей можебъ тй зорѣ дрôбніи
Умѣли що бôльше сказати,
Божь прецѣнь вни знаютъ, що серцю потреба,
И тайны тамъ знаютъ читати.

* * *

Якъ зорѣ на небѣ срѣблистй вставали,
Якъ сонце впôрнуло край гаю,
Въ ту хвилю дитина, послужка жидôвска,
Почула, що дзвоны тамъ граютъ,
Де хрестйкъ злотистый на бани свѣтивъ ся,
Де люде що свята ходили,
Де близько близь липы и маму и тата
Въ могилу сусѣды закрыли.

И стало щось важко на серцю дѣтинѣ,
На очи йшли слёзы каплистй,
А наймитъ пôдшепнувъ въ тôй важкôй годинѣ,
Що завтра — то день врочистый,
А днесь святый вечеръ... Дитина на груди
Головку немыту клонила;
Щось корчма му збридла, — въ очахъ зааснѣла
И церковь и мамы могила.
На душу щось думы сплывали сердечнй,
И згадка про свята Рôздвянй,
И ласканя мамы тотй безконечнй,
И тато и рôдня кохана.
Згадало, якъ въ хатѣ „на квочцѣ“ сѣдало
У поручь сестрички на сѣнѣ;
Якъ мати колачикъ, орѣшкôвъ, бувало,
Давала колись-то изъ скрынѣ;

Якъ тато у „дѣда“ ховавъ го зъ сестрою
А мати выймала обрусикъ,
А зъ него выймала дарункôвъ чимало,
Мовляла, що давъ то Исусикъ.
И наче нимъ шибло, якъ стôй ôнъ помчавъ ся
И корчму лишивши похилу,
По стежцѣ снѣгами бродивъ, добивавъ ся,
Де маму сховали въ могилу.

ДУМКА.

Тужно, глухо, пусто въ серцю,
Жаль грудь розпирае,
А въ души зима засѣла,
Пѣсни въ нѣй не мае.

Часомъ въ оцѣ искра блысне,
Згаситъ ся слезою;
На чолѣ засѣли мраки,
Лице вкрылось тьмою.

Ахъ на дармо вже шукаю
Погоды - ôдрады!
Кому серце стало мерзнуть,
Нѣхто не порадитъ.

Бо порада, ще й чужая,
То сонце зимою:
Лѣдъ ôдъ него не мине ся,
Не стане водою.

НА ГУБАХЪ.

Пôшла въ ранцѣ дѣвчинонька
Тай до лѣса на грибы,
Напытала свому серцю
Чи маленькои журбы.
Ой бо въ лѣсѣ при орѣсѣ
Не найшло ся добрыхъ губъ,
А найшовъ ся у лѣщинѣ
Козаченько немовь дубъ.

— Що шукаешь, дѣвчинонько,
По лѣщинѣ, ще й сама:
Чи орѣхôвъ, чи суницѣ
Гей дѣвчино молода? —
„Ой шукаю я козаче
По зеленому лѣсу,
Чи де грриба, чи пôдпеньки,
Козарика не найду“.

— Ой дѣвчино чорноброва
По лѣщинѣ не ходи:
Де зеленая дôброва,
Тамъ пôдпеньки и грибы. —
„Покажи ми козаченьку
У дôброву добрый слѣдъ“ —
Принявъ козакъ щиру мову,
Ще й солодку немовь мѣдъ.

Повертала дѣвчинонька
Изъ дôбровы понадъ яръ,
Чогось личко паленѣло
А на губахъ видно жаръ...
А торбину гойдавъ вѣтеръ,
Бо порожная булá,
Приставъ козакъ до серденька,
Мовь козарикъ до пенька.

Гдещо про котôвъ.

(Пôсля Брема.)

Кôтка зачислялась у Египтянъ до найсвятѣйшихъ звѣрятъ. Вже Геродотъ оповѣдає, що Египтяне въ часѣ пожару не думаютъ скорше на ратунокъ, ажь доки зъ горящого дому не выратуютъ напередъ кôтки, и що они надягаютъ жалобу та стрижутъ волосе, коли имъ кôтка „умре“ Було такожь право у нихъ, що убійця кôтки пôдпадавъ карѣ смерти. Діодоръ бувъ наочнымъ свѣдкомъ, якъ Египтяне одного обывателя римского за убійство кôтки позбавили житя. Трупы котôвъ они штучно бальзамували, окрывали старанно полотномъ и ховали въ окремыхъ до того мѣстцяхъ.

Єще до нынѣ вѣруютъ гдекуды, що кôтка єсть „вѣщою“ и має „силу чародѣйску“. Такъ н. пр. кажутъ, що трибарвна кôтка хоронитъ дôмъ ôдъ пожару и ôдъ иншого нещастя, що єсть доброю „презервативою“ ôдъ пропасницѣ, що кинена въ поломѣнь горящого дому въ однôй хвили угашує оговь. Кажутъ, що кто кôтку затопитъ, черезъ сѣмъ лѣтъ буде нещасливымъ. А зновъ чарôвницѣ и ворожки держатъ у себе чорныхъ котôвъ: тіи добрй для ворожбы, причаровуютъ грошѣ, при ихъ помочи чоловѣкъ стати ся може „невидимымъ“.

Богато єще и иншихъ повѣрокъ. Коли кôтка мыє ся або свôй хребетъ пôднесе въ гору, будутъ гостѣ; коли передъ хатою мявчитъ, буде велика сварка; єсли передъ чімъ слюбомъ зайде до церкви, буде пожитє молодыхъ нещасливе.

Зъ Египту дôстались коты досыть пôзно до Европы, напередъ до Римлянъ и Грекôвъ, ôдтакъ и до иншихъ народôвъ; до пôвнôчнои Европы, отже и до насъ, доперва около десятого столѣтя. Въ гдеякихъ краяхъ пôзнано велику практичну корысть, яку кôтка приноситъ господарству чоловѣка, а державы. навѣть окремыми правами старались охоронити єѣ ôдъ всякого покривдженя.

Нынѣ подыбуємо кôтку майже на всѣй земли, она сталась неôдступнымъ и конечнымъ товаришемъ чоловѣка. Найбôльше цѣнятъ єѣ въ Англіи, Франціи и Нѣмеччинѣ; въ Хинахъ служитъ она за годинникъ, бо по бôльшôмъ або меншôмъ звуженю єи зѣницѣ, пôзнаютъ пору дня. Въ Египтѣ при всѣхъ бôльшихъ урочистостяхъ обношуютъ кôтку, почитаютъ єѣ яко булого любимця Могамета, а богатй музулмане записуютъ въ своихъ тестаментахъ неразъ великй сумы зъ выразнымъ застереженемъ, щобы ôдсотки ôдъ капиталу ишли на прокормлюване котôвъ.

Кôтка єсть дѣйстно стрôйне, гоже, любе звѣрятко, кождый рухъ єи складный и понадный, а си оборотнôсть задивляюча. Киньмо кôтку на землю котрою-будь стороною, она въ млѣ ока скрутитъ ся и нѣколи на хребетъ не спаде. Якимъ способомъ она свои обороты выконує, єсть правдивою загадкою, тымъ бôльше, що просторонь межи землею а мѣсцемъ, зъ котрого спадає, єсть часомъ дуже маленька, такъ, що ледви часу выстарчитъ на здѣлане якого небудь руху. При спадѣ зъ бôльшои высокости кôтка выпростовує хвôстъ, котрый служитъ тогды нѣяко кермою и надає напрямъ спадаючому тѣлу. Плавати она умѣє, тôлькожь добровôльно сего не чинитъ, бо въ загалѣ має ôдразу до воды, навѣть дощу якбы боялась. Для супочинку вышукує мягку и теплу постѣль, и особливо любитъ сѣно. Ôдъ такои постели дôстаєи кожа дуже приятный запахъ.

Кôтка єсть образцемъ харности. Кождый волосокъ на тѣлѣ муситъ бути въ порядку; она заєдно гладитъ и чеше себе не забуваючи навѣть хочбы на найдальшій кôнчикъ хвоста; и найменшого бруду та болота не зноситъ. Незвычайною єсть єи ôдвага супротивъ псôвъ, особливо коли суть молодй въ гнѣздѣ. Нехай тôлько песъ пôдôйде тогды до гнѣзда, кôтка заразъ кинесь на него, скочитъ на голову, роздрапає очи и все лице своими пазурами. Коли бôльше псôвъ нападе на ню, она перше всего старає ся станути такъ, щобы були „безпечнй плечѣ“; тогды и цѣлыми годинами выдержитъ „станъ облоги“, жаденъ песъ не вдѣє ѣй лиха, а поважившись за близько, заразъ и покине мѣсце бою зъ подрапанымъ лицемъ.

Душевнй свойства кôтки звычайно оцѣняємо якъ найгôрше; люде зовутъ єѣ звѣрятемъ невѣрнымъ, пôдступнымъ, а буваютъ и такй, що вже на самъ видъ кôтки омлѣваютъ. Инакше судятъ о свойствахъ котôвъ натуралисты. Шайтлинъ, а за нимъ Бремъ такъ пишутъ: „Кôтка вже самою будовою тѣла вказує на высше сотворѣнє. Се малый, хорошенькій левъ, тигръ въ малыхъ розмѣрахъ. Все на нѣй гармонійно збудоване, жадна часть нѣ за мала нѣ за велика, все кругле, подобаще, а вже найкрасше уформована голова, якъ у жадного другого звѣряти; чоло поетичне, всѣ составы прехорошй и якбы нарокомъ на те зложили ся, щобъ надати тѣлу рухливости, справности, гнучкости.

„Кôтка має незрôвнану память, особливо що до мѣстцевости; знає свôй дôмъ, и кождый дôмъ сусѣдскій, кожду комору, кождый стрыхъ, кождый дахъ.

„Ôдвага, охота до борбы знаменує кождого кота, особливожь самця. Се правдивй гультаѣ нôчнй. Неразъ чути, якъ ночами они выправляютъ божевôльнй крики по дахахъ, бьютъ ся, термосятъ ся, и звившись въ клубокъ летятъ воздухомъ въ долину, заєдно єще кусаючи та драпаючи себе. Зъ окровавлеными головами и пороздиранымъ тѣломъ вертаютъ они рано домôвъ, але за кôлька годинъ раны позагоювались, а въ слѣдуючу нôчь борбы по дахахъ починаютъ ся на ново. Такъ часами цѣлй тыжднѣ на бôйкахъ минаютъ.

„Любовь матерна у кôтки заслугує на повну хвалу. Що хвиля змѣняє она своє гнѣздо, боячись, щобъ кто не пôдгледївъ та не забравъ молодыхъ. Буває, що и иншимъ звѣряткамъ застулує кôтка мѣстце матери; малй песики, крôлики, зяцѣ, вывѣрки, ба навѣть щуры неразъ жовлятъ ся єи молокомъ, ростутъ пôдъ єи доглядомъ, тѣшатъ ся єи любовю. Дѣесь то особливо тогды, коли кôтцѣ заберутъ молодыхъ и она жалю по любôй стратѣ не може укоити.

„Оповѣданя о мстивости и невдячности котôвъ належатъ до ряду небылиць. Добре плекана, люблена кôтка єсть завсѣгды доброю приятелькою дому и привязуєсь до людей. Єсли господарь єи не любитъ а держитъ єдино для ловленя мышей, тогды очевидно она и до господаря не привязуєсь: для неи тогды мышь має бôльшу вартôсть, якъ господарь дому. Впрочѣмъ знанй суть примѣры привязаня котôвъ до дѣтей, а повѣсть о колысцѣ потопаючôй вразъ зъ дитиною посередъ зôбранои воды а выратованôй за помочею кôтки, не єсть простымъ тôлько выгадомъ людей, але фактомъ сконстатованымъ сотнями очевидцѣвъ“.

ПЕРЛЫ ПОЛЕМИКИ.

(Конець.)

На тôмъ кôнчитъ ся спеціяльна, що такъ скажемъ, часть полемики о. Блоньского. Пôдкрививши и пôдправивши кôлька зъ звязи вырваныхъ думокъ и слôвъ (якъ *„спасенія“* вм. литературы); додавши *„скопцьвъ“*, *„скопческого мессію“* та *„чудово горяча“*; докувавши новыхъ слôвъ: *„писачй“*, *„перепирательства“*, *„браковѣнчаніе“*; выфилозофувавши въ *„старôмъ злодѣю“* идеалъ для Руси, а въ неозначенôй близше

(нѣ що до часу, нѣ мѣсця, нѣ людей), въ зовсѣмъ загально п. Франкомъ поставленôй „утопіи“ — „денунціяцію“; ствердивши „дотепами“ та незаслуженою образою п. Франка свою нѣбы засаду: „so hasse nur die Tat“, — выводитъ о. Блоньскій заключенє, що „Зоря“ (для него) не сповняє свого завданя. А все те для того, що недобра „*Голка*“ посмѣла на провокаціи завзятого азбучника ôдповѣсти — чимъ? зазывомъ до згоды! Мимоволѣ приходитъ ся спытати: єсли вже о. Бл. хотѣвъ „критикувати“, чомужь попередъ всего не займивсь основнымъ розборомъ „*хиньскои*“ новеллѣ?

По спеціяльнôй слѣдує бôльше загальна часть, обговоренє языково-литературного питаня въ загалѣ; часть ся досыть предметова, значитъ, сатира „Голки“ все таки приневолила и „закаленного“ азбучника сягнути трошки глубше. Въ тôй части попадає о. Бл. навѣть декуды въ патосъ, а переконавши самого себе, пытає иронично читателѣвъ: неправда, що говорю „срозумѣлою мовою“, „по русски“?.. Вносимо зъ того, що о. Бл. справдѣ въ добрôй вѣрѣ придержуєсь свого „язычія“, але зъ дотычнои єго аргументаціи бачимо, що in puncto деякихъ квестій, єго пересвѣдченє не має ще твердыхъ на науцѣ опертыхъ пôдставъ.

Каже ог. Бл., що „языкъ русскій, р о з д ѣ л и в ш і й ся вслѣдствіе историческихъ событій и другихъ обстоятельствъ н а д в ѣ г л а в н ы и, хотя не очень розличныи вѣтви, с л и л с я о п я т ь въ одно гармоническое цѣлое, яко языкъ литературный“. Оно бачите, скажемо словами Квѣтчиного „шельменка“: „трошки такъ, такъ! та трошки и не такъ!“ Простый досвѣдъ учитъ, що нема д в о х ъ людей, котрiбъ говорили цѣлкомъ однаковымъ языкомъ; а щожь доперва цѣлй племена! И не дивниця, кôлько ту причинъ вплывае! Книжный языкъ змѣняєсь (що до лексикального матеріялу, и що до граматики, и що до правописи; ще недавно писалось по французски: isle, estoit — вм. теперѣшного: île, était), а щожь доперва живый, на живыхъ устахъ людей! Новѣйшй языкословнй вислѣды выказуютъ, що „нарѣчія“ такîжь старй якъ и „языки“; языкъ старословеньскій (зъ котрого взявсь нашь ц е р к о в н ы й) дѣливъ ся пôсля Миклосича вже въ IX в. на чотыри нарѣчія. Такъ якъ о двохъ вѣткахъ на деревѣ можна сказати, що они нѣколи не були о д н о ю (они выросли з ъ однои), такъ въ ôдношеню до языкôвъ можна сказати, що не було нѣколи о д н о г о рускаго языка, такъ якъ не було нѣколи о д н о г о всесловяньскаго; лише рôжницѣ нарѣчевй були меншй, тымъ меншй, чимъ меншій бувъ весь лексикальный засôбъ мовы, — тымъ меншй, чимъ довше обôчь себе племена сусѣдували, чимъ тѣснѣйше зъ собою лучились. Та и годѣ инакше представити собѣ розвôй языка. С п ô л ь н ы й языкъ (зъ поминененъ д р ô б н ы х ъ рôжниць, такъ зв. пôднарѣчій) може вытворити що йно письменство, а якй деликатнй нюянсы и ту єще лучаютъ ся, доказомъ сего „два“ языки: сербскій и хорватскій, мѣжь котрыми рôжниця менше бôльше така, якъ мѣжь украинскими а галицко-рускими нарѣчіями. У насъ праглушивъ зразу всѣ рускй нарѣчія (въ письменствѣ) языкъ принесеныхъ болгарскимъ духовенствомъ церковныхъ книгъ, хоть все таки замѣчаємъ и въ „старорущинѣ“ выразнй слѣды нарѣчій; нарѣчія сй поволи але постôйно добиваютъ ся свого права въ литературѣ. Инакше й бути не могло при повôльнôмъ прониканю письменства щоразъ глубше въ н а р о д ъ, при повôльнôй національзаціи литературы, хоть зъ другои стороны силою „традиціи“ (въ физицѣ: постôйности, Beharrungsvermögen) держалась церковщина.

„С л и л с я“ — каже о. Блоньскій; та не такъ зовсѣмъ! Правда, пôдъ вплывомъ перейшовшихъ на сѣверъ южноруских ученыхъ, зъ додаткомъ певнои части церковщины вытворивсь бувъ (головно въ XVIII. ст.) языкъ, що такъ скажемъ, російскій; але южна Русь жила за той часъ дальше своимъ питомымъ житемъ, національзація продовжалась, и т о н е л и ш ь в ъ ю ж н ô й Р у с и. Результатомъ сего невинного процесу були творы Котляревского, Квѣтки, — творы, що появились зовсѣмъ несподѣвано, н е п о п е р е д ж е н ѣ н ѣ я к и м и т е о р е т и ч н ы м и с п о р а м и о потребѣ або злишности южнорускаго языка въ литературѣ; елементарною силою проникъ сей языкъ въ письменнôсть. Розвôй языка йде часто зовсѣмъ незамѣтно; хто може знати, якій новый результатъ принесутъ часы пôзнѣйшй?

„С л и л с я“! Пушкинъ впровадивъ въ литературу с в ѣ д о м о — н а р о д н ы й языкъ, казавъ вчитись языка ôдъ н я н ь к и. По Пушкинѣ выступивъ мѣжь иншими Г о г о л ь. Признасте, о. Бл. що мѣжь „литературнымъ“ языкомъ Пушкина а Гоголя є значна рôжниця. А чому? бо у Гоголя переважає елементъ ю ж н о р у с к і й, — поминувши вже всѣхъ рôвночасныхъ писателѣвъ, котрй писали по южноруски; бачимо отже, що языкъ нашь або нѣколи цѣлкомъ такъ не „зливався ся“, або швидко зновъ почавъ дѣлитись. А щожь сказати о єще пôзнѣйшихъ російскихъ писателяхъ: о Тургеневѣ, Достоевскôмъ, Некрасовѣ, Помяловскôмъ, Успенскôмъ, Рѣшетниковѣ? Чи всѣ они пишутъ тымъ самымъ языкомъ, що писавъ Пушкинъ, або Гоголь? Нѣ, они зближуютъ ся щоразъ бôльше до сѣверноруских нарѣчій. А покажѣтъ же намъ по Гоголю хоть одного значнѣйшого южноруского писателя, котрый бы заслугувавъ собѣ на рôвне мѣсце въ російскôй литературѣ, а котрый бы писавъ по „литературному“? Пробувавъ такъ писати такій геній, якъ Шевченко, — зъ якимъ успѣхомъ, всѣмъ намъ звѣстно. А якій же буде той „литературный“ языкъ за якихъ сто лѣтъ? Що роздѣлъ (свѣдомый) литературного языка послѣдувавъ и иде щоразъ дальше, се ф а к т ъ, на котрый можна доволѣ сердитись, такъ якъ сердились вже за те передъ о. Блоньскимъ всякй славянофилы, але котрого нѣчіе пересердє не „ôдробитъ“! Инша рѣчь, чи роздѣлъ сей п о т р ѣ б н ы й або ш к ô д н ы й. Зъ фактами-жь треба будь що будь числитись, — числитъ ся зъ ними по части, якъ заразъ побачимо, и о. Блоньскій.

О тôмъ, чінмъ „продуктомъ *бôльше*“ литературный російскій языкъ, не ту мѣсце розводитись; щожь до „особеннои сѣверно-русскои кулишовки“, котрои о. Блоньскій такъ боитъ ся, то може цѣкаво буде о. Блоньскому дôзнатись, що російскй филологи Колосовъ и Потебня ôдкидаютъ ъ, що російскій „Филологическій Вѣстник“ печатаєсь безъ ъ, а Миклосичъ думає, що осôбна буква „ѣ“ въ сѣверно-рускôмъ зовсѣмъ непотрѣбна. Аргументъ „*куда громадка, туда и бабка*“, може хиба фейлетонистамъ „Слова“ импонувати, бо по перше 20 міліонôвъ южноруского племени годѣ рôвнати зъ „бабкою“, а за „громадкою“ о. Блоньского ити, того зновъ „бабцѣ“ зовсѣмъ не потрѣбно, та и не хоче ся.

Каже дальше о. Блоньскій: „То что говоритъ ся объ отрубности мало-русчины и цитованье Миклосича, Пыпина и др., не имѣетъ значенія, ибо филологія (отче, Пыпинъ не филологъ!)... анализуетъ только то, что е с т ь, ... ф а к т ъ г о т о в ы й... Филологіи то все равно, якъ анатому, прикасается ли его скальпель тѣлу у р о д а (выродa, дивогляда), или красавицы; уродъ кажется ему даже интереснѣе“. Спытаємось, чижь ту має рѣшати естетика? Поминаємо вже, що може дехто не схотѣвъ бы на смакъ естетика зъ Доры згодитись, але єслибъ такъ кому выдавсь — польскій языкъ красшій? А вжежь зъ посередъ словяньскихъ языкôвъ славитъ ся своєю мелодійностєю с е р б с к і й; можебъ намъ, коли вже свого „поганого“ маємъ зрѣкатись, сербскій прій-

мити? Ad vocem Сербіи; мы бы таки безъ жарту порадили от. Блоньскому поѣхати трохи до Сербіи, де не такъ дуже давно, закôнчивъ ся подôбный спôръ якъ у насъ: чи писати по народному та фонетикою Караджича, чи по церковносербски; Сербы рѣшились на перше, церковно-сербщины нѣкто вже нынѣ не боронитъ! — а зважмо до того, що Караджичь ввѣвъ до сербскои правописи „польске“ „j“: „*Не поштује младжи старијега*“! Поѣдьте тамъ, отче, на часинку зъ своими фейлетонами; вашi выводы справлятъ Сербамъ велику утѣху!

Вамъ выдаєсь языкъ Шевченка, Шашкевича, Марка-Вовчка, Нечуя, Мирного, Устіяновича, Федьковича, Франка — „уродомъ“; ну, не погнѣвайтесь, для насъ ваше „язычіе“ — уродъ! Впрочѣмъ, нехай буде золотый хлѣбъ и красшій, та щожь, коли нимъ наѣсти ся годѣ! Та и не всѣмъ выдаєсь сей языкъ уродомъ; Я. Головацкій, котрого чей узнаєте повагою (на що намъ чужихъ Миклосичôвъ, та Пыпинôвъ шукати!), отъ якъ говоритъ о тôмъ уродѣ: „Кажешь, пріятелю, що простымъ языкомъ нашимъ не можна лишь о домашныхъ, щоденныхъ рѣчахъ бесѣдовати, що рускій народный языкъ зовсѣмъ неспособôбный до выраженя высшихъ понятій. Отъ тобѣ показавъ живымъ примеромъ Шашкевичь, якъ можна своимъ нарѣчіемъ, безъ чужои примѣшки, и найвысшіи понятія о Бозѣ гладко выговорити... Не языкъ народный виненъ, але ты самъ, бо вдарь ся въ груди, не знаєшь єго, не вмѣєшь по руськи“ (см. Вѣнокъ, I). А на другôмъ мѣсци: „..переконаєте ся, якій народный нашъ языкъ сильный, гнучкій, спритисный..“ (см. вступъ до приповѣдокъ Илькевича). Такъ, отче, не языкъ народный ту виненъ: пишете „язычіемъ“, бо нехоче ся вамъ потрудити надъ наукою рôдного языка. Але на що й Головацкого! Вы жь самi розжалобившись надъ народнымъ языкомъ кажете при кôнци своихъ записокъ (зовсѣмъ на правду): „Вѣдь оно (малорусское нарѣчіе) такъ дѣтски наивное, милое, настоящая идилля...“ Отже таки не „уродъ“, — а може не повѣрите самi собѣ?

Колибъ вы ôдъ насъ домагались, щобъ мы старанно берегли чистоты народного языка, колибъ вы выказували дѣйстнi похибки, колибъ вы серiозно и самi працювали надъ очищеньемъ рôдного языка, — га, мы бы и слова не сказали, — мы бы може й признались, сказали: радi мы якъ найчистѣйше, найлѣпше по руски писати, а єсли ще не цѣлкомъ добре иде, дасть Богъ, навчимось... Але вамъ не о те ходитъ, инакше бы вы не перечили самi собѣ, та не называли „малорусчины“ тамъ, де вамъ треба (щобы ôдмовити ѣй управненє въ литературѣ) — уродомъ! Будьмо лишь щирыми и консеквентными.

„Якое же значеніе имѣютъ народныи нарѣчія, или говоры?“ пытаєсь дальше о. Блоньскій, и ôдповѣдає: „вѣдь надъ ними не можно перейти къ дневной очереди, особенно тогда, когда они обнимаютъ великую часть народонаселенія, вотъ якъ н. пр. на Руси малорусчина“. Въ ôдповѣди на се пытане каже о. Бл., що „н. пр. у Французôвъ и Нѣмцевъ... областныи нарѣчія не имѣютъ почти нѣякого значенія, развѣ для идиллическихъ поетовъ.. Но на Руси другое дѣло. Здѣсь грамотность еще мало роспространенна, книжное ученіе еще не озарило всю великую массу народа, языкъ русскій литературный, употребляемый правительствомъ Россіи и просвѣщенною частю русского народа не господствуетъ еще интензивно... Тому, что съ просвѣщеніемъ народа не позволительно медлити, можетъ простонародное нарѣчіе оказати услугу.. Кто хочетъ простонародіе учити, и то, что ему нужно, — ужь не„ Фавста“ Гёте или „мрii“, — должень къ нему говорити такъ, якъ оно понимаетъ. Касательно же насъ, русскихъ Галичанъ, никто полезность нашого нарѣчія отрицати не будетъ... Языкъ самъ по себѣ не цѣль, но средство, но и средство должно отвѣтно быти своей цѣли...“

Все оно, отче, що мы повысше вашими словами навели, єсть трошки такъ, та трошки и не такъ. Згода, що „на Руси иное дѣло“ и що „малорусчина обнимаетъ великую часть народонаселенія“. Але що насъ має обходити языкъ правительства? Чижь для того, що правительственный языкъ въ Долитавіи нѣмецкій (въ Галичинѣ польскій), а въ Залитавіи мадярскій — маємъ мы доконче намагати пріймити яко литературный — нѣмецкій, взглядно мадярскій языкъ? А въ старôй рѣчи-посполитôй польскôй мали мы пріймати польскій языкъ? Щожь до „просвѣщеннои части рускаго народа“, скажѣтъ, отче: якъ вы говорите не то вже зъ народомъ, але взагалѣ вдома, та на соборчикахъ и т. д., або и зъ самымъ ВП. редакторомъ „Слова“? А єсли вы хочете знати, якъ стоитъ въ тôмъ взглядѣ дѣло на Украинѣ, то звольте лучше о тôмъ посвѣдомитись, та прочитати собѣ о тôмъ Нечуя „Сёгочасне литературне прямованє“ (*Правда* зъ 1884 р), або повѣсти тогожь автора: „Причепа“, „Бурлачка“ и т. д. Небогато тои нашои „интелигенціи“, а єсли и она ще ôдчужитъ ся ôдъ народа и пріймe яко щоденный языкъ — чужій, то хтожь остане при народѣ? Якъ въ такôмъ разѣ буває, ажь надто добре бачимо на нашихъ дѣдичахъ, ихъ дворахъ, та нашихъ урядахъ. Правда, велика часть сеи, зъ працѣ рукъ народа нашого живучои интелигенціи, вже справдѣ ôдстала ôдъ народа та не уживає єго мовы, забула єи, — але для того ще намъ зовсѣмъ не треба и не вôльно ставатись перевертнями; треба назадъ зближитись до народа, а тутъ важну прислугу може высвѣдчити народна письменнôсть, и то въ творахъ призначеныхъ въ першôй линіи для интелигенціи. Звучнi восклики „назадъ къ народу“ не маютъ нѣякого значеня, єсли попередъ всего не вернемо до народного языка! За великій нашъ народъ и за мало просвѣщеный, щобъ якi литературно-языковi експерименты були у насъ можливi, — „на Руси иное дѣло“. Скôлько лише силы, придержуймо при нашôмъ народѣ єго интелигенцію, єсли не хочемо звести народъ на Готтентотôвъ, на матеріялъ, якимъ оперують „просвѣщенni“ Англичане и иншi. А єсли фразы о Руси та Словяньствѣ щось бôльше якъ пустi слова, то зважмо, що Словенцѣвъ, Чехôвъ, уратувавъ передъ германизацiею тôлько рôдный языкъ, а понеханє рôдного языка довело угорску Русь на край пропасти.

Але возьмѣмъ на увагу просвѣщенє народныхъ масъ само про себе. Годимось, що до народа треба говорити по народному, такъ, „якъ онъ понимаетъ“, бо языкъ же — „средство“, а средство — „должно отвѣтно быти своей цѣли“; але от. Бл. додає: „ужь не Фавста Гёге, или мрii“. А мы питаємо: чомужь бы и не Фавста? — розумѣєсь, коли вже народъ просвѣтимо при помочи єго рôднои мовы на стôлько, щобъ ôнъ мôгъ Гетого оттакъ розумѣти, якъ пересѣчна „интелигенція“ (впрочѣмъ при помочи коментара). Чи може напередъ учити народъ по „литературному“, та ажь потôмъ давати єму „литературный“ перекладъ Фавста? Що Шиллеръ, Гете, Шекспиръ можливi для народа, найлѣпшимъ доказомъ сего тi численнi Volksausgaben згаданыхъ авторôвъ; власне маємъ пôдъ рукою: „William Shakespeare's sämmtliche Werke. Deutsche Volksausgabe mit Einleitungen, Holzschnitten — von Max Moltke,

Berlin 1883“. Чижь вѣчно вже маѣ нашь народъ жити недорѣчными „книжочками для народа“, чи вѣчно маѣ бути „оброблюваный“ та надъуживаный яко средство? А о рôднôй исторіи, о важныхъ, нетерплячихъ проволоки, болющихъ пытаняхъ политичныхъ и економичныхъ, — якъ зъ народомъ говорити? „язычіемъ“? А впрочѣмъ, що — чи вамъ, чи кому — шкодитъ перекладъ Фавста? Не купуйте! Нѣ, панъ-отче, мы нѣколи не похвалимо умысного псованя народного языка, не похвалимо кованя чудацкихъ слôвъ, мы радо пріймемъ зъ побратимыхъ языкôвъ дещо, чого у насъ нема, єсли оно тôлько буде ôдповѣдати духови нашого языка, т. є. буде легко зрозумѣле, але все будемо выступати противъ безпотрѣбному накидуваню чужины, и то кимъ?.. Не о васъ говоримъ, мы вѣримъ, що вы справдѣ зъ переконаня говорите, — але о наймитахъ нужденныхъ. Всѣ мы розумѣемъ народный языкъ, всѣ невыключаючи письменного простолюдина розумѣемъ „Зорю“, а ледви десятый може розумѣе „язычіе“ — и мы маємъ власне се „язычіе“ пріймати? Хиба для спорту? Кому и на що оно потрѣбне?

Мы далекй ганити знане чи то „литературного“, чи иншого словяньского языка; противно, учѣмъ ся по можности всѣхъ словяньскихъ языкôвъ; хтожь то перевѣвъ недавно „Мертвй душй“ Гоголя, „Дымъ“ Тургенева, — чей не „пономары“. Але prima charitas ab ego; et illa non omittenda, et haec facienda. Особливожь для Галичины „язычіе“ не то злишне але впростъ шкôдне. Наведемъ слова знаменитого ученого, проф. Максимовича: „Для Русиновъ австрійской имперіи живой языкъ южнорусскій; ваша червонорусская словесность должна быть на вашемъ родномъ языкѣ“ — писавъ ôнъ 1840 р. до Ден. Зубрицкого; а 1841 р. написавъ ôнъ въ „Кіевлянинѣ“: „Живая литература у нихъ (писателей червонорусскихъ) можетъ процвѣсти только на ихъ народномъ, живомъ языкѣ“. И тогдашнй нашй писателѣ слухали сихъ радъ.

„Что же касается строгой науки, белетристики и поезіи, въ высшемъ и широкомъ того слова значеніи, имѣетъ русскій народъ свой языкъ литературный“ — пише о. Блоньскій. Ну певно, „Слово“ — то сама „строга наука, поезія и белетристика въ высшемъ и широкомъ того слова значеніи“; возьмѣмъ лишь однй фейлетоны о. Блоньского: *скопцъ, скакуны, чудово горяча „д....“ собачй дороги, уродъ, брехня, хрюкнуть* и такй иншй „перлы“ — не завидуємъ „общерусскôй“ литературѣ такого писателя! Що може шкодити „строгôй науцѣ и пр.“ народный языкъ? — тажь кождый просвѣченый Словянинъ єго легко зрозумѣе, а Нѣмець и „литературного“ буде мусѣвъ довго учитись! А що поможе „строгôй науцѣ“ языкъ литературный? Тажь и строга наука, а вже попередъ всего поезія и белетристика, призначенй головно для того народа, середъ котрого жіютъ писателѣ, и проте повинній бути тому народови якъ найприступнѣйшй. Строга наука прецѣ не сама для себе, але для людей.

Щобы поперти свою аргументацію, покликуєсь о. Б. на Нѣмцѣвъ и ихъ нарѣчія и каже тріюмфуючи: „переконайте тирольскихъ и вѣденьскихъ Нѣмцѣвъ, щобы они свôй Hans-Jörgel жаргонъ(?) завели въ урядѣ и на университетахъ“. Отче Бл., щобы о чômсь говорити, треба се впередъ розумѣти; куды вы зъ Hans-Jörgl омъ!... Мы домагаємось осôбного, пригôдного цѣли языка для 20-ти милiонôвъ южнорускаго племени; мы зовсѣмъ непотребуємо осôбного бойкôвскаго, гуцульскаго, лемкôвскаго, и т. п. языка; не удавайте нерозумного, або уважайте, що говорите. А зъ другои стороны просимо зважити, що нѣмецкй діялекты зовсѣмъ не такй вже безъ литературного значеня. За проводомъ Vossa (при кôнци XVIII. ст.) появились въ новѣйшôй нѣмецкôй литературѣ дуже численнй творы писанй діялектами: Hebel-a, Фрица Reuter-a, Kobell-a, Raabe, Bärmann-a, Giesebrecht-a, Klaus-a Grota-a, Brinckmann-a, Hobein-a, Eggers-a, Schröder-a и другихъ, а творы ихъ маютъ свѣтове значене! Не думайте впрочѣмъ, щобы нѣякій діялектъ нѣмецкій не ставъ ся вже осôбнымъ литературнымъ языкомъ — для строгои науки и пр.; або васъ того не учили, або вы забули, що франконьскій діялектъ ставъ ся осôбнымъ голляндскимъ языкомъ; зъ скандинавского діялекту взялись мовы: даньска, норвегска и шведска; англосаксонскій є одною зъ головныхъ складовыхъ частей теперѣшного англійского. Зовсѣмъ подôбно, якъ мѣжь Словянами — мовы: польска, руска, ческа... зъ численными піднарѣчіями. Въ Франціи боресь успѣшно о рôвноправнене языкъ провансальскій, а єсли маѣ противникôвъ мѣжь Французами, то противники ôй покликуютъ ся на политику*), а не на естетику. А тямте, що вы самй сказали: „на Руси иное дѣло“, а на другôмъ мѣсци: „мы же, не мѣшаясь въ высокую политику, должны заниматись своимъ собственнымъ дѣломъ“... Золотй слова!

Не думайте впрочѣмъ, отче Бл., що у Нѣмцѣвъ бравъ перевагу все той самый діялектъ. До Лютра переважавъ швабскій діялектъ; Лютеръ зближивсь до высшого саксоньского, а звѣстно, що ôдъ Лютра починаєсь розвôй теперѣшного нѣмецкого литературного языка**). Кто може вже нынѣ знати, де опинитъ ся сей розвôй, на кôлько языкôвъ розôбѣсь колись сей нѣмецкій литературный языкъ? Колись панувавъ римскій языкъ въ цѣлôй звѣстнôй части свѣта, а потôмъ? Хто може знати, до чого доведе дальшій розвôй словяньскихъ языкôвъ? А спинити сей розвôй, то такъ, якбы хто хотѣвъ спинити — Прутъ! „Мы же, не мѣшаясь въ высокую политику, должны заниматись своимъ собственнымъ дѣломъ“, — просвѣтою всѣхъ верстовъ народа попередъ всего. Золотй слова!

Можна впрочѣмъ спорити о границѣ нашои осôбнои литературы (розумѣєсь натеперь), можна сказати: „перекладъ Фавста ще не потрѣбный“, — але годѣжь ôдмовляти ôдразу литературного управненя нашому языкови. А станесь такъ, що весь народъ нашь покине свôй теперѣшный языкъ, а пріймe иншій, — то и мы, „шанôбнй паны“, пôдемъ за нимъ, и будемо боронити правъ єго нового языка, и тымъ новымъ языкомъ для него писати. А не схоче насъ народъ и не стане насъ — знайдутъ ся новй, пригôднѣйшй писателѣ.

Але поки що, на щось такого оно не заноситъ ся. Въ молодôй нашôй литературѣ появляютъ ся противно щоразъ новй, могучй таланты, а то и зъ простого народа (Шевченко, Федьковичь, Франко), и зъ „интелигенціи“ (Шашкевичь, Устіяновичь, Нечуй, Мирный), такй могучй таланты, якъ почавшій що-йно въ послѣднôмъ часѣ писати, поражаючій силою слова Мирный, котрого повѣсть: *„Хиба ревуть волы, якъ ясла повнй“* моглабъ бути окрасою кождои

*) Политична сторона нашого языкового пытаня обговорена въ нашихъ статіяхъ въ „Дѣлѣ“, п. з. „Новй дороги“. — Не завадитъ еще примѣтити, що нѣякого Hans-Jörgl-„жаргона“ нема; и тутъ говоритъ о. Б. о рѣчи, котрои добре не знае.

**) Лютеръ такъ сказавъ до противникôвъ народного языка: Man muss nicht die Buchstaben fragen, wie man soll deutsch sprechen und schreiben, sondern man muss den gemeinen Mann auf dem Markte, die Mutter im Hause, das Kind auf der Gassen darum fragen, und denselben aufs Maul schauen, wie sie sprechen.

европейскои литературы. А въ оборонѣ управненя нашого слова въ литературѣ выступаютъ такій ученій, свѣтлій мужѣ, якъ Максимовичь, Костомаровъ, Кулишь, Головацкій, Огоновскій и иншій.

Впрочѣмъ умѣемъ мы поважати и тыхъ людей праць, науки, высокого серця, котрій, хоть инакше одъ насъ пишутъ, або й думаютъ, але працюютъ серіозно, думаютъ честно, все одно, чи называютъ ся они: Зубрицкій, Петрушевичь, Дѣдицкій, — чи Тургеневъ, Некрасовъ, Щедринъ, Добролюбовъ. Нехай и о. Блоньскій займесь серіозною працею, то мы готовій будемъ працю сю узнати.

Мы були и є далекій ображати кого небудь; але-жь зновъ найменше могли мы надѣятись вѣчныхъ азбучныхъ провокацій одъ сына — одного зъ патріотичныхъ иниціяторовъ галицко-рускои письменности. Надѣємось, що роспочате „Голкою“ дѣло довершимо, и що до решты поправимо химерну вроду, а тогды може о. Бл. бути певный, що непровокованій нѣкимъ „шанібні пани“ будутъ радій якъ найскорше забути, що читали коли небудь єго „перлы полемики“.

Чи може маємъ надѣятись колька новыхъ деликатныхъ дотеповъ дотычно нашого подпису?

К-о.

Дописка одъ редакціи.

За весь часъ выдавництва „Зорѣ“ старалась редакція стояти зъ далека одъ всякихъ партійныхъ споровъ и правописныхъ полемикъ, знаючи зъ довголѣтного досвѣду ажь надто добре, що такій споры лишь огорчуютъ читателя, а кольксма дробными артикулами газетными, або пустословными дотепами не рѣшаєсь такихъ справъ нѣколи. Всяка полемика, чи языкова чи правописна, ведена не зъ любовю до предмета, але насмѣшками и зъ гнѣвомъ, єсть и позостане завсѣгды знаменомъ недозрѣлого, низького умыслу, котрый не могучи здобути ся на поважну, позитивну працю, шукає въ оклепаныхъ фразахъ и въ понижуваню другихъ розголосу для себе. На такій напасти найлучшою методою — мовчати. Однакъ въ послѣдныхъ часахъ въ фейлетонахъ „Слова и „Пролома“ прибрали тій напасти небувалій розмѣры, нещасну искру незгоды стали роздувати на ново, накинено ся на личности, на людей, що нѣколи въ житю не занимались политикою, а посвятили ся мирной литературной праци. Для одпору тыхъ инвективъ и клеветъ появились въ послѣдныхъ числахъ „Зорѣ“ двѣ полемичній статіи, котрій зъ наукового становища суть безпечно великои цѣны и проте заслугуютъ на повну увагу нашихъ читателѣвъ. На будуще въ жаднй споры языковій „Зоря“ вдавати ся больше не буде, бо тымъ лишь спиняєсь безъ потребы литературна праця.

Въ кінци одна просьба до нашихъ Читателѣвъ. Въ артикулахъ, якій помѣщаютъ ся въ „Зори“, одъ часу до часу подыбати можна якесь слово мало у насъ уживане, а часами и безъ потребы ново-уковане. Редакція сама не єсть зовсѣмъ за такими иноваціями въ языцѣ. тольксжь часомъ находитъ ся въ прикромъ положеню, єсли авторы зажадаютъ умѣщеня своихъ артикулювъ — безъ найменшихъ змѣнъ подъ взлядомъ языковымъ. Для насъ тогды альтернатива: або добру працю одкинути, або вдоволити требованю авторовъ. Читателѣ легко зрозумѣютъ, що у насъ литературна газета добрыми працями помѣтувати не може, бо и тій въ переважной части достаютъ ся редакціи безплатно. У насъ литератовъ и такъ богато нема, -- а одтручати еще и тыхъ, що суть, не може бути цѣлею литературнои газеты.

Зъ другои стороны просимо и всѣхъ сотрудниковъ „Зорѣ“, а особливо нашихъ писателѣвъ украиньскихъ, щобы що до добору словъ позоставляли большу свободу редакціи и не утруднювали газетѣ и такъ вже досыть незавидного становища. Задача „Зорѣ“ єсть въ многомъ не такою, якъ була задача „Вечерницъ“, „Меты“, „Правды“; тій послѣдній стояли майже выключно подмогою молодежи школьнои и лишь нею читались, — „Зоря“-жь на 600 пренумерантовъ має неполовна 20 межи учениками. Родины рускій, котрымъ служити повинна наша газета, не могутъ оддавати ся языковымъ дробницямъ, а требуютъ передъ всѣмъ, щобы „Зоря“ въ якъ найприступнѣйшой для Галичанъ формѣ доставляла имъ и литературну и наукову лектуру.

Запрошенє до предплаты

на литературно-наукове письмо

„ЗОРЯ“

вразъ зъ Библіотекою.

За часъ пятилѣтного существованя здобуло собѣ се письмо широкій кругъ читателѣвъ такъ въ австрійскій якъ и закордоньскій Руси, згромадило поважне число рускихъ литератовъ коло себе, — розбудило и скрѣпило литературне движенє въ нашомъ краю и причинилося богато до любови и плеканя рідного слова.

Въ „Зори“ мѣстились такъ оригинальній працѣ Галицкихъ, Буковиньскихъ и Украиньскихъ писателѣвъ на поли белетристики, исторіи, етнографіи, филологіи и наукъ природныхъ, якъ и переклады працъ знаменитшихъ писателѣвъ славяньскихъ. „Зоря“ знакомила такожь своихъ читателѣвъ зъ добутками науки и штуки другихъ культурныхъ народовъ.

Доси брали ласкаву участь при „Зорѣ“: Дръ Ис. Шараневичь, дръ Ом. Огоновскій, Денисъ, Ал. Барвѣньскій, Конст. Бобикевичь, Л. Василовичь (Сапогівскій), Иванъ и Наталь Вахнянины, Гамалѣя (Украинець), Иляр. Грабовичь, Е. Грушкевичь, о. Я. Гудикъ, Евг. Желехівскій, Корн. Заклиньскій, Ал. Я. Коніскій, дръ Ом. Калитовскій, В. Коцовскій, Нат. Кобриньска, о. Дан.Лепкій, Леся (Украинка), Вас. Лукичь, В. И. Маслякъ, Миронъ,о. И. Негребецкій, Нечуй (Ив. Левицкій), С. Недѣльскій, Мих. Подолиньскій, Олена Пчолка (Украинка), Кл. Поповичь, К. Н. Устіяновичь, Ив. Франко, Гр. Цеглиньскій, дръ Юл. Целевичь, Чайченко, Юлія Шнайдеръ, В. Шухевичь и другій.

„Библіотеки Зорѣ“ выйшло доси 35 листовъ, котрій мѣстятъ въ собѣ цѣнный матеріялъ белетристичный и науковый. Зъ новымъ рокомъ войдутъ до Библіотеки: „Ольга Носачѣвна“, драматъ Ал. Я. Коніского; „Про море и єго чудеса“ Дениса; „Исторія литературы рускои“, посля Пыпина; „Весѣля въ Борщовскомъ“, студія етнографична Грушкевича; „Зъ подорожей Пшевальского по середущой Азіи“, Н. Вахнянина; „Тато на заручинахъ“, комедія Гр. Цеглиньского; „Зъ житя нашихъ дикихъ звѣрятъ“, Ив. Вахнянина; „Исторія Скиту Манявского“, дра Юл. Целевича; „Кирилъ и Методій“; „Соколики“, комедія Гр. Цеглиньского; Другій томъ поезій Тараса Шевченка, и др.

„Зоря“ буде выходити въ роцѣ 1885 два разы въ мѣсяць кождого 1 и 15 въ повтора аркуша (вразъ зъ Библіотекою въ 3 аркушахъ мѣсячно).

Предплата цѣлорочна на „Зорю и Библіотеку“ выноситъ 5 зр., повроčна 2·50 зр., квертьрочна 1·25 зр.

Цѣлорочній предплатителѣ одержатъ по зложеню цѣлои предплаты зъ горы, премію вартости 1 зр. На премію призначенѣ: „Захарь Беркутъ“, повѣсть Ив. Франка въ цѣнѣ зр. 1·30; Три томы оповѣдань Марка Вовчка — 1 зр.; Повѣсти от. Н. Устіяновича — 70 кр. (на лѣпшомъ папери 85 кр.); Оповѣданя Гоголя — 35 кр. „Марта Борецка“, повѣсть истор. — 32 кр; „О выхованю“, подручникъ для женщинъ, — 30 кр. и „Провоѣній идеѣ въ письмахъ Т. Шевченка“ — 35 кр.

Письма до редакціи просимо присылати подъ адресою: Ом. Партыцкій, професоръ, ул. Собѣского, ч. 9.; предплату — впростъ до администраціи „Зорѣ“ въ печатни тов. им. Шевченка, улиця Академична ч. 8.

Омелянъ Партыцкій, редакторъ. — Комитетъ редакційный: Нат. Вахнянинъ, Дръ Ом. Калитовскій, Мих. Подолиньскій, Петро Скобельскій, Гр. Цеглиньскій, Дръ Юл. Целевичь.

☛ **До нынѣшного числа долучаємо 34 и 35 аркушь „Библіотеки Зорѣ“ (конець книжки „Слово о полку Игоревомъ“).**

Выдае и одповѣдае за редакцію Ом. Партыцкій. Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ подъ зарядомъ К. Беднарского.

Львівська філія Бібліотеки АН УРСР

БІБЛІОТЕКА НАУКОВ. Т-ВА ім. ШЕВЧЕНКА

ип. 21.983
1884

ЗОРЯ
р. V
1884

Зоря
1884